

ÖNKÉNTES SZEMLE

2026.
6. évfolyam
3. szám

ELMÉLET | **GYAKORLAT** | **MÓDSZERTAN**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Perényi Szilvia *elnök*

szerkesztőbizotsági tagok:

Bognár Bulcsu, Dániel Botond, Gyorgyovich Miklós, Hegedűs Rita, Nárai Márta,

Perpék Éva, Pusztai Gabriella, Sebestény István, Szabó Máté

SZERKESZTŐSÉG

Bartal Anna Mária

főszerkesztő

Béla- Csovcsics Andrea

D. Babos Zsuzsanna

Dorner László

Fényes Hajnalka

Nagy Réka

Siposné Nándori Eszter

www.onkentesszemle.hu

szerkesztoseg@onkentesszemle.hu

KIADÓ

Alapítvány a Magyar Önkéntesség Fejlesztéséért

1024. Budapest, Buday László utca 5/b.

Kmetty Zoltán (*kurátor*) **Bartal Anna Mária** (*főszerkesztő*)

ISSN 2786 – 0620

2026

TARTALOM

ELMÉLET

Bartal Anna Mária – Sebestény István: Szkülla vagy Kharübdisz? – a szociális célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik jellemzői az 1994 és 2024 közötti nonprofit statisztikai adatok alapján.	3–40
Siposné Nándori Eszter: A szociális célú nonprofit szervezetek gazdasági erejének és bevételszerkezetének változásai az elmúlt három és fél évtizedben.	41–74
Béla-Csovcsics Andrea – Bifkovics Bettina – Gyorgyovich Miklós: Az önkéntességből való kimaradás társadalmi mintázatai – az akadályozó tényezők vizsgálata az „Önkéntesség Magyarországon 2023” felmérés eredményei alapján.	75-93

GYAKORLAT

Farkas Zsuzsanna: Az önkéntesség szerepe a SZETA Egri Alapítványának tevékenységében.	94–106
Kondor Zsuzsa – Bányai Borbála: A fogyatékoságügyi mozgalom aktuális kérdései – esettanulmány.	107–128
Ménesi Kristóf: Sikeresen újradefiniált önkéntesmenedzsmet a budapesti hajléktalanellátásban.	129–144
Szoboszlai Katalin: Harminc év után – szociális munka civil szervezetben. Esettanulmány a Periféria Egyesületről.	145–157
Németh Judit – Szatmári Angelika – Újváriné Siket Adrienn – Hideg-Fehér Gabriella – Zrínyi Miklós: Ápolóhallgatók önkéntességre való hajlandósága hátrányos helyzetű társadalmi csoportok esetében. Egy keresztmetszeti vizsgálat eredményei.	158-180
Bordás Enikő: Az önkéntesség, a közösségi részvétel és az informális támogató kapcsolatok szerepe a gyermekvédelmi rendszerből az önálló életbe való átmenetben.	181-202

MÓDSZERTAN

Nárai Márta – Oszter Bettina – Pécsi Gertrúd: Segítve tanulni – az 203-228
Önkéntes Segítő Gyakorlat utóbbi tíz évének tapasztalatai és kihívásai a
Széchenyi István Egyetemen.

RECENZÍÓ

Bartal Anna Mária: Az önkéntességről andragógiai nézőpontból. 229-231

SZKÜLLA VAGY KHARÜBDISZ? – A SZOCIÁLIS CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZTEK ÉS ÖNKÉNTESEIK JELLEMZŐI AZ 1994 ÉS 2024 KÖZÖTTI NONPROFIT STATISZTIKAI ADATOK ALAPJÁN¹

BARTAL ANNA MÁRIA² – SEBESTÉNY ISTVÁN³

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2026.3.3-40>

Absztrakt

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek az elmúlt három évtizedben vitathatatlan szerepet töltek be – a közfeladatok, szolgáltatások és az érdekérvényesítés felvállalásával – nemcsak a nonprofit szektor, hanem szociálpolitika alakításában is. Tanulmányunk a szociális célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik sajátosságait elemzi az 1994 és 2024 közötti nonprofit statisztikai adatok alapján. Elméleti keretként abból indultunk ki, hogy a magyar szociálpolitikát és jóléti rendszert az elmúlt harminc évben két paradigma határozta meg a „koraszülött” állam és a munkalapú társadalom paradigmája. Az elemzés során arra keressük a választ, hogy e két paradigmában milyen szerepe, feladatellátási lehetősége volt a nonprofit szektornak, jelesül pedig a szociális civil-nonprofit szervezeteknek. Ennek érdekében áttekintettük azt is, hogy a szociálpolitikára és a nonprofit szektorra vonatkozó szabályozások milyen törvényi lehetőséget és felelősséget jelöltek ki a szektorok közötti együttműködésnek. Ennek alapján úgy látjuk, hogy 2010-ig egy jóléti pluralista modellben a szociális célú civil-nonprofit szervezetek gyenge gazdasági erejük miatt a szociális közfeladatok átvállalásában alig, míg a közszolgáltatások terén is csak kiegészítő vagy korrektív formában tudtak részt venni. Ez a „szerepkör” is hozzájárult ahhoz, hogy a szociális nonprofit szervezetek egyre inkább függővé váltak az állami és önkormányzati támogatásoktól. A munkalapú társadalom korszakában inkább egy sajátos, államilag vezérelt jólétmix modell valósult meg a négy szektor kapcsolatában és ahol a szektorok közötti strukturális feladatmegosztás volt jellemző. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek szektorális kötődésére állam- versus civil- versus gazdaság- versus egyház-közel differenciálódás jellemző, ami gazdasági erejükre, foglalkoztatási potenciáljukra és bevételszerkezetükre is rányomja a bélyeget. A magyar szociális célú civil-nonprofit szervezeteket strukturálisan az alapítványok, a városi, illetve többcélú általános tevékenységű szervezetek dominálják. Továbbá, az alszektor professzionalizálódását mutatja, hogy a számított főállású

¹ A címválasztással Kuti Éva 1992-ben megjelent „*Scylla and Charybdis in the Hungarian nonprofit sector*” című tanulmányára utalunk. Az írás elsők között adott elemzést a Magyarországon kialakuló nonprofit szektorról nemzetközi szinten.

²Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus-szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője.

³Sebestény István (PhD), közgazdász-szociológus, statisztikus, senior elemző, Központi Statisztikai Hivatal.

foglalkoztatottak (FTE) trendje meredekebben emelkedett a vizsgált időszakban, mint a számított önkéntes főfoglalkozásúaké (VOL-FTE)

Kulcsszavak: szociális célú nonprofit szervezetek, jóléti pluralizmus, jólét mix, „korszület” jóléti állam, munkalapú társadalom

Scylla or Charybdis? – Characteristics of social nonprofit organizations and their volunteers based on nonprofit statistical data (1994–2024)

Anna Mária Bartal – István Sebestény

Abstract

Social civil society and nonprofit organizations have played an indisputable role over the past three decades—by undertaking public tasks, providing services, and engaging in advocacy—not only in shaping the nonprofit sector, but also social policy itself. Our study analyzes the characteristics of these organizations and their volunteers, drawing on nonprofit statistical data from 1994 to 2024. As a theoretical framework, we assume that the Hungarian social policy and welfare system have been shaped by two main paradigms over the past thirty years: the "premature welfare state" and the "work-based society." This analysis seeks to explore the specific roles and opportunities for service delivery available to the nonprofit sector—and social nonprofit organizations in particular—within these two paradigms. To this end, we review the legal frameworks and responsibilities assigned by social policy and nonprofit regulations to cross-sectoral cooperation. Our findings indicate that until 2010, within a pluralistic welfare model, social nonprofit organizations could barely assume public social tasks due to their limited economic power, rendering their participation in public services merely supplementary or corrective. This role also contributed to their growing financial dependence on state and local government subsidies.

In the subsequent era of workfarism (the work-based society), a specific, state-controlled welfare mix model emerged among the four sectors, characterized by a structural division of labor. The sectoral positioning of social nonprofit organizations is defined by a differentiation between state, civil, market, and faith-based spheres, which directly impacts their economic power, employment potential, and revenue structure. Structurally, Hungarian social nonprofit organizations are dominated by foundations, as well as urban and general multi-purpose organizations. Furthermore, the professionalization of the sub-sector is demonstrated by the fact that the number of full-time equivalent (FTE) employees increased at a significantly sharper rate during the examined period than that of voluntary full-time equivalents (VOL-FTE).

Keywords: social nonprofit organisations, welfare pluralism, welfare mix, premature welfare state, work-based society,

BEVEZETÉS

Annak ellenére, hogy a magyar nonprofit szektornak a rendszerváltás után egy olyan örökségből kellett építkeznie, amelyet elsősorban a civil-közösségi funkciókat megtestesítő

(kulturális, sport, szabadidős, hobbi) szervezetek dominanciája határozott meg, a rendszerváltás után a szociális civil-nonprofit szervezetek mégis vitathatatlan szerepet töltek be – a közfeladatok, szolgáltatások és az érdekérvényesítés felvállalásával – nemcsak a nonprofit szektor, hanem szociálpolitika alakításában is. Az elmúlt harminc évben, ha szórványosan is, de több statisztikai tanulmány (Bocz 1997; 2004) és esettanulmány (Nárai 2003), illetve tematikus elemzés (Nárai 2005; Kákai 2018; Kákai – Solymári 2023) jelent meg a szociális célú szervezetekről, illetve közszolgáltatásokban betöltött szerepükről (Kákai 2018; 2024). Jelen elemzés része annak a sorozatnak is, amely az elmúlt három évben már feldolgozta a kulturális (Laki et al. 2023) az oktatási (Sebestény – Bartal 2024) és a politikai célú (Sebestény – Bartal 2026) civil-nonprofit szervezetek és önkéntesei jellemzőit a longitudinális statisztikai adatok alapján. Tanulmányunkban most a szociális célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik sajátosságainak elemzésére vállalkozunk az 1994 és 2024 közötti nonprofit statisztikai adatok felhasználásával. Amikor a szociális célú civil-nonprofit szervezetek az elmúlt több, mint harminc év alatt kifejlődött karakterisztikáját akarjuk feltárni, megkerülhetetlen, hogy ezt egyrészt ne helyezzük bele a hazai szociálpolitika és tágabb értelemben a jóléti rendszer, másrészt a nonprofit szektor főbb elméleti és a törvények által meghatározott szabályozási kontextusába. Ezért a tanulmány első részében elemzési keretként abból indulunk ki, hogy a magyar szociálpolitikát és jóléti rendszert az elmúlt három és fél évtizedben két paradigma határozta meg (Andor 2017): a „koraszülött” jóléti állam (Kornai 1992) és a munkalapú társadalom paradigmája. Az elemzés során arra keressük a választ, hogy e két paradigmában milyen szerepe, feladatellátási lehetősége volt a nonprofit szektornak, jelesül a szociális civil-nonprofit szervezeteknek. Továbbá, a szociálpolitikára és a nonprofit szektorra vonatkozó szabályozások milyen törvényi lehetőséget és felelősséget jelöltek ki a szektorok közötti együttműködésnek.

Az elméleti keretek bemutatása után először a szociális célú civil-nonprofit szervezetek strukturális változásait, majd gazdasági szerepüket és végül az önkéntességre vonatkozó jellemzőiket elemezzük, feltárva és megmutatva az alszektor specifikus sajátosságait.

A NONPROFIT SZÉKTOR HELYE, SZEREPE ÉS LEHETŐSÉGEI A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKÁBAN 1990 ÉS 2024 KÖZÖTT

A magyar szociálpolitikát és tágabb értelemben a jóléti rendszert – beleértve a szociális célú nonprofit szervezetek működési kereteit, lehetőségeit, feladatvállalásait – két alapvető paradigma határozta meg az elmúlt három és fél évtizedben. Egyrészt az 1990-es évek elejétől mintegy másfél évtizeden keresztül a Kornai János-féle (1992) „koraszülött” jóléti állam koncepció szolgált irányadó gondolatként a kormányzati politikák kialakításához (Andor 2017:5). Eszerint olyan típusú szociálpolitikát kell folytatni a rendszerváltás után, ami arányban áll az ország teherviselő képességével, azaz a fiskális terhet okozó jóléti kiadásokat csökkenteni (Kornai 1992:489), illetve piacosítani (Andorka et al. 1995) kell. Andor László (2017:4) kritikusan megállapítja, hogy ez a neoliberális közgazdaságtani logika erősebb hatást gyakorolt a kormányzati intézkedésekre, mint a szociális modellekkel kapcsolatos elméletek és elgondolások.

Másrészt a korábbiakhoz képest teljes paradigmaváltást jelentett, hogy a jólétről és a szociálpolitikáról való gondolkodást a Ludwig Erhardt nyomán megfogalmazott „legjobb (társadalom- és) szociálpolitika a jó gazdaságpolitika” elve váltotta fel. A munkalapú társadalom (workfarizmus⁴) meghirdetése azt jelentette, hogy a jogok és a juttatások nem alanyi jogon, hanem alapvetően és kizárólagosan a munkaerőpiaci helyzethez kötődtek. A klasszikus jóléti állam-modellekkel (Hicks – Esping-Andersen 2003) való összevetés alapján megállapítható, hogy a munkalapú társadalomnak elnevezett jóléti modellt – a liberális szociálpolitikai elemek dominanciája mellett – egy sajátos mix jellemezte a különböző szociálpolitikai területeken (Kovács 2022). Mindehhez még azt kell hozzátenni, hogy a magukat konzervatívnak nevező kormányok szociálpolitikáról való gondolkodásában, illetve gyakorlati megoldásaiban tetten érhetők voltak a két világháború közötti szociálpolitikai „kísérletek” – a produktív szociálpolitika vagy az egri vagy magyar normás szegénygondozás elvi és gyakorlati megvalósulásának (Bartal 1996) – példái is, különösen az állam, az egyház és a társadalom (a helyi közösségek) szerepét illetően.

⁴ James Charles Ever amerikai polgári aktivista az 1968-as politikai kampánya során – reagálva Richard Nixon televíziós beszédére – használta először a kifejezést, a *work* (munka) és a *welfare* (jólét/szociális segély) szavak összevonásával, hogy egy olyan programot írjon le, amely a segélyezést a munkavégzéshez köti (Peck 1998).

A nonprofit szektor helye a „koraszülött” jóléti állam korszakában 1990 és 2010 között

Az 1990 – 1994 közötti időszak. A rendszerváltás után alapvető feladat volt egy új szociális törvény megalkotása. Az 1993. évi III. törvény „A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról” meghatározta a pénzbeli (például segélyek) és a személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások (például idősgondozás, családsegítés) rendszerét (1. táblázat). Továbbá e törvény rögzítette, hogy a helyi igényekhez igazodó pénzbeli és természetbeni juttatások jelentős részét az önkormányzatok saját hatáskörben, saját rendeleteik alapján osztják el, ami egyfajta válasz volt a „koraszülött” jóléti állam válságára (Ferge 2017). A másik fajta válasz az volt, hogy a törvény egy többszektorú feladatmegosztási rendszert vezetett be. Jogszabályi szinten elismerte a nonprofit szektort azzal, hogy meghatározta a „nem állami fenntartó” gyűjtőfogalmát, amely alá alapítványok, egyesületek, nonprofit gazdasági társaságok, kerültek.⁵ Ezzel Magyarországon is kialakult a többszektoros – az állami, a piaci, a nonprofit és az informális szektor szintű – feladatmegosztás a szociális közfeladatok átvállalása és a közszolgáltatások biztosítása terén.⁶

Noha Ferge Zsuzsa (1989) nyomán az állam, a piac és a nonprofit, illetve az informális szektor viszonyát leginkább a jólétmix jelzővel illették a magyar szakirodalomban, de úgy látjuk, hogy az államtalanítási trenddel sokkal inkább egy jóléti pluralista modell volt kibontakozóban. Ebben a modellben az állam (az önkormányzatok) a szabályozó, finanszírozó, míg a nonprofit szektor és szervezetei – mint rugalmas szolgáltatók – három különböző funkciót tölthettek be: a közszolgáltatóit, az érdekérvényesítőit és a civil-közösségit (lásd Evers – Olk 1996). A harmadik szereplő, a piaci szektor kiegészítő szereplőként jelent meg, hiszen alig volt fizetőképessé kereslet a piaci szociális szolgáltatásokra a társadalomban. Az informális szektor (a háztartások) szerepe sem volt elhanyagolható, mivel problémák esetén az első ellátási

⁵ A törvény szövege alapján nem állami fenntartóknak minősült minden olyan szociális szolgáltatást vagy intézményt működtető jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet vagy egyéni vállalkozó, amely és aki *nem* tartozik az állami körbe (azaz nem az állam kijelölt szerve, nem helyi önkormányzat és nem önkormányzati társulás), és *nem* minősül egyházi fenntartónak sem. A nonprofit szervezeteken kívül még a piaci szervezetek (egyéni vállalkozások, gazdasági társaságok) tartoztak ide.

⁶ A szociális szektorban a közfeladat egy szélesebb állami/önkormányzati kötelezettségi kör (például idősok gondozása, gyermekvédelem), míg a közszolgáltatás az ezen belüli, a lakosságnak közvetlenül nyújtott konkrét, jóléti juttatás. A közfeladat-átvállalás azt jelenti, hogy egy külső szerv (például civil vagy egyházi szervezet) veszi át magának a feladatnak a teljes fenntartását és működtetését az államtól, míg a közszolgáltatási szerződés inkább egy adott szolgáltatás finanszírozási és teljesítési kerete. Forrás: Közszolgálati Online Lexikon <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/szocialis-szolgaltatasok/>

küszöböt jelentették, illetve számos szociális civil szervezet tevékenysége azoknak a reziduális szükségleteknek a kielégítéséből indult, amik ezen a szinten jelentkeztek.

A nonprofit funkciók a szakirodalom szerint – különösen a közfeladatok és szolgáltatások terén – helyettesítő, kiegészítő és korrigáló formában valósulhatnak meg (Weisbrod 1988). A magyar nonprofit szektornak a rendszerváltás után egy olyan örökségből kellett építkeznie, amelyet elsősorban a civil-közösségi funkciókat megtestesítő (kulturális, sport, szabadidős, hobbi) szervezetek dominanciája és a rendszerváltozás gazdasági-társadalmi problémáira reagáló érdekérvényesítő szervezetek, valamint a szocializmusból megmaradt, „harcos” szakszervezeti érdekképviselések jelentős száma jellemzett (Bartal 2009).

A szociális civil szektor az 1990-es évek elején alapvetően három forrásból rekrutálódott: egyrészt a két világháború közötti, főként egyházi szociális szervezetek újjáéledéséből, másrészt a szocializmus alatt illegalitásban lévő, szegényeket támogató csoportokból. Harmadrészt többségük olyan új szervezet volt, amely támogatást igyekezett nyújtani a szocializmusban eltagadott – mint a tartós szegénység, a tömegessé váló munkanélküliség – vagy az olyan „látványosan” megjelenő problémákra, mint például a hajléktalanság. Részben erre, részben pedig társadalmi támogatottságukra vezethető vissza, hogy gyenge gazdasági erejük miatt a szociális közfeladatok átvállalásában alig, míg a közszolgáltatások terén is csak kiegészítő vagy korrektív formában tudtak részt venni (Ferge 2000). Valójában ez a „szerepkör” is hozzájárult ahhoz, hogy a szociális nonprofit szervezetek egyre inkább függővé váltak az állami és önkormányzati támogatásoktól.

Az 1993. évi XCII. törvénnyel három új jogi forma került be a magyar nonprofit szabályozásba: a közalapítvány, a köztestület és a közhasznú társaság (1. táblázat). Ezzel szervezetileg is megkülönböztetett jogi formát ölthettek a kormány, a parlament és az önkormányzatok által alapított szervezetek, és ez strukturálisan két részre osztotta a magyar nonprofit szektort: egy állam-közeli és egy civil (magán) részre (Bartal 2005). Az állam-közeli szervezeteket nem alulról szerveződő, valódi civil kezdeményezésekként, hanem burkolt állami feladatellátókként vagy adóoptimalizáló formákként jellemezte Kuti Éva (1992) tanulmányában. Bevezetésük után rövid időn belül általánossá vált az adójogszabályokon keresztüli pozitív diszkriminációjuk is.⁷ A közalapítványokba, közhasznú társaságokba kiszervezett állami, önkormányzati

⁷ Lásd például az 1994. évi LXXXIII, illetve a LXXXII. törvényeket.

(köz)feladatellátás diszkrecionális jelleget öltött – „adható volt, de nem kapható” –, azaz jogilag nem jártak.

Az 1994 – 1998 közötti időszak. Ehhez az időszakhoz köthető a Szociális Törvény azon módosítása 1995-ben, aminek alapján megszüntették az állampolgári jogon járó támogatásokat azzal, hogy bevezették a rászorultság elvű segélyezést. Ezen az alapon kezelték a gyest és a gyedet és jövedelem-teszthez kötötték a családi pótlékot.⁸ Az államtalanítási trenddel párhuzamosan egy piacconform, restriktív jellegű szociálpolitikai modell került bevezetésre (Ferge 2000).

A magyar nonprofit szektor „feltőkésítését” szolgálta az 1996. évi 1%-os és az 1997. évi közhasznúsági törvény⁹ (1. táblázat). Az 1%-os adományok a „címkézés” ellenére egyfajta közvetett állami támogatásnak számítanak, míg a közhasznúsági törvénnyel az volt a cél, hogy a kapcsolódó adókedvezményekkel kiszámítható kereteket biztosítsanak a magán- és a vállalati adományozók számára. Ez csak nagyon esetlegesen valósult meg, és inkább az állam-nonprofit kapcsolatrendszerben, a pályázati támogatások elnyerésénél vált meghatározó jelentőségűvé (Bartal 2005: 225).

Az 1998 – 2004 közötti időszak. A neoliberális kormányzati programoknak 1998 és 2004 között egy konzervatív (egyes univerzális támogatások visszaállítása, jogosultságok szigorítása és munka-teszthez kötése, központosítás erősítése), majd egy „jóléti rendszerváltás” ígéretével kecsegtető korrekciója zajlott le. Az időszak legfontosabb törvénye az 1998. évi LXXXIV. Családpolitikai törvény, ami visszaállította az alanyi jogú családi pótlékot és a biztosítási alapú gyedet.

Erre az időszakra esik Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz 2004-ben. Andor (2017:6) szerint az Európai Unió irányadó szerepe a magyar szociálpolitikában nem mutatható ki olyan mértékben, ahogy az várható volt. Véleménye szerint inkább csak egyes elemeire (például a célzott foglalkozás) hatott, de nem változtatta meg a „koraszülött” jóléti állam-felfogást. Ugyanakkor az uniós csatlakozás a nonprofit szervezetek számára a forrásbővítés

⁸ Ez idő alatt alkották meg az 1997. évi XXXI. törvényt, ami teljesen átalakította a gyermekvédelmi rendszert, illetve az 1997. évi XXXIV. törvényt, ami egységes keretbe foglalta a családtámogatásokat (a családi pótlékot, a gyermekgondozási- és a gyermeknevelési támogatást).

⁹ Lásd az 1996. évi CXXVI. és az 1997. évi CLVI. törvényeket, valamint az 1997. évi CXXIX. törvényt, amely a második, az egyházi szervezetek számára felajánlható 1%-ról rendelkezett.

lehetőségét kínálta fel, és évek teltek el míg a szektor jelentékenyebb számú szervezetei valóban élni is tudtak ezzel a lehetőséggel.

A szociálpolitikai közfeladatok átvállalásába és a közszolgáltatások nyújtásába, illetve az állami/önkormányzati forrásokért való versenybe egyre inkább az állam/önkormányzat-közel nonprofit szervezetek tudnak belépni, mint privilegizált szereplők. Így a közszolgáltatások terén például nem egy nonprofit-piac verseny alakult ki, hanem ez a verseny a szektoron belül éleződött ki a civil és a nonprofit szervezetek között (Bartal 2005:228).

Ebben az időben a nonprofit szektort érintő fontos törvényi szabályozás volt a 2003. évi L. törvény, a Nemzeti Civil Alapprogramról (1. táblázat). Célja az volt, hogy a közhasznú jogállást szerzett társadalmi szervezetek és a magánalapítványok működési feltételeinek átlátható, költségvetési forrásautomatizmusra épülő, pártpolitikától mentes forrásait biztosítsa.

A 2004 – 2010 közötti időszak. A szociálpolitika ebben az időszakban a „jóléti rendszerváltás” költségeinek finanszírozása, majd pedig a 2008-as pénzügyi, gazdasági válság hatása miatt egy kényszerű válságmenedzselés áldozatává vált. Ez leginkább az önkormányzatok által nyújtott rendszeres szociális segély feltételeinek szigorításában, a segélyplafon bevezetésében, a tartós munkanélküliek közfoglalkoztatásba való bevonásában, a családtámogatási jogosultságok csökkentésében mutatkozott meg.

Még a ciklus elején hozták meg azt a 2006. évi LXV. törvényt, ami újra szabályozta a közalapítványok létrejöttét, illetve a 2006. évi V. törvényt (Cégtörvény), ami pedig a nonprofit gazdasági társaságok alapítását tette lehetővé (1. táblázat). Ezzel a magyar nonprofit szektor háromszatúvá vált, hiszen a szervezetek egy része már piac/gazdaság-közelinek volt tekinthető. Körükben is megtaláljuk az állami alapítású szervezeteket, amelyek „használják” e jogi forma nyújtotta előnyöket, és nagyságuk, jelentőségük, tevékenységük alapján állami és piaci bevételekre egyaránt alapozzák működésüket.¹⁰ Ugyanakkor számos szociális célú alapítvány és egyesület is van a nonprofit gazdasági társaságok alapítói között (különösen az idős vagy a fogyatékkal élő személyek ellátása területén), amelyek így diverzifikálják bevételeiket, illetve biztosítják missziójuk finanszírozását.

¹⁰ A szociális nonprofit közhasznú társaságok között találjuk például ERFO Rehabilitációs Közhasznú Nonprofit Kft-t vagy a KÉZMŰ Közhasznú Nonprofit Kft-t, de számos kistérségi, vagy települési humánszolgáltató nonprofit kft-ét is.

1. táblázat. A magyar szociálpolitikát és nonprofit szektort érintő főbb jogszabályok 1990 és 2010 között

A jóléti rendszer paradigmája	Időszak	Szociálpolitikai törvények	Nonprofit szektor szabályozása
„Koraszülött” jóléti állam koncepció	1990 – 1994	1993. évi III. törvény „A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.”	1993. évi XCII. törvénnyel három új jogi forma kerül be a Polgári Törvénykönyvbe: közalapítványok, köztestületek, közhasznú társaságok.
	1994 – 1998	Az 1993. évi III. törvény minden év január 1-jével, saláta törvények esetén július 1-ével módosult.	Az 1996. évi CXXVI. törvény „A személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról.” Módosítása az 1997. évi CXXIX. törvénnyel, amely az egyházi szervezeteknek felajánlható 1%-ról rendelkezett.
			1997. évi CLVI. törvény „A közhasznú szervezetekről.”
	1998 – 2004	Az 1998. évi LXXXIV. Családjogi törvény.	2003. évi L. törvény a Nemzeti Civil Alapprogramról.
	2004 – 2010	Az 1993. évi III. törvény minden év minden év január 1-jével, saláta törvények esetén július 1-ével módosult.	2006. évi LXV. törvény: „Az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról.” 2006. évi V. törvény (Cégtörvény) a nonprofit gazdasági társaságok létrehozásáról.

Forrás: Saját adatgyűjtés és szerkesztés.

A nonprofit szektor helye a munkalapú társadalom korszakában 2010 – 2026

Noha a munkalapú társadalom korszaka 2010 és 2026 között négy ciklusra tagolható, de mivel a kormányzati aktor nem változott, ezért erre az időszakra vetítve egyben tárgyaljuk a szociálpolitikára és nonprofit szektorra vonatkozó szabályozást.

Ahogy fentebb írtuk, a korábbiakhoz képest teljes paradigmaváltást jelentett a munkalapú társadalom meghirdetése. A korszak első felében, 2013-ban saláta törvényekkel módosították az 1993. évi III. törvényt (2. táblázat). E saláta törvények egyrészt szigorították a tartós munkanélküliek ellátását, amit a közfoglalkoztatási programokban való kötelező részvételhez kötöttek. Másrészt a szociális jogok és a juttatások (például a családi adó- és járulékkedvezmények, gyed) nem alanyi jogon, hanem alapvetően és kizárólagosan a munkaerőpiaci helyzethez kötődtek. A kritikai elemzések szerint ez egyfajta perverz redisztribúciót eredményezett a társadalom jobb helyzetű rétegei felé, míg a munka-tesztből kieső rétegek (lásd például a foglalkoztatást helyettesítő támogatás összege) az ellátatlanság szélére szorultak (Ferge 2017). Mindezekből következően a szociálpolitika alárendelődött a

foglalkoztatáspolitikának, mivel e törvényi szabályozásokkal elvesztette még azt a nem túl erős társadalompolitikai funkcióját is, ami a rendszerváltás óta jellemző volt.

Harmadrészt, úgy véljük, a benyújtott módosítások bevezettek és explicitté tettek egy átértelmezett szubszidiaritási elvet.¹¹ Ebben az elvben felfedezhető a két világháború közötti szociális megoldások reminiscenciája, ugyanis a Magyar Normás szegénygondozás is először egyéni/családi felelősségi körbe utalta az ellátatlanok gondozását (Bartal 1996). Az átértelmezett szubszidiaritási elv következtében a szociális jogokat felváltotta az egyéni/családi felelősség, ami a 2013-as módosításban még kétszintű volt, de a 2022. évi L. törvényben (a „Lex Megélhetésiben”) már egy felelősségi piramisban (egyén, család, önkormányzatok, karitatív, civil és egyházi szervezetek, állam központi szervei) került meghatározásra (2. táblázat). Ennek kritikai elemzése számos szociálpolitikai tanulmányban nyomon követhető (lásd például Juhász 2015; Ferge 2017; 2000; Szikra 2025).

Negyedrészt a szociális törvény 2013-as módosítása az egyházi fenntartók támogatása terén hozott meghatározó változásokat. Már az 1993. évi III. törvény is elismerte az egyházak szociális közfeladatellátását, és ennek finanszírozását az 1997. évi CXXIV. törvénnyel rendezte, de a Szociális Törvény 2013-as módosításába bekerült az egyházi és egyház-közel¹² fenntartók kiegészítő támogatásának bevezetése is. Ez azt jelentette, hogy az önkormányzatok és a civil-nonprofit szervezetek a szociális és gyermekjóléti közfeladatok után fix alapnormatívát, míg az egyházi ellátók kiegészítő, feladatfinanszírozási támogatást is kaptak (lásd bővebben Katona 2019). Ezzel az egyházi és egyház-közel fenntartók finanszírozásukban stabilabbá váltak és a szociális közfeladatátvállalás és szolgáltatások piacán egy egyenlőtlen verseny alakult ki az egyházi versus az önkormányzati, a piaci, a nonprofit gazdasági és a civil szereplők között. Ezt az egyenlőtlen versenyt még egyenlőtlenebbé tette, hogy szigorodott a szociális szolgáltatók állami nyilvántartása és befogadása, mivel korlátozták, hogy hány férőhelyet finanszíroz a költségvetés például az idősellátásban vagy a fogyatékkal élő személyek nappali ellátása

¹¹ A szubszidiaritás (vagy kiegészítőlegesség) elve egyfelől azt jelenti, hogy minden döntést azon a lehető legalacsonyabb szinten kell meghozni, ahol az optimális informáltság, a döntési felelősség és a döntések következményei a legjobban láthatók és érvényesíthetők. Másfelől az is jelenti, hogy a társadalmi szükségleteket lehetőleg keletkezésük helyéhez legközelebbi szinten kell kielégíteni. Mindkét esetben az állam akkor avatkozik be (támogatóként, együttműködőként vagy feladatátvállalással), ha a helyi közösség nem képes a probléma megoldására (Bartal 2005:312).

¹² Egyházi fenntartók alatt „A lelkiismeret- és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról.” szóló 2011. évi C. törvény által elismert egyházakat értjük, míg egyház-közel szervezeteknek tartjuk a civil-nonprofit formában működő egyházak által alapított szervezeteket.

terén. E téren az egyházi szolgáltatók számára külön eljárásrendet biztosítottak az állami vagy önkormányzati intézmények átvételekor.¹³ Ennek eredményeként a szociális és gyermekjóléti közfeladatok és szolgáltatások során az állam és az önkormányzatok részvétele szinte az elégséges szintre csökkent (Kákai 2024:95). Ezt a helyzetet betonozta be a 2020. évi XXVIII. törvény, ami „Az egyházak szociális és gyermekvédelmi ellátások terén betöltött szerepének megerősítéséről” szól (2. táblázat).¹⁴

Még a kormányzati korszak elején alkották meg a 2011. évi CLXXV. törvényt „Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról” szóló, az úgynevezett „Civil törvényt” (2. táblázat). Ennek most három elemével foglalkozunk, amelyek jelentősen befolyásolták a szociális célú nonprofit szervezetek működését is. Egyrészt a törvény radikálisan szűkítette a közhasznúsági státusz elnyerésének feltételeit, aminek következtében számos civil szervezet veszítette el közhasznú státuszát és az azzal járó adókedvezményeket. Másrészt ehhez kapcsolódóan, míg az 1997. évi CLVI. törvény még tágan értelmezte a civil-nonprofit szervezetek a közfeladatait, addig a 2011-es törvény már konkrét jogszabályi feladatokhoz kötötte a közhasznú feladatvégzést. Így a civil-nonprofit szervezetek feladatvégzésének pontosan illeszkednie kellett a kormányzati és önkormányzati feladatellátás aktuális struktúrájába. Innovatív kezdeményezéseket csak külső, főként uniós támogatásokkal tudtak megvalósítani vagy pedig társadalmi vállalkozásként. Harmadrészt, a törvény rendelkezett a Nemzeti Együttműködési Alap létrehozásáról, amelyben az öngazgatás elemei visszaszorultak és a pályázati támogatások erős kormányzati kontroll alá kerültek.

Végezetül meg kell említeni, hogy a civil-nonprofit szervezetek betöltött funkciói és szerepei terén is figyelemre méltó változások történtek a vizsgált időszakban. 2010 után sorra jelentek meg az olyan hibrid szervezetek (Evers 2020) – leginkább a fennálló kormányzat társadalom- és szociálpolitikájának szakmai kritikájaként és ellenzékeként (lásd 2017. évi LXXVI. törvény és a 2021. évi XLIX. törvényt a 2. táblázatban) –, amelyek egyszerre töltöttek be közszolgáltató és

¹³ Az önkormányzatok működését 2015-től erősen centralizálták, mivel a korábban önkormányzati hatáskörbe tartozó egyes jövedelempótló és szociális támogatások (mint a foglalkoztatást helyettesítő támogatás) döntési joga átkerült a helyi önkormányzatoktól az állami járási hivatalokhoz (Hoffman 2015). Másrészt elindult egy olyan folyamat, amelyben a pénzügyi nehézségekkel küzdő helyi önkormányzatok sorra adták át szociális feladataikat és intézményeiket az egyházaknak.

¹⁴ Érdemes megjegyezni, Katona Gergely (2019:10) megállapítása szerint: „A szociális szakma nem egységes az egyházakat érintő plusz finanszírozás kérdésében. Sokan a versenyképesség alakulásába való súlyos beavatkozásként értékelik azt a tény, hogy egy-egy egyházi fenntartó a normatív finanszírozás alapösszegénél ¾-szer magasabb támogatásra is jogosult lehet, amivel a civil szervezetekkel vagy éppen az önkormányzati fenntartású intézményekkel, szolgáltatásokkal szemben indokolatlan finanszírozási előnyre tesz szert.”

érdekérvényesítői, vagy civil-közösségi és érdekérvényesítő funkciókat. Továbbá, a szociális közfeladatok és szolgáltatások terén jól kirajzolódott egy olyan feladatmegosztás, miszerint az állam egyes egyházi, egyház-közel vagy nonprofit gazdasági szervezeteket állami vagy uniós forrásokból „feltőkésített”.¹⁵ Ez által helyettesítési szerepbe hozta őket bizonyos ellátási és szolgáltatási területeken, és így az állam meg tudott szabadulni a számára „kényelmetlen” feladatok, társadalmi csoportok problémáinak kezelésétől. A forráselosztás révén a „világi” civil szervezetek jó esetben kiegészítő vagy korrigáló szerepben léphettek be a szociális szolgáltatások területére.

2.táblázat. A magyar szociálpolitikát és nonprofit szektor érintő főbb jogszabályok 2010 és 2026 között

A jóléti rendszer paradigmája	Szociálpolitikai törvények	Nonprofit szektor szabályozása
Munkalapú társadalom paradigma	Az 1993. évi III. törvény módosítása 2013-ban salátatörvényekkel.	2011. évi CLXXV. törvény: „Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról.”
	2015. évi önkormányzati reform, amely strukturálisan módosította a 2011. évi CLXXXIX. törvényt „Magyarország helyi önkormányzatairól.”	Nemzeti Együttműködési Alap létrehozása A 2013. évi V. törvény (új Ptk.) 2017. évi LXXVI. törvény: A külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról (hatályon kívül).
	2020. évi XII. törvény: „A koronavírus elleni védekezésről.”	
	2022. évi L. törvény (Lex Megélhetési).	2020. évi XXVIII. törvény „Az egyházak szociális és gyermekvédelmi ellátások terén betöltött szerepének megerősítéséről.” (lásd még ehhez az 1997. évi CXXIV. törvényt). 2021. évi XLIX. törvény „A közélet befolyásolására alkalmas tevékenységet végző civil szervezetek átláthatóságáról.”

Forrás: Saját adatgyűjtés és szerkesztés.

Az elemzésben a szociálpolitikára és nonprofit szektorra vonatkozó törvényekre fókuszáltunk, mint amelyek megadják a civil-nonprofit szervezetek működésének külső, objektív kereteit. Ezek a jogi keretek sokszor a törvényalkotó szándékai vagy annak ellenére is különböző folyamatokat indítottak el: például strukturális változásokat (lásd az állam-közel versus civil versus gazdaság-közel versus egyház-közel szervezetek) vagy egyenlőtlen versenyt a szektoron kívül és belül, sértve ezzel a szektorsemlegesség elvét. Ugyanakkor még mielőtt azt

¹⁵ Lásd erről bővebben: Besétáltunk a csődbe – súlyos válságban a Magyar Máltai Szeretetszolgálat. <https://www.valaszonline.hu/2026/07/10/magyar-maltai-szeretetszolgalat-thaisz-miklos-politika-szocialis-szektor-interju/#gsc.tab=0>

gondolnánk, hogy a nonprofit szektor fejlődését alapvetően csak a külső determinánsok befolyásolták, látnunk kell, hogy a szektornak van egy organikus fejlődési útja is, amit nagyfokú reaktivitás jellemez.

A SZOCIÁLIS CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK STRUKTURÁLIS JELLEMZŐI 1994 ÉS 2024 KÖZÖTT

Módszertanilag a szociális célú nonprofit szervezetek számára vonatkozó elemzést a Központi Statisztikai Hivatal „Nonprofit szervezetek Magyarországon” 1994 és 2024 közötti, míg a további strukturális jellemzőkre – a szervezettípus, a tevékenységi területek, valamint a települési illetőség – az 1997 és 2024 közötti adatfelvételekből nyert adatok másodelemzése alapján végezzük el.¹⁶ Ennek során arra törekszünk, hogy az előző fejezetben bemutatott főbb törvényi szabályozások közvetett hatását és a nonprofit szektor reaktivitását is nyomon kövessük ezen mutatók változásaiban.

A szervezetszám szerinti változások 1994 – 2024

A vizsgált harminc évben a 18 tevékenységi csoportba tartozó összes nonprofit szervezet 8-9 százaléka volt szociális célú nonprofit szervezet. Ez 2000-ig a szektoron belüli tevékenységi sorrend hatodik, majd azt követően az ötödik helyet jelentette (a kulturális, sport, szabadidős és oktatási szervezetek után).¹⁷

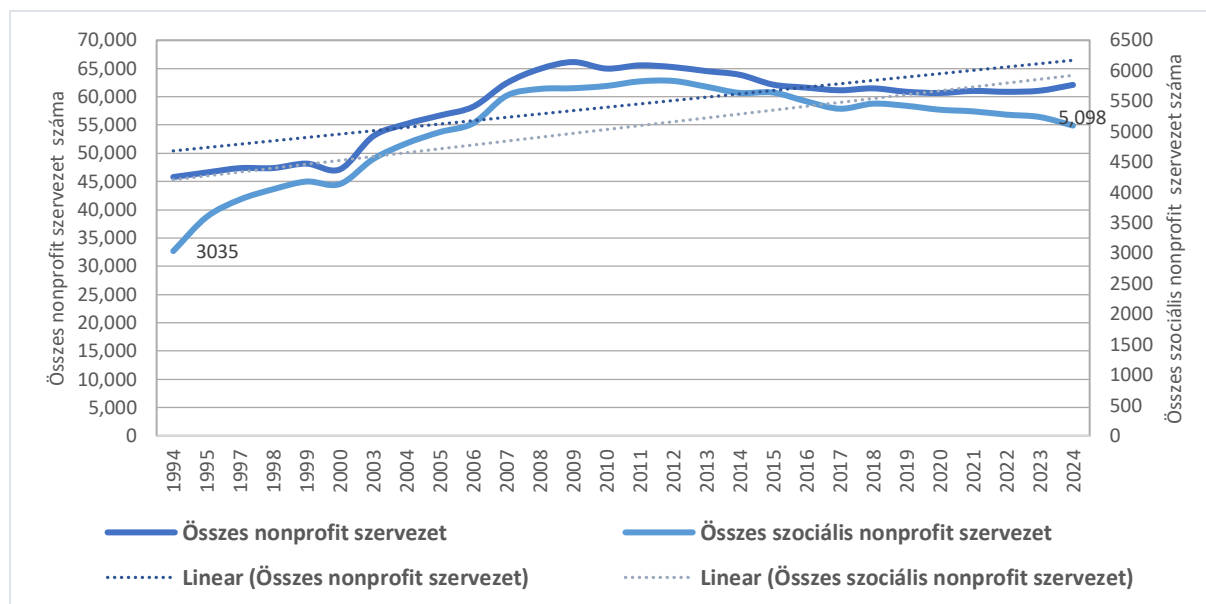
A rendszerváltás gazdasági krízise az 1990-es évek közepére tetőzött és olyan szociális problémákban öltött testet, mint a tömegessé vált munkanélküliség, a tartós szegénység és ellátatlanság, vagy a hajléktalanság. A szociálpolitika meghatározó aktorai a helyi önkormányzatok voltak és nagyon hamar kialakultak különböző önkormányzati és civil együttműködések, támogatási kapcsolatok vagy éppen versenyhelyzetek a helyi közalapítványok és civil szervezetek között. A társadalom jelentős részének életszínvonal csökkenése és elszegényedése behatárolta azt a társadalmi réteget, aki tudott és akart szociális célú szervezetek alapításában, támogatásában részt venni.

¹⁶ Ennek oka, hogy a nonprofit statisztika 1997 előtt nem minden évben közölt az alszektorokra vonatkozó részletes adatokat, ez csak 1997-től vált egységessé. A 2001 és 2002-re vonatkozó adatok hiányát a nem teljeskörűsített adatfelvételi hiányok okozzák.

¹⁷ Hasonló tevékenységi sorrendet talált 2003-as kisvárosi kutatásában Nárai Márta (2003) is.

A szociális célú nonprofit szervezetek számbeli növekedése 2000-ig lassabb volt, mint általában a nonprofit szektoré. Ezzel szemben 2003 és 2012 között egyenletesen és folyamatosan, mintegy 28 százalékkal (4538-ról 5832-re) nőtt a szociális szervezetek száma, ami követte a szektor számbeli változásának ütemét (1.ábra). E növekedésben kétségtelenül szerepet játszott, hogy már az előcsatlakozással és a 2004. évi uniós csatlakozással jelentős pályázati támogatásokhoz jutott a szociális szféra. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a 2008-as gazdasági válság hatása később csapódott le, szinte egyidőben a 2011. évi CLXXV. törvény okozta változásokkal (közhasznú státusz nehezítése), illetve a 2013-as salátatörvények által a Szociális Törvény szigorításával, valamint a 2015-ös önkormányzati reform következményeivel. Ettől fogva 2019-ig hektikus ütemben, de 8 százalékponttal csökkent a szociális célú szervezetek száma (ez a teljes szektorban hasonló arányú volt, 7 százalékpont körül alakult). Majd a pandémia alatt további 3 százalékpontosos csökkenés mutatkozik és ez a negatív tendencia 2024-ig nem állt meg. Mindez arra utal, hogy a szociális alszektor két évvel a pandémia után még nem tudta visszaépíteni magát legalább a járvány előtti szintre.

1. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek és az összes nonprofit szervezet számának változása 1994 és 2024 között¹⁸

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

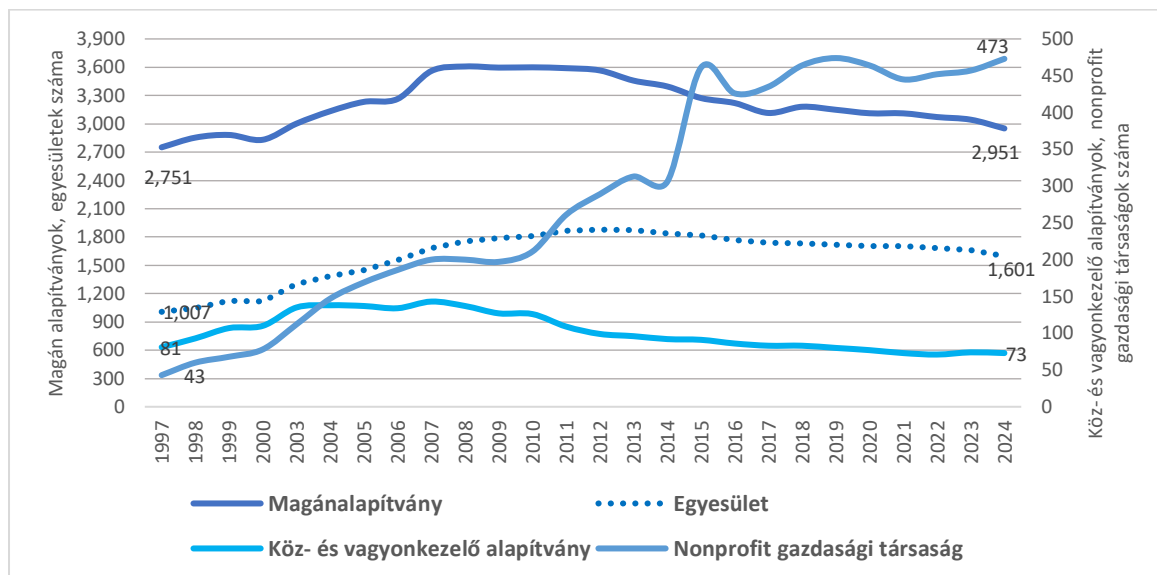
¹⁸ A 2001 és 2002-re vonatkozó adatok hiányát a nem teljeskörűsített adatfelvételi hiányok okozzák.

A szervezeti forma jellemzői 1997 és 2024 között

A magyar nonprofit szektor szervezeti jellegét elsődlegesen – az állampolgári egyesülést kifejező – a társas nonprofit szervezetek (egyesületek) határozzák meg, míg a tartós közérdekű célra létrehozott célvagyon kezelésére szolgáló alapítványok a második leggyakoribb szervezettípust jelentik. Ezzel szemben a szociális civil-nonprofit alszektor szervezeti karakterét – noha egyre csökkenő arányban – az alapítványok dominálják, hiszen ez a forma felel meg annak a „tőkeigényes” tevékenységnek, amit többségük folytat. Az alapítványok nagyrésze többfajta szociális tevékenységet végez, és szerteágazó tevékenységük a szociálisan rászorultak számos csoportjára kiterjed, valamint a jelentősebb anyagi forrásokkal rendelkező szervezetek leginkább intézmények fenntartásában vesznek részt. A szociális egyesületek legnagyobb csoportját az érdekvédelmi funkciókat betöltő szervezetek (például az egészségkárosultak) alkotják, amelyek országos hálózatként is működnek,¹⁹ de idetartoznak például a szintén országos hálózattal működő családvédelmi szervezetek is.²⁰

Ahogy a 2. ábrán látható, a magánalapítványok száma 1997 és 2012 között, ha ingadozásokkal is, de 2751-ről 3599-re (31 százalékkal) emelkedett, majd onnantól nagyon lassú ütemben csökkent, oly annyira, hogy 2024-ben alig haladta meg számuk az 1997. évit.

2. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek száma szervezettípus szerint 1997 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

¹⁹ Hallássérültek és Siketek Országos Szövetsége, az Értelmi Fogyatékosok Országos Érdekvédelmi Szövetsége, a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége.

²⁰ Lásd például a Nagycsaládosok Országos Szövetsége, amelynek települési szervezetei önálló jogi formában működnek, illetve a Kolping családmozgalom.

Ezzel szemben az egyesületek száma az 1997-es induló évtől (1007 szervezet) 2015-ig 1816-ra (80 százalékkal) növekedett, majd lassú ütemben ugyancsak csökkent. 1997-ben az alapítvány-egyesületi arány még 71-23 százalék, míg 2011-ben már csak 61-32 százalék és 2015-ben pedig már 58-32 százalék volt, ami tartós maradt 2024-ig.

Összességében 1997 és 2024 között az alapítványok aránya 13 százalékkal csökkent, míg az egyesületeké változóan, de 7-5 százalékkal nőtt. Ezek a szervezettípus szerinti változások arra utalhatnak, hogy egyrészt a 2010-es évek elejére elfogyott az a magán tőkeerő, ami képes volt a szociális nonprofit alszektorba investálni, illetve a szigorodó törvények is gátolhatták az alapításokat. Másrészt a szociális egyesületek számának növekedése 2015-ig a szociális érdekvédelem előtérbe kerülését mutatja az alapítói szándékokban.

Szervezetszám tekintetében kiugró növekedést a nonprofit gazdasági társaságok esetében tapasztalhatunk. Az 1997-ben mért 43-ról 2024-re 473-ra nőtt a számuk, ami tizenegyszeres növekedést jelentett. Ezzel szektoron belüli arányuk 2 százalékról 9 százalékra emelkedett, ami tartósan meg is maradt 2024-ig, és ez arra utal, hogy – ha nem is nagy számban, de – egyre több gazdaság-közelі vállalkozás jelent meg a szociális alszektorban. Feltételezhető, hogy a 2015. évi önkormányzati reform, illetve az adózási szabályok is ösztönözhatték ezen gazdálkodó szervezetek létrehozását.

Minderre ellenpélda a közalapítványok számának változása, amelyek a 2000-es évekig számottevőbb szervezeti bázissal rendelkeztek, mint a nonprofit közhasznú társaságok. A közalapítványok megszűnése 2006-ban kezdődött meg és csak néhány, az önkormányzatok által fenntartott közalapítvány maradt meg.²¹ A nonprofit statisztika e körben tartotta számon a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokat (KEKVA) is, és a szociális alszektorban három ilyen nagyobb szervezet ismert.²²

A településtípus szerinti változások 1997 és 2024 között

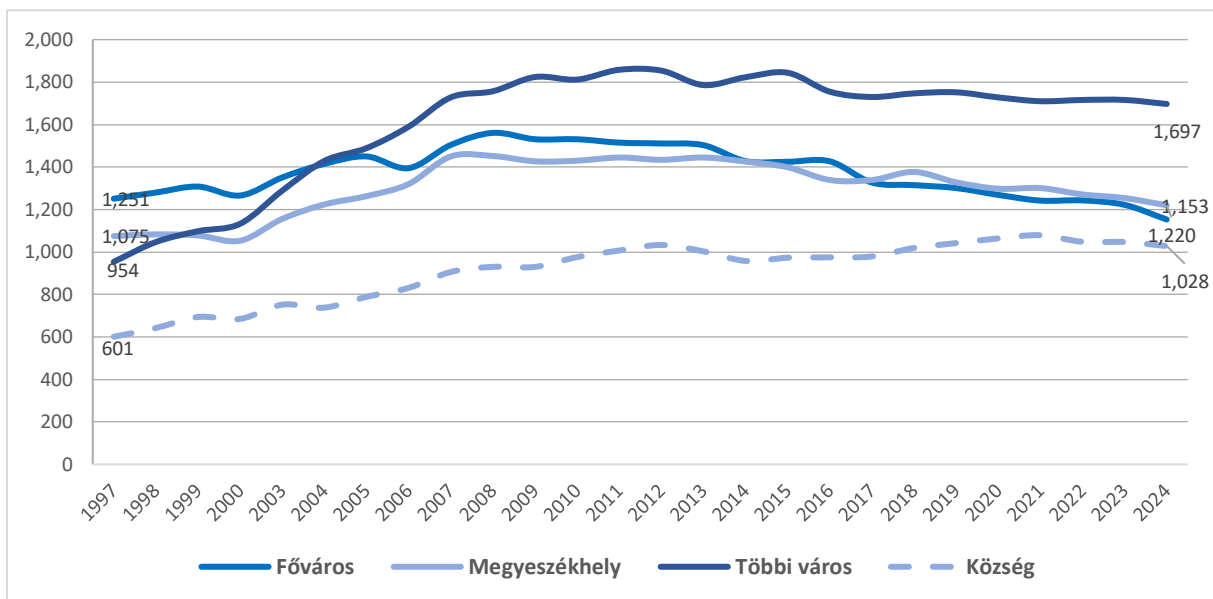
Több elemzés már a 2000-es évek közepén megfogalmazta azt az állítást, hogy a nonprofit vidéki, városi jelenséggé vált (Nárai 2003; Bartal 2005; Nárai 2005). Ezt a jelenséget a szociális célú nonprofit szervezetek településtípus szerinti megoszlására is jellemzőnek találjuk. Az 1990-es évek fővárosi dominanciája 2003-ban törik meg, majd folyamatosan csökken 2017-

²¹ Ezek közül a legismertebb a Fővárosi Szociális Közalapítvány, amely kulcsszerepet játszik a fővárosi hajléktalanellátásban és a lakhatási szegénység felszámolásában.

²² A MOL Új Európa Alapítvány, a Batthyány Lajos Alapítvány és az egyház-közelі Szent István király Alapítvány.

től, és 2024-re már csak a szociális célú nonprofit szervezetek 23 százaléka (1153 szervezet) volt budapesti (3.ábra). A városi szociális szervezetek növekedése 2003 és 2016 között – ha hullámzóan is – tetőzött, és ezt követően 11 százalékkal csökkent (1697 szervezet) 2024-ig. Mindez azt mutatja, hogy e szervezetek társadalmi beágyazottsága folyamatosan nőtt, de vélhetően a 2015-ös önkormányzati reform, majd pedig a pandémia hatására visszaesett, és két évvel a járvány után is megmaradt ez a tendencia.

3. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek száma településtípus szerint 1997 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Míg a városi szervezetek aránya az összes szociális szervezeten belül 1997 és 2024 között 8 százalékponttal (25 százalékról 33 százalékra) nőtt, addig a megyeszékhelyi szervezetek aránya 4 százalékponttal (28 százalékról 24 százalékra) csökkent 1997 és 2024 között.

A községi civil szervezetek száma az 1997 évi 601-ről 2012-re 1033-ra emelkedett, ami 72 százalékos növekedést jelentett. A Szociális Törvény 2013-as módosítása és a 2015-ös önkormányzati reform (a járási szintű központosítás) leginkább a községi önkormányzatokat érintette. Már az 1990-es évektől kialakult a helyi szociális problémák megoldására az önkormányzatok és a civil szervezetek közötti együttműködés, amelyben az önkormányzatok támogatási szerepben voltak. A központosítással ezek a helyi szintű együttműködések is meglazultak vagy megszűntek, amit jól mutat a 2015-17 közötti szervezetszám csökkenés. 2018-tól ismét lassú emelkedés figyelhető meg a községi civil-nonprofit szervezetek körében, amit a pandémia sem tört meg jelentősebb mértékben. A kínálati típusú nonprofit

közgazdaságtani elméletek (James 19987) azt mondják, hogy nem elég a nonprofit szervezetek iránti kereslet, hanem kellene olyan szervezetek is, amelyek akarják és ki is tudják elégíteni ezeket a keresleti igényeket. A szociális célú nonprofit szervezetek települési megoszlása arra utal, hogy ez a kínálati oldal leginkább a városi szinten érhető el, míg a fővárosi és megyei szinteken csökkenés, ugyanakkor a községek esetében alacsony „intenzitású”, de emelkedő trend meg figyelhető meg.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek tevékenységcsoportonkénti sajátosságai 1997 és 2024 között

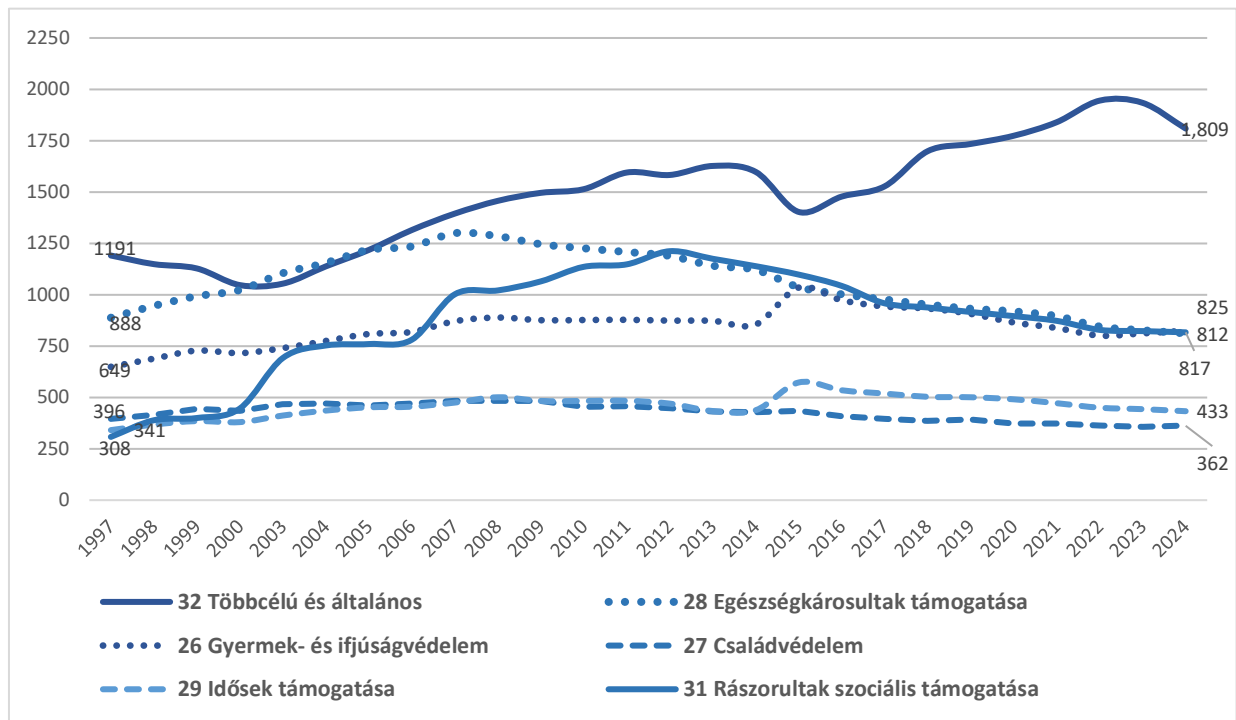
A nonprofit statisztika hat tevékenységcsoport²³ szerint tartja nyilván a szociális célú-nonprofit szervezetek tevékenységét:

- többcélú általános tevékenységek (humanitárius; vállalati szociális; általános és egyéb szociális ellátás szolgáltatás. közhasznú szociális szolgáltatás),
- egészségkárosultak támogatása (intézményes egészségkárosultak ellátása, -támogatása; mozgássérültek szervezeti támogatása; értelmi fogyatékosok szervezeti támogatása; látás- és hallássérültek szervezeti támogatása; krónikus betegséggel élők támogatásai; vese- vagy cukorbetegség szervezeti támogatása; egészségkárosultak egyéb és általános támogatása);
- gyermek- és ifjúságvédelem (intézményes gyermek- és ifjúságvédelem, bölcsődei ellátás, többcélú gyermek és ifjúságvédelem támogatása);
- rászorultak szociális támogatása (hajléktalanok, menekültek, szegények, hátrányos helyzetű csoportok, egyének támogatása);
- családvédelem (nagy családos szervezetek, Kolping családmozgalom és családi problémák kezelése), valamint
- idősek támogatása (intézményes idősellátás, -támogatás; idősek szervezeteinek támogatása).

Ahogy a 4. ábra is mutatja a legnagyobb számú tevékenységcsoportot a legheterogénebb tevékenységeket megjelenítő többcélú, általános szociális ellátás területén működő szervezetek alkotják.

²³ Van egy hetedik kategória is, az önszegélyezés. E tevékenységcsoportba az általános és többcélú önszegélyezés tartozik, aminek alacsony elemszáma (1997-ben még 54 szervezet volt, míg 2024-ben már csak 13 szervezet tartozott ide) miatt a részletes elemzéstől eltekintettünk.

4. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek száma tevékenységcsoportok szerint 1997 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

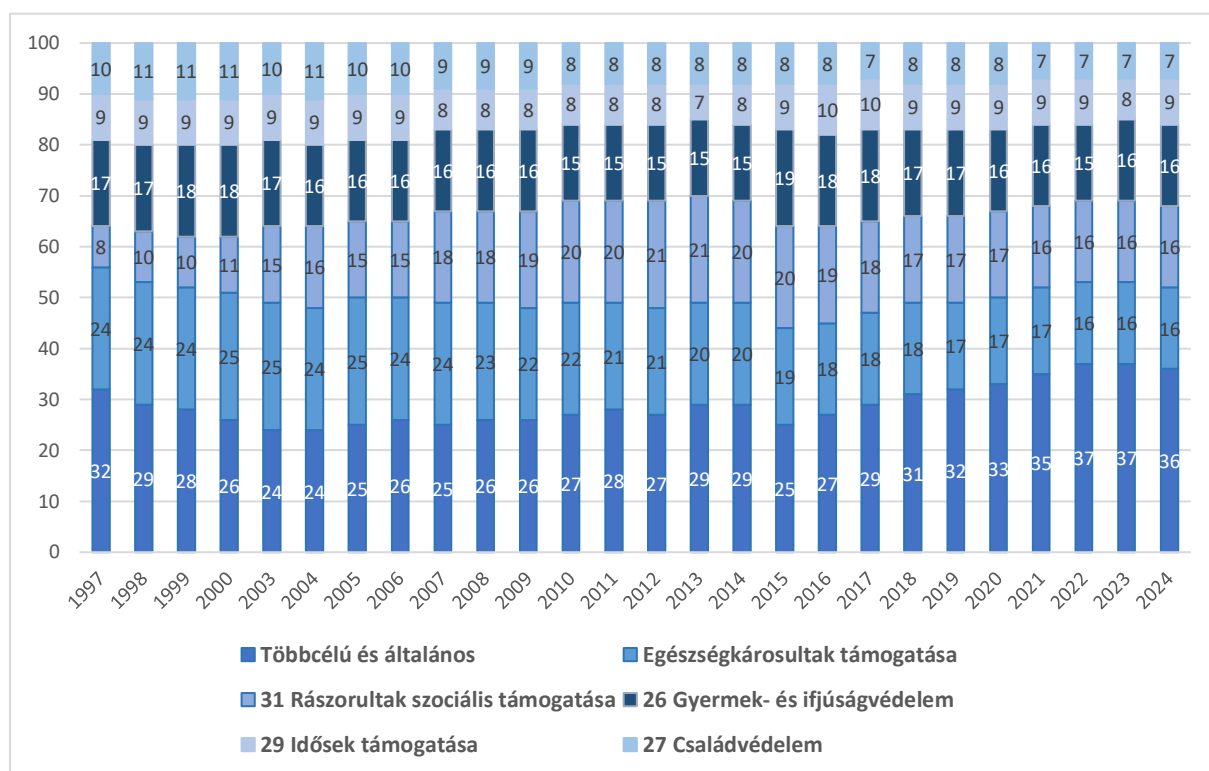
A részletesebb adatok szerint ezek a szervezetek többségükben általános szociális ellátásokat és szolgáltatásokat nyújtanak, ami egyfajta komplex problémakezelést is jelent. Egyenletes fejlődésükben két időpontban látszik törés: egyfelől 2000 körül, ami egyébként is egy minőségi letisztulást időszak volt a nonprofit szektorban. Másfelől a 2015 és 2016 közötti visszaesés összefügghet a Szociális Törvény 2013. évi változásaival (lásd a közhasznúság szigorítása) és a 2015. évi önkormányzati reformmal. Alszektoron belüli arányuk 2018 és 2024 között tartósan emelkedett (31 százalékról 36 százalékra), amit a pandémia alatti általános, szervezetszám szerinti csökkenés sem befolyásolt (5. ábra).

Egészen 2012-ig az egészségkárosultak támogatásával foglalkozó szervezetek alkották a második legnagyobb számú tevékenységi csoportot, majd számuk fokozatosan csökkenésnek indult. Ezt a változást jól mutatja, hogy a szociális nonprofit szervezeteken belüli arányuk 1997-ben még 24 százalékot, míg 2024-ben már csak 16 százalékot tett ki (5 ábra). A 2011. évi CXCI. törvény – ami átalakította a korábbi nyugdíjrendszert, valamint bevezette a rehabilitációs és rokkantsági ellátásokat – radikális profilváltásra kényszerítette az egészségkárosodással foglalkozó civil szervezeteket. Ugyanis a klasszikus segélyező/humanitárius egyesületekből munkaerőpiaci szolgáltatóvá, akkreditált

foglalkoztatóvá és képzőközponttá kellett alakulniuk azért, hogy megfeleljenek az új, állami támogatási elvárásoknak. Továbbá, a 2012-től megindult, mintegy 14 százalékos szervezetszámbeli csökkenésben szerepet játszhatott a krónikussá vált a szakemberhiány és az alacsony bérszínvonal.

A gyermek- és az ifjúságvédelemmel foglalkozó civil-nonprofit szervezetek száma igen hektikusan alakult a vizsgált 30 évben. 2000-ig a harmadik legnagyobb számú tevékenységi csoportot alkották, majd azt követően – szervezetszám növekedés-stabilizáció mellett is – visszacsúsztak a negyedik helyre. Ennek ellenére ez a tevékenységcsoport jól példázta azt, hogy egy viszonylag szűk, de nagyon elkötelezett szervezetcsoport alkotja a gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó szervezetek körét (alszektoron belüli arányuk 7-9 százalékot tett ki, ahogy az 5. ábrán látható is).

5. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek tevékenységcsoportok szerint aránya 1997 és 2024 között (százalékban)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A köztudat a szociális szervezeteket általában a rászoruló egyéneket, csoportokat, hajléktalanokat, menekülteket, szegényeket támogató szervezetekként azonosítja. Végig tekintve mindkét szociálpolitikai korszakban a Szociális Törvény különböző módosításait,

mindig is számolni kellett az ellátásokból kiszoruló és kiilleszkedők széles rétegével, akik jórészt a civil szervezetek támogatására számíthattak csak. Az 1990-es évekig a rászorulókat támogató szervezetek száma alig haladta meg a 3-400 közötti számot. Majd 2003 és 2012 között mintegy négyszeres növekedéssel már 1200 ilyen szervezet volt. Ezt a növekedést főként az önkormányzati támogatások tették lehetővé, amelyek 2013-tól elmaradtak, és ez tükröződik a szervezetszám csökkenésében is. Ráadásul ez a tevékenységi terület az, amely a magántámogatásokon kívül például vállalati támogatásokat alig tud bevonni feladatellátásának finanszírozásába. A tevékenységi terület sajátossága, hogy párhuzamosan egy világi (civil) és egy egyházi, illetve egyház-közel szervezetbázisra épül, különösen a hajléktalan-ellátás és a hátrányos helyzetűek szociális támogatása területén.

Végezetül, a két legkisebb számú tevékenységi csoportot az idősek támogatásával és a családvédelemmel foglalkozó szervezetek alkotják. Az idősek intézményes ellátása terén találjuk az alszektorban működő nonprofit gazdasági társaságok jelentős részét. A családtámogatással foglalkozó szervezetek alacsony száma azzal magyarázható, hogy egy szűk szervezeti kör – a két legnagyobb, családtámogatással foglalkozó szervezet és tagszervezetei – alkotják ezt a tevékenységi csoportot.

A SZOCIÁLIS CIVIL-NONPROFIT ALSZEKTOR GAZDASÁGI JELLEMZŐI 1997 ÉS 2024 KÖZÖTT

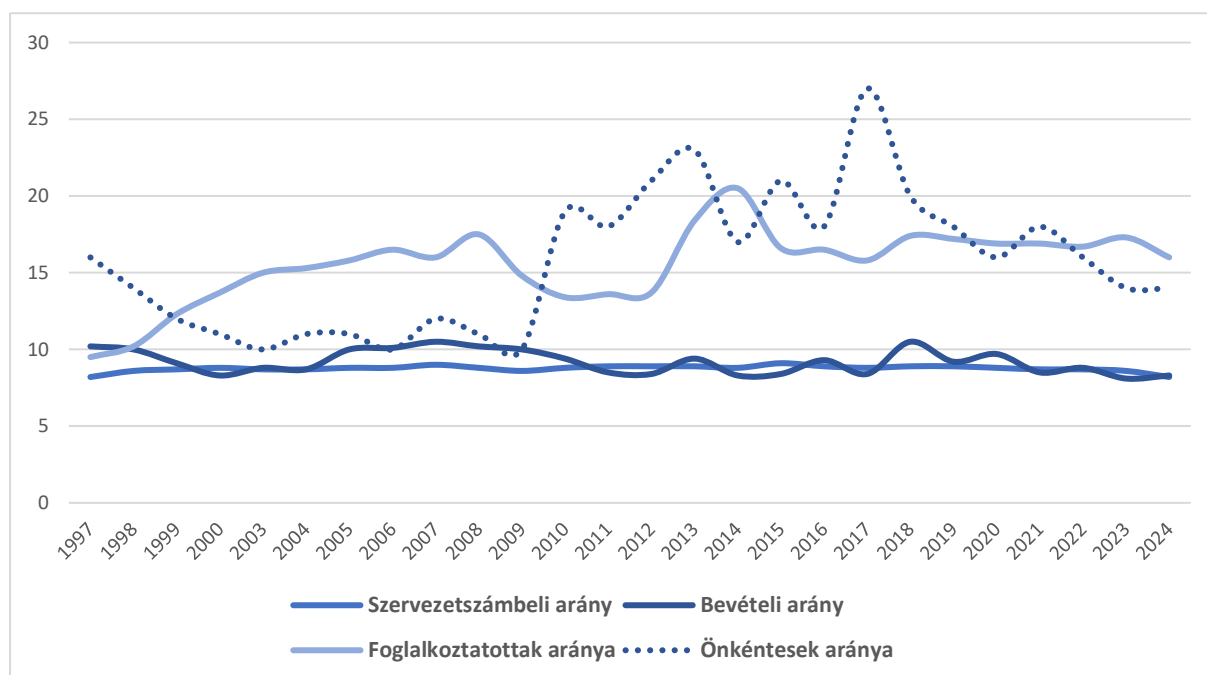
A szociális célú civil-nonprofit szervezetek nonprofit szektoron belüli gazdasági ereje

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek nonprofit szektoron belül elfoglalt gazdasági pozícióját három „kemény” mutató – az összes nonprofit szervezeten belüli számbeli, bevételi és foglalkoztatási arányával –, valamint egy „puha” mutató, az önkéntesek arányának változásával mérhetjük fel.

Ahogy a 6. ábrán látható, a szociális célú-nonprofit szervezetek szektoron belüli szervezetszámbeli aránya gyakorlatilag változatlan volt 1997 és 2024 között, mivel ez 8,2 – 8,9 százalék között mozgott. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek döntő többsége (92-98 százalékuk) rendelkezett bevétellel, aminek összege 1997-ben még 29 037,7 millió forint, majd 2024-ben már 371 589,6 millió forint volt, ami harminc év alatt közel tizenháromszoros növekedést mutatott. Ez a magyar nonprofit szektor összes bevételére vetítve 1997 és 2024 között 8,1-10,5 százalékos részesedési arányt jelentett. A szociális nonprofit alszektor ezen

részesedése a 18 tevékenységi csoport közül a hatodik legjelentősebb bevételi pozíciót képviseli, ami valamivel jobb, mint a szervezetszámbeli arányok szerint elfoglalt pozíciója.²⁴ Ki kell emelni, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek 2005 és 2009 között realizáltak a nonprofit szektor összes bevételéből nagyobb, 10,1-10,5 körüli százalékos arányt. Az ezt követő időszakban igen hullámzóan alakult a szociális célú civil-nonprofit szervezetek bevételi részesedése, és a bevételi trend csökkenő tendenciát mutat (6. ábra).

6. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek nonprofit szektoron belüli gazdasági erejét jellemző mutatók változásai 1997 és 2024 között (százalékban)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Egyértelműen látszik, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek szektoron belül gazdasági ereje – a három „kemény” mutató alapján – a foglalkoztatási arányban a legerősebb. A növekvő tendenciát mutató trend szerint a nonprofit szektoron belül elfoglalt foglalkoztatási pozíció 2003 és 2008 között (12 százalékról 17 százalékra) ugrott meg, amit egy 3 százalékpontos visszaesés, majd a 2014-es kiugró adat (21 százalék) után 2018-tól 17 százalékos aránynál stabilizálódott.

²⁴ A magyar nonprofit szektor bevételeiből a legnagyobb arányban a település, illetve gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szervezetek részesültek, majd őket követik a kulturális, sport és oktatási szervezetek.

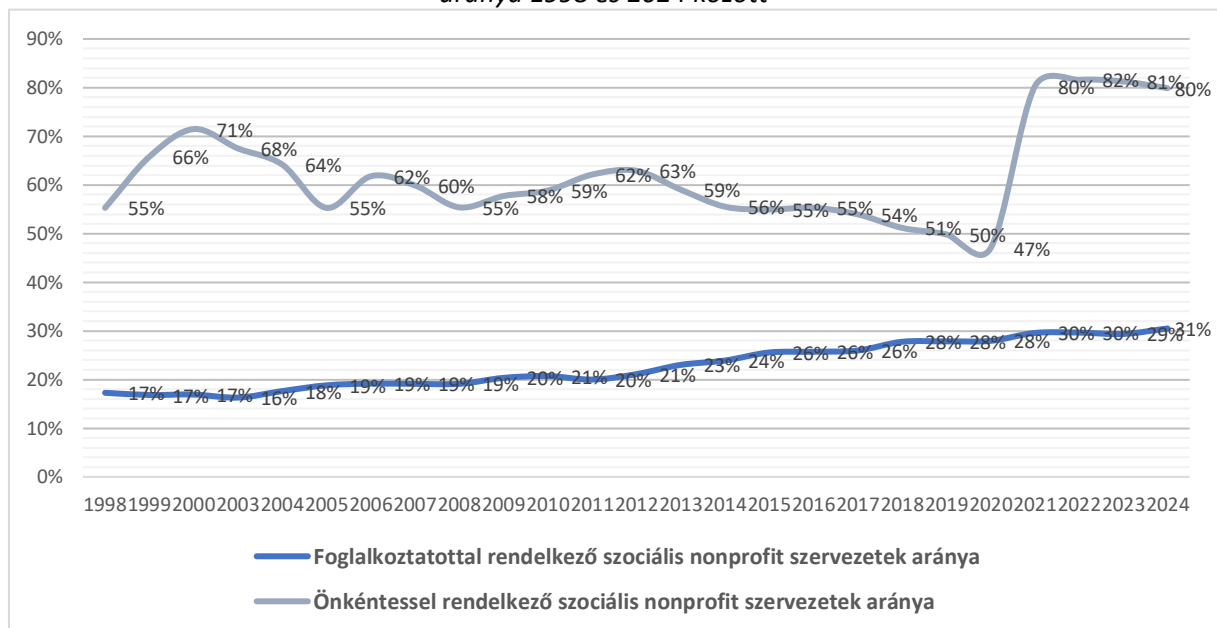
Végezetül a szociális civil-nonprofit szervezetek gazdasági erejét jelző „puha” mutató, a foglalkoztatott önkéntesek szektoron belüli aránya nagyon hektikusan és széles sávban, 10-27 százalék körül alakult. Az adatok arra utalnak, hogy a szociális civil-nonprofit szervezetek valójában az Önkéntesség Európai Éve 2011 után tudtak nagyobb arányban önkénteseket bevonni munkájukba és a trend pontosan innentől mutat árnyalatnyival növekvőbb tendenciát a foglalkoztatási aránynál.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek foglalkoztatói és foglalkoztatási potenciáljának változásai 1997 és 2024 között.

A fentiekben azt állapítottuk meg, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek nonprofit szektoron belül elfoglalt gazdasági pozíciójában a foglalkoztatási potenciál nagyobb arányú, mint a szervezetszámbeli vagy a bevételi. Még mielőtt túlzó következtetéseket vonnánk le, érdemes megvizsgálni a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek arányát, valamint az összes és az egy szervezetre jutó foglalkoztatottak számát.

Az idősoros adatok azt mutatják, hogy noha 1997 és 2024 között a szociális célú civil-nonprofit szervezetek között a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek aránya 16-17 százalékról 30-31 százalékra emelkedett. Azonban ez az ellátandó feladatok tükrében még mindig nagyon alacsony foglalkoztatói pozíciónak mondható, hiszen a szervezetek kétharmadának nem volt foglalkoztatottja.

7. ábra. A foglalkoztatottal és az önkéntessel rendelkező szociális célú civil-nonprofit szervezetek aránya 1998 és 2024 között

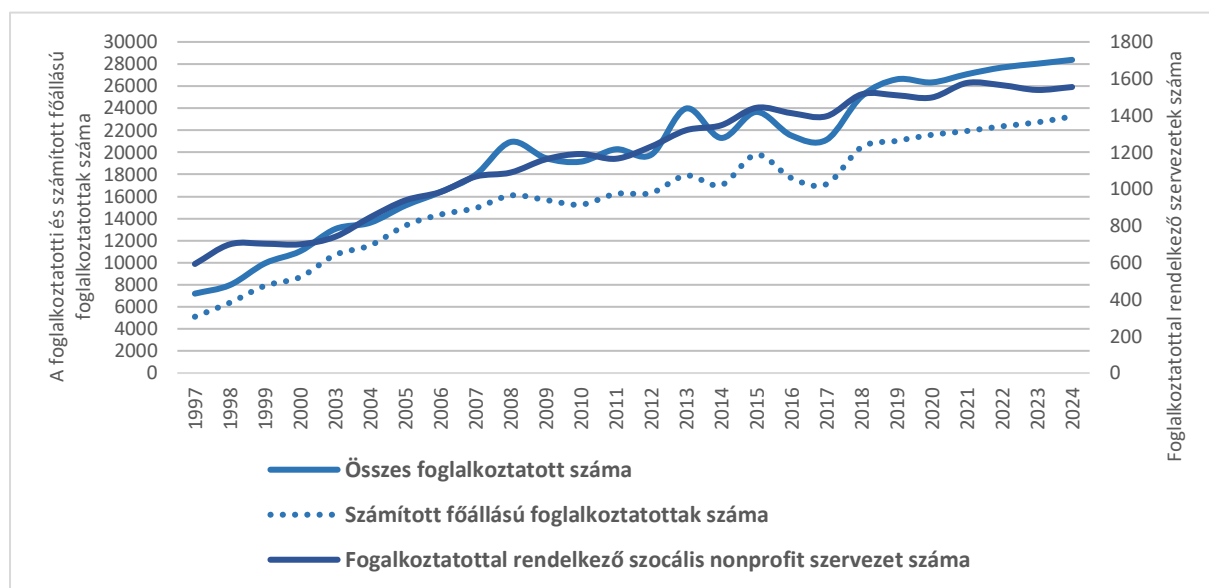

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A 7. ábra adatai szerint 1998 és 2013 között a szociális célú civil nonprofit szervezetek 55-71 százaléka vont be önkénteseket, míg foglalkoztatottal csak 16-23 százalékuk rendelkezett. Ebben az időszakban tehát inkább önkéntesekre vagy önkéntesekre és foglalkoztatottakra alapozott feladatellátás volt a jellemző. 2013 és 2021 között ez megfordul, az önkénteseket foglalkoztató szervezetek aránya csökken (59 százalékról 47 százalékra), míg a foglalkoztatottal rendelkező szervezeteké 21 százalékról 30 százalékra emelkedik. Ez jelez egyfajta erősödést a foglalkoztatás terén, de az önkéntesek bevonásának szervezeti szintű visszaesését is. Igen figyelemre méltó, hogy a pandémiát követő időszakban a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek aránya 28-29 százalékon stabilizálódott, és kiugróan (80-81 százalékra) nőtt az önkéntesekkel rendelkező szervezeteké.

A következő, 8. ábra adatai azt mutatják, hogy az elmúlt harminc évben a szociális célú civil - nonprofit szervezetek által foglalkoztatottak száma majdnem négyszeresére, 7 196 főről 28 371 főre emelkedett. A foglalkoztatottak számának növekedése először 2008-tól haladta meg a foglalkoztató szervezetekét. Erős hullámváz mellett 2018-tól pedig egyértelműen jobban emelkedett a foglalkoztatottak száma, mint a foglalkoztatói szervezetszám, azaz kevesebb szervezetnek több foglalkoztatottja volt. Átlagosan egy szervezetre 17 fő foglalkoztatott jutott 1997 és 2024 között.

8. ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek által foglalkoztatottak, a számított főállású foglalkoztatottak, valamint a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek számának változásai 1997 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Egy alszektor foglalkoztatási erejét mutatja, hogy mennyiben tudja teljes-, illetve részmunkaidőben vagy éppen alkalmilag foglalkoztatni munkavállalóit. A számított főállásúak száma, mint a 8. ábrán is látható – a 2008 és 2018 közötti ingadozásoktól eltekintve (ez volt egyébként az eva-korszak²⁵ „virágkora”, ami az alkalmi munkavállalásnak kedvezett) – egyenletesen növekedett 1997 és 2024 között. Ez idő alatt a számított főállásúak aránya 71-88 százalék között ingadozott, de 2018-tól arányuk 81-82 százalék körül alakul.

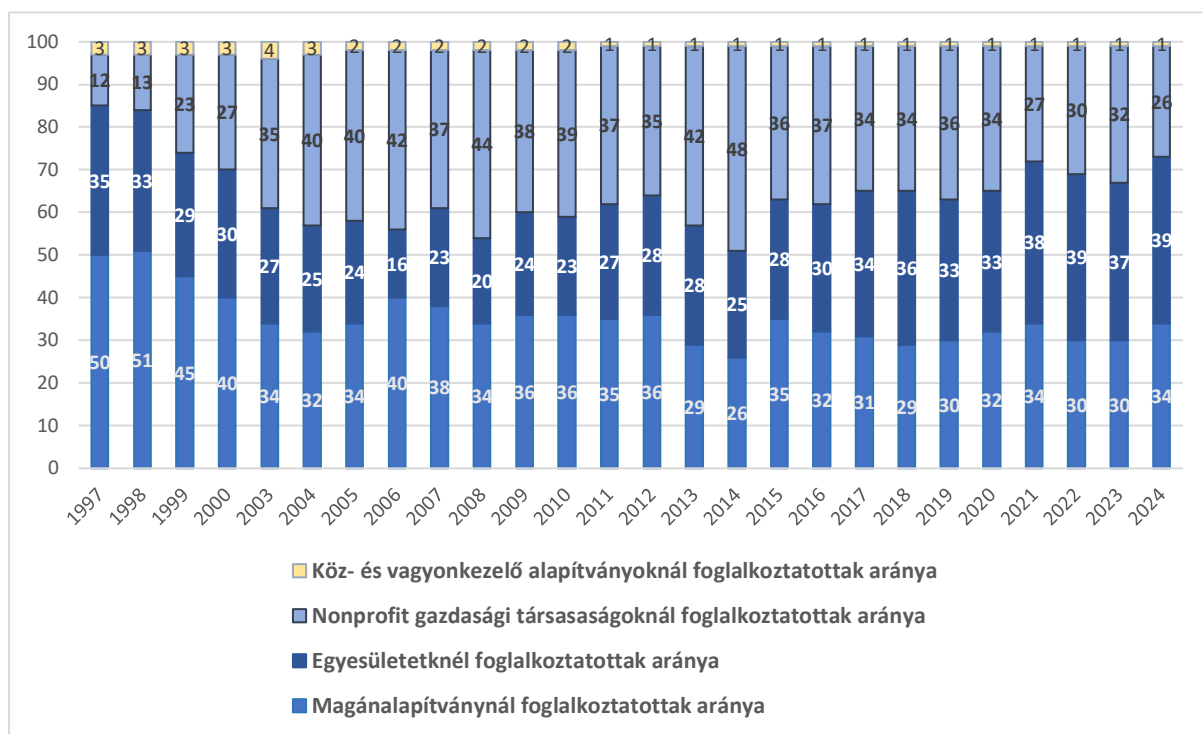
A foglalkoztatottak szervezettípus szerinti megoszlása érdekes pozíció váltásokat mutat 1997 és 2024 között (9. ábra):

- 1997 és 2000 között az alszektor meghatározó foglalkoztatói a magánalapítványok voltak, mivel az összes foglalkoztatott 40-51 százalékát alkalmazták.
- 2003 és 2006 között ezt a pozíciót a nonprofit gazdasági társaságok vették át, majd 2007 és 2012 között az összes foglalkoztatott 71-75 százaléka – majdnem egyenlő arányban – vagy magánalapítványoknál vagy nonprofit gazdasági társaságoknál volt alkalmazásban.
- 2013 és 2019 között már nem volt igazán domináns szereplője a szociális civil-nonprofit alszektornak, mivel a magánalapítványok, az egyesületek és a nonprofit gazdasági társaságok közel egyenlő arányban voltak foglalkoztatási szereplők.
- A pandémia alatt és az azt követő időszakban a foglalkoztatottak aránya leginkább a nonprofit gazdasági társaságoknál esett vissza (26-28 százalék közé), míg a magánalapítványoknál a foglalkoztatotti arány 30-34 százalék között stabilizálódott, az egyesületek esetében pedig növekedés volt tapasztalható, mivel a foglalkoztatottak 38-42 százaléka itt volt alkalmazásban.

Végezetül a szociális civil-nonprofit szervezetek által foglalkoztatottak településtípusonkénti jellemzői azt mutatják, hogy 2000-ig a foglalkoztatottak jelentős része, 57-42 százaléka budapesti szervezeteknél dolgozott (10. ábra). Ebben az időben szervezetszám szerint is erősek voltak a fővárosi szervezetek. Ez a relatív foglalkoztatási dominanciája (43-34 százalékos foglalkoztatás) 2003 és 2006 között is megmaradt a fővárosi szervezeteknek. 2007 és 2012 között már a városi szervezeteknél dolgozott a szociális célú civil-nonprofit szervezetek alkalmazottainak 30-33 százaléka.

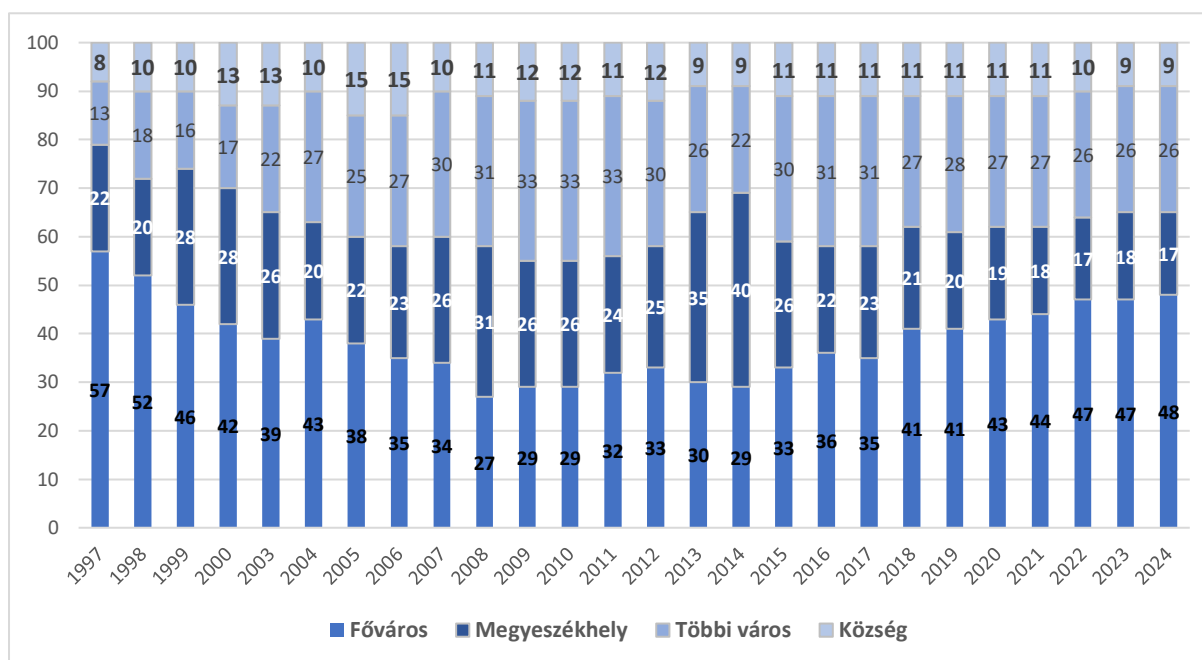
²⁵ Az egyszerűsített vállalkozói adót 2003-ban vezették be és 2019 volt az utolsó év míg így adózhattak a vállalkozások.

9. ábra. A szociális civil-nonprofit szervezetek foglalkoztatottjainak megoszlása szervezettípus szerint 1997 és 2024 között (százalék)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

10. ábra. A szociális civil-nonprofit szervezetek foglalkoztatottjainak megoszlása településtípus szerint

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

2013 után a megyeszékhelyeken lévő és a budapesti szervezetek lesznek a nagyobb arányú foglalkoztatók, majd 2018-tól ismét a fővárosi szervezetek alkalmazták az összes foglalkoztatott 44-48 százalékát. Összességében tehát, a fővárosi szociális célú civil-nonprofit szervezetek számarányukhoz képest magasabb, míg a városi szervezetek valamivel alacsonyabb foglalkoztatási potenciállal rendelkeznek. Míg a megyeszékhelyeken működő szociális célú szervezetek foglalkoztatási ereje hullámszerűen erősödött, majd gyengült, addig a községi szervezeteké „szinten tartóan” gyengének mutatkozott.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek valószínűsíthető részvétele a közszolgáltatásokban 1998 és 2024 között

Kákai László (2024:93) szerint, amikor a nonprofit szervezetek közszolgáltatásban való részvételéről beszélünk, azt azzal a megszorítással kell tennünk, hogy nincsenek pontos adatok erre vonatkozólag. Valójában a Központi Statisztikai Hivatal „Nonprofit szervezetek Magyarországon” adatfelvételeinek a bevételi szerkezetre vonatkozó adataiból állapítható meg, hogy az adott szervezet részesült-e olyan juttatásban, amely nagy valószínűséggel valamilyen közfeladat vagy közszolgáltatás ellentételezéseként érkezett. Ezek lehetnek állami és önkormányzati normatív támogatások, illetve a Társadalombiztosítási Alaptól érkező összegek.²⁶ E mutatók alapján azonosítja Kákai a szektoron belül a közszolgáltatásban közreműködő civil szervezetek egy halmazát, és elemzése szerint ennek a halmaznak a 17 százaléka a szociális civil-nonprofit szervezetek közül kerül ki (Kákai 2024:98).

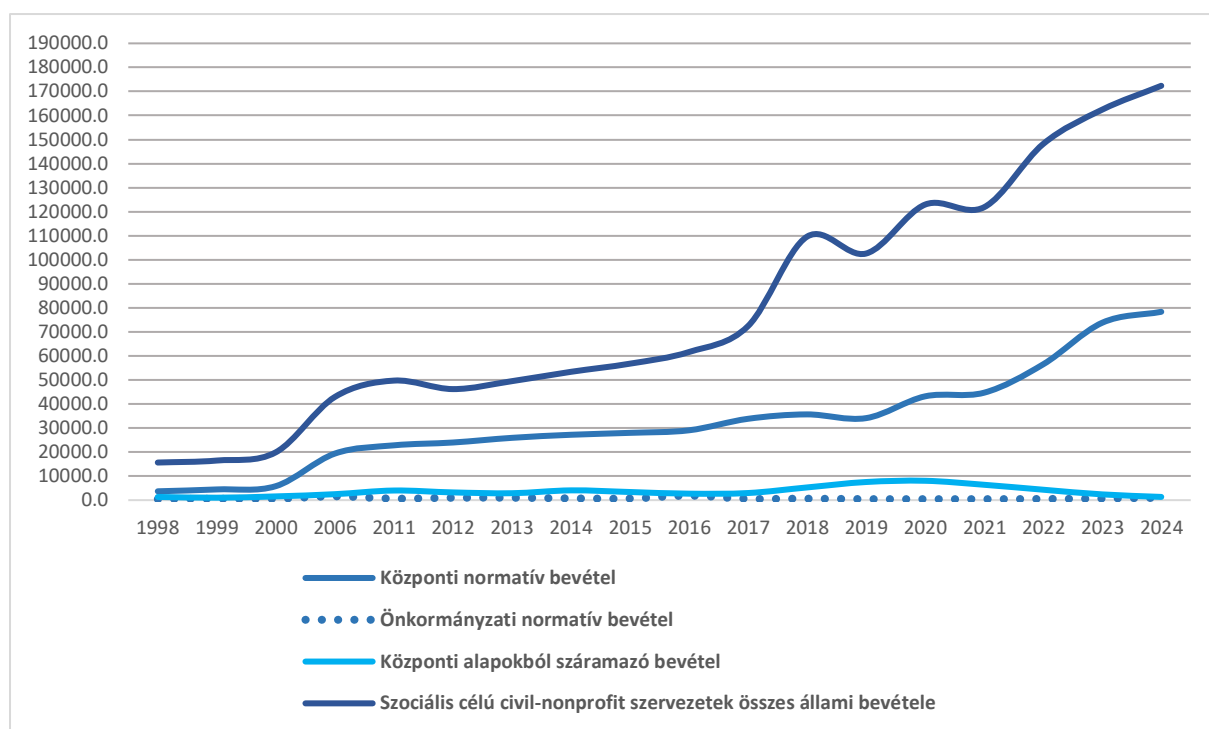
A fentiek figyelembevételével és a rendelkezésre álló nonprofit statisztikai adatok alapján először a szociális célú civil-nonprofit szervezetek összes állami bevételeinek, majd az állami és önkormányzati normatív támogatásoknak, illetve a központi alapoktól származó források idősoros elemzésére térünk ki. Az alszektor összes állami bevételeinek trendje folyamatosan emelkedő tendenciát mutatott 1998 és 2024 között (11. ábra). 1998 és 2024 között a szociális célú civil-nonprofit szervezeteke átlagos bevétele 67 691,7 millió forint (a minimum bevétel 1998-ban 15 644,2 millió forint és a maximum pedig 2024-ben 172 357,1 millió forint) volt.

A központi normatív bevételek hasonlóan folyamatosan emelkedő trendet mutattak, csak alacsonyabb szinten. Ezek átlaga a vizsgált évek adatai alapján 32 805,8 millió forint (minimum

²⁶ A szervezeteknek kiküldött kérdőívben szerepel egy konkrét kérdés is, mely arra vonatkozik, hogy a szervezet szerződésben állt-e a helyi önkormányzattal közfeladat ellátására. Mivel ez utóbbira vonatkozólag a jelenlegi nonprofit makrostatisztika nem tartalmaz adatot, ezért ezt kihagyjuk az elemzésből.

érték 1998-ban 3 688 millió, maximum 2024-ben 78 346,3 millió forint) volt. Az alszektor összes állami bevétele a vizsgált időszakban tizenegyszeresen, a központi normatív bevételek pedig huszonegyszeresen emelkedtek.

11.ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek állami, központi normatív, önkormányzati normatív és központi alapokból származó bevételeinek változása 1998 -2024 (nominál értéken, millió Ft)²⁷

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

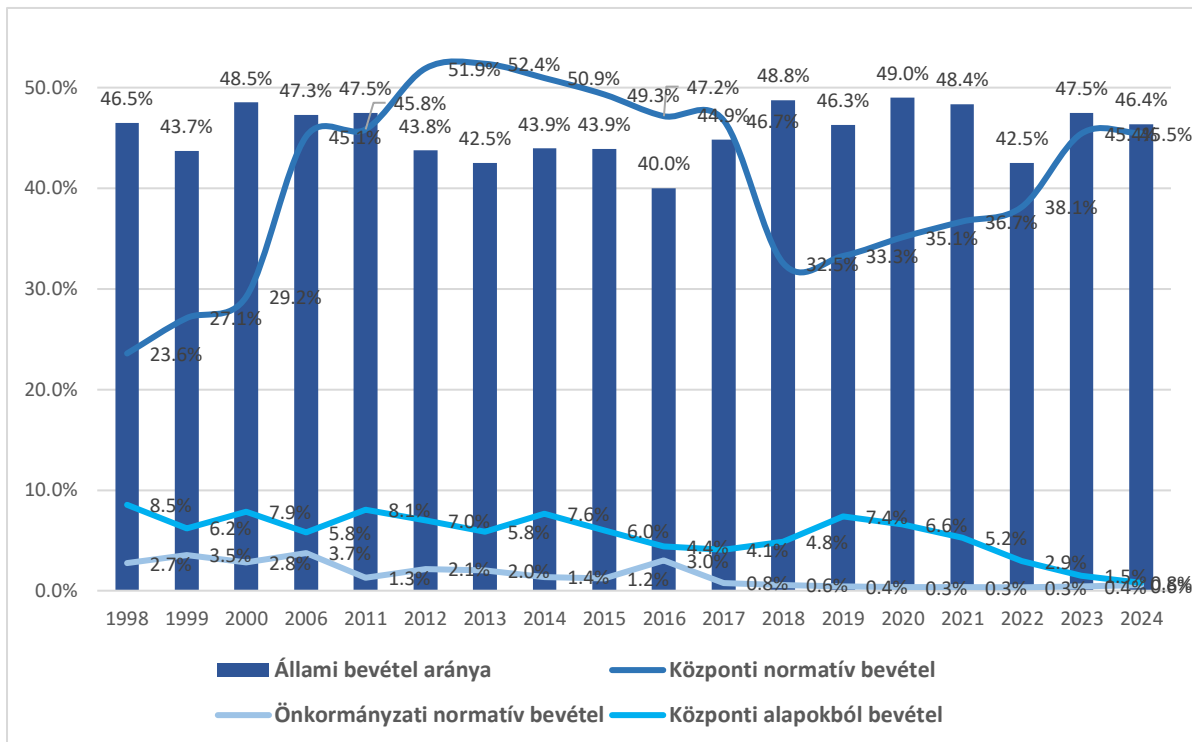
Az önkormányzati normatív bevételek átlaga a vizsgált évek adatai alapján 759,5 millió forint (minimum értéke 1998-ban 424 millió forint, míg a maximum értéket 2016-ban érte el, ami 1 886,6 millió forint) volt. Ehhez képest a központi alapokból származó bevételek átlaga az azonos időszak alapján 3 613,7 millió forintot tett ki, és már 1998-ban magasabb szintről (1 335 millió forintról) indultak, míg a maximumot 2020-ban érték el (8 059 millió forint).

A következő, 12. ábrán látható, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek állami bevételein belül a központi normatív támogatások aránya 2000 előtt még 30 százalék alatt volt. Leginkább 2012 és 2014 között ugrott meg ezen bevételek aránya, amikor is elérte az összes állami bevétel 50,9-51,9 százalékát. Amennyiben megnézzük az 1. ábra adatait, ebben

²⁷ A 2001 és 2005, illetve a 2007 és 2010 közötti évekre vonatkozóan adathiány van.

az időszakban tetőzik a szociális civil-nonprofit szervezetek száma is (5700-5800 közötti szervezetszámban). Mindez arra enged következtetni, hogy a szociális közszolgáltatások területére jelentős számú szervezet léphetett be és ez megemelte az alszektor központi normatív bevételeit is. Ugyanakkor az is jól látható, hogy 2018 és 2020 között mintegy 33-35 százalékra esik vissza a szociális célú civil-nonprofit szervezetek központi normatív támogatása az összes állami bevételen belül és az valószínűsíthető, hogy ebben meghatározó szerepet játszott, hogy szigorodott a szociális szolgáltatók állami befogadása. A 2020-tól emelkedő bevételi arányok (37-45 százalék) vélhetően az egyház-közel szolgáltatóknak nyújtott emelt normatíva bevezetésével függhetnek össze.

12.ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek összes állami bevétele, valamint ezen belül a központi normatív, önkormányzati normatív és központi alapokból származó bevételeinek aránya 1997 és 2024 között (százalék)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Az önkormányzati normatív támogatások aránya az összes állami bevételen belül 1998-ban még 3 százalék volt, majd 2012-től 1-2 százalék, ezt követően 2017-től pedig 0,3-0,6 százalékot tett ki. Az egyre centralizálódó szociálpolitika elvette az önkormányzatoktól a helyi szociális szolgáltatások normatív támogatásának lehetőségét. A szociális civil-nonprofit szervezetek inkább nem normatív önkormányzati támogatásokat kaptak, amelyek diszkrecionális

jellegüknel fogva kiszámíthatatlan forrást jelentettek bármilyen szolgáltatásnyújtásban. A szociális célú civil-nonprofit szervezeteknek központi alapokból 2014-ig 6-8 százalékban származott bevétele, majd innentől fogva ez a bevételi forrás egyre inkább elvesztette jelentőségét és a pandémia után már csak 1-3 százalékos forrást jelentettek a szociális célú civil-nonprofit szervezetek állami bevételein belül.

Elemzésünk alapján először is a szociális célú civil-nonprofit szervezetek összes állami bevételei és a központi normatív támogatások között fennálló fordított arányú kapcsolatra hívnánk fel a figyelmet. Egyes időszakokban (1998 és 2000, valamint 2018 és 2022 között) az összes állami bevétel emelkedésével párhuzamosan csökkent a központi normatív támogatások aránya az összes állami bevételen belül (12. ábra). Másodszor pedig arra, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek központi normatív bevételeinek nominális összege folyamatos emelkedést mutat, de az összes állami bevételeken belüli arányuk igencsak hullámzó volt és már a pandémiát megelőző évektől fogva fokozatosan csökkent (11. ábra). Harmadszor, adataink alapján azt tudjuk rögzíteni, hogy a szociális célú civil-nonprofit szervezetek állammal való kapcsolatait inkább a normatív támogatások, míg önkormányzati kapcsolatait a centralizáció következtében kialakult forráshiány miatt, inkább diszkrecionális jellegű támogatások dominálták a vizsgált időszakban.

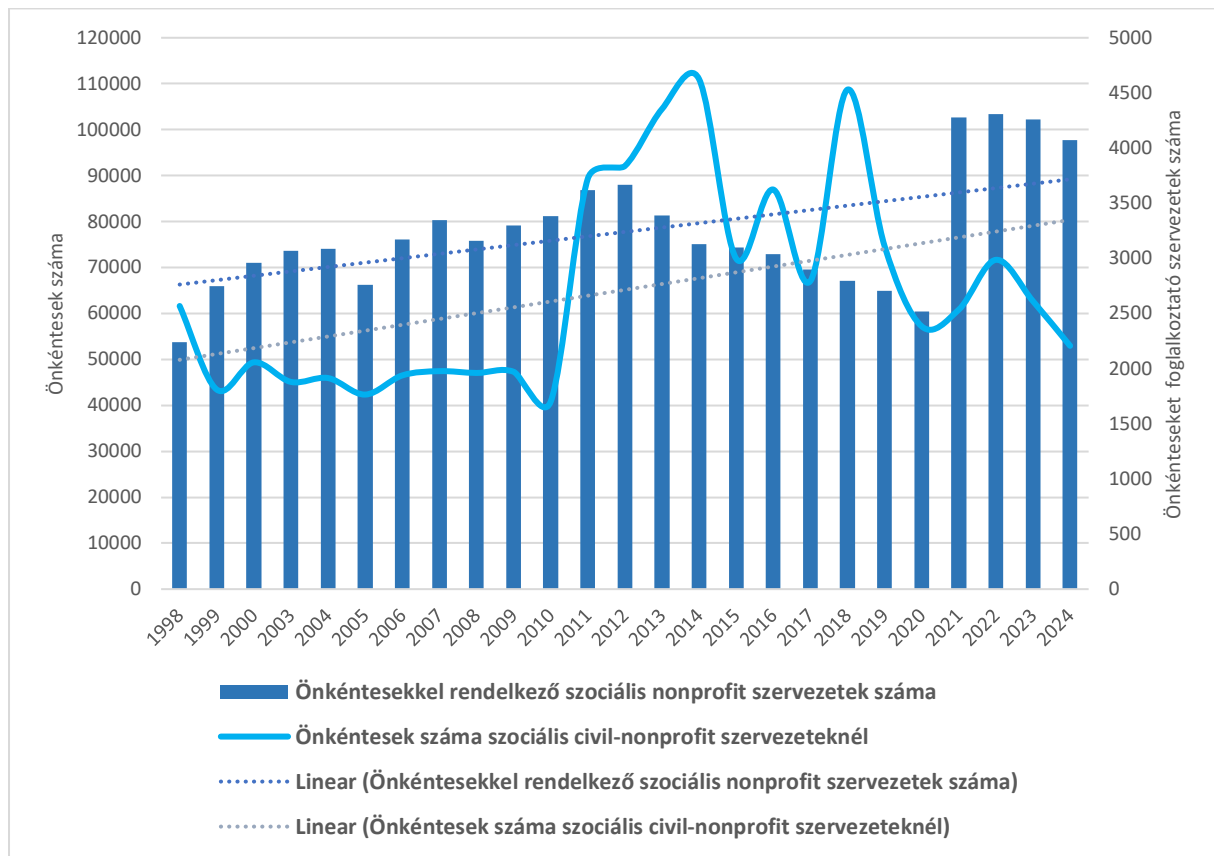
AZ ÖNKÉNTESÉG JELLEMZŐI A SZOCIÁLIS CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEKNEK 1998 ÉS 2024 KÖZÖTT

Az önkéntesek számának változásai szociális célú civil-nonprofit szervezetek körében, 1998-2024

A nonprofit statisztikai adatfelvételkor az önkéntesek számát a szervezetek közlése alapján tartja nyilván a statisztika. Ezért az adatok inkább tendenciák jelzésére alkalmasak, és ez azt mutatja, hogy 1998 és 2024 között az önkénteseket foglalkoztató szervezetek száma nagyobb ütemben nőtt, mint a foglalkoztatott önkénteseké.

Ahogy a 13. ábrán látható, a szociális célú civil-nonprofit szervezetek körében az Önkéntesek Európai Éve után emelkedett meg kiugróan, a bevont önkéntesek száma, ami elég nagy hullámváz mellett egészen 2020-ig tartott. A pandémia első éve visszavetette az önkéntes számot, és ez 2021 és 2022 között ismét megugrott, de 2023 és 2024 között megint csökkenés figyelhető meg. Ez például függhet attól is, hogy nagyszámú önkéntest bevonó akciókra nem került sor ezekben az években.

13.ábra. Az önkéntesek száma és az önkénteseket foglalkoztató civil-nonprofit szervezetek száma 1998 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

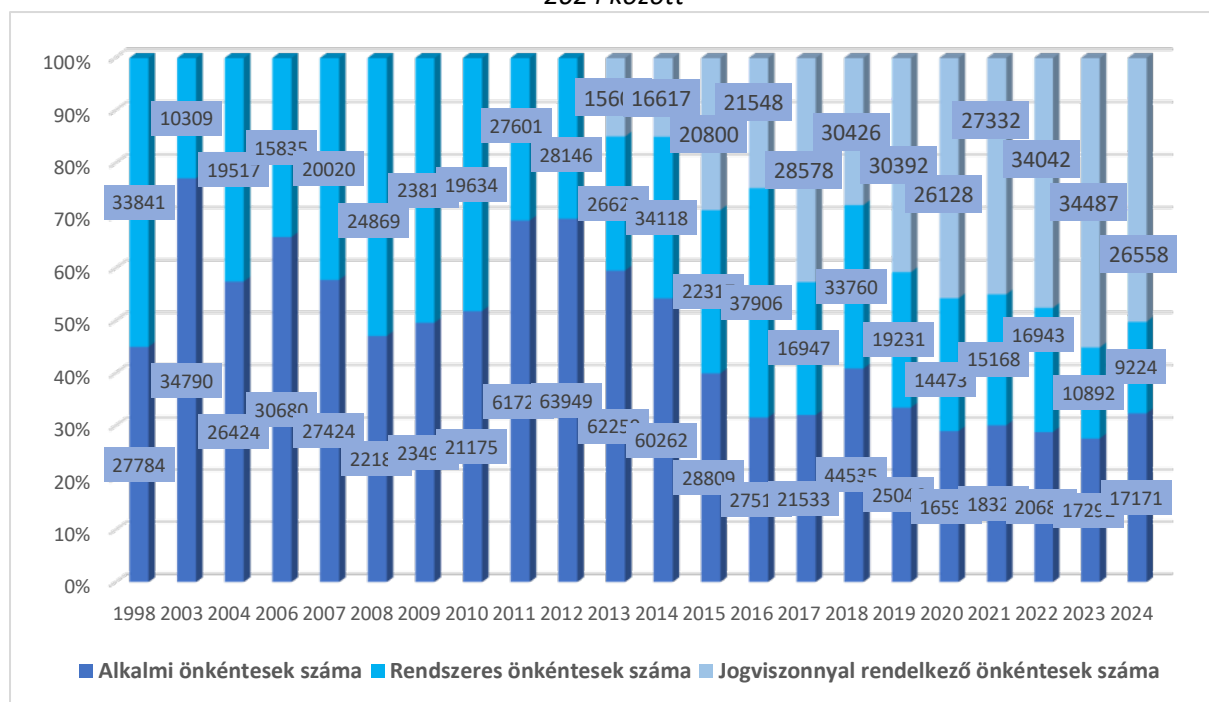
1998 és 2024 között a szociális célú civil-nonprofit szervezetek átlagosan 65 139 önkéntest szolgáltattak meg, de egyes években (2013 és 2014 között, illetve 2018-ban) ez meghaladta a százezret is, míg az egy szervezetre jutó átlagos önkéntes szám 20 fő volt. Összességében a szociális célú nonprofit alszektor a nagy önkéntes „foglalkoztatók” közé tartozik.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek által foglalkoztatott rendszeres, alkalmi és jogviszonnyal rendelkező önkéntesek számának alakulása

Amennyiben megnézzük a magyar önkéntesség gyakoriságára vonatkozó éves nonprofit statisztikákat, azt találjuk, hogy az alkalmi önkéntesek aránya (59 százalék) már 1998-tól (az első, önkéntességre vonatkozó statisztikai közléstől) kezdve meghaladta a rendszeres önkéntesekét (41 százalék). Ez a tendencia a magyar önkéntes szektor egyik jellegzetessége, a másik pedig 2013-tól a jogviszonnyal rendelkező önkéntesek számának folyamatos növekedése. Ez utóbbi azt jelzi, hogy a szervezet-önkéntes kapcsolatok a „bürokratizált”, de kiszámítható, biztonságos együttműködések felé mutatnak.

A szociális civil-nonprofit szervezetek 1997 és 2024 között átlagosan 31802 rendszeres, 21872 alkalmi és 2013 és 2024 között 26043 önkéntest foglalkoztattak (14. ábra). Mindezek azt mutatják, hogy – a trendeknek megfelelően – a szociális szervezetek önkéntesbázisát az alkalmi, és egyre inkább a jogviszonnyal rendelkező önkéntesek alkotják, ami főként az intézményi önkéntességhez kötődik.

14.ábra. Az önkéntesség gyakorisága a szociális célú civil-nonprofit nonprofit szervezeteknél 1998 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek egyik fő menedzsmenti és feladatellátási kihívása, hogy mennyiben és hogyan tudnak „alkalmazkodni” az önkéntesség gyakoriságának ezen kialakuló trendjéhez.

Az önkéntesség gazdasági ereje a szociális célú civil-nonprofit szervezetek körében

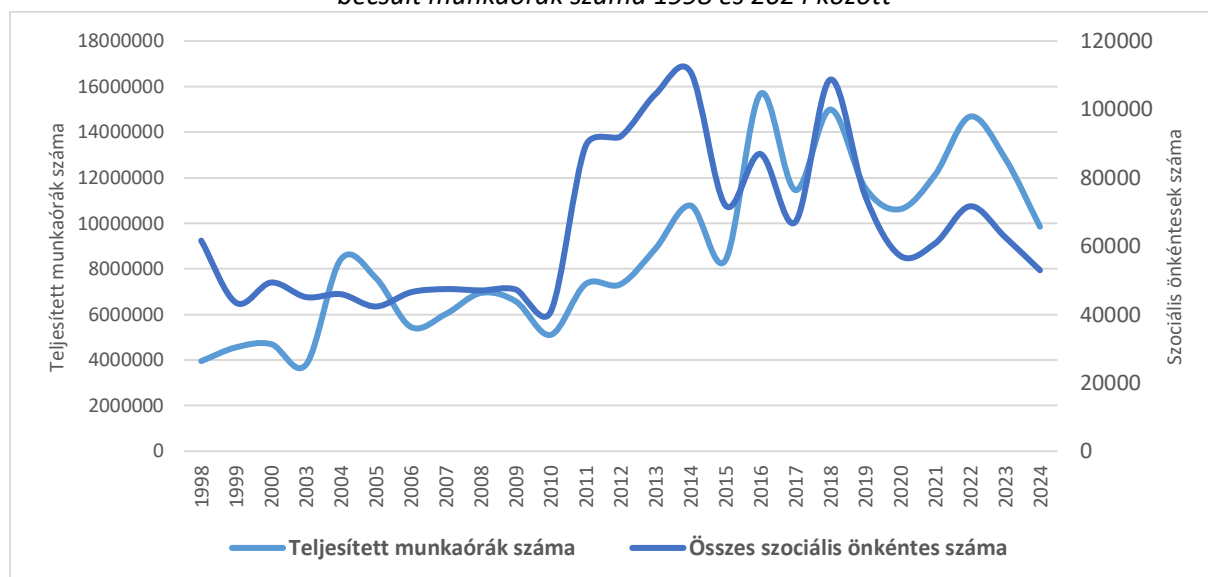
Az önkéntesség gazdasági erejét a nonprofit statisztikai adatok alapján két mutatóval tudjuk igazolni: az önkéntesek becsült munkaórái, illetve az önkéntes teljes munkaidő egyenértékével (Volunteer Full-Time equivalent).²⁸

²⁸ Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal és a nemzetközi gyakorlat is általában napi 8 órás, illetve heti 40 órás (éves szinten kb. 1700-1800 órás) normál munkaidővel kalkulál.

1997 és 2024 között a szociális célú civil-nonprofit szervezetek önkénteseinek becsült munkaórája átlagosan 8 789 821 óra volt és egy önkéntesre átlagosan évi 138 óra jutott. 1997 és 2024 között az egy önkéntesre jutó átlagos munkaóra minimumát 1998-ban lehetett mérni évi 64 órával, míg maximumát 2022-ben és 2023-ban, ami évi 205 óra volt.

Az alábbi, 15. ábrán jól megfigyelhető az a jelenség, amelyet más alszektor kutatásoknál is kimutattak (Laki et al. 2023; Sebestény – Bartal 2024; 2026) miszerint az önkéntesek száma és a teljesített munkaórák között fordított arányú kapcsolat áll fenn. Ennek a fordított irányú kapcsolatnak az intenzitását a szociális célú szervezetek önkéntesei estében a feladat jellege, illetve gyakorisága befolyásolhatja.

15.ábra. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek önkénteseinek száma és az általuk teljesített becsült munkaórák száma 1998 és 2024 között

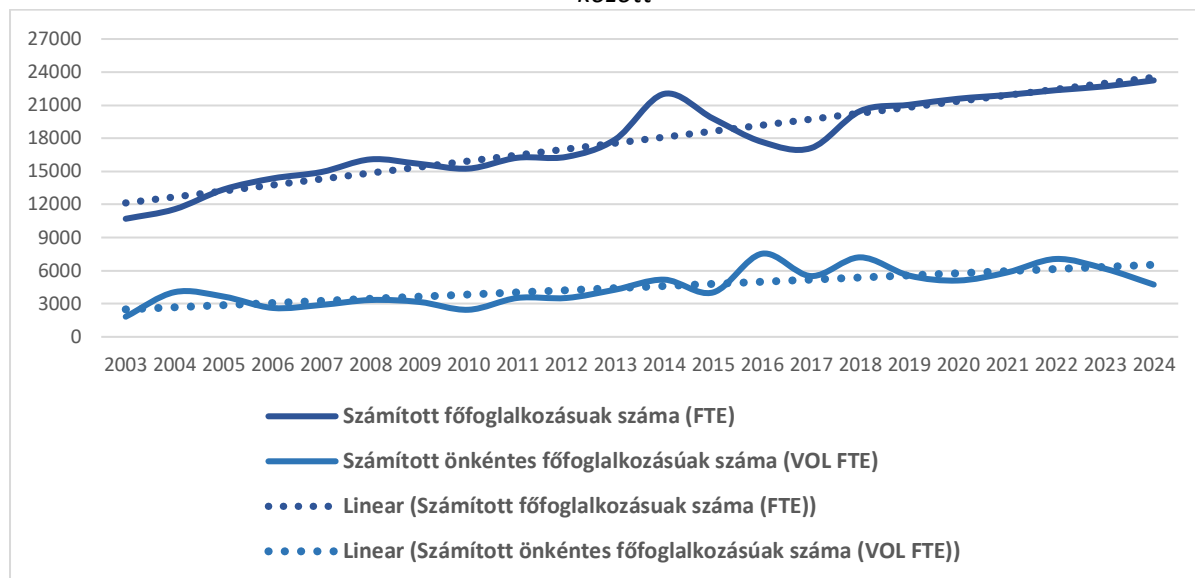
Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A szociális célú nonprofit szervezetek önkénteseinek teljes munkaidő egyenértékének átlaga 2003 és 2024 között 4 356 főfoglalkoztatású munkaerőnek felelt meg. Az alábbi 16.ábrán az önkéntes teljes munkaidő egyenértékét össze vetettük a számított főállású foglalkoztatottak adataival.²⁹ Ahogy várható volt a számított önkéntes főállású foglalkoztatottak száma alacsonyabb volt, mint a rész- és alkalmi foglalkoztatottak számából kalkulált főfoglalkozásúak száma. Ugyanakkor az adatok azt is mutatják, hogy 2003 és 2024 között az önkéntesek minimum 1 828 fő (az 1998-as adatok szerint) maximum 7 540 fő (2016-os adatok)

²⁹ Ez esetben adathiány miatt csak 2003 és 2024 közötti időszakra tudunk adatokat közölni.

főfoglalkoztatású munkaerejével járultak hozzá a szociális célú civil-nonprofit szervezetek feladatellátásához.

16.ábra. A számított önkéntes főállású és a számított főállású foglalkoztatottak száma 2003 és 2024 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A szociális nonprofit alszektor professzionalizálódását mutatja, hogy a számított főállású foglalkoztatottak trendje meredekebben emelkedik, míg a számított önkéntes főfoglalkozásuk esetében kevésbé növekvő trend figyelhető meg.

ÖSSZEGZÉS

Összegzésként fel kell tennünk egy alapvető kérdést: miként definiáljuk a „koraszülött” jóléti államban (Szküllä), illetve a munkaalapú társadalomban (Kharübdisz) az állam, a civil-nonprofit, a piaci és az informális (háztartások) szektoroknak keretet adó modellt, ami a társadalom- vagy szociálpolitikáról szóló gondolkodást meghatározta.

Ahogy már utaltunk rá – az államtalanítási trend alapján a jóléti ellátások és szolgáltatások feladatátadásából, a decentralizált szociálpolitikából, a szektorok közötti választás lehetőségéből következően – a „koraszülött” jóléti állam időszakában inkább egy jóléti pluralista modell képe rajzolódik ki. Ugyanis a korabeli szakirodalomban (Evers – Olk 1996, Walcher 1997) a jóléti pluralizmust egy olyan politikai és ideológiai irányzatként értelmezik, amely tudatosan az állam jóléti monopóliumának lebontására törekszik a civil/nonprofit, a

piaci és az informális (háztartások) javára. Noha ennek nem nagyon találjuk lenyomatát sem az akkori kormányzati programokban, sem pedig a hazai szakirodalomban.

A magyar nonprofit szektor az államtanítási trenddel és a piacgazdasággal egyidejűleg született újjá, és ez a „párhuzamos” újjászületés egyfelől a finanszírozási kiszolgáltatottság veszélyét rejtette és rejtő azóta is magában (Kuti – Sebestény 1997; 2004). Másfelől – különösen a közszolgáltatások (lásd leginkább Koppell 2003; Smith 2010; Malhotra et al. 2024) és az érdekvédelem (Evers 2020) terén – az eredeti misszió sérülésének kockázatát hordozza, mivel így a nonprofit szervezet felveszi az erőforrást biztosító (állami vagy piaci) szervezet cselekvési logikáját (Walcher 1997; Weisbrod 1998). Harmadszor, a magyar nonprofit szektort már nagyon korán egy szektoron belüli dualitás jellemezte, (Bartal 2005), ami leginkább a civil versus nonprofit identitás és működés, a szervezeti professzionalizáció, a foglalkoztatási potenciál különbségeiben mutatkozott meg. Végül pedig társadalmi beágyazottságának (Seibel 1994; 1996) mértéke befolyásolta, támogatottságát, ami a materiális, de legfőképpen az önkéntes munka vállalásában nyilvánul meg.

A jólét mixet egy leíró jellegű modellként definiálják (Evers – Olk 1996) a jóléti szolgáltatások és ellátások finanszírozásban, illetve biztosításában. A munkalapú társadalom korszakában inkább egy sajátos, államilag vezérelt jólétmix modell valósult meg a négy szektor kapcsolatában, ahol a szektorok közötti strukturális feladatmegosztás volt jellemző. Ez azt jelentette, hogy erős állami centralizáció mellett a szociális célú egyház- és gazdaság-közelbeni szervezetek a közfeladat és szolgáltatások ellátásában államilag felruházott helyettesítő, míg világi civil szervezetek kiegészítő vagy korrigáló szerepet kaptak. A piaci szereplők egy szűk szolgáltatási szegmensben a fizetőképes keresletet elégítették ki. Ugyanakkor ez a rendszer a munkalapú társadalomban csak az informális (háztartások) szektor elsődleges felelőssége után lépett be.

A jólét mix négy aktora közötti – de főként az állammal való – kapcsolatokat nem az eltérő cselekvési logikából származó konfliktuális kooperáció határozta meg, hanem vagy az erőforrásfüggésből származó asszimiláció, vagy pedig a kizáródás (exklúzió), ami a tiltakozásban, illetve a defenzív önszervezés vállalásában mutatkozott meg. Mindebből következően a civil-nonprofit szektor társadalmi integrációs szerepe is sérült ebben a modellben.

IRODALOM

- Andor László (2017): Szociálpolitikánk negyedszázada Európai tükörben. *Esély*, 28(4). pp. 3-16.
- Andorka Rudolf – Anna Kondratas – Tóth István György (1995): A jóléti rendszer jellemzői és reformjának lehetőségei. *Közgazdasági Szemle*, 42(1) pp. 1-29.
- Bartal Anna Mária (1996): Kié volt a szegény? Gondolatok a két háború közötti magyar szociálpolitikáról az Egri és Magyar Norma kapcsán. *Valóság*, 12. pp. 24-36.
- Bartal Anna Mária (2005): *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Budapest: Századvég kiadó.
- Bocz János (1997): *Szociális nonprofit szervezetek Magyarországon*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései. Társadalomstatistikai Füzetek.
- Bocz János (2004): *Szociális nonprofit szervezetek Magyarországon 1994-ben és 2002-ben*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Evers, Adalbert – Olk, Thomas (1996): Wohlfahrtspluralismus — Analytische und normativ-politische Dimensionen eines Leitbegriffs. In: Evers, Adalbert — Olk, Thomas (Hrsg.) *Wohlfahrtspluralismus. Vom Wohlfahrtsstaat zur Wohlfahrtsgesellschaft*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. pp. 9-62.
- DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-322-83256-6_1
- Evers, Adalbert (2020): Third sector hybrid organizations: Two different approach. In: Billis, David – Rochester, Colin (eds.) (2020): *Handbook on hybrid organisations*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar, pp. 294-310.
- Ferge Zsuzsa (1989): *Van-e negyedik út? A társadalompolitika esélyei*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Ferge Zsuzsa (2000): *Elszabaduló egyenlőségek. Állam, kormány, civilek*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
- Ferge Zsuzsa (2017): *Magyar társadalom- és szociálpolitika 1990-2015*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Hoffman István (2015): Néhány gondolat az önkormányzati segélyezési rendszer átalakításának egyes kérdéseiről. *Jegyző és Közigazgatás*, 17(1)
<https://jegyzo.hu/nehany-gondolat-az-onkormanyzati-segelyezesi-rendszer-atalakitasanak-egykes-kerdeseirol1/>
- Hicks, Alexander M.– Esping-Andersen, Gøsta (2003): Comparative and historical studies of public policy and the welfare state. In: Janoski, Thomas – Alford, Robert – Hicks Alexander – Schwartz, Mildred A. (eds.) *The Handbook of political sociology. State, civil society and globalization*. New York: Cambridge University Press pp. 509-525.
- James, Estelle (1987): The nonprofit sector comparative perspective. In: Powell, Walter W. (ed): *The nonprofit sector: A research handbook*. New Haven: Yale University Press, pp.397-415.
- Juhász Gábor (2015): Államcélok, paradigmaváltás és aktuálpolitikai alkotmányozás. A szociális jogok védelme az Alaptörvényben. *Esély*, 26(1). pp. 3-31.
- Kákai László (2018): Visszarendeződés? Civil szervezetek a közszolgáltatásokban a közigazgatási reform után. *Civil Szemle*, 15(2) pp. 51–71.
- Kákai László – Solymári Dániel (2023): Szociális célú szervezetek Magyarországon a krízisek időszakában. A válságállóság kérdése a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkáján keresztül. *Civil Szemle*, 20(3) pp. 115 – 143.
- Kákai László (2024): A nonprofit szervezetek lehetőségei az egyre inkább centralizálódó közszolgáltatási rendszerben. *Civil Szemle*, 21(3) pp. 89-116.

- Katona Gergely (2019): *Szociális és gyermekjóléti szolgáltatások a finanszírozás tükrében, egy évtized távlatában 2006-2018. „Egyházi és civil szervezetek szociális közfeladat ellátásának támogatása” EFOP 1.9.8.* <https://www.baptistajogakorlat.hu/wp-content/uploads/2019/10/1h2-Szocialis-es-gyermekjoleti-szolgaltatasok-a-finanszirozas-tukreben.pdf> (Letöltve 2026.08.10).
- Koppell, Jonathan G. S. (2003): *The politics of quasi-government: Hybrid organizations and the dynamics of bureaucratic control*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kornai János (1992): A poszt szocialista átmenet és az állam. Gondolatok a fiskális problémákról. *Közgazdasági Szemle*, 39(6) pp. 489-512.
- Kuti Éva (1992): Scylla and Charybdis in the Hungarian nonprofit sector. In: Kuhnle, Stein – Selle, Per (eds.): *Government and voluntary organizations: A relational perspective*. Aldershot: Avebury, pp. 185–197.
- Kuti, Éva – Sebestény, István (1997): Nonprofit sector in Hungary in the early 1990s. *Hungarian Statistical Review, Special number*. pp. 97–107.
- Kuti, Éva – Sebestény, István (2004): Boom and consolidation: The nonprofit sector in Hungary. In: Zimmer, Annette - Priller, Ekhard (eds.): *Future of Civil Society*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden. pp. 655-679.
- Kovács Fruzsina (2022): Szociálpolitikai modellváltás Magyarországon a 2010 utáni kormányzás tükrében. *Metszetek*, 11(3) pp. 28-42.
DOI: <https://doi.org/10.18392/metsz/2022/3/2>
- Laki Ildikó – Sebestény István – Bartal Anna Mária (2023): A magyar kulturális civil-nonprofit szervezetek és az önkéntesség jellemzői a szakirodalmi elemzések és a statisztikák (2010-2021) alapján. *Önkéntes Szemle*, 3(3) pp. 3-30.
DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2023.3.3-30>
- Malhotra, Aasta – Wright, April L. – Jarvis, Lee C. (2024): Hibridity in nonprofit organizations: Organizational perspectives on combining multiple logics. *Journal of Business Ethics*, 196, pp. 291 – 307.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-024-05687-y>
- Nárai Márta (2003): Civil szervezetek egy kisváros életében. *Tér és társadalom* 17(3). pp. 81-115. DOI: <https://doi.org/10.17649/tet.17.1.875>
- Nárai Márta (2005): Civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén. *Esély*, 16(1). pp. 111-133.
- Peck, Jamie (1998): Workfare. A geopolitical etymology. *Society and Space*, 16(2) pp. 133-161. DOI: <https://doi.org/10.1068/d160133>
- Sebestény István – Bartal Anna Mária (2024): Az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek és az önkéntesség jellemzői a statisztikák (2010-2022) tükrében. *Önkéntes Szemle*, 4(1) pp. 55-81.
DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2024.1.55-81>
- Sebestény István – Bartal Anna Mária (2026): A magyar nonprofit szektor kutatásának fehér foltja: a politikai célú civil-nonprofit szervezetek és önkénteseik jellemzői. *Önkéntes Szemle*, 6(1) pp. 3-33.
DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2026.1.3-33>
- Seibel, Wolfgang (1994): *Erfolgreich scheiternden Organisationen im "Dritten Sektor" zwischen Markt und Staat*. Baden-Baden: Nomos Verlag.
- Seibel, Wolfgang (1996): Successful failure: An alternative view on organizational coping. *American Behavioral Scientist*, 39(8) pp. 1011-1024. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764296039008006>
- Smith, Steven R. (2010). Hybridization and nonprofit organizations: The governance challenge. *Policy and Society*, 29(3), 219–229. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.polsoc.2010.06.003>

Szikra Dorottya (2025): Jóléti rendszerek nehéz időkben. A magyar szociálpolitika változásai európai összehasonlításban 2008 és 2023 között. In. Kollányi Zsófia – Kucsera Csaba – Orosz Éva Asztalos Péter (szerk.): *Humán tőke, társadalmi-gazdasági fejlődés. Kulcskérdések Magyarországon*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, ELTE Társadalomtudányi Kar pp. 125 – 144.

Walcher, Gesa (1997): *Funktionsbestimmungen des Dritten Sektors: einige theoretische Betrachtungen*. (Arbeitspapiere des Osteuropa-Instituts der Freien Universität Berlin, Arbeitsschwerpunkt Politik, 14). Berlin: Freie Universität Berlin, Osteuropa-Institut Arbeitsschwerpunkt Politik. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-440322>

Weisbrod, Burton (1988): *The nonprofit economy*. Cambridge: Harvard University Press.

Weisbrod, Burton (1998): The nonprofit mission and its financing: Growing links between nonprofits and the rest of the economy. In. Weisbrod, Burton (ed.): *To profit or not for profit: Commercial transformation of the nonprofit sector*. Cambridge: Cambridge University Press.

A SZOCIÁLIS CÉLÚ NONPROFIT SZERVEZETEK GAZDASÁGI EREJÉNEK ÉS BEVÉTELSZERKEZETÉNEK VÁLTOZÁSAI AZ ELMÚLT HÁROM ÉS FÉL ÉVTIZEDBEN

SIPOSNÉ NÁNDORI ESZTER¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2026.3.41-74>

Absztrakt

A tanulmány a magyarországi szociális célú nonprofit szervezetek fejlődését vizsgálja az 1990-es rendszerváltástól 2024-ig, különös tekintettel gazdasági erejük és bevételszerkezetük változására. Az elemzés a Központi Statisztikai Hivatal nonprofit szektorra vonatkozó adataira épül, és a szervezetek számának, bevételének, foglalkoztatási és önkéntességi kapacitásának, valamint főbb bevételi forrásainak hosszú távú alakulását vizsgálja. Az eredmények alapján a szociális nonprofit szektor gazdasági súlya hosszú távon jelentősen növekedett, miközben 2010 után a szervezetek száma csökkent, a bevételek és a foglalkoztatási kapacitás tovább bővült. A bevételszerkezetben az állami finanszírozás tartósan meghatározó maradt, ezen belül pedig a normatív támogatások súlyának növekedése a közfeladat-ellátás intézményesülését jelezte. Ezzel párhuzamosan az alaptevékenységből származó bevételek erősödése a szervezetek saját erőforrás-teremtő képességének növekedésére utal. A 2010 utáni centralizáció a központi állami finanszírozás szerepét erősítette, miközben az önkormányzati források jelentősége mérséklődött. A 2018 utáni időszakban ismét növekedett a magánforrások és a saját tevékenységből származó bevételek súlya, ami bizonyos fokú gazdasági autonómiát is biztosított a szektor számára.

Kulcsszavak: szociális nonprofit szervezetek; szociálpolitika; bevételszerkezet; állami finanszírozás; jólét mix

Changes in the economic capacity and revenue structure of social nonprofit organizations in Hungary, over the past three and a half decades

Eszter Sipos Nándori

Abstract

The study examines the evolution of social nonprofit organizations in Hungary from the 1990 democratic transition to 2024, focusing particularly on shifts in their economic capacity and revenue structures.

¹ Siposné Nándori Eszter, PhD, közgazdász és szociológus, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Világ és Regionális Gazdaságtan Intézet.

Drawing on data from the Hungarian Central Statistical Office (HCSO) on the nonprofit sector, the analysis traces long-term trends in the number of organizations, total revenues, employment and volunteering capacities, and primary funding sources. The findings indicate that while the economic weight of the social nonprofit sector grew significantly over the long term, the post-2010 period saw a decline in the number of organizations alongside a continuous expansion of revenues and employment capacity. Government funding has remained consistently dominant within the revenue structure; specifically, the rising share of normative statutory funding marks the institutionalization of public service provision. Concurrently, the growth of revenues from core activities reflects the organizations' increasing capacity for self-financing. The post-2010 centralization strengthened the role of central government funding, whereas local government resources declined in importance. Finally, the post-2018 period witnessed a resurgence in the share of private funding and earned income from core activities, granting the sector a degree of economic autonomy.

Keywords: social nonprofit organizations; social policy; revenue structure; public funding; welfare mix

BEVEZETÉS

A szociális szükségletekre adott válaszok kialakításában és finanszírozásában az állami intézmények mellett a piaci szereplők, a háztartások, valamint a civil- nonprofit szervezetek is részt vesznek. E szereplők egymáshoz való viszonyának leírására a jóléti pluralizmus, illetve a jólét mix (welfare mix) megközelítése vált meghatározóvá, amely a jóléti szolgáltatások előállítását és finanszírozását több szektor közötti együttműködésként értelmezi (Evers – Wintersberger 1990). E megközelítés egyik lényeges kérdése, hogy az egyes szereplők milyen feladatokat látnak el, milyen erőforrásokra támaszkodnak, és milyen módon kapcsolódnak egymáshoz a szolgáltatások finanszírozásában és azok nyújtásában. A civil- nonprofit szervezetek alkotta harmadik szektor a vegyes jóléti rendszer olyan köztes területeként értelmezhető, amely a piaci, állami és informális szférával egyaránt kapcsolatban áll (Evers 1995; Evers – Laville 2004).

A nonprofit szervezetek e rendszerben sajátos helyet foglalnak el: egyszerre lehetnek az állami ellátórendszer partnerei, az állami szolgáltatások kiegészítői, illetve olyan szükségletek közvetítői és képviselői, amelyekre az állami vagy piaci szereplők nem, vagy csak korlátozottan reagálnak (Salamon 1987).

A nonprofit szektor jóléti szerepe ugyanakkor országonként és történeti korszakonként jelentősen eltérhet. A nonprofit szervezetek gazdasági és társadalmi súlya, illetve a viszonyuk az állami finanszírozással részben annak függvénye, hogy az adott országban milyen intézményi struktúrában oszlanak meg a jóléti feladatok. A szektor bevételei között az állami

támogatások, a magánadományok és a szolgáltatásokból származó bevételek eltérő súlyt képviselhetnek (Salamon – Anheier 1996).

A nonprofit szervezetek számos országban nem pusztán érdekképviselői vagy közösség-szervező szerepet töltenek be, hanem közvetlenül is részt vesznek szociális szolgáltatások nyújtásában. Adalbert Evers és Jean-Louis Laville (2004) a harmadik szektort az európai szociális szolgáltatások egyik fontos szervezeti szereplőjeként értelmezi, és hangsúlyozza a nonprofit, önkéntes, kölcsönös és szociális gazdasági szervezetek jelentőségét a kortárs szociálpolitikában.

A magyar nonprofit szektor fejlődése sajátos történeti és intézményi környezetben ment végbe. Az 1990-es politikai és gazdasági rendszerváltást követően nem egy már létező nonprofit szektor átalakulásáról, hanem egy új intézményi struktúra kiépüléséről beszélhetünk. Kuti Éva és Sebestény István (2004) szerint a szektor kialakulása szorosan összefüggött a politikai és gazdasági átmenettel, miközben a nonprofit szervezetek fokozatosan a társadalmi és közpolitikai rendszer intézményes szereplőivé váltak. A nonprofit szektor fejlődése ezért nem pusztán a szervezetek számának növekedését jelentette, hanem a szervezetek gazdasági kapacitásának, foglalkoztatási szerepének és az állami finanszírozáshoz való kapcsolódásának átalakulását is.

A magyar nonprofit szektor fejlődésének egyik fontos kérdése ebből következően az, hogy milyen kapcsolat alakult ki a nonprofit szervezetek és az állam között a közfeladatok ellátásában. A szociális szolgáltatások esetében e kérdés különösen jelentős, mivel az állam felelőssége mellett az önkormányzatok, a nonprofit szervezetek és más szolgáltatók is részt vehetnek a szolgáltatások megszervezésében és nyújtásában.

A nonprofit szervezetek és az állam viszonyának vizsgálatában a finanszírozási szerkezet kiemelt jelentőséggel bír. A bevételek forrása ugyanis nem csupán a szervezetek pénzügyi helyzetéről ad információt, hanem az állami és nonprofit szereplők közötti intézményi kapcsolatokról is. Különösen fontos e szempontból annak vizsgálata, hogy a nonprofit szervezetek milyen mértékben támaszkodnak közfinanszírozásra, illetve milyen arányban képesek saját tevékenységükből vagy egyéb, nem állami forrásokból bevételt előállítani. A nonprofit szervezetek finanszírozása ezért egyszerre értelmezhető a szektor gazdasági erejének és az állammal kialakított kapcsolatuknak egyik dimenziójaként (Salamon – Toepler 2015).

Jelen tanulmányban a finanszírozási szerkezet értelmezésének egyik kiindulópontját a normatív és nem normatív állami, illetve önkormányzati támogatások megkülönböztetése jelenti. A normatív támogatások a közfeladatok intézményes finanszírozásához kapcsolódva arra utalnak, hogy a civil-nonprofit szervezetek milyen mértékben kapcsolódnak be az állami szociálpolitikai feladatok ellátásába. Ebben az értelemben a normatív finanszírozás a közfeladat-átvállalás, illetve az állami szolgáltatásnyújtás részleges helyettesítésének egyik lehetséges indikátora. Az állami és önkormányzati nem normatív támogatások ezzel szemben olyan finanszírozási kapcsolatot jelezhetnek, amelyben a nonprofit szervezetek a közszolgáltatási rendszer mellett, annak kiegészítéseként, illetve egyes hiányainak mérséklésére vesznek részt a szociális problémák kezelésében. A két finanszírozási forma egymáshoz viszonyított súlya ezért alkalmas lehet annak vizsgálatára, hogy a nonprofit szektor milyen szerepet tölt be a jóléti szolgáltatások állami és nem állami szereplők közötti megosztásában.

A szociális nonprofit szektor államhoz való viszonyának másik fontos dimenziója a saját gazdasági erőforrások előállításának képessége. Az alaptevékenységből és gazdálkodási tevékenységből származó bevételek azt mutatják meg, hogy a szervezetek milyen mértékben képesek saját működésükhöz szükséges forrásokat előállítani az állami és önkormányzati támogatásokon kívül. E bevételeknek a támogatásokhoz viszonyított aránya ezért a nonprofit szektor gazdasági autonómiájának egyik lehetséges indikátoraként értelmezhető. A bevételszerkezet tehát egyszerre alkalmas a nonprofit szektor gazdasági erejének, finanszírozási függőségének és potenciális autonómiájának vizsgálatára.

A tanulmány azt is vizsgálja, hogy az 1990-es rendszerváltástól napjainkig hogyan alakult a szociális célú nonprofit szervezetek szerepe a magyar szociálpolitikában, különös tekintettel gazdasági erejük és bevételszerkezetük változására. A kutatás a Központi Statisztikai Hivatal „Nonprofit szervezetek Magyarországon” nonprofit szervezetekre, illetve azon belül a szociális célú nonprofit szervezetekre vonatkozó adatfelvételének adatait használja fel

A kutatás egyik fő kérdése, hogy hogyan változott a szociális nonprofit alszektor gazdasági ereje az 1990-es rendszerváltás óta eltelt három és fél évtizedben. E kérdés megválaszolásához a szervezetszám, az összbevétel és a foglalkoztatás hosszú távú változását elemzem.

További fontos kutatási kérdés volt, hogy miként alakult át a szektor bevételszerkezete, és ezen belül milyen változások figyelhetők meg a normatív, a nem normatív állami és önkormányzati támogatások, valamint a saját tevékenységből származó bevételek súlyában. A bevételszerkezet változásának elemzése alapján arra a kérdésre is keresem a választ, hogy a szociális nonprofit szektor államhoz való kapcsolódása hogyan alakult. A normatív és nem normatív támogatások egymáshoz viszonyított súlyát a közfeladat-ellátásban betöltött potenciális helyettesítő, kiegészítő vagy korrekciós szerep egyik indikátoraként értelmezem. Emellett egy további kutatási kérdésként a szektor saját erőforrás-teremtő képességének és gazdasági autonómiájának változását vizsgálom a saját tevékenységből származó bevételek alakulásán keresztül.

Mivel a magyar szociálpolitika fejlődését jól elkülöníthető intézményi és finanszírozási fordulópontok jellemzik, az elemzés négy időszakra bontva vizsgálja a szociális nonprofit szektor fejlődését: a rendszerváltást követő extenzív növekedés időszakára (1990-1997), az ezredforduló professzionalizálódási szakaszára (1998-2002), a 2003 és 2010 közötti kísérletezés időszakára, valamint a 2010 utáni centralizáció és intézményi átalakulás korszakára.

A SZOCIÁLIS CIVIL-NONPROFIT SZEKTOR SZEREPÉRŐL VALLOTT NÉZETEK A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKÁBAN

A magyar szociálpolitikáról való gondolkodás az elmúlt három és fél évtizedben jelentős átalakuláson ment keresztül. Az 1990-es rendszerváltást követően a jóléti állam jövőjéről, az állami szerepvállalás mértékéről és nonprofit szektor feladatairól élénk szakmai vita bontakozott ki. Ennek egyik kiinduló állomása volt a Ferge Zsuzsa, illetve az Andorka Rudolf, Anna Kondratas és Tóth István György alkotta szerzői kör közötti vita a magyar jóléti rendszer átalakításának irányáról. A vita középpontjában a jólétmix, vagyis az állam, a piac és a civil/nonprofit szektor optimális szerepmegosztása állt (Ferge 1993; Andorka et al. 1995; Tóth 1999).

Ferge (1993) arra hívta fel a figyelmet, hogy a jóléti rendszer pusztán gazdasági racionalitás alapján történő átalakítása figyelmen kívül hagyja a társadalmi integráció, az esélyegyenlőség és a szociális jogok érvényesülésének szempontjait. Véleménye szerint a jóléti feladatok civil és piaci szereplőkre történő átruházása könnyen az állami felelősség csökkenéséhez vezethet

anélkül, hogy ezzel párhuzamosan a nonprofit szervezetek megfelelő és kiszámítható erőforrásokhoz jutnának. Ez esetben a nonprofit szektor nem az állam valódi partnerévé válik, hanem az állami kivonulás következményeinek kezelésére kényszerül, ami végső soron a szociális ellátórendszer töredezettségéhez vezethet.

Andorka és szerzőtársai (1995) szerint ezzel szemben a szocializmusból örökölt jóléti rendszer hosszú távon nem fenntartható, mivel túlzott állami szerepvállalásra és a gazdaság teljesítőképességét meghaladó kiadásokra épül. Álláspontjuk szerint a piaci ösztönzők erősítése, az állami feladatok részleges visszaszorítása, valamint a nonprofit szektor nagyobb szerepvállalása hatékonyabb és fenntarthatóbb jóléti rendszert eredményezhet. A nonprofit szervezeteket ezért az állami ellátások hosszú távú kiegészítőinek tekintették, különösen a szociális szolgáltatások területén.

Bocz János (1997) szerint a kilencvenes évek közepén az állami szerepvállalás csökkenése miatt egyre fontosabbá vált a nonprofit szektor, amely rugalmasabb és kevésbé bürokratikus módon volt képes elérni a szociális ellátórendszerből kiszorult marginális csoportokat. Ugyanakkor a finanszírozási egyenlőtlenségek veszélyeire Bocz (1997) már ekkor felhívta a figyelmet. Kezdetben a szektor szervezetei elsősorban kiegészítő szerepet játszottak a társadalmi jólétkonyság mellett, de jelentőségük az innovatív megoldások (például szenvedélybetegek, áldozatok segítése) terén kiemelkedő volt. Bocz János 2004-es elemzésében felteszi a kérdést, hogy a nonprofit szektor átveheti-e az állami feladatokat, vagyis helyettesítheti-e az állami szerepvállalást. Úgy véli, hogy a feltételek csak részben voltak biztosítottak, és bár kialakulóban volt egyfajta partneri viszony, az anyagi erőforrások egyenlőtlen eloszlása és az állami támogatási rendszer bizonytalansága gátolta a teljes körű feladatátvételt. Meglátása szerint a szociális szféra bevételeinek nagy része továbbra is csak a szervezetek töredékéhez jut el, ami veszélyezteti a tartós működőképességet (Bocz 2004).

A magyar szociálpolitika fejlődése szempontjából különösen fontos fordulópontot jelent a 2010 utáni időszak. A korábbi évtizedekben a magyar szociális szolgáltatási rendszerben jelentős szerepet játszottak az önkormányzatok, miközben a nonprofit szervezetek és piaci szolgáltatók is bekapcsolódtak a szolgáltatások nyújtásába. A 2010 után végrehajtott önkormányzati és közigazgatási reformok azonban jelentősen átalakították ezt az intézményi struktúrát. Hoffman István (2017) elemzése szerint a 2011 után kibontakozó reformok során csökkent az önkormányzatok helyi közszolgáltatási feladatainak köre, és több feladat

esetében erősödött a központi állami szervek szerepe. A szociális szolgáltatások rendszerében kifejezetten centralizációs folyamatok azonosíthatók, amelyekben a finanszírozási rendszer változása is jelentős szerepet játszik.

Kákai László és Solymári Dániel (2023) a Magyar Máltai Szeretetszolgálat (MMSZ) példáján keresztül vizsgálta a szektor jelenkori helyzetét a krízisek (migráció, világjárvány, háború) tükrében. Megállapítják, hogy a nonprofit szektor társadalmi súlya nőtt, míg politikai és gazdasági súlya csökkent, ugyanakkor a nagy karitatív szervezetek az állam stratégiai intézményi partnereivé váltak. Az MMSZ olyan szociális feszültségeket kezel (mint a hajléktalanellátás, a menekültügy, vagy a „Felzárkózó települések” program), amelyeket az állami igazgatási és egészségügyi szervek nem, vagy csak részben tudtak megoldani. A szektor „szervezeti és erőforrásbeli dualitása” jellemző: a klasszikus civil szervezetek súlya csökken, míg az államhoz közeli, hibrid vagy egyházi és egyház-közeli szervezetek (mint az MMSZ) jelentősége és állami finanszírozása nő. A szerzők hangsúlyozzák a szervezeti rezilienciát és a folyamatos együttműködési készséget az állammal, mint a válságállóság kulcsát. Véleményük szerint a gyakorlatban a nonprofit szektor egy része (különösen a nagy jótékonyági szervezetek) valóban betöltötte az Andorka és szerzőtársai (1995) által a szektor számára vizionált kiegészítő/helyettesítő szerepet, de ez nem egy tiszta piaci modell, hanem egy állami-egyházi hibrid rendszer képében valósult meg.

Bródy Luca Sára és Velkey Gábor Dániel (2026) kritikusan elemzik a vidéki Magyarországon zajló, egyházi bázisú szociális szolgáltatásnyújtást. Szerintük a magyar állam kettős stratégiát követ: visszavonul a közvetlen, univerzális szolgáltatásnyújtástól, és a felelősséget ideológiailag elkötelezett, történelmi egyházakhoz kötődő szervezetekre ruházza át. Véleményük szerint a nonprofit szektor szerepe helyettesítő, mivel a hitalapú szervezetek kvázi-kormányzati entitásként működnek, így elmosódnak a határok a karitatív küldetés és a közpolitika között. Megfogalmazásuk szerint ez a „távrolról való kormányzás” eszköze, ahol az állam csökkenti látható szerepét, de megőrzi közvetett befolyását.

A vita központi kérdése tehát nem csupán az volt, hogy növekedjen-e a nonprofit szervezetek szerepe a szociális ellátásokban, hanem az is, hogy ez milyen finanszírozási és intézményi keretek között valósuljon meg. Ennek vizsgálatához a szociális célú nonprofit szervezetek bevételszerkezete különösen alkalmas indikátor. A különböző bevételi források – az állami és önkormányzati támogatások, a magántámogatások, az alaptevékenységből származó bevételek, valamint a gazdálkodási tevékenység bevételei – ugyanis jól tükrözik, hogy a

szervezetek működése milyen mértékben támaszkodik az államra, a piacra vagy a társadalmi szolidaritás különböző formáira. A bevételi szerkezet változásai így közvetett módon azt is jelzik, hogy a magyar szociálpolitika milyen irányba mozdult el az állam, a piac és a civil szektor közötti feladatmegosztás tekintetében.

A nonprofit szektor szociálpolitikai szerepéről folytatott vita természetesen nem kizárólag magyar sajátosság. A nemzetközi szakirodalomban a jóléti pluralizmus és a jólét mix elméletei szintén abból indulnak ki, hogy a jóléti szolgáltatások előállításában és finanszírozásában az állam, a piac, a család és a nonprofit szektor eltérő, egymást kiegészítő szerepet tölthet be. Evers (1995) a harmadik szektort a jóléti rendszer olyan köztes területeként értelmezi, amely különböző intézményi logikákat és erőforrásokat kapcsol össze, míg Evers és Laville közös munkájukban (2004) arra hívják fel a figyelmet, hogy a nonprofit szervezetek nem egyszerűen az állami szolgáltatások helyettesítői, hanem sajátos társadalmi és innovációs funkciókkal is rendelkeznek.

A nemzetközi szakirodalomban a nonprofit szektor és az állam kapcsolatának két, egymással részben ellentétes értelmezése jelenik meg. Az egyik szerint a nonprofit szervezetek rugalmasabb, innovatívabb és a helyi szükségletekre érzékenyebb szereplőként képesek kiegészíteni vagy részben helyettesíteni az állami szolgáltatásokat. A másik megközelítés ugyanakkor arra figyelmeztet, hogy az állami feladatok nonprofit szereplőkre történő átruházása könnyen a közfelelősség visszaszorulásával és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyenlőtlenségeinek növekedésével járhat. A nemzetközi vita tehát lényegében ugyanazon kérdéseket veti fel, amelyek a magyar szociálpolitikai gondolkodásban is megjelentek: milyen feladatokat bízson az állam a nonprofit szektorra, milyen finanszírozási feltételek mellett, és a nonprofit szervezetek az állam kiegészítőiként, partnereiként vagy részleges helyettesítőiként működnek-e (Evers 1995; Johansson et al. 2015). A nemzetközi szakirodalom alapján különösen fontos, hogy a nonprofit szektor szociálpolitikai szerepét ne önmagában, hanem az állami finanszírozással és a bevételi szerkezettel összefüggésben vizsgáljuk.

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek fejlődését a tanulmány két egymással összefüggő, de elemzési szempontból elkülönülő dimenzióban vizsgálja. Az első elemzési egység a szektor gazdasági erejének hosszú távú alakulását mutatja be, elsősorban a szervezetek számának, bevételeinek, foglalkoztatási kapacitásának és önkéntes erőforrásainak változásán keresztül. Ezt követően külön elemzés tárgyalja a bevételszerkezet átalakulását, kiemelt figyelmet

fordítva az állami-, önkormányzati- és magánforrások, valamint a saját tevékenységből származó bevételek egymáshoz viszonyított súlyára. A két elemzési dimenzió együttes vizsgálata teszi lehetővé annak feltárását, hogy a szektor gazdasági súlyának növekedése milyen finanszírozási szerkezet mellett ment végbe, és ez milyen következményekkel járt az államhoz való kapcsolódására és gazdasági autonómiájára.

A SZOCIÁLIS CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK GAZDASÁGI EREJÉNEK ALAKULÁSA 1990 ÉS 2024 KÖZÖTT

A szociális célú civil-nonprofit szervezetek gazdasági erejének alakulása szorosan összefügg azzal a társadalmi, gazdasági és intézményi környezettel, amelyben a szervezetek működnek. A nonprofit szektor fejlődését ezért nem lehet kizárólag a szervezetek belső sajátosságainak változásával magyarázni: azok kiterjedésére és gazdasági súlyukra egyaránt hatással voltak a gazdasági ciklusok, az állami szerepvállalás változásai, valamint a nonprofit szervezetek működését és finanszírozását meghatározó jogszabályi környezet. A „Nonprofit szervezetek Magyarországon” adatfelvétel adatai azt mutatják, hogy a nonprofit szektor gazdasági teljesítménye és nemzetgazdasági súlya számottevő, a szektor bevételeinek GDP-hez viszonyított aránya 2024-ben 5,5 százalékot ért el Magyarországon.

A magyar nonprofit szektor gazdasági fejlődésének vizsgálatában különösen fontos a rendszerváltást követő időszak, amikor a politikai és gazdasági átalakulás új lehetőségeket teremtett a társadalmi önszerveződés számára, miközben a közszolgáltatások megszervezésében és finanszírozásában is fokozatosan megjelentek a nonprofit szereplők. A szektor fejlődését ugyanakkor a gazdasági környezet változásai sem hagyták érintetlenül. A 2008-ban kibontakozó gazdasági és pénzügyi válság, majd az azt követő alkalmazkodási folyamatok, később pedig a COVID-19 járvány okozta gazdasági és társadalmi sokk egyaránt befolyásolták a szervezetek működési és finanszírozási lehetőségeit.

A gazdasági környezet mellett meghatározó jelentőségű volt a szabályozási környezet folyamatos átalakulása is. A nonprofit szervezetek jogállására, közhasznúságára, állami támogatására, adományozására és gazdálkodására vonatkozó szabályok változása közvetlenül is hatást gyakorolt a szervezetek számának alakulására, bevételi lehetőségeire és foglalkoztatási kapacitására. Ebből következően a nonprofit szektor gazdasági erejének időbeli változása nem egyszerűen a szervezetek számának növekedéseként vagy csökkenéseként

értelmezhető, hanem a szervezeti jelenlét, a rendelkezésre álló pénzügyi erőforrások és a munkaerő-foglalkoztatási kapacitás együttes változásaként. Ennek megfelelően a szociális célú nonprofit szervezetek gazdasági erejét három fő dimenzió mentén vizsgálom: a szervezetek számán, bevételén, foglalkoztatási szerepén és az önkéntesek számán keresztül. Valamennyi mutató esetében vizsgálom egyrészt az abszolút értékek időbeli alakulását, másrészt azt, hogy a szociális célú szervezetek milyen súlyt képviselnek a teljes nonprofit szektoron belül.

Az első nyolc év (1990-1997)

Az 1990-es rendszerváltás utáni időszak a nonprofit szektor extenzív fejlődési szakaszának tekinthető, mivel az időszakot elsősorban a szervezetek számának növekedése, a tevékenységi körök bővülése és a társadalmi szerepvállalás kiszélesedése jellemezte. Új szervezetek jöttek létre, nőtt a lefedett társadalmi problémák köre és a bevont szereplők száma, miközben a működés professzionalizálódása és a stabil finanszírozási háttér még kevésbé volt jellemző (Bocz 1997).

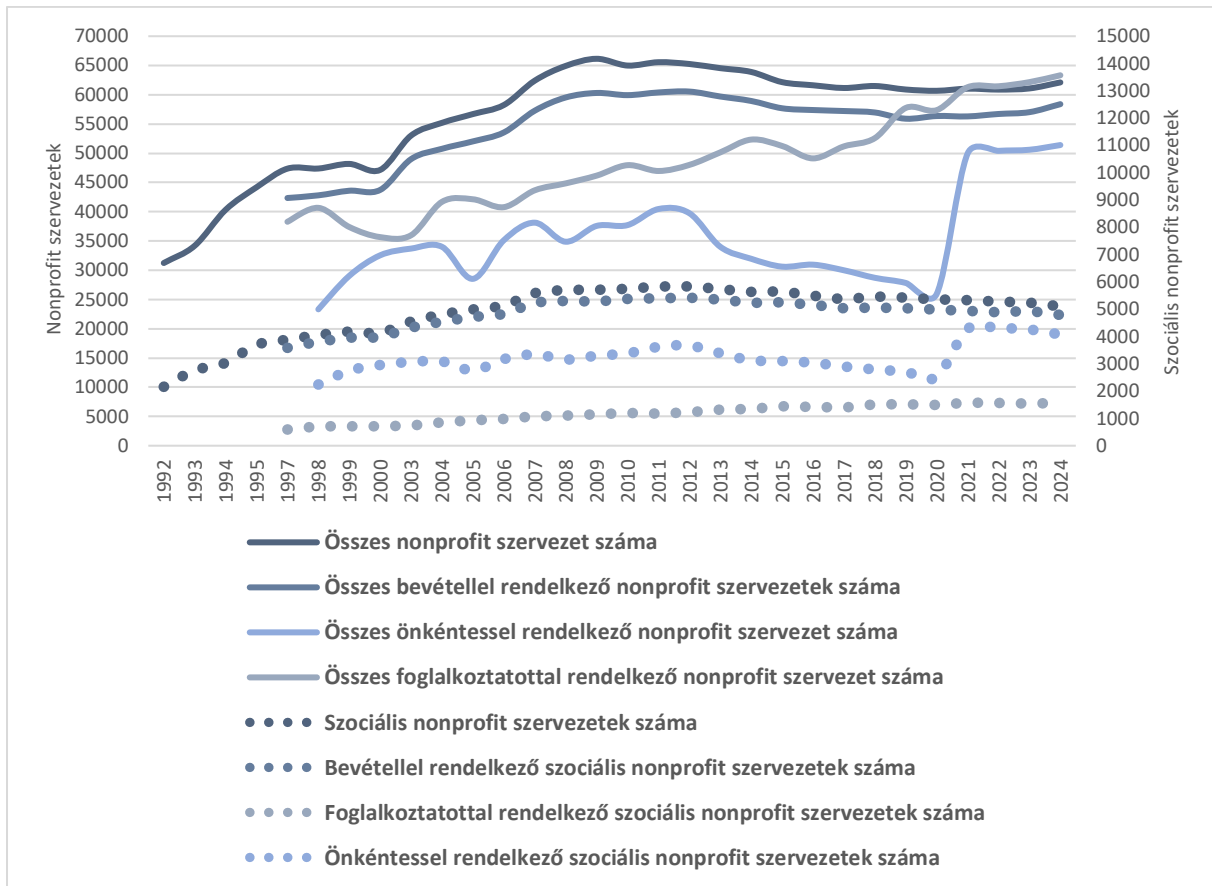
Ebben az időszakban a nonprofit szektor rendkívül dinamikusan bővült. A „Nonprofit szervezetek Magyarországon” adatfelvétel adatai szerint 1992-ben² még 2157 szociális célú nonprofit szervezet működött, míg 1997-re számuk 3882-re emelkedett (1. ábra). Az 1992-ben a szociális nonprofit szervezetek az összes nonprofit szervezet mintegy 7 százalékát tették ki. Ez időszakban a szociális célú nonprofit szervezetek aránya folyamatos emelkedést mutat, és 1997-re meghaladta a 8 százalékot. A bevétellel rendelkező szervezetek között a szociális szervezetek aránya valamivel magasabb, 8,5 százalék volt.

1997-ben a 3882 szociális nonprofit szervezetből 593 rendelkezett foglalkoztatottal, vagyis mindössze 15,3 százalékuk működött foglalkoztatott bevonásával (1. ábra). Ez jól jelzi, hogy a szektor korai időszakában a szervezeti jelenlét gyors bővülése még csak korlátozott professzionalizálódással párosult. Az időszak önkéntesség szempontjából a szektor erősödését mutatja. 1997-ben a szociális nonprofit szervezetek jelentős része, 2240 szervezet rendelkezett önkéntessel, ami azt mutatja, hogy a szektor korai fejlődése elsősorban nem a professzionális foglalkoztatásra, hanem jelentős mértékben az önkéntességben rejlő erőforrások mozgósítására épült. Míg a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek aránya ebben

² 1992 a rendszerváltás utáni első év, amelyről rendelkezésre állnak adatok a szervezetek számáról.

az időszakban még viszonylag alacsony volt, ugyanakkor az önkéntesek jelenléte a szociális szervezetek működésének szélesebb társadalmi beágyazottságára utal. Az önkéntesség így a szektor korai fejlődési szakaszában a professzionális munkaerő korlátozott rendelkezésre állását részben ellensúlyozó fontos működési erőforrásként értelmezhető.

1. ábra. A szociális célú nonprofit szervezetek számának, foglalkoztatási- és önkéntességi jellemzőinek alakulása 1992 és 2024 között³

Forrás: Bocz (1997) és a Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

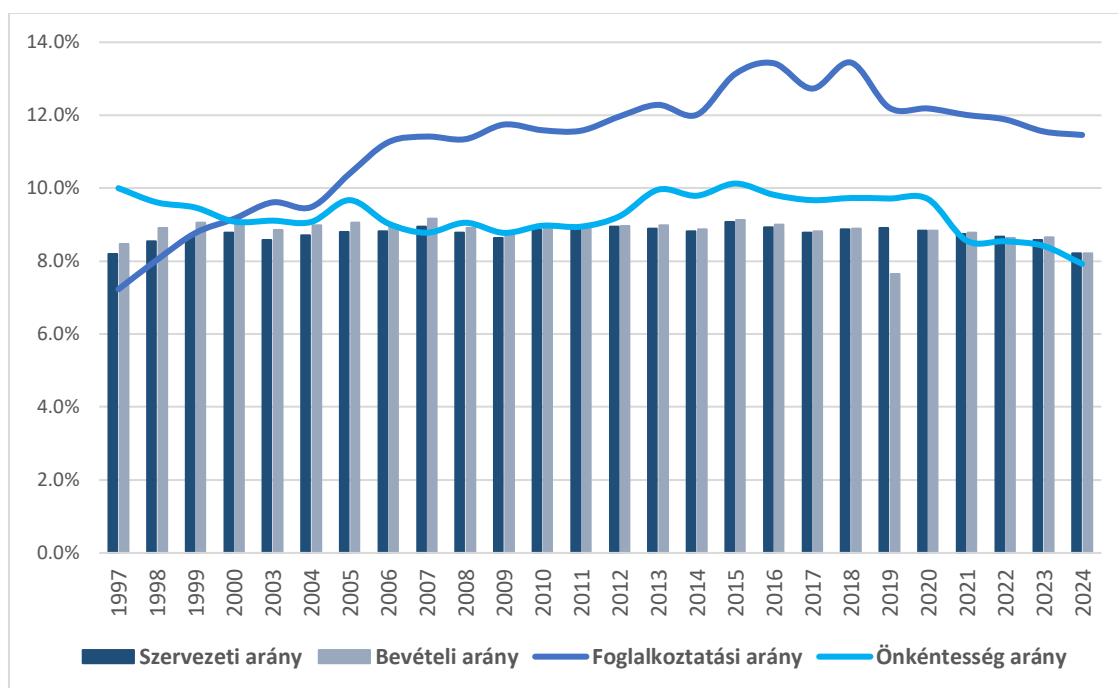
1994-ben a szociális célú nonprofit szervezetek szektoron belüli 9-10 százalékos bevételi aránya jelentősen meghaladta a szektoron belüli 7-8 százalékos számbeli arányt (2. ábra). A szociális szervezetek tehát nem csupán számban gyarapodtak, hanem egyre nagyobb súlyt képviseltek a nonprofit szektor pénzügyi erőforrásait tekintve is, ami különösen figyelemre méltó annak fényében, hogy a magyar nonprofit szektorban alapvetően szabadidő-sport és

³ Az ábrák a teljes vizsgált időszak, illetve az adott mutató rendelkezésre álló teljes idősorának alakulását mutatják. Az egyes történeti periódusok elemzése során ugyanazon ábrák megfelelő időszakaikra térek vissza.

kulturális dominancia érvényesült a tevékenységi területeket tekintve. Az időszak végére a szervezeti és bevételi arány már azonos szinten állt (8-8 százalék).

A foglalkoztatottal rendelkező szervezetek körében 7,2 százalékot képviseltek a szociális nonprofit szervezetek (2. ábra). Ez arra utal, hogy a rendszerváltást követő gyors szervezetalakulás eredményeként a szociális terület már jelentős, de még viszonylag kis súlyú részterülete volt a kialakuló nonprofit szektornak. Különösen figyelemre méltó, hogy a foglalkoztatási arány elmaradt a szervezeti és bevételi aránytól, ami a szociális nonprofit szektor ekkor még viszonylag alacsony foglalkoztatási kapacitását jelzi.

2. ábra. A szociális célú nonprofit szervezetek gazdasági erejének alakulása az összes nonprofit szervezeten belül 1994 és 2024 között⁴

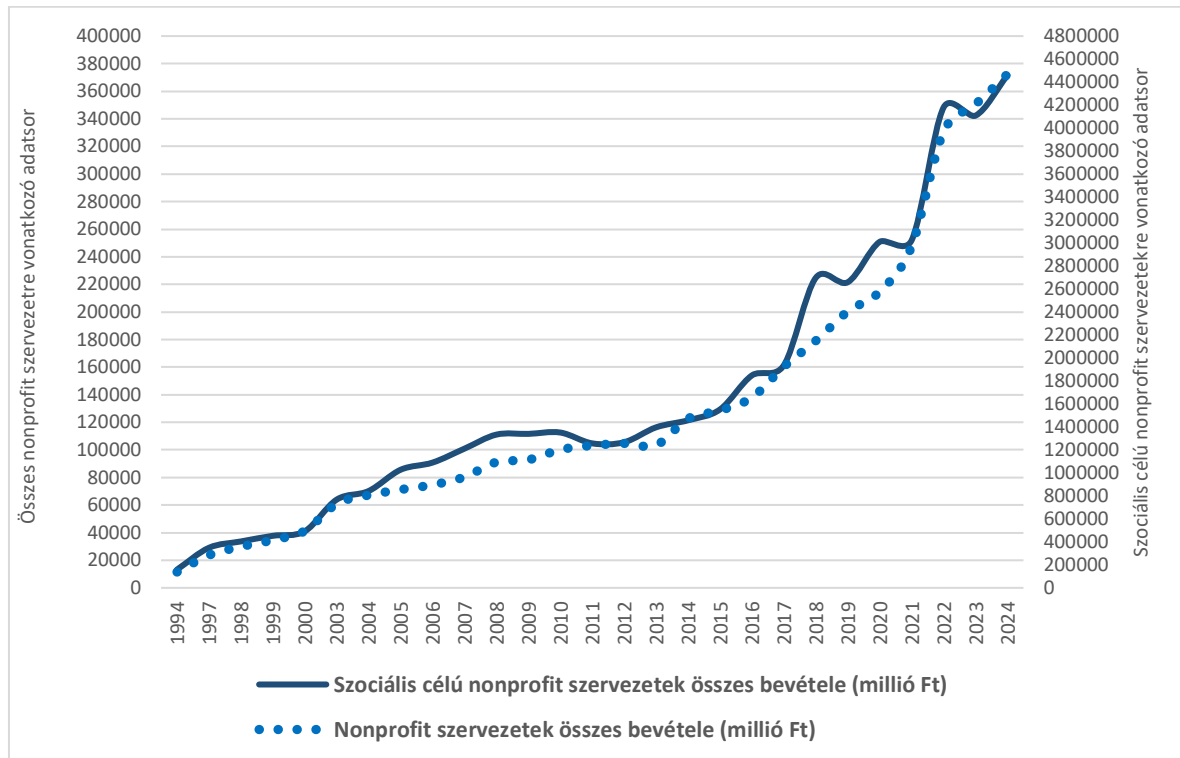
Forrás: Bocz (1997) és a Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Az 1990-es években a bevétellel rendelkező szociális célú nonprofit szervezetek egy szervezetre jutó bevétele meghaladta a nonprofit szektor egészének átlagát (4. ábra). 1997-ben egy átlagos nonprofit szervezet 6,7 millió Ft bevétellel rendelkezett, míg egy szociális célú nonprofit szervezet átlagosan 8,1 millió Ft bevételre tett szert. Ez is arra utal, hogy bár a

⁴ 1997 előttről nem áll rendelkezésre adat a foglalkoztatottak és az önkéntesek számáról.

szociális szervezetek számbeli aránya viszonylag alacsony volt a teljes nonprofit szektoron belül, jelentősebb pénzügyi erőforrás koncentrált a szociális nonprofit alszektorban.

3.ábra. A nonprofit szervezetek és a szociális célú nonprofit szervezetek összes bevétele 1997 és 2024 között (millió forint)

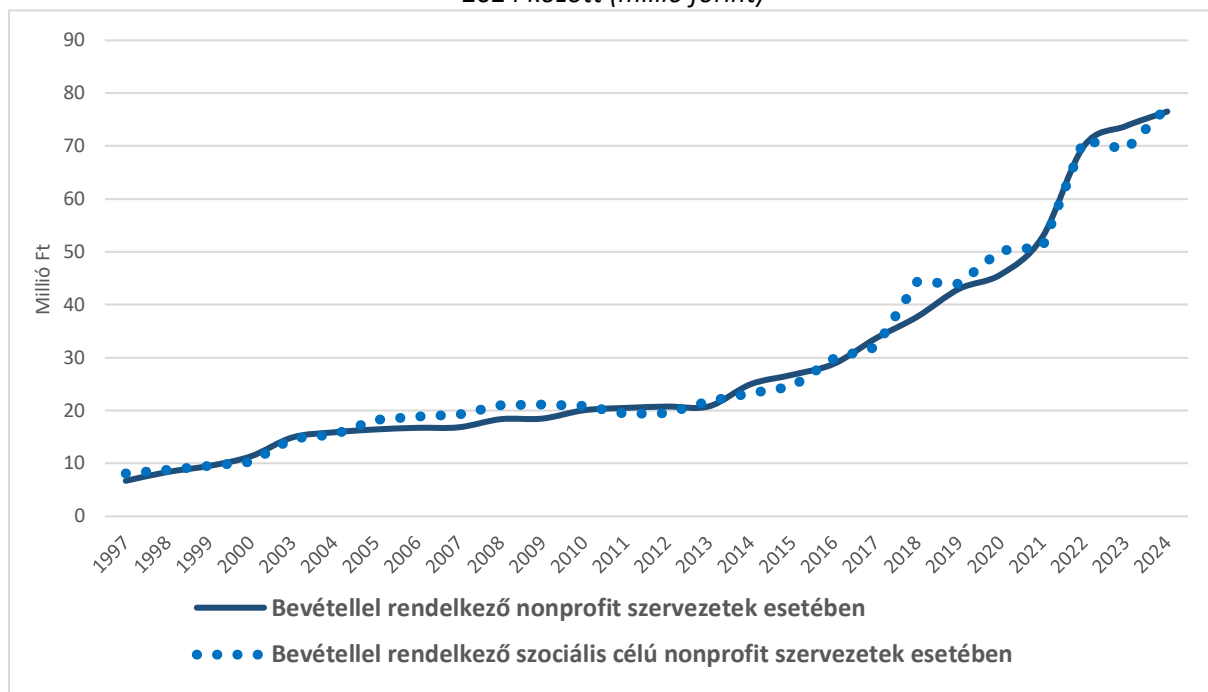
Forrás: Bocz (1997), és a Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Az időszokról az extenzív fejlődés mellett megjegyzendő, hogy a szervezetek pénzügyi helyzete rendkívül egyenlőtlen volt. Az alapítványok 41 százalékanak, az egyesületek több mint felének éves bevétele nem érte el a 200 ezer forintot, miközben a bevételek túlnyomó része a szervezetek mindössze 7 százalékanál koncentrált (4. ábra). Noha sok új szervezet alakult, jelentős részük igen szerény erőforrásokkal működött (Bocz 1997).

Az ezredforduló időszaka (1998-2002)

Az 1998 és 2002 közötti időszak már egyértelműen eltér a nonprofit szektor korábbi, extenzív fejlődési szakaszától. A szektor fejlődésének súlypontja a minőségi átrendeződés, a professzionalizálódás és az intézményesülés irányába tolódott el. A nonprofit szektor működése stabilabbá, differenciáltabbá és szakmailag fejlettebbé vált, ugyanakkor a korábbi években létrejött, kevésbé életképes szervezetek egy része eltűnt a rendszerből. A 2002-es állapot ezért már egy minőségileg letisztultabb nonprofit szektort tükröz (Bocz 2004).

4.ábra. Egy szervezetre jutó bevétel az összes nonprofit és a szociális nonprofit szektorban 1997 és 2024 között (millió forint)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A minőségi átalakulás egyik legfontosabb jele a szervezeti struktúra átrendeződése. Bár a nonprofit szektor egészében továbbra is nőtt a szervezetek száma, a szociális nonprofit szervezetek körében már jól megfigyelhető a szervezeti koncentráció és a szervezeti formák átalakulása. Bár 1998 és 2000⁵ között a szociális nonprofit szervezetek száma tovább emelkedett (1. ábra), ami 1997-hez képest 2000-re mintegy 6,6 százalékos növekedést jelentett, a bővülés már nem volt olyan dinamikus, mint a szektor korai expanziós szakaszában. A teljes nonprofit szektor szervezetszáma 1997 és 2000 között gyakorlatilag stagnált (47 365-ről 47 144-re változott), miközben a szociális nonprofit szervezetek aránya 8,2 százalékról 8,8 százalékra emelkedett (2. ábra). Ez arra utal, hogy a szociális területen a mennyiségi növekedés mellett a szektoron belüli pozíciójuk is erősödött.

E szakaszban a foglalkoztatottal rendelkező szociális szervezetek száma 593-ról 700-ra emelkedett (1. ábra), 2000-re pedig a szociális szervezetek 9 százaléka rendelkezett foglalkoztatottal. A foglalkoztatás súlya tehát valamelyest erősödött ezen időszakban.

⁵ 2001-ben és 2002-ben Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adatgyűjtése nem teljeskörű, hanem reprezentatív mintavételen alapult. Ezért az adatok egy része nem elérhető.

Ugyanekkor az önkéntessel rendelkező szociális szervezetek száma 2240-ről 2957-re nőtt, így arányuk 1998 és 2000 között 9-10 százalék körül alakult.

1998 és 2000 között a szociális nonprofit szervezetek szektoron belüli aránya 8,6 százalékról 8,8 százalékra emelkedett (2. ábra). Ennél valamivel markánsabb változás figyelhető meg a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek körében: a szociális szervezetek részesedése 8,0 százalékról 9,2 százalékra nőtt. A bevétellel rendelkező szervezetek között pedig 8,9 százalékról 9,1 százalékra emelkedett az arányuk. Ez azt jelzi, hogy az ezredfordulóra a szociális nonprofit szektor nemcsak szervezeti értelemben erősödött, hanem gazdasági és foglalkoztatási kapacitásában is növelte súlyát.

Ez időszakban a szociális nonprofit szervezetek bevétele 33,6 milliárdról 41,0 milliárd Ft-ra, mintegy 22 százalékkal nőtt (3. ábra). A bevételnövekedés azt mutatja, hogy a szervezetszám mérsékeltebb bővülése mellett is erősödött a szektor pénzügyi kapacitása. A nominális növekedés értékelésekor ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az időszakot még viszonylag magas infláció jellemezte. A fogyasztói árak növekedése 1998 és 2000 között számottevő volt, ezért a bevételek folyó áron mért 22 százalékos emelkedése reálértéken mérsékeltebb bővülést jelentett. A bevételnövekedés így inkább a pénzügyi kapacitás fokozatos erősödésére, mintsem annak ugrásszerű növekedésére utal. A nonprofit szektor egészében az egy szervezetre jutó bevétel gyorsabban emelkedett, mint a szociális célú szervezeteknél. 1998-ban még a szociális szervezetek mutatója volt magasabb (8,8 millió Ft a 8,4 millió Ft-tal szemben), azonban 1999-re gyakorlatilag kiegyenlítődött a két érték, 2000-re (4. ábra) pedig már a teljes nonprofit szektor átlaga meghaladta a szociális szervezetekét (11,3 millió Ft, illetve 10,4 millió Ft). A forrásbővülés ebben az időszakban tehát nem elsősorban a szociális célú szervezeteknél koncentrálódott, hanem a nonprofit szektor más területein működő nagyobb szervezeteknél is. Ugyanakkor a szociális civil-nonprofit szervezetek bevétele továbbra is folyamatos emelkedést mutatott.

A 2003 és 2010 közötti időszak

A 2003 és 2010 közötti időszakot a jóléti rendszer fokozatos visszaszorulása, valamint a szociálpolitikai megoldások keresése jellemezte. Ez az időszak a jóléti rendszer lassú visszaszorulásáról és a fenntarthatósági problémák megjelenéséről szólt (Bródy – Velkey 2026).

Az időszakban a szociális nonprofit szervezetek száma 4548-ról 5749-re, vagyis mintegy 26,4 százalékkal nőtt. Különösen erőteljes növekedés figyelhető meg 2003 és 2008 között, amikor a szervezetszám 4548-ról 5700-ra emelkedett. Ezzel párhuzamosan a teljes nonprofit szektor szervezetszáma is jelentősen bővült, 53 022-ről 64 925-re. A 2008-as gazdasági válság az adatok alapján nem eredményezett azonnali visszaesést a szociális nonprofit szervezetek számában. A szociális szervezetek száma 2008 és 2010 között tovább növekedett, 5700-ról 5749-re, miközben a teljes nonprofit szektor szervezetszáma 2009-ben elérte a 66 145-ös csúcst, majd 2010-re 64 987-re mérséklődött. Ez alapján a válság hatása késleltetve, csupán néhány évvel később okozta a szervezetszám csökkenését.

A vizsgált időszakban mind a foglalkoztatottal, mind az önkéntessel rendelkező szociális nonprofit szervezetek száma jelentősen bővült. A foglalkoztatottal rendelkező szociális nonprofit szervezetek száma 741-ről 1191-re (1. ábra), azaz mintegy 61 százalékkal nőtt. Ennek következtében a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek aránya 9,6 százalékról 11,6 százalékra emelkedett. Ez már határozottabb professzionalizálódást jelez: a szervezetszám növekedésével párhuzamosan a szociális nonprofit szektor egyre nagyobb része vált munkaerőt foglalkoztató szervezetté.

Az önkéntesség esetében ugyanakkor valamivel hektikusabb pálya rajzolódik ki. 2003 és 2007 között az önkéntessel rendelkező szociális szervezetek száma 3070-ről 3347-re emelkedett, majd 2008-ban és 2009-ben visszaesett, 2010-re azonban ismét 3383-ra emelkedett (1. ábra). Az időszak egészét tekintve tehát az önkéntesekre építő szervezeti kapacitás bővült, de az önkéntesség alakulása érzékenyebben reagált a változó környezeti feltételekre, mint a foglalkoztatás.

A szociális nonprofit szervezetek teljes szektoron belüli aránya 8,6 százalékról 8,8 százalékra változott (2. ábra), tehát lényegében stabil maradt. A bevétellel rendelkező szervezetek között is hasonló, 8,8-9,2 százalék közötti arány figyelhető meg. A foglalkoztatási mutató azonban ettől lényegesen eltérő pályát követett. A szociális nonprofit szervezetek részesedése a foglalkoztatottal rendelkező nonprofit szervezetek között 9,6 százalékról 11,6 százalékra emelkedett. A növekedés különösen 2005 és 2007 között volt látványos: az arány 10,4 százalékról 11,4 százalékra nőtt. Ez az időszak tehát az arányok alapján is a foglalkoztatási súly erőteljes növekedésének időszaka. A szociális szervezetek aránya a teljes nonprofit szektoron belül alig változott, miközben a foglalkoztatási kapacitásuk súlya számottevően növekedett.

Ez fontos jele annak, hogy a szektoron belül nem pusztán több szociális szervezet működött, hanem egyre nagyobb hányaduk rendelkezett tényleges munkaszervezeti kapacitással.

A 2008-as gazdasági válság e mutatóban sem eredményezett jelentős törést. A foglalkoztatási arány 2008-ban 11,3 százalék, 2009-ben 11,7 százalék, 2010-ben pedig 11,6 százalék volt. Vagyis a válság ellenére a szociális nonprofit szervezetek foglalkoztatási súlya magas szinten stabilizálódott.

E szakaszban már kifejezetten dinamikus bevételnövekedés figyelhető meg: a szociális nonprofit szervezetek összes bevétele 64,0 milliárd Ft-ról 112,6 milliárd Ft-ra, mintegy 76 százalékkal emelkedett (3. ábra). Bár a fogyasztói árak emelkedése 2003 és 2010 között számottevő volt (évi 3,5-7,9 százalék közötti), a bevételek növekedése az infláció hatását figyelembe véve is számottevő, ezért az időszak a szociális nonprofit szervezetek pénzügyi erőforrásainak tényleges bővüléseként értelmezhető.

A növekedés a 2008-as gazdasági válság ellenére sem tört meg: 2008 és 2010 között a bevétel 111,1-ről 112,6 milliárd Ft-ra nőtt. Ez arra utal, hogy a válság ebben az időszakban nem okozott nominális visszaesést a szociális nonprofit szervezetek összes bevételében. Az egy szervezetre jutó bevétel szintén folyamatos növekedést mutatott mind a teljes nonprofit, mind a szociális nonprofit szektorban, azonban a szociális célú nonprofit szervezetek átlagos bevétele gyorsabban emelkedett (4. ábra). Míg 2003-ban a két érték szinte azonos volt (14,9, illetve 14,8 millió Ft), addig 2005 és 2009 között a szociális szervezetek egyértelmű előnybe kerültek, és 2008-2009-ben már meghaladták a 21 millió Ft-os átlagos bevételt. A szociális célú nonprofit szervezetek finanszírozása tehát dinamikusabban bővült, mint a nonprofit szektor egészéé.

A 2011 és 2024 közötti időszak

A 2010-es években a civil szektor működési környezete alapvetően átalakult: a korábbi decentralizációs folyamatokat fokozatosan felváltotta a közfeladatok centralizációja, amely a civil szervezetek mozgásterét és finanszírozási lehetőségeit is érintette (Kiss et al. 2025). Az önkormányzati törvény 2011. évi módosítása (A 2011. évi CLXXXIX. törvény „Magyarország helyi önkormányzatairól”) és az azt követő intézkedések következtében az állam egyre nagyobb szerepet vállalt az oktatási, egészségügyi és szociális közszolgáltatások fenntartásában. 2013-tól a feladatfinanszírozási rendszer bevezetésével a korábbi szabad felhasználású támogatásokat kötött felhasználású, kiadásorientált finanszírozással váltotta fel. Ennek

következtében az önkormányzatok szerepe visszaszorult, ami a helyi civil szervezetek számára a forrásokhoz hozzájutás és a közfeladat-ellátásba való bekapcsolódás lehetőségeinek szűkülését eredményezte (Kákai 2024). A szabályozási környezetet tovább alakította a 2011. évi CLXXV. törvény (Civil törvény), amely a közhasznú jogállás megszerzésének és fenntartásának feltételeit jelentősen szigorította. Az új szabályozás a közhasznúságot már nem automatikusan, hanem szigorúbb társadalmi támogatottsági, erőforrás- és átláthatósági kritériumok teljesítéséhez kötötte, ami számos civil szervezet működési és finanszírozási lehetőségeit befolyásolta. Ezzel párhuzamosan a 2013-ban módosított szociális törvény (az 1993. évi III. törvény módosítása) újraszabályozta az állam, az önkormányzatok és a nem állami fenntartók feladatmegosztását. A feladatellátás centralizációja és a finanszírozási rendszer átalakulása következtében megváltozott, hogy mely szociális ellátási területeken és milyen feltételek mellett vehettek részt civil szervezetek a közszolgáltatások biztosításában (Kákai – Vető 2019; Kiss et al. 2025).

Részint a jogszabályi változásoknak köszönhetően tapasztalható a szociális célú nonprofit szervezetek számának csökkenése ebben az időszakban, mely csökkenés 2018-tól kezdődően folyamatos (1. ábra).

Miközben a szociális nonprofit szervezetek száma 2012 után fokozatosan csökkent, a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek száma 1191-ről 1555-re emelkedett (1. ábra). Vagyis a szervezetszám csökkenése mellett a megmaradó szervezetek között egyre nagyobb lett a foglalkoztató szervezetek súlya. Ez a szektor professzionalizálódásának és koncentrállódásának együttes erősödésére utal.

Még markánsabb az önkéntesség változása. A 2010-es 3383 önkéntessel rendelkező szociális szervezet száma 2020-ra 2517-re csökkent, majd 2021-ben rendkívül jelentős ugrással 4277-re, 2022-ben pedig 4307-re emelkedett (1. ábra). 2024-ben 4073 ilyen szervezetet regisztráltak (1. ábra). Így 2024-ben a szociális nonprofit szervezetek mintegy 80 százaléka rendelkezett önkéntessel. Ez azt mutatja, hogy az önkéntesség a szektor egészén belül továbbra is rendkívül fontos erőforrás, és a COVID-19 járvány körüli kiugrás is arra utalhat, hogy válsághelyzetekben felértékelődött a civil szervezetek önkéntes erőforrásokra épülő kapacitása.

A 2010 utáni időszak legérdekesebb sajátossága, hogy az abszolút szervezetszám csökkenése nem járt együtt a szociális szervezetek szektoron belüli gazdasági súlyának csökkenésével. A

szociális szervezetek aránya 2010 és 2015 között 8,8 százalékról 9,1 százalékra emelkedett, majd fokozatosan visszatért a 8,8-8,9 százalékos szintre. 2024-re azonban 8,2 százalékra csökkent (2. ábra). Hasonló folyamat figyelhető meg a bevétellel rendelkező szervezetek esetében: az arány 2015-ben még 9,1 százalék, 2024-ben viszont már csak 8,2 százalék volt.

A szociális nonprofit szervezetek részesedése a foglalkoztatottal rendelkező nonprofit szervezetek között 2010-ben 11,6 százalék, 2015-ben pedig már 13,1 százalék volt. 2016 és 2018 között továbbra is 12,7-13,4 százalék körül alakult, majd fokozatos mérséklődés következett. 2024-ben az arány 11,5 százalék volt (2. ábra). Vagyis a 2010 utáni időszak egészében a szociális nonprofit szervezetek foglalkoztatási súlya jóval meghaladta a szervezeti súlyukat. 2024-ben a szociális szervezetek a nonprofit szervezetek 8,2 százalékát tették ki, ugyanakkor a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek 11,5 százalékát képviselték. Ez azt mutatja, hogy a szociális terület a nonprofit szektoron belül foglalkoztatási szempontból nagyobb gazdasági jelentőséggel bír, mint amit pusztán a szervezetek száma alapján feltételeznénk.

Az önkéntesség esetében más tendencia rajzolódik ki. A szociális szervezetek részesedése az önkéntessel rendelkező nonprofit szervezetek között 2013 után megközelítette, illetve meghaladta a 10 százalékot, 2015-ben 10,1 százalékot ért el. Ezt követően 9,7-9,8 százalék körül stabilizálódott, majd 2021-2022-ben 8,5 százalék körüli szintre esett vissza. 2024-ben már csak 7,9 százalék volt (2. ábra). Ez azért figyelemre méltó, mert azt jelzi, hogy a COVID-időszakban bekövetkezett önkéntességi kiugrás elsősorban a teljes nonprofit szektorban volt erőteljes, és a szociális szervezetek ebből nem tudták tartósan növelni részesedésüket.

2010 és 2024 között a szociális nonprofit szervezetek bevétele 112,6 milliárdról 371,6 milliárd Ft-ra, több mint háromszorosára (230 százalékkal) nőtt (3. ábra). Ez jelentős nominális bővülést jelez, ugyanakkor a folyamat reálértékének vizsgálatakor az időszak jelentős inflációs különbségeit is figyelembe kell venni. Különösen 2022-ben és 2023-ban volt magas a fogyasztói árak emelkedése (15,3 és 17 százalék), ezért az ezekben az években tapasztalt jelentős nominális bevételnövekedés egy része az árszínvonal változásával magyarázható. A 2022-ben megfigyelhető kiugró bevételnövekedés tehát nem értelmezhető teljes egészében a szervezetek tényleges pénzügyi kapacitásának azonos mértékű bővüléseként. Hosszabb távon ugyanakkor a bevételek növekedése az infláció hatását figyelembe véve is a szektor pénzügyi erőforrásainak jelentős erősödésére utal.

A COVID-19 járvány hatása a bevételi folyamatokban kevésbé egyértelműen, de szintén azonosítható. A járvány időszaka egyszerre jelentett többlet terhet és új finanszírozási lehetőségeket a szociális nonprofit szervezetek számára. A szociális szükségletek növekedése, a járvány által különösen érintett csoportok támogatása, valamint az állami és egyéb rendkívüli támogatási források megjelenése egyaránt befolyásolhatták a szervezetek bevételi lehetőségeit. Az adatok alapján a COVID-időszak nem okozott tartós nominális bevételecsökkenést a szociális nonprofit szektorban, ugyanakkor a járvány hatása valószínűleg hozzájárult a finanszírozási források és a szolgáltatási szükségletek szerkezetének átrendeződéséhez. A 2022-től tapasztalható kiugró nominális bevételelnövekedés nemcsak a magas infláció hatásának, hanem a pandémia utáni helyreállításnak is tulajdonítható.

A teljes nonprofit szektor bevétele szintén gyorsan növekedett: 2010 és 2024 között 1,20 billióról 4,47 billió Ft-ra (3. ábra). Ennek következtében a szociális szervezetek bevételi súlya a teljes nonprofit szektoron belül a 2010-es 9,4 százalékról 2024-re 8,3 százalékra mérséklődött. Az egy szervezetre jutó bevétel mind a teljes nonprofit szektorban, mint a szociális nonprofit szervezetek esetén jelentős növekedést mutatott, ugyanakkor az emelkedés nem volt egyenletes (4. ábra). A legdinamikusabb növekedés 2014-től figyelhető meg. 2011 és 2015 között a nonprofit szektor egészének egy szervezetre jutó bevétele kissé meghaladta a szociális célú szervezetekét, 2016-ban azonban a szociális szervezetek ismét előnybe kerültek. A legnagyobb eltérés 2018-ban figyelhető meg, amikor a szociális célú nonprofit szervezetek átlagos bevétele 44,4 millió Ft volt, míg a teljes nonprofit szektoré csupán 37,7 millió Ft. Ezt követően a két mutató ismét közelített egymáshoz, és 2024-ben már mindkettő meghaladta a 76 millió Ft-ot. A két görbe közötti különbség inkább időszakos ingadozásokat mutat, mint tartós divergenciát.

A vizsgált adatsorok alátámasztják Laki Ildikó és szerzőtársai (2023) megállapítását, miszerint a jogszabályi változások ellenére a szociális célú nonprofit szervezetek gazdasági súlya tovább növekedett és 2010 és 2024 között a szociális ellátás a sport mellett a legdinamikusabban fejlődő tevékenységi területek közé tartozott: jelentősen emelkedett az összbevétel, nőtt a foglalkoztatottak száma, miközben a szervezetek száma mérséklődött. A szektor fejlődése egyre inkább a nagyobb, professzionálisabb szervezetek irányába tolódott el, amelyek képesek voltak alkalmazkodni a megváltozott finanszírozási és szabályozási környezethez (Kiss et al. 2025).

Az 1990-es rendszerváltás óta a szociális nonprofit szervezetek gazdasági erejében bekövetkező főbb változásokat az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek gazdasági erejének főbb jellemzői 1990 és 2024 között

Időszak	Főbb, kiemelt jellemzők
1990-1997	Extenzív növekedés és a szektor intézményi kiépülése. A szociális nonprofit szervezetek száma gyorsan növekedett, miközben a szektor jelentős részét kis erőforrásokkal működő szervezetek alkották. A szociális szervezetek bevételi súlya meghaladta szervezeti súlyukat, és az egy szervezetre jutó bevételük is kedvezőbb volt a nonprofit szektor átlagánál. A foglalkoztatás még viszonylag korlátozott volt, az önkéntes erőforrások azonban már a működés fontos elemét képezték.
1998-2002	Minőségi átrendeződés és professzionalizálódás. A szervezetszám növekedése lelassult, ugyanakkor nőtt a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek száma és aránya. A bevételek nominálisan emelkedtek, de a növekedés értékelésekor az időszak számottevő inflációját is figyelembe kell venni. A szektor gazdasági és szervezeti értelemben stabilabbá, professzionálisabbá vált.
2003-2010	Gazdasági megerősödés és professzionalizálódás. A szervezetszám tovább növekedett, miközben a szociális nonprofit szervezetek foglalkoztatási súlya jelentősen emelkedett. A bevételek nominálisan dinamikusabban bővültek, és az infláció figyelembevételével is számottevő reálnövekedés valósult meg. A 2008-as gazdasági válság nem okozott jelentős visszaesést sem a foglalkoztatásban, sem a nominális bevételekben, ami a szektor viszonylagos stabilitását jelzi.
2011-2024	Szervezeti koncentráció és a gazdasági súly erősödése. A szervezetszám csökkent, ugyanakkor nőtt a foglalkoztatás és jelentősen emelkedtek a bevételek. A fejlődés egyre inkább a nagyobb és professzionálisabb szervezetek felé tolódott el. Az önkéntesség továbbra is meghatározó erőforrás maradt, a COVID-19 időszakában pedig jelentős átmeneti növekedés figyelhető meg. A bevételek erőteljes nominális növekedését árnyalja a különösen 2022-2023-ra jellemző infláció.

Forrás: Saját szerkesztés.

A SZOCIÁLIS CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK BEVÉTELSZERKEZETÉNEK JELLEMZŐI 1990 ÉS 2024 KÖZÖTT

Mivel a nonprofit szektor az állami és piaci szféra között helyezkedik el, működésének egyik alapvető kérdése, hogy miként tud egyensúlyt teremteni a közfeladatok ellátásához kapcsolódó állami erőforrások és a saját, illetve piaci források között. A szektort kettős veszély fenyegeti. Az egyik a túlzott állami függőség kialakulása, ami olyankor jellemző, amikor a civil szervezeteket csupán az állami feladatok és -hiányok kiszervezésére, vagy burkolt állami támogatások csatornázására használják fel, ami veszélyezteti a szektor autonómiáját. A másik veszélyt a piaci visszaélések jelentik, amikor a piaci szereplők a nonprofit szektort üzleti célokra, adóelkerülésre, álcázott profitorientált tevékenységekre használják fel, ami rombolja a szektor társadalmi legitimációját és közbizalmát (Kuti 1992). A bevételszerkezet elemzése közvetve feltárja az állam aktuális prioritásait is. Az állami támogatásokon belül a normatív

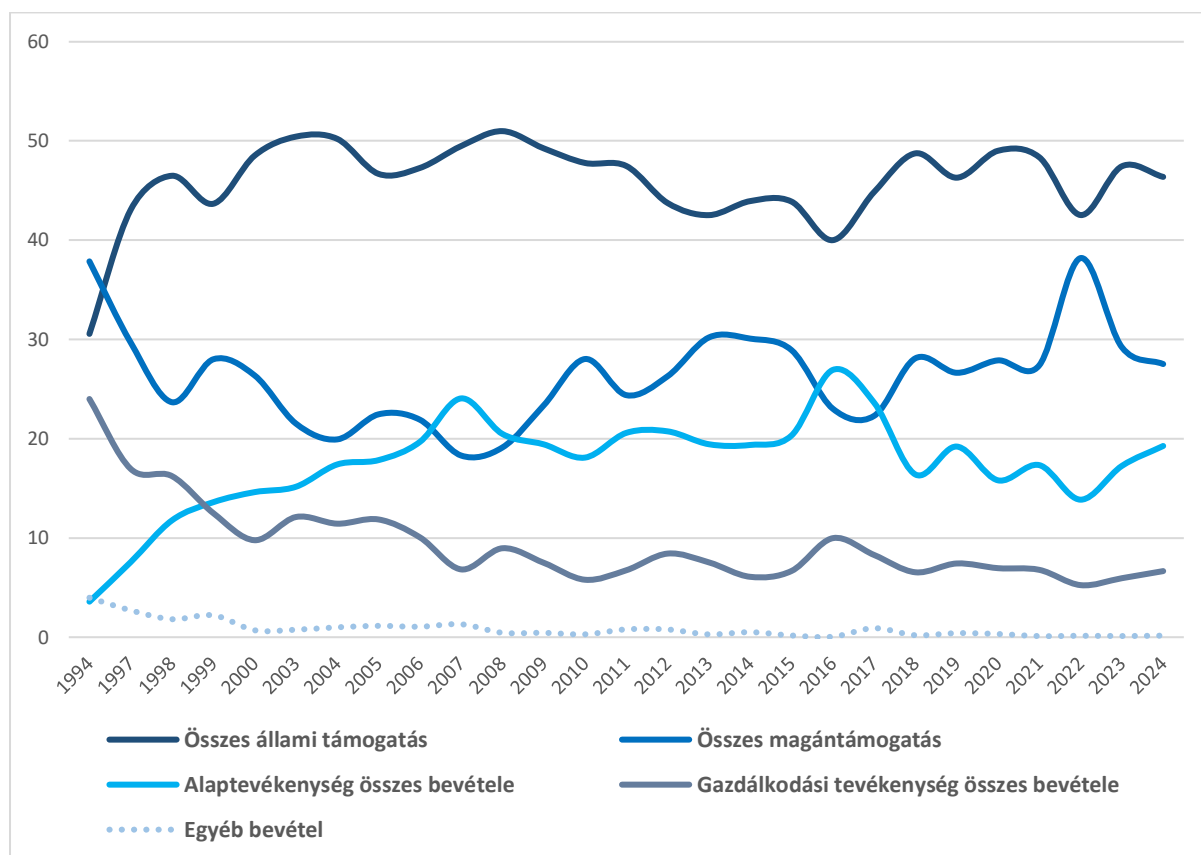
támogatások jelentős mértéke a közfeladatoknak az államtól való átvállalására, azaz a nonprofit szektor helyettesítő szerepére utalnak, míg a nem normatív támogatások meghatározó szintje a nonprofit szektor kiegészítő vagy korrekciós szerepét erősíti: az állam egyedi pályázatokon és eseti döntéseken keresztül („nem normatív” módon) támogatja azokat a kezdeményezéseket, amelyek a fennálló rendszer hiányosságait foltozzák be (Kuti 1996; 1999).

Jelen fejezetben azt vizsgálom meg, hogy hogyan alakult a szociális nonprofit szektor bevételszerkezete az előző fejezetben azonosított időszakokban egyrészt főbb bevételi források szerint, másrészt – ahol a rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik – az állami bevételek forrásai szerint.

Az első nyolc év (1990-1997)

A rendszerváltást követő években a szociális nonprofit szervezetek finanszírozása diverzifikált volt (5. ábra).

5.ábra. A szociális nonprofit szektor bevételei bevételi források szerint 1994 és 2024 között (százalék)

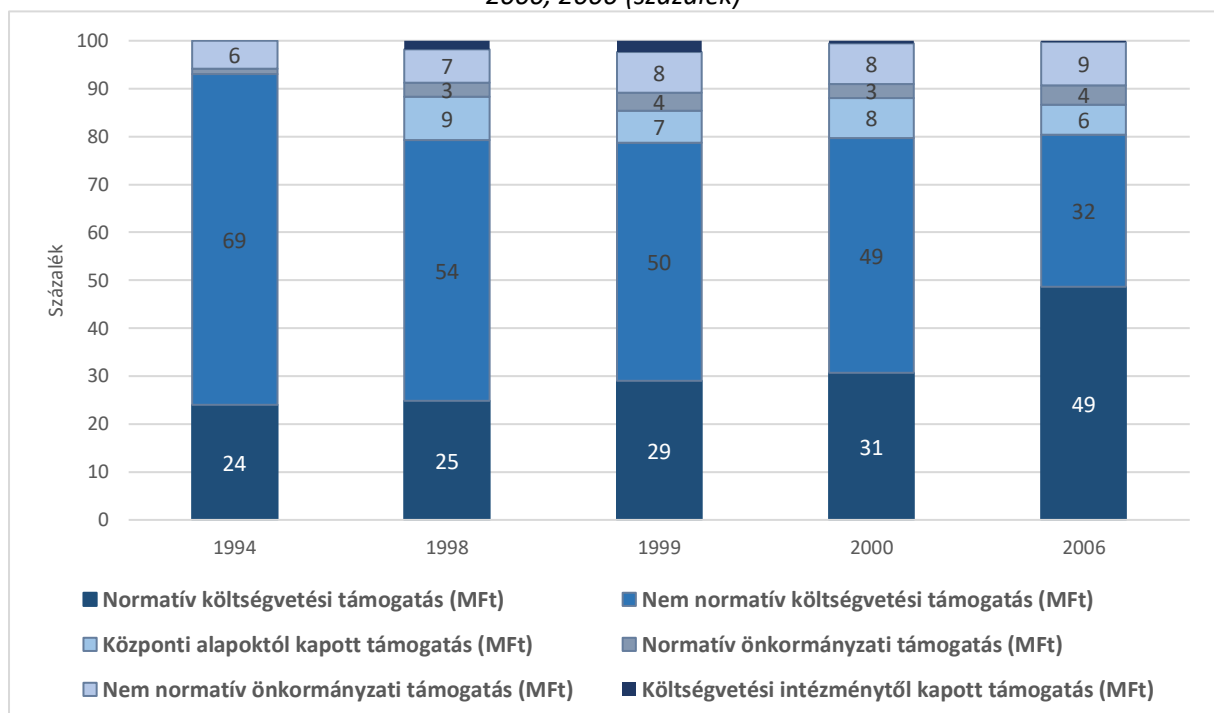

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

1994-ben a bevételek még viszonylag kiegyensúlyozottan oszlottak meg az állami- és a magántámogatások között (31 százalék és 35 százalék), miközben a gazdálkodási tevékenységből származó bevételek 24 százalékot képviseltek. Azonban 1997-re az állami támogatások aránya meredeken emelkedett (43 százalékra). Ezzel párhuzamosan a magántámogatások súlya jelentősen visszaesett (30 százalék), míg az alaptevékenységből származó bevételek fokozatosan növekedtek (4 százalékról 8 százalékra). A gazdálkodási tevékenységből származó bevételek aránya folyamatosan csökkent (24 százalékról 17 százalékra), ami azt jelzi, hogy a szervezetek egyre kevésbé támaszkodtak piaci jellegű bevételekre, működésük inkább a támogatási rendszerre épült. Ez alapján a korai szakasz egyik fontos sajátossága, hogy a gyorsan kialakuló szociális nonprofit szektor viszonylag hamar erősebben kezdett támaszkodni az állami forrásokra, miközben a piaci/gazdálkodási bevételek súlya visszaszorult.

Különösen érdekes az állami támogatások szerkezete (6. ábra): 1994-ben az állami támogatásokon belül a nem normatív költségvetési támogatások domináltak (az összes állami támogatás 69 százaléka), míg a normatív költségvetési támogatások csupán 24 százalékot tettek ki.

6.ábra. A szociális szervezetek állami bevételeinek megoszlása bevételi források szerint, 1994, 1998-2000, 2006 (százalék)

Forrás: Bocz (1997) és Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

Az önkormányzati támogatások szerepe ekkor még csekély volt. Ez arra utal, hogy a szektor korai közfeladat-ellátása még elsősorban nem normatív, mérlegelésen alapuló támogatásokon keresztül kapcsolódott az államhoz.

Az ezredforduló időszaka (1998-2002)

A bevételi szerkezet változása is (5. ábra) a korszakra jellemző minőségi átalakulást támasztja alá. A szervezetek állami támogatásból származó bevételei jelentősen emelkedtek, kisebb ingadozások mellett tartósan 44-49 százalék között alakult az arányuk. A magántámogatások aránya az előző időszakhoz képest alacsonyabb szinten stabilizálódott (23-28 százalék). Az alaptevékenységből származó bevételek gyors növekedése folytatódott, arányuk 1998 és 2002 között megközelítőleg 12 százalékról 15 százalékra emelkedett. Ez már a professzionalizálódás fontos pénzügyi jele: a szervezetek egyre inkább nemcsak támogatásokból, hanem saját szolgáltatásaik értékesítéséből is képesek voltak bevételt teremteni. Ugyanakkor ez nem jelentette az állami függőség megszűnését, hiszen az állami támogatások továbbra is a bevételek közel felét biztosították. Az alaptevékenységből származó bevételek növekedésével szemben a gazdálkodási tevékenységből származó bevételek aránya tovább zsugorodott, mintegy 16 százalékról 12 százalék körüli szintre. Ez az időszak az állami finanszírozás dominanciájának megszilárdulása mellett a szervezetek szolgáltató jellegének fokozatos erősödését mutatja. Emellett az 1997-ben bevezetett személyi jövedelemadó 1 százalékának felajánlási rendszere új, kiszámítható finanszírozási forrást biztosított a civil szervezetek számára, amely hozzájárult működésük stabilizálásához (Bocz 2004).

Az állami támogatásokon belül már megfigyelhető volt a normatív finanszírozás térnyerése. Különösen a normatív költségvetési finanszírozás, a központi alapoktól kapott támogatások és az önkormányzati források szerepe nőtt. A legnagyobb részarányt a költségvetési támogatások tették ki, azon belül is a nem normatív költségvetési támogatások (6. ábra). Utóbbiak aránya az állami bevételek 54,4 százalékát tették ki. Az 1990-es években a normatív költségvetési támogatások részaránya folyamatosan emelkedett (az állami bevételeken belül az 1994-es 24 százalékról 2000-re 30,8 százalékra). Ez a közfeladat-ellátás intézményesülésének és szabályozottabbá válásának irányába mutat. Az önkormányzati támogatások mértéke jelentősen elmarad a költségvetési támogatások nagyságától, ugyanakkor az 1990-es évek

végén a nem normatív önkormányzati támogatások részarányának folyamatos növekedése tapasztalható (az 1994-es 5,8 százalékról 2000-re 8,4 százalékra).

A bevételek növekedése a szociális nonprofit szektorban ugyanakkor nem volt egyenletes: a támogatások továbbra is elsősorban a nagyobb, professzionálisabb szervezetekhez jutottak el. 2002-re jelentősen nőtt a nagyobb bevétellel rendelkező szervezetek aránya. Miközben továbbra is sok kis költségvetésű szervezet működött, egyre több nonprofit szervezet rendelkezett 10 millió forintot meghaladó éves bevétellel, ami a szolgáltatások professzionalizálódását és az erőforrások koncentrációját tükrözte. A finanszírozási egyenlőtlenségek fennmaradását jelzi az is, hogy bár az állami támogatások összege jelentősen nőtt 1994-hez képest, normatív költségvetési támogatáshoz 2002-ben is csupán a szociális alapítványok mintegy 7 százaléka, illetve a társas nonprofit szervezetek 19 százaléka jutott hozzá, és a nagy összegű támogatások továbbra is a szervezetek viszonylag szűk körénél koncentráálódtak. A minőségi letisztulás tehát együtt járt az erőforrások koncentrációjával is (Bocz 2004).

A 2003 és 2010 közötti időszak

E korszakban vált igazán összetetté a bevételszerkezet. Az állami támogatások aránya végig magas maradt, jellemzően 47-51 százalék között mozgott, vagyis továbbra is ez volt a bevételi szerkezet legfontosabb eleme (5. ábra). Az állami függőség tehát magas szinten stabilizálódott. Ugyanakkor az időszak legmarkánsabb változása az alaptevékenységből származó bevételek dinamikus növekedése volt: arányuk 15 százalékról 2007-re közel 24 százalékra emelkedett, majd ezt követően is 18-20 százalék körüli szinten maradt. Ez azt jelenti, hogy a szociális nonprofit szervezetek egyre nagyobb mértékben voltak képesek saját szolgáltatásaik révén piaci bevételt generálni. A gazdálkodási tevékenység szerepe ezzel szemben tovább csökkent: az 1990-es évek közepének 20 százalék körüli szintjéről 2010-re 5,8 százalékra esett vissza. Ez egy fontos strukturális változás: a saját bevételtermelő képesség növekedése nem elsősorban a vállalkozási tevékenység erősödésén, hanem az alaptevékenységhez kapcsolódó szolgáltatási bevételeken keresztül ment végbe. A 2008-as válság sem fordította meg ezt a folyamatot. Bár az alaptevékenységből származó bevétel 2008 után átmenetileg visszaesett, 2010-re ismét 18 százalék körüli szintet ért el. Ez arra utal, hogy a szociális nonprofit szektor saját szolgáltatási kapacitása a válság ellenére is tartós eleme maradt a finanszírozásnak.

A magántámogatások aránya 2007-ig mérséklődött, majd a gazdasági válság idején ismét emelkedni kezdett, 2010-re pedig már közel 28 százalékot tett ki. A bevételszerkezet tehát diverzifikáltabbá vált: miközben az állami források dominanciája fennmaradt, egyre nagyobb szerepet kaptak a szervezetek saját alaptevékenységéből származó bevételek.

Az állami támogatások megoszlásáról rendelkezésre álló 2006-os adatok (6. ábra) azt mutatják, hogy az ezredfordulóhoz képest alapvetően megváltozott az állami támogatások szerkezete. A normatív költségvetési támogatások már az állami bevételek 48,6 százalékát adták, míg a központi nem normatív támogatások aránya 31,9 százalékra mérséklődött az állami támogatásokon belül. Vagyis az 1994-ben még domináns nem normatív finanszírozással szemben 2006-ra a normatív támogatás vált az állami finanszírozás legfontosabb elemévé. Ez a változás jól illeszkedik a szektor professzionalizálódásának és intézményesülésének folyamatához: a nonprofit szervezetek egyre nagyobb része már nem csupán eseti állami támogatások révén kapcsolódott a szociálpolitikai feladatellátáshoz, hanem szabályozott, normatív finanszírozási rendszereken keresztül vett részt közfeladatok ellátásában.

Ezzel párhuzamosan az önkormányzati finanszírozás is differenciálódott. 2006-ban az önkormányzati nem normatív támogatások az állami bevételek 8,6 százalékát, a normatív önkormányzati támogatások 3,9 százalékot tették ki. Bár ezek súlya a központi támogatásokhoz képest kisebb maradt, jelenlétük azt mutatja, hogy a szociális nonprofit szervezetek helyi szinten is bekapcsolódtak a közfeladatok ellátásába, illetve a helyi szociális problémák kezelésébe.

A 2003 és 2010 közötti időszak legfontosabb változása az előző korszakhoz képest nem egyszerűen az állami támogatások növekedése, hanem azok szerkezetének átalakulása. Az állami finanszírozás az 1990-es évekre jellemző inkább eseti, nem normatív jellegű támogatási rendszerétől egy intézményesebb, normatív finanszírozás felé mozdult el, miközben a szociális nonprofit szervezetek saját szolgáltatási bevételei is jelentősen megerősödtek. A szektor így ebben az időszakban egyszerre vált erősebben közfeladat-ellátóvá és gazdaságilag önállóbbá, miközben az állami finanszírozástól való függősége továbbra is jelentős maradt.

A 2011 és 2017 közötti időszak

Mivel 2011 és 2017, illetve 2018 és 2024 között lényegesen eltérő folyamatok figyelhetők meg a bevételszerkezet alakulásában, ezért a 2010-től napjainkig eltelt időszakot két részre bontva vizsgálom.

2011 és 2017 között a bevételszerkezetet tekintve (5. ábra) megállapítható, hogy az állami támogatások aránya 40-49 százalék közötti sávban ingadozott, vagyis továbbra is meghatározó maradt, bár már nem mutatott tartós növekedési trendet. 2011-ben az állami bevételek 47,5 százalékát tették ki a teljes bevételnek, majd 2016-ig ez 40 százalékra csökkent. Ezt követően azonban ismét fokozatos növekedés következett, és 2017-re az állami források aránya 44,9 százalékra emelkedett.

Ezzel párhuzamosan a magánforrások súlya 2011-ben 24,4 százalék volt, 2017-re pedig egy néhány évig tartó emelkedés után 22,3 százalékra csökkent. A magánforrások tehát továbbra is fontosak maradtak, de az állami finanszírozás mellett fokozatosan kisebb relatív szerepet tölthettek be.

Különösen figyelemre méltó az alaptevékenységből származó bevételek alakulása. Ezek aránya 2011-ben 20,6 százalék, majd 2016-ban már 26,9 százalék, 2017-ben pedig 23,6 százalék volt. Bár az időszak végén némi visszaesés látható, az alaptevékenységből származó bevételek súlya összességében jóval magasabb szinten zárta az időszakot, mint a korábbi évtizedekben. Ez azt jelzi, hogy a szociális nonprofit szervezetek egyre nagyobb mértékben tudtak saját, értékesíthető szolgáltatásaik révén bevételt generálni.

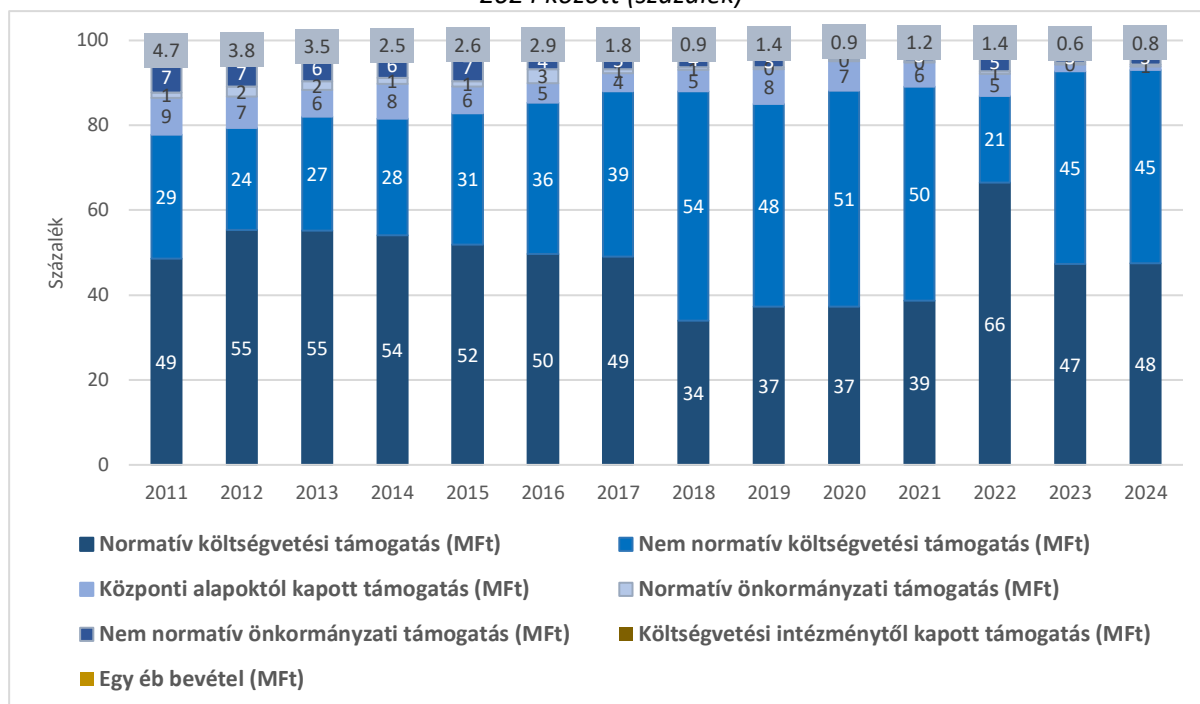
A gazdálkodási tevékenység súlya ezzel szemben 2011-ben 6,7 százalék, 2017-ben pedig 8,3 százalék volt. Így a saját bevételtermelés erősödése ebben a szakaszban elsősorban nem a klasszikus vállalkozási tevékenységhez, hanem az alaptevékenységhez kapcsolódó szolgáltatások bevételeinek növekedéséhez kötődött.

2011 és 2017 között tehát az állami finanszírozás továbbra is a bevételszerkezet meghatározó eleme maradt, de ezzel párhuzamosan a szektor saját gazdasági teljesítőképessége is erősödött. A szociális nonprofit szervezetek egyre inkább képesek voltak saját szolgáltatásaikból bevételt előállítani, miközben közfeladat-ellátó szerepük miatt továbbra is jelentős állami forrásokra támaszkodtak.

2011-ben az állami támogatásokon belül (7. ábra) a normatív költségvetési támogatás 48,5 százalékot tett ki, miközben a nem normatív költségvetési támogatás 29,3 százalékot. A normatív támogatás már egyértelműen nagyobb súlyt képviselt. Néhány éves emelkedés után a normatív költségvetési támogatás aránya 2017-ben a 2011-es értékhez közel, 49,1 százalékon állt. A nem normatív költségvetési támogatás aránya az időszak utolsó éveiben jelentős mértékben nőtt és 2017-ben már 39 százalékon állt. Az önkormányzati normatív támogatások viszont végig nagyon alacsony súlyt képviseltek, bár az időszakban az állami

bevételeken belüli arányuk 1,3 százalékról 3,2 százalékra nőtt. Az önkormányzati nem normatív támogatások a kezdeti 7,3 százalékról 4,7 százalékra csökkentek az időszak végére. Az önkormányzati finanszírozás jelentős elmaradása a központi támogatások mértékétől azt jelzi, hogy a közfeladat-ellátás finanszírozása egyre inkább a központi, szabályozott, normatív finanszírozás felé tolódott, miközben az önkormányzati normatív finanszírozás marginális maradt.

7. ábra. A szociális szervezetek állami bevételeinek megoszlása bevételi források szerint 2011 és 2024 között (százalék)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai alapján saját szerkesztés.

A 2018 és 2024 közötti időszak

2018-ban markáns változás következett be a bevételszerkezetben. Az állami bevételek aránya a 2018-as 48,8 százalékos szintről 2022-re 42,5 százalékra csökkent. Ezt követően jelentősen emelkedett, majd 2024-re 46,4 százalékra mérséklődött.

A változás másik fontos eleme a magánforrások erősödése. 2017-ben a magánbevételek még 22,3 százalékot képviseltek, 2018-ban azonban 28,1 százalékra ugrottak, és 2024-ben is 27,5 százalékot tettek ki. Ez azt jelenti, hogy a korszak végére a szociális nonprofit szektor bevételszerkezetében a magánforrások súlya ismét közelebb került az állami forrásokéhoz.

Még erőteljesebb a változás az alaptevékenységből származó bevételeknél. Ezek aránya 2018-ban 16,4 százalékra esett vissza, majd további csökkenéseket követően 2023-ban ismét jelentősen, 17,3 százalékra, 2024-ben pedig 19,3 százalékra emelkedett. Az időszak egészét tekintve tehát a saját szolgáltatási bevételek továbbra is a szektor fontos bevételi pillérét jelentették, bár ez évről évre jelentős ingadozás mutatott.

A gazdálkodási tevékenység súlya ebben az időszakban 6-8 százalék körül alakult, 2024-ben 6,7 százalék volt. Vagyis a korábban megfigyelhető hosszú távú tendencia tovább folytatódott: a nonprofit szervezetek saját gazdasági ereje elsősorban nem vállalkozási tevékenységből, hanem az alaptevékenységükhöz kapcsolódó szolgáltatásokból származó bevételekből állt.

2018-tól az állami bevételek összetételében is változás következett be (7. ábra). A nem normatív költségvetési támogatások súlya 2018-tól négy éven át meghaladta a normatív költségvetési támogatásokét, majd a 2022-es kiugró értékek (amikor a normatív költségvetési támogatások aránya 66,5 százalék, míg a nem normatív költségvetési támogatások aránya 20,6 százalék volt) után a két költségvetési támogatás súlya az állami bevételeken belül közel került egymáshoz (2024-ben 47,5 és 45,5 százalék). A COVID járvány megváltoztathatta az állami támogatások, magánforrások és saját bevételek arányát, különösen azért, mert a saját tevékenységből származó bevételek sérülékenyebbek lehettek a járvány miatt bevezetett korlátozások miatt.

Az önkormányzati oldal továbbra is kisebb súlyú maradt. A nem normatív önkormányzati támogatások súlya (3-5 százalék) a teljes időszakban jelentősen meghaladta a normatív önkormányzati támogatások súlyát (0,3-0,8 százalék).

Az 1990-es rendszerváltás óta a szociális nonprofit szervezetek bevételszerkezetében bekövetkező főbb változásokat a 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat. A szociális célú civil-nonprofit szervezetek bevételszerkezetének főbb jellemzői 1990 és 2024 között

Időszak	Főbb, kiemelt jellemzők
1990-1997	Az állami támogatásokra való ráutaltság erősödése, nem normatív finanszírozási túlsúlytal. A szociális nonprofit szervezetek bevételszerkezetében az állami támogatások súlya fokozatosan növekedett, miközben a gazdálkodási tevékenységből származó bevételek aránya csökkent. Az állami bevételeken belül a nem normatív, egyedi jellegű támogatások domináltak, ami arra utal, hogy a szektor állami kapcsolódása még elsősorban eseti, mérlegelésen alapuló támogatásokon keresztül valósult meg.
1998-2002	A normatív finanszírozás térnyerése és az állami kapcsolatok intézményesülése. Az állami támogatások továbbra is meghatározó szerepet játszottak, azonban az állami finanszírozás szerkezete fokozatosan elmozdult a normatív támogatások irányába. Ez a szociális nonprofit szervezetek szabályozottabb és kiszámíthatóbb közfeladat-ellátásban való részvételének erősödésére utal. A szektor finanszírozása egyre intézményesebb formát öltött, miközben a saját gazdasági tevékenységből származó források súlya továbbra is mérséklődött.

2003-2010	Az állami finanszírozás dominanciája és a közfeladat-ellátásban betöltött helyettesítő szerep erősödése. A normatív támogatások szerepe az állami bevételeken belül tovább erősödött, 2006-ra a normatív költségvetési támogatások váltak a legfontosabb állami bevételi forrássá. A saját bevételek közül továbbra is az alaptevékenységhez kapcsolódó bevételek voltak jelentősebbek, míg a gazdálkodási tevékenység szerepe korlátozott maradt.
2011-2017	Centralizáció és az állami finanszírozás szerkezetének átrendeződése. Az állami támogatások továbbra is a bevételszerkezet meghatározó elemét jelentették, miközben az önkormányzati források szerepe fokozatosan visszaszorult, és a központi állami finanszírozás súlya erősödött. A normatív és nem normatív támogatások aránya változóvá vált, ami az állami finanszírozási rendszer átalakulását tükrözi. A magánforrások továbbra is fontos kiegészítő szerepet töltek be, a saját bevételek közül pedig elsősorban az alaptevékenységhez kapcsolódó bevételek voltak jelentősek.
2018-2024	A finanszírozási szerkezet diverzifikálódása, a magánforrások erősödése. Az állami bevételek továbbra is meghatározóak maradtak, de arányuk ingadozott, miközben a magánforrások súlya jelentősen emelkedett. Az alaptevékenységből származó saját bevételek továbbra is fontos pillért jelentettek, a gazdálkodási tevékenységből származó bevételek súlya viszont alacsony maradt. Az állami támogatásokon belül a normatív és nem normatív finanszírozás súlya több alkalommal is átrendeződött. A COVID-19 időszak és az azt követő évek valószínűleg hozzájárultak a bevételi források ingadozásához és az állami-, illetve magánforrások szerkezetének változásához.

Forrás: Saját szerkesztés.

ÖSSZEZÉS

A tanulmány a magyarországi szociális célú nonprofit szervezetek fejlődését vizsgálta az 1990-es rendszerváltástól 2024-ig, különös tekintettel a szektor gazdasági erejének és bevételszerkezetének változására.

Az eredmények alapján a szociális nonprofit szektor gazdasági ereje hosszú távon egyértelműen növekedett, de ez a növekedés nem a szervezetek számának folyamatos bővülésével ment végbe. A rendszerváltást követő extenzív növekedési szakaszban elsősorban a szervezetek száma emelkedett, miközben a szektor gazdasági és foglalkoztatási kapacitása még korlátozott volt. Az ezredfordulót követően ezzel szemben fokozatos professzionalizálódás és erőforrás-koncentráció bontakozott ki. A 2003 és 2010 közötti időszakban már a bevételek és a foglalkoztatás dinamikus növekedése vált meghatározóvá. A 2008-as gazdasági válság e mutatókban nem eredményezett azonnali visszaesést.

A 2010 utáni időszakban a gazdasági erő mennyiségi növekedése és szerkezeti koncentrációja egyszerre figyelhető meg. A szociális nonprofit szervezetek száma 2012 után fokozatosan csökkent, miközben a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek száma emelkedett. Ez arra utal, hogy a szektoron belül a kisebb szervezetek visszaszorulása mellett a nagyobb, professzionálisabb és foglalkoztató szervezetek súlya növekedett. A szociális szervezetek bevételeinek abszolút értéke ugyancsak jelentősen bővült, és az egy szervezetre jutó bevétel

a vizsgált időszak végére meghaladta a korábbi évtizedek szintjét. A szociális nonprofit szervezetek gazdasági súlya tehát nem a szervezetek számának növekedésében, hanem egyre inkább a szervezetek egy részénél koncentrálódó pénzügyi és foglalkoztatási kapacitásban tükröződik.

E folyamatot az önkéntesség alakulása árnyalja. A foglalkoztatás professzionalizálódása mellett az önkéntes erőforrások továbbra is jelentős szerepet töltenek be: 2024-ben a szociális nonprofit szervezetek mintegy 80 százaléka rendelkezett önkéntessel. A COVID-19 időszakában az önkéntesekkel rendelkező szervezetek száma különösen erőteljesen emelkedett, ami arra utal, hogy válsághelyzetekben a civil szervezetek társadalmi erőforrás-mobilizáló képessége felértékelődött. A szektor gazdasági ereje ezért nem kizárólag pénzügyi és foglalkoztatási kapacitásként, hanem önkéntes erőforrások mozgósítására való képességként is értelmezhető.

A gazdasági erő növekedése azonban nem jelentette a szociális nonprofit szektor állami finanszírozástól való függetlenedését. A bevételszerkezet egészét tekintve az állami támogatások a teljes időszakban meghatározó bevételi forrást jelentettek. Ugyanakkor a finanszírozás szerkezete jelentősen átalakult. Az 1990-es években még nagyobb szerepet játszottak a nem normatív, egyedi jellegű állami támogatások, majd az ezredfordulót követően a normatív finanszírozás vált meghatározóbbá. A 2006-os adatok szerint a normatív költségvetési támogatások már az állami bevételek 48,6 százalékát adták, szemben a központi nem normatív támogatások 31,9 százalékos súlyával. Ez a közfeladatok szabályozottabb és intézményesebb finanszírozásában való részvétel erősödésére utal. A 2010 utáni időszakban ugyanakkor ismét jelentős átrendeződés következett be az állami finanszírozáson belül. Miközben az önkormányzati források szerepe visszaszorult, a központi állami finanszírozás meghatározó maradt, és a normatív, illetve nem normatív támogatások súlya több alkalommal is változott. Ez arra utal, hogy a centralizáció nem a szociális nonprofit szervezetek közfeladat-ellátásból való kiszorulását eredményezte, hanem az állam és a nonprofit szektor kapcsolatának intézményi és finanszírozási átrendeződését. A szociális nonprofit szervezetek egy része továbbra is bekapcsolódott a közfeladatok ellátásába, de az ehhez szükséges erőforrásokhoz egyre inkább központi finanszírozási csatornákon keresztül jutottak hozzá.

A bevételszerkezet másik fontos tanulsága a saját erőforrás-teremtő képesség fokozatos erősödése, amely azonban nem volt elegendő az állami függőség megszüntetéséhez. Az alaptevékenységből származó bevételek súlya hosszú távon jelentősen növekedett: míg az

1990-es évek közepén csak néhány százalékot képviselt, a 2000-es évektől már tartósan 15-25 százalék közötti arányt ért el. Ezzel szemben a gazdálkodási tevékenységből származó bevételek súlya az 1990-es évek közepének mintegy 20 százalékos szintjéről 2010-re 5,8 százalékra csökkent. A saját bevételtermelő képesség tehát nem elsősorban a klasszikus vállalkozási tevékenység erősödésén, hanem a szociális szolgáltatások nyújtásából származó bevételek növekedésén keresztül vált jelentősebbé.

A vizsgálat eredményei a rendszerváltás utáni magyar nonprofit szektor fejlődéséről szóló korábbi elméleti vitához is hozzájárulnak. A szociális nonprofit szektor valóban jelentősen megerősödött, és egyre fontosabb szereplővé vált a szociális szolgáltatások rendszerében, azonban megerősödése nem az állami finanszírozástól való fokozatos függetlenedés irányába mutatott. Sokkal inkább egy olyan modell alakult ki, amelyben a nonprofit szervezetek saját szolgáltatási bevételekkel, magánforrásokkal és önkéntes erőforrásokkal egészítik ki az állami finanszírozást, miközben a közfeladatok ellátásában való részvételük maga is jelentős mértékben állami forrásokra épül. A nonprofit szerepvállalás növekedése tehát önmagában nem garantálja az állami felelősség tényleges kiváltását vagy egy autonóm nonprofit jóléti szféra kialakulását.

A tanulmány legfontosabb következtetése ezért az, hogy a magyar szociális nonprofit alszektor 1990 és 2024 közötti fejlődése nem egyszerűen növekedésként, hanem funkcionális és finanszírozási átalakulásként értelmezhető. A szektor a rendszerváltás utáni kiegészítő és innovatív szerepből fokozatosan intézményesült, professzionalizálódott, gazdasági kapacitása és foglalkoztatási súlya jelentősen nőtt, miközben a szervezeti struktúra a 2010 utáni időszakban koncentráltabbá vált. Ezzel párhuzamosan a bevételszerkezetben tartósan megmaradt az állami források dominanciája, miközben az alaptevékenységből származó saját bevételek súlya növekedett, a gazdálkodási bevételeké pedig visszaszorult.

Mindez egy sajátosan magyar jólét mix kialakulását jelzi: a szociális nonprofit alszektor gazdasági és szolgáltatási kapacitása számottevően megerősödött, de autonómiája csak korlátozottan nőtt. A nonprofit szervezetek nem az állam alternatívájává váltak, hanem egyre inkább az állami szociálpolitika végrehajtásának és kiegészítésének, valamint helyettesítésének intézményes szereplőivé lettek. A vizsgált három és fél évtized tapasztalata alapján ezért a szektor gazdasági erejének növekedése és állami függőségének fennmaradása

nem egymást kizáró folyamatok: éppen ezek együttes fennállása jelenti a magyar szociális nonprofit szektor fejlődésének egyik legfontosabb sajátosságát.

IRODALOM

- Andorka Rudolf – Anna Kondratas – Tóth István György (1995): A jóléti rendszer jellemzői és reformjának lehetőségei. *Közgazdasági Szemle*, 42(1) pp. 1-29.
- Bocz János (1997): *Szociális nonprofit szervezetek Magyarországon*. Budapest: KSH Népeségstudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései. Társadalomstatistikai Füzetek.
- Bocz János (2004): *Szociális nonprofit szervezetek Magyarországon 1994-ben és 2002-ben*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Bródy Luca Sára – Velkey Gábor Dániel (2026): Governing through care: faith-based social service provision in rural Hungary. *Territory, Politics, Governance*, 14(7) pp. 1301–1316.
DOI: 10.1080/21622671.2026.2618168
- Evers, Adalbert (1995): Part of the welfare mix: The third sector as an intermediate area. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 6(2) pp. 159-182.
DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02353995>
- Evers, Adalbert - Laville, Jean-Louis (eds.) (2004): *The third sector in Europe*. Cheltenham – Northampton: Edward Elgar.
- Evers, Adalbert – Wintersberger, Helmut (1990): *Shifts in the welfare mix: Their impact on work, social services, and welfare policies*. California: Westview Press.
- Ferge Zsuzsa (1993): A szociális polgáriság feltámasztásának nehézségei. *Esély*, 5(6) pp. 3-28.
- Hoffman István (2017): The structure of the personal social services in Hungary. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, Sectio Iuridica*, 56(3), pp. 83-100.
DOI: <https://doi.org/10.56749/Annales.elteajk.2017.lvi.6.83>
- Johansson, Hakan, – Arvidson, Malin – Johansson, Staffan (2015): Welfare Mix as a Contested Terrain: Political Positions on Government–Nonprofit Relations at National and Local Levels in a Social Democratic Welfare State. *Voluntas*, 26, pp. 1601-1619.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9580-4>
- Kákai László – Vető Balázs (2019): Állam és/vagy önkormányzat? Adalékok az önkormányzati rendszer átalakításához. *Politikatudományi Szemle*, 28(1) pp. 17-41.
DOI: 10.30718/POLTUD.HU.2019.1.17
- Kákai László (2024): Nonprofit szervezetek lehetőségei az egyre inkább centralizálódó közszolgáltatási rendszerben. *Civil Szemle*, 21(3) pp. 89-115.
- Kákai László – Solymári Dániel (2023): A stratégiai partnerség és válságállóság – A válságállóság kérdése a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkáján keresztül. *Civil Szemle*, 20(3) pp. 115-144.
- Kiss Julianna – Gelencsér Balázs – Tóth Janka – Porkoláb Anikó – Sczigel Andrea – Asztalos Krisztina (2025): *NIOK Civil jelentés 2025*. Budapest: Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány.
- Kuti, Éva (1992): Scylla and Charybdis in the Hungarian nonprofit sector. In: Kuhnle, Stein – Selle, Per (eds.): *Government and voluntary organizations: A relational perspective*. Aldershot: Avebury, pp. 185-197.
- Kuti Éva (1996): A nonprofit szervezetek szerepe a kilencvenes évek magyar társadalmában és gazdaságában. *Közgazdasági Szemle*, 43(10) pp. 905-919.

Kuti, Éva (1999): Different Eastern European countries at different crossroads. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 10(1) pp. 51-60.

DOI: <https://doi.org/10.1023/a:1021491720489>

Kuti, Éva - Sebestény, István (2004): Boom and consolidation: The nonprofit sector in Hungary. In. Zimmer, Annette – Priller, Eckhard (eds.) *Future of Civil Society. Making Central European Nonprofit-Organizations Work*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-322-80980-3_32

Laki Ildikó – Sebestény István – Bartal Anna Mária (2023): A magyar kulturális civil-nonprofit szervezetek és az önkéntesség jellemzői a szakirodalmi elemzések és a statisztikák (2010-2021) alapján. *Önkéntes Szemle*, 3(3) pp. 3-30.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.3.3-30>

Tóth István György (1999): Rendszer- és századváltás Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 9(2) pp. 151-155.

Salamon, Lester Milton – Anheier, Helmut K. (1996): *The emerging nonprofit sector: An overview*. Manchester: Manchester University Press.

Salamon, Lester Milton – Toepler, Stefan (2015): Government–nonprofit cooperation: Anomaly or necessity? *International Society for Third-Sector Research*, 26(6) pp. 2155-2177.

DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9651-6>

Zupkó Gábor (2002): *Közigazgatási reformirányzatok az ezredfordulón*. Budapest: Századvég.

AZ ÖNKÉNTESSÉGBŐL VALÓ KIMARADÁS TÁRSADALMI MINTÁZATAI – AZ AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK VIZSGÁLATA AZ „ÖNKÉNTESÉG MAGYARORSZÁGON 2023” FELMÉRÉS EREDMÉNYEI ALAPJÁN

BÉLA-CSOVCSICS ANDREA¹ -

BIFKOVICS BETTINA² - GYORGYOVICH MIKLÓS³

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2026.3.75-93>

Absztrakt

Az önkéntesség a társadalmi részvétel és az állampolgári aktivitás fontos formája, ugyanakkor kevésbé feltárt kérdés, hogy miért és mely társadalmi csoportok számára nem válik az önkéntesség a civil aktivitás részévé. A téma vizsgálata Magyarországon különös jelentőséggel bír, hiszen az önkéntes részvétel mértéke elmarad a nyugat-európai országokban tapasztalható szinttől, miközben a hazai kutatások szerint az önkéntességből való kimaradás nem kizárólag az önkéntesség iránti motiváció hiányával vagy kedvezőtlen attitűdökkel magyarázható. Ez indokoltá teszi annak vizsgálatát, hogy milyen tényezők akadályozzák az önkéntes részvételt, és ezek milyen társadalmi csoportokat érintenek. Kutatásunk célja az aktív (egy éven belüli) önkéntességet akadályozó tényezők, valamint az ezekhez kapcsolódó társadalmi-demográfiai sajátosságok feltárása, ezáltal hozzájárulva az önkéntességből kimaradó csoportok jobb megértéséhez és az önkéntes szervezetek hatékonyabb megszólítási gyakorlatainak kialakításához. Az elemzés az „Önkéntesség Magyarországon 2023” című, 2000 fős reprezentatív adatfelvétel alapján készült, amely során a nem aktív önkéntesek jellemzőit és az önkéntesség elmaradásának okait statisztikai módszerekkel vizsgáltuk. Eredményeink több nemzetközi és hazai kutatás megállapításaival összhangban azt mutatják, hogy az önkéntességből való kimaradás jelentős része nem az önkéntes tevékenység elvi elutasításából fakad, hanem elsősorban mobilizációs akadályokhoz, valamint különösen az időhiányhoz kapcsolódik. A válaszadók között olyan csoportok is azonosíthatók, amelyek nyitottak lennének az önkéntességre, azonban megfelelő lehetőségek vagy személyes megszólítás hiányában nem kapcsolódnak be. Az akadályozó tényezők eltérő mintázatokat mutatnak a különböző társadalmi csoportok körében, ami arra utal, hogy az önkéntes részvétel növeléséhez célcsoportokra szabott, differenciált kommunikációs és toborzási stratégiák alkalmazása lehet eredményes. Kutatásunk eredményei iránymutatással szolgálhatnak az önkéntes szervezetek

¹ Bela-Csovcics Andrea egyetemi tanáreseged, Szegedi Tudományegyetem Gazdasagtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézete, Marketing Szakcsoport.

² Bifkovics Bettina, doktorandusz, Budapesti Corvinus Egyetem.

³ Gyorgyovich Miklós (PhD) egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Társadalom- és Kommunikációtudományi Intézet, Szociológia Tanszék.

számára a potenciális önkéntesek hatékonyabb elérésében és az önkéntességben résztvevők arányának növelésében.

Kulcsszavak: önkéntesség, önkéntességet gátló tényezők, önkéntes részvétel, erőforrásbeli akadályok, mobilizációs és információs akadályok, attitűdbeli akadályok

Social patterns of volunteering disengagement – Analysis of hindering reasons based on the results of the survey „Volunteering in Hungary 2023”

Andrea Béla-Csovcsics – Bettina Bifkovics – Miklós Gyorgyovich

Abstract

Volunteering is an important form of social participation and civic engagement; however, less attention has been paid to why and for which social groups volunteering does not become part of civic activity. Examining this issue is particularly relevant in Hungary, where the level of participation in volunteering remains lower than in Western European countries. However, national studies indicate that refraining from volunteering cannot be attributed solely to a lack of motivation or to unfavorable attitudes toward volunteering. This underscores the need to examine the factors that hinder participation and to identify the social groups most affected by these barriers. The aim of our research was to explore the factors hindering active volunteering (volunteering in the past year) and the socio-demographic characteristics associated with these barriers, thereby contributing to a better understanding of groups excluded from volunteering and supporting the development of more effective outreach practices by volunteer organizations. The analysis was based on the nationally representative survey „Volunteering in Hungary 2023” (N=2,000), in which we examined the characteristics of non-active volunteers and the reasons for their non-participation using statistical methods. Our findings are consistent with several international and Hungarian studies, indicating that refraining from volunteering is often not the result of a principled rejection of volunteer activities, but rather it stems from mobilization barriers—particularly a lack of time. Among respondents, we identified groups that would be open to volunteering but do not participate due to a lack of suitable opportunities or personal invitations. The barriers to volunteering show different patterns across social groups, suggesting that increasing participation may require differentiated, target-group-specific communication and recruitment strategies. Our findings provide guidance for volunteer organizations to reach potential volunteers more effectively and increase their participation.

Keywords: volunteering, barriers to volunteering, volunteer participation, resource-related barriers, mobilization and informational barriers, attitudinal barriers

BEVEZETÉS

Az önkéntességgel foglalkozó szakirodalom az egyéni jellemzők és motivációk mellett az önkéntesség egyénre gyakorolt hatásait, a szervezeti aspektusokat, valamint az önkéntesek megszólításában és toborzásában szerepet játszó kommunikációs tényezőket is széles körben

vizsgálta (Bifkovics – Malota 2024). Ezzel szemben az önkéntes tevékenységet nem folytatók sajátos akadályainak megismerése kisebb figyelmet kapott, és ezek többnyire az önkéntesek jellemzőinek fordított értelmezésén keresztül jelentek meg (Pantea 2015). A hazai kutatások közül Bartal Anna Mária (2010) az önkéntesek és nem önkéntesek társadalmi-demográfiai sajátosságainak összehasonlító vizsgálatával járult hozzá a jelenség megértéséhez, míg az önkéntesség elmaradásának konkrét akadályait és az akadályozó tényezők mentén elkülönülő csoportokat Bifkovics Bettina és Béla-Csovcsics Andrea (2025), illetve Béla-Csovcsics és szerzőtársai (2026) vizsgálták empirikusan. Az önkéntességet akadályozó tényezők feltárásával a nemzetközi szakirodalomban többen foglalkoztak (Sundeen et al. 2007; Pantea 2015; Willems – Dury 2017; Southby et al. 2019). E kutatások elsősorban arra fókuszálnak, hogy milyen egyéni, szervezeti és környezeti tényezők nehezíthetik az önkéntes tevékenység megkezdését vagy fenntartását. A korábbi hazai eredmények arra is rámutatnak, hogy az önkéntes részvételt számos olyan akadály nehezítheti, amely nem kizárólag az önkéntesség iránti motiváció hiányából vagy az önkéntességgel kapcsolatos kedvezőtlen attitűdökből fakad (Gyorgyovich et al. 2018). Mindezek alapján indokolt annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy szociodemográfiai szempontból miként jellemezhetők a hazai nem aktív önkéntesek és esetükben milyen akadályozó tényezők játszanak szerepet az önkéntesség elmaradásában. Az önkéntességet akadályozó tényezők kapcsán korábbi kutatásaink során már megkezdttük azon tényezők vizsgálatát, amelyek hozzájárulhatnak az önkéntes tevékenység elmaradásához. Feltáró jellegű kutatásaink eredményei alapján lehetőség nyílt az akadályozó tényezők főbb dimenzióinak és az ezek mentén elkülönülő csoportoknak az azonosítására (Bifkovics – Béla-Csovcsics 2025; Béla-Csovcsics et al. 2026). Különösen fontos eredménynek tekinthető a „várakozó potenciális önkéntesek” csoportjának azonosítása: e csoport tagjai nyitottak lennének az önkéntességre, azonban részvételük elmaradásában elsősorban nem az önkéntesség elutasítása, hanem információs és mobilizációs akadályok játszanak szerepet. A tanulmány e kutatási irányt folytatja tovább az „Önkéntesség Magyarországon 2023” című, 2000 fős reprezentatív adatfelvétel elemzésével, amely lehetőséget teremt arra, hogy megvizsgáljuk, milyen társadalmi-demográfiai sajátosságok jellemzik a nem önkénteseket, valamint, hogy a korábbi feltáró kutatásokban azonosított akadályozó tényezők és csoportjellemzők milyen mértékben jelennek meg reprezentatív mintán is.

Jelen tanulmányban bemutatásra kerülnek a szakirodalom által azonosított, az önkéntességben való részvételt gátló főbb tényezők. A szakirodalmi feltárást követően az

„Önkéntesség Magyarországon 2023” című, 2000 fős adatfelvétel eredményei kerülnek részletezésre, majd a levont következtetésekkel zárul a tanulmány.

ÖNKÉNTESÉGET AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉSE

Az önkéntesség megvalósulását akadályozó tényezők olyan strukturális, intézményi és egyéni szintű korlátok, amelyek nehezítik vagy megakadályozzák az egyének önkéntes tevékenységekben való részvételét (Krajňáková et al. 2018). E tényezők egyaránt kapcsolódhatnak személyes körülményekhez és az egyénen kívül álló feltételekhez (Warburton et al. 2007), ezáltal eltérő módon és intenzitással befolyásolhatják az önkéntes szerepvállalás megvalósulását. Hazai és nemzetközi szakirodalmi megállapításokat (Sundeen et al. 2007; Willems – Dury 2017; Southby et al. 2019) és korábbi empirikus elemzésünket (Bífkovics – Béla-Csovcsics 2025) felhasználva az akadályokat elemzési szempontból három fő kategóriába soroltuk: erőforrásbeli korlátokra, mobilizációs és információs korlátokra, valamint attitűdbeli korlátokra. Ez a csoportosítás lehetővé teszi az önkéntes részvételt akadályozó tényezők rendszerezett bemutatását, valamint az egyes akadálytípusok társadalmi-demográfiai különbségeinek feltárását.

Erőforrásbeli korlátként értelmezhető az időhiány, amely az önkéntesség egyik legjelentősebb gátló tényezője. Ennek tényét már több kutatás eredménye is alátámasztotta (Hall et al. 2001; Sundeen et al. 2007; Mainar et al. 2015; Gyorgyovich et al. 2018; Holtrop et al. 2024). E kutatások szerint az időhiány fakadhat abból, hogy az egyének számos személyes elfoglaltságuk mellett már nem tudnak időt fordítani önkéntes munkára vagy akként érzlelik, hogy az önkéntesség túlzott ráérést és elköteleződést igényelne, például megbeszéléseken vagy képzéseken való részvétel formájában. Szakirodalmi források szerint az önkéntes tevékenység vállalását nemcsak az időhiány, hanem olyan strukturális korlátok is akadályozhatják, mint például a földrajzi távolság (Sundeen et al. 2007; Southby et al. 2019). Az önkéntes tevékenység helyszínének földrajzi távolsága, valamint annak korlátozott megközelíthetősége olyan strukturális akadályt jelenthet, amely csökkenti az önkéntes részvétel valószínűségét. Az önkéntességbe való bevonódás kapcsán a társas kapcsolatok jelentőségét mutatja, hogy azok elősegíthetik az önkéntes tevékenység megkezdését, míg hiányuk az önkéntességtől való tartózkodást eredményezheti (Dávila 2017). Ennek egyik esete lehet, ha az egyén azért nem vesz részt önkéntes tevékenységben, mert nem rendelkezik olyan társas kapcsolatokkal, amelyekkel együtt kapcsolódhatna be ilyen jellegű tevékenységbe.

A *mobilizációs és információs korlátok* megléte is számos szakirodalmi forrás által már igazolásra került és az önkéntes tevékenységet akadályozza (Sundeen et al. 2007; Bekkers 2010; Piatak 2016; Gyorgyovich et al. 2018; Southby et al. 2019; Paarlberg et al. 2022; National Council for Voluntary Organisations 2023; Béla-Csovcsics et al. 2026). Ezen akadályok két, egymással összefüggő, ugyanakkor elkülöníthető területhez kapcsolódnak. Az információs korlátok elsősorban abból fakadnak, hogy az egyének nem rendelkeznek megfelelő ismeretekkel az elérhető önkéntes programokról, illetve az önkéntes szervezetek által kínált lehetőségek nem jutnak el megfelelő módon a potenciális önkéntesekhez. Amennyiben nem érkezik elég tájékoztatás és információ az egyének felé az önkéntes szervezetek irányából, az hátráltathatja az önkéntességben való részvételt (Sundeen et al. 2007; Gyorgyovich et al. 2018; National Council for Voluntary Organisations 2023). Még ha az egyéneknek lenne is nyitottsága hasonló aktivitásra, a lehetőségek nehezebben jutnak el feléjük, ami gátolja a részvételt. A tájékoztatás és az információhoz való hozzáférés hiánya mellett az önkéntesség létrejöttének egyik jelentős akadályozó tényezője lehet az is, ha az egyének nem kapnak közvetlen felkérést vagy megszólítást az önkéntességbe való bekapcsolódásra. Jaclyn Piatak (2016) megállapítása szerint a legtöbb ember soha nem kap meghívást az önkéntességre, pedig maga a felkérés az egyik legfontosabb tényező, amely elősegíti az önkéntes tevékenységben való részvételt. René Bekkers (2010) pedig arra világított rá, hogy az emberek nagyobb valószínűséggel vállalnak önkéntes munkát abban az esetben, ha a felkérés egy számukra ismert és megbízható személytől érkezik. Piatak (2016) és Bekkers (2010) eredményei arra engednek következtetni, hogy az önkéntesség ösztönzésében nem csupán az információk elérhetősége, hanem a személyes megszólítás és a társadalmi kapcsolatok szerepe is meghatározó. Ezekkel a szakirodalmi megállapításokkal összhangban áll Béla-Csovcsics és szerzőtársai (2026) eredménye is, amely szerint azonosítható a „várakozó potenciális önkéntesek” csoportja. Az említett csoportba tartozó személyek alapvetően nyitottak lennének az önkéntes tevékenységre, azonban távolmaradásuk inkább információs és mobilizációs akadályokhoz kapcsolódik, mint az önkéntesség kifejezett elutasításához. A „várakozó potenciális önkéntesek” csoportjának létezése arra utal, hogy az önkéntességben rejlő potenciál egy része azért maradhat kihasználatlan, mert az érdeklődő személyek nem találkoznak megfelelő lehetőségekkel, nem kapnak felkérést, vagy nem jutnak el hozzájuk azok az információk, amelyek az önkéntességbe történő bekapcsolódást elősegítenék. Az önkéntesség megkezdésének további akadályá lehet a megfelelő önkéntes lehetőségek vagy

fogadó szervezetek hiánya is (Southby et al. 2019). A megfelelő önkéntes lehetőségek hiánya részben összefügghet a földrajzi akadályokkal is, de azoktól függetlenül is jelentkezhet. Laurie Paarlberg és szerzőtársai (2022) szerint a városi környezet növeli az önkéntességben megmutatkozó részvétel valószínűségét, amely a szélesebb körű és nagyobb számú önkéntes lehetőséggel is magyarázható.

*Attitűdbeli akadályok*ként definiálhatjuk azon szubjektív gátló tényezőket, amelyek az egyén attitűdjével és motivációjával függnek össze. Ilyen például, ha az egyén nem tartja hasznosnak az önkéntes tevékenységet, vagy nem érzi annak társadalmi jelentőségét. Amennyiben az egyén úgy ítéli meg, hogy befektetett ideje és energiája nem hoz érzékelhető eredményt sem saját maga vagy/sem a közösség számára, tehát nem hisz az önkéntes tevékenység hasznosságában, abban az esetben az önkéntességben való részvételének valószínűsége csökken (Bartal – Kmetty 2011). Az attitűdbeli akadályok közé sorolható továbbá az önkéntesség alacsony pszichológiai hozzáférhetősége, vagyis amikor az egyén korábban egyáltalán nem gondolt arra, hogy önkéntes tevékenységet vállaljon. A National Council for Voluntary Organisations (2023) által készített felmérés eredményei alapján az önkéntes munkát soha nem végzők közel egyötöde ezt jelölte meg az önkéntességtől való távolmaradás fő okaként. Györgyovich Miklós és szerzőtársai (2018) eredményei szerint is jelentős indokként tekinthetünk erre a tényezőre, ez főként a férfiak, a 18-29 és 40-49 évesek, illetve a diplomások érvelésében mutatkozott meg.

A szakirodalmi eredmények alapján tehát az önkéntességből való kimaradás nem vezethető vissza egyetlen akadálytípusra. Az egyéni erőforrások korlátozottsága, az önkéntes lehetőségekhez és az azokkal kapcsolatos információkhoz való hozzáférés, a személyes megszólítás hiánya, valamint az önkéntességhez kapcsolódó attitűdök egyaránt szerepet játszhatnak az önkéntes részvétel elmaradásában. Ugyanakkor e tényezők jelentősége egyénenként, illetve társadalmi csoportonként eltérő lehet, ezért a jelen kutatásban azt is vizsgáljuk, hogy az egyes akadálytípusok milyen társadalmi-demográfiai jellemzőkkel mutatnak összefüggést.

AZ ELEMZÉS CÉLJAI, KÉRDÉSFELTEVÉSEI ÉS MÓDSZEREI

Az elemzés céljai és kérdésfeltevésai

Korábbi feltáró kutatásaink során már megkezdjük az önkéntesség elmaradásának hátterében álló akadályok vizsgálatát, amelyek lehetőséget teremtettek az akadályozó tényezők főbb dimenzióinak és az ezek mentén elkülönülő csoportoknak az azonosítására (Gyorgyovich et al. 2018; Bifkovics – Béla-Csovcsics 2025; Béla-Csovcsics et al. 2026). Jelen tanulmány e kutatási irányt folytatja tovább az „Önkéntesség Magyarországon 2023” című, 2000 fős reprezentatív adatfelvétel elemzésével, amely teret ad annak vizsgálatára, hogy a korábbi feltáró eredmények milyen mértékben jelennek meg reprezentatív mintán is.

Tanulmányunk kutatási kérdéseit akként fogalmaztuk meg, hogy: Milyen okokat és akadályozó tényezőket jelölnek meg a magyar felnőttek az aktív (egy éven belüli) önkéntességtől való távolmaradásuk magyarázatára? És ezen okok tekintetében feltárhatók-e különbségek az eltérő társadalmi-demográfiai csoportok vonatkozásában? Mennyiben erősítik meg a reprezentatív adatok a korábbi feltáró kutatásokban azonosított akadályozó tényezőket és csoportokat? A kutatás célja ezek alapján annak feltárása, hogy az aktív önkéntesség hiányában milyen szerepet játszanak az információs és mobilizációs, az attitűdbeli, valamint az erőforrásbeli akadályok.

Kutatási kérdéseink és céljaink megfogalmazása mögött az az indok áll, miszerint a szakirodalmi és empirikus eredmények alapján feltételezzük, hogy az önkéntességből való kimaradás nem csupán motivációs hiányosságokra vezethető vissza, hanem jelentős szerepet játszanak egyéb gátló tényezők is, mint például az önkéntességgel kapcsolatos információk hiánya, valamint a személyes megszólítás elmaradása.

A kutatás válaszadóit az önkéntes tevékenységben való részvételük időbelisége alapján két csoportba soroltuk: aktív és nem aktív önkéntesekre. Aktív önkénteseknek tekintettük azokat a válaszadókat, akik a megkérdezést megelőző egy évben végeztek önkéntes tevékenységet, míg a nem aktív önkéntesek csoportjába azok kerültek, akik több mint egy éve, vagy korábban még egyáltalán nem végeztek önkéntes munkát. Kutatásunk fókuszában ez utóbbi csoport állt, mivel az önkéntes tevékenységben való részvételüket akadályozó tényezők feltárása hozzájárulhat a célcsoport potenciális mozgósítását elősegítő stratégiák megalapozásához.

A módszer bemutatása

A kutatás kvantitatív adatgyűjtés keretében valósult meg 2023. november 1-je és 2023. november 30-a között. A személyes, kérdőíves adatfelvétel során alkalmazott véletlen sétás mintavételi eljárás eredményeként 2000 fős minta jött létre, amely nem, korcsoport, iskolai végzettség és településtípus szerint reprezentálja a magyar felnőtt lakosságot.

Az önkéntességi aktivitás mérésére szolgált a kérdőívben szereplő alábbi kérdés: „Végzett Ön valaha önkéntes tevékenységet?” Az aktivitás mérését megelőzően a válaszadók egységes fogalmi keretet kaptak az önkéntesség értelmezéséhez, ezáltal azonos tartalommal értelmezhetők a vizsgált jelenséget. A kérdőív az önkéntességet olyan tevékenységként definiálta, amelyet az egyén szabad akaratából, saját döntése és motivációja alapján, pénzügyi haszonszerzési szándék nélkül végez. A válaszadók az alábbi alternatívák közül választhattak: „Igen, az elmúlt 1 évben is/Igen, de utoljára több mint egy éve/Nem/Nem tudja, Nem válaszol.”

Az önkéntesség elmaradását előidéző közvetlen okok feltárására egy szelektív zárt kérdés került megfogalmazásra: „Miért nem végzett önkéntes tevékenységet az elmúlt egy évben? Maximum három választ jelöljön meg!”. A válaszlehetőségek a szakirodalomban azonosított leggyakrabban megjelenő önkéntességi akadályokat tartalmazták, amelyek a vizsgálat szempontjából relevánsnak ítélt további tényezőkkel kerültek kiegészítésre: „Nem volt rá ideje; Nem kértek Öntől ilyen jellegű segítséget; Figyelemfelhívás, tájékoztatás hiánya; Nem gondolt még rá; Nem volt különösebb oka, így alakult; Ön is támogatásra szorul; Nem az Ön feladata elvégezni ezeket a feladatokat; Nem volt hozzá társasága, egyedül nem akart menni; Nem talált megfelelő lehetőséget vagy szervezetet; Nem hisz az önkéntes tevékenység hasznosságában; Nem tudja, hol lehet jelentkezni; Földrajzi távolság miatt; Egyéb okokból.” Mivel a válaszadók több akadályt is megjelölhettek, az akadályok gyakoriságának összege meghaladja a válaszadók számát. Az elemzés az így létrejött mintán végzett adatfelvétel eredményeire épül.

Az adatelemzés SPSS használatával készült, és a kereszttábla elemzések során Khi-négyzet próbát használtunk a változók közötti kapcsolat tesztelésére.

A NEM ÖNKÉNTES SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI

A válaszadók 30,3 százaléka (606 fő) nyilatkozott úgy, hogy az adatfelvételt megelőző egy évben végzett önkéntes tevékenységet. További 36,0 százalék (720 fő) korábban részt vett önkéntes tevékenységben, azonban utoljára több mint egy évvel a kutatást megelőzően. A megkérdezettek egyharmada (33,4 százalék, 667 fő) nem vett még részt önkéntes tevékenységben, míg a „nem tudja/nem válaszol” kategóriát a válaszadók 0,3 százaléka (7 fő) jelölte meg. Jelen elemzés célja az önkéntesség megvalósulását akadályozó tényezők társadalmi differenciáltságának feltárása, ezért azon válaszadókat vontuk be jelen vizsgálatba, akik az adatfelvételt megelőző egy év során nem végeztek önkéntes tevékenységet, azaz nem aktív önkéntesek. A „nem tudja/nem válaszol” kategória kizárását követően ez a csoport az érvényes minta 69,6 százalékát tette ki (N = 1387).

Ezen 1387 elemszámot számláló minta szociodemográfiai ismérvekkel az alábbi módon írható le (1. táblázat). Az önkéntes tevékenységet nem folytató válaszadók nemek szerinti aránya viszonylag kiegyenlített, ugyanakkor enyhe női többség figyelhető meg (46,3 százalékuk férfi, 53,7 százalékuk nő). A legerősebb tendencia az életkori megoszlásban figyelhető meg: a nem önkéntesek több mint egyharmada (36,2 százalék) 60 év feletti. A fiatalabb korcsoportok aránya ennél jóval alacsonyabb: 15,8 százalékuk a 18-29 éves, 14,6 százalékuk a 30-39 éves, 17,9 százalékuk a 40-49 éves, 15,5 százalékuk az 50-59 éves korosztályba tartozik. Ez arra utal, hogy a nem önkéntes tevékenység különösen gyakori az idősebb generációk körében, ugyanakkor az önkéntességtől való távolmaradás nem kizárólag az életkorhoz köthető.

A nem önkéntes válaszadók 23,4 százalékának legmagasabb iskolai végzettsége általános iskola, 23,1 százalékuk középfokú, érettségi nélküli végzettséggel, míg 33,5 százalékuk középfokú, de érettséggel rendelkezik. A felsőfokú (egyetemi, főiskolai) végzettséggel rendelkezők aránya 20,0 százalék, ami arra utalhat, hogy a magasabb iskolai végzettség kevésbé jellemző a nem önkéntes csoportra. A nem önkéntes válaszadók lakóhely szerinti összetételét vizsgálva megállapítható, hogy 19,2 százalékuk Budapesten, 20,8 százalékuk megyeszékhelyen, 31,3 százalékuk városban, míg 28,6 százalékuk községben lakik. Az eredmények alapján elmondható, hogy a nem önkéntesség nem kizárólag a nagyvárosi környezethez köthető, hanem jelentős mértékben jelen van a kisebb településeken élők körében is. Az önkéntes tevékenységet nem folytató kitöltők családi állapotát tekintve a házasság státusz bizonyult leggyakoribbnak (40,6 százalék), de emellett a hajadonok/nőtlenek aránya is

jelentős (23,7 százalék). A kérdőívet kitöltő nem önkéntesek 11,0 százaléka élettársi kapcsolatban él, 8,8 százalékuk elvált/nem él együtt házastársával, míg 15,9 százalékuk özvegy.

1. táblázat. Az önkéntes tevékenységet nem végzők egyes szociodemografiai változók szerinti megoszlása (N = 1387)

Változók	Kategóriák	
Nem	Férfi	46,3%
	Nő	53,7%
Életkor	18-29 évesek	15,8%
	30-39 évesek	14,6%
	40-49 évesek	17,9%
	50-59 évesek	15,5%
	60+	36,2%
Legmagasabb iskolai végzettség	Általános iskola	23,4%
	Középfokú érettségi nélküli	23,1%
	Középfokú érettségivel	33,5%
	Felsőfokú iskolai végzettség (egyetemi, főiskolai)	20,0%
Állandó lakóhely	Főváros	19,2%
	Megyeszékhely	20,8%
	Város	31,3%
	Község	28,6%
Családi állapot	Hajadon/nőtlen	23,7%
	Házasság (és együtt is élnek)	40,6%
	Élettársi kapcsolatban él (és együtt is élnek)	11,0%
	Elvált / nem él együtt házastársával	8,8%
	Özvegy	15,9%
Vallásosság (1=vallástalan, 7=vallásos)	1	20,0%
	2	6,3%
	3	8,9%
	4	15,3%
	5	16,7%
	6	8,4%
	7	24,5%
Háztartás anyagi helyzete	Teljes jólétben élnek	6,6%
	Nincsenek megélhetési gondjaik	19,1%
	Beosztással jól kijönnek a jövedelemből	38,7%
	Éppen, hogy kijönnek a jövedelemből	25,0%
	Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	8,1%
	Nélkülözések között élnek	0,9%
	Nincs meg a minimális megélhetéshez szükséges anyagi fedezetük sem	1,5%

Forrás: „Önkéntesség Magyarországon 2023” kutatás adatai alapján saját szerkesztés.

A családi állapot tehát önmagában nem határozza meg az önkéntességtől való távolmaradást. A megkérdezettek azt is meghatározták egy 1-től 7-ig tartó skálán, hogy mennyire érzik

vallásosnak magukat (1 = vallástalan, 7 = vallásos). A vallásosság tekintetében kettősség figyelhető meg: a legnagyobb arányban a magukat teljesen vallásosnak tekintők (7-es érték: 24,5 százalék) és a vallástalanok (1-es érték: 20 százalék) jelennek meg. Ez azt jelzi, hogy a nem önkéntesek csoportja vallási szempontból heterogén, és az önkéntesség hiánya nem köthető egyértelműen sem a vallásossághoz, sem a vallástalansághoz. A nem önkéntes válaszadók (N = 1376) vallásosságának átlagos értéke a hétfokú skálán 4,3 volt (SD=2,2). Végezetül, a szociodemográfiai jellemzők közül a megkérdezettek háztartásának anyagi helyzete is feltérképezésre került. Az anyagi helyzet alapján a többség nem él súlyos nélkülözésben: a válaszadók 38,7 százaléka nyilatkozta, hogy „beosztással jól kijönnek a jövedelemből,” és csupán 2,4 százalékuk érezte úgy, hogy kifejezetten rossz anyagi helyzetben vannak. Mindez arra utal, hogy a nem önkéntesség nem elsősorban a gazdasági nehézségekkel magyarázható. A felmérés eredményei alapján elmondható, hogy Magyarországon a nem önkéntesek között leggyakrabban a 60 év feletti, házasságban élő, középfokú végzettséggel rendelkező, inkább városi lakos jelenik meg, aki beosztással jól kijön a jövedelméből, vallásosság szempontjából viszont polarizált személy.

ÖNKÉNTESÉGET GÁTLÓ TÉNYEZŐK FELTÁRÁSA

A kérdőív által megkérdezésre kerültek azok az okok, amelyek az önkéntes tevékenység megvalósulását hiúsították meg. A megkérdezettek több választ is megjelölhettek, ezért az ezt leíró ábrán az egyes akadályok említési gyakorisága szerepel (1. ábra). Az eredmények alapján az önkéntes tevékenység elmaradásának leggyakoribb oka a megkérdezettek körében egyértelműen az időhiány volt, amelyet 487 válaszadó említett. Ez az eredmény összhangban áll a nemzetközi és hazai kutatásokkal, amelyek az időkorlátot az önkéntes részvétel egyik legfontosabb akadályaként azonosítják (Hall et al. 2001; Sundeen et al. 2007; Mainar et al. 2015; Gyorgyovich et al. 2018; Holtrop et al. 2024; Bifkovics – Béla-Csovcsics 2025; Béla-Csovcsics et al. 2026).

Második leggyakrabban említett indok volt a „nem volt különösebb oka, így alakult” alternatíva (333 említés), amelyet azonban nem lehet automatikusan azzal azonosítani, hogy az egyént nem érdekli az önkéntesség. Sokkal inkább érdemes akként szemlélődni, hogy az önkéntesség nem került be a válaszadó cselekvési horizontjába. E szemléletmódot erősítheti az is, hogy a második legtöbbször említett válasz után közvetlenül a „nem kértek Öntől ilyen

jellegű segítséget” (327 említés) válasz következik, valamint a „figyelemfelhívás, tájékoztatás hiánya” (120 említés) és a „nem talált megfelelő lehetőséget” (130 említés) alternatívák is viszonylag gyakran kerültek megjelölésre. Az említett négy válasz együttesen már nem véletlenszerű lista, hanem egy következetes mintázatot rajzol ki: a részvétel elmaradása sok esetben nem tudatos elutasításként, hanem a mobilizáció elmaradásaként jelenik meg.

Az eredmények alapján egyértelműen látszik, hogy az önkéntességben való részvétel elmaradását elsősorban nem negatív attitűdök magyarázzák. A „nem hisz az önkéntes tevékenység hasznosságában” alternatívát csupán 21-en említették meg. A leggyakoribb válaszok többsége nem az önkéntesség elvi elutasítását jelenti, hanem azt, hogy a válaszadók erőforrás-korlátokkal (elsősorban időhiánnyal), vagy információs akadályokkal, illetve a felkérés hiányával szembesülnek (327 említés).

Az önkéntességet gátló tényezők feltárására irányuló kérdés esetében a válaszadóknak lehetőségük volt saját szavaikkal is megindokolni, hogy miért nem végeztek önkéntes tevékenységet. A beérkező szabadszavas válaszok jelentős része megerősítette a szelektív kérdés válaszalternatíváit, míg 288 válaszadó említett egyéb okot.

A leggyakrabban bemutatott egyéb okok között szerepelt a kedvezőtlen egészségi állapot, a betegség vagy mozgáskorlátozottság (83 említés), az időhiány (15 említés), valamint az idős életkor (39 említés). Emellett két válaszadó úgy nyilatkozott, hogy „nem látja értelmét” az önkéntességnek, ezért nem is vesz részt ilyen jellegű tevékenységekben. Továbbá olyan indokok is megjelentek, mint az anyagi korlátok (8 említés), az önkéntes munka elutasítása ellenszolgáltatás hiányában („ingyen nem dolgozom egy percet sem”) (2 említés), a társadalommal szembeni negatív attitűd („nem érdemli meg a társadalom”) (1 említés), illetve az a preferencia, hogy az önkéntes munka helyett inkább pénzbeli vagy tárgyi adománnyal támogatnak másokat (4 említés).

A korábban leírt szakirodalmi eredmények alapján a fenti gátló tényezőket rendszereztük és három kategóriába soroltuk: erőforrásbeli korlátok, mobilizációs és információs korlátok, illetve attitűdbeli korlátok (2. táblázat).

A „mobilizációs és információs korlátok” elnevezés olyan akadályokat foglal magában, amelyek nem az egyén erőforrásaiból vagy attitűdjeiből fakadnak, hanem abból, hogy a potenciális önkéntes nem jut el az önkéntes-lehetőségekhez, nem részesül megfelelő tájékoztatásban vagy személyes megszólításban. A kategorizálás célja az volt, hogy a

szakirodalomban azonosított egyedi akadályokat elméletileg koherens csoportokba rendezzük annak érdekében, hogy azok társadalmi-demográfiai mintázatai összehasonlíthatóvá váljanak. A következő alfejezetekben bemutatjuk, hogy egyenként az egyes akadályok szerint milyen szociodemográfiai mintázatok rajzolódnak ki.

2. táblázat. Az önkéntességbe való bevonódást gátló tényezők hármass kategorizálása

Kategória	Gátló tényezők
Erőforrásbeli akadályok	Időhiány
	Ők is támogatásra szorulnak
	Nem volt hozzá társasága
	Földrajzi távolság
Mobilizációs és információs korlátok	Figyelemfelhívás hiánya
	Nem talált megfelelő szervezetet
	Nem kértek tőle ilyet
	Nem tudja, hol lehet jelentkezni
Attitűdbeli korlátok	Nem gondolt még rá
	Nem az ő feladata
	Nem volt különösebb oka
	Nem hisz az önkéntes tevékenység hasznosságában

Forrás: Saját szerkesztés.

Erőforrásbeli korlátok

A szakirodalmi eredmények alapján e kategóriánál az önkéntességet nem az elutasítás akadályozza, hanem az, hogy az egyén rendelkezésre álló erőforrásai korlátozottak. Ebben a kategóriában 4 változót vizsgáltunk: az időhiányt, a földrajzi távolságot, a társaság hiányát, valamint azt, hogy a válaszadó saját élethelyzete miatt maga is támogatásra szorul.

A szignifikáns ($p=0,00$) eredmények alapján elmondható, hogy az időhiány a 40-49 éves korcsoportban a legjellemzőbb, a 60 év felettiéknél a legritkább. Megállapítható így, hogy az időhiány jellemzőbb az aktív korú lakosságra, akiknek sok esetben a munka, a magánélet és a család oldaláról is egyszerre helyt kell állniuk. Az időhiányt a magasabb végzettségű válaszadók szignifikánsan ($p=0,00$) nagyobb arányban jelezték akadálynak, továbbá a kevésbé vallásosak között bizonyult jelentősebb akadálynak ($p=0,040$).

Többen jelölték azt a válaszlehetőséget, miszerint az önkéntességük akadály az, hogy ők maguk is támogatásra szorulnak. Ez az akadály a nőkre ($p=0,015$), a 60 év felettiekre ($p=0,00$), és az alacsonyabb végzettségűekre ($p=0,00$) szignifikánsan jellemzőbb volt. A támogatásra

szorulást akadályként megjelölők átlagos vallásossága (5,0) szintén magasabb volt, mint azoké, akik ezt az akadályt nem jelölték meg (4,2; $p=0,001$). Ez az összefüggés azonban a szociodemográfiai tényezők vizsgálatával már nem bizonyult szignifikánsnak ($p=0,256$). Az önkéntesség sok esetben társas tevékenységnek is tekinthető, és ha nincs ismerős, akivel együtt végezze a munkát az egyén, akkor az csökkentheti az önkéntes tevékenységben való részvételét. Ez a gátló tényező inkább a fiatalabb ($p=0,003$) és magasabb végzettségű ($p=0,009$) egyének számára meghatározó.

Kutatásunkban a földrajzi távolságot, mint az önkéntességet potenciálisan gátló tényezőt is vizsgáltuk. Az eredmények alapján a földrajzi távolság egyik vizsgált demográfiai változóval sem mutatott statisztikailag szignifikáns összefüggést. Ez arra utal, hogy a földrajzi távolság akadályként való megélése nem mutat szignifikáns eltérést a nem, az életkor, az iskolai végzettség, a településtípus, illetve a vallásosság szintje szerint.

Mobilizációs és információs korlátok

E kategóriában szintén négy változót vizsgáltunk: a figyelemfelhívás hiányát, a megfelelő önkéntes szervezet hiányát, a személyes megszólítás elmaradását, valamint azt, hogy a válaszadó nem tudja, hol jelentkezhet önkéntes tevékenységre.

Eredményeink alapján elmondhatjuk, hogy a magasabban kvalifikált válaszadók szignifikánsan nagyobb arányban nyilatkozták azt, hogy nem hívják fel megfelelően a figyelmüket az önkéntes lehetőségekre ($p=0,022$), e gátló tényező főképp a középfokú és rövidebb felsőfokú képzést végzetteknél jelenik meg. Összességében elmondható, hogy ez az információs akadály a középkorúakra volt jellemzőbb ($p=0,036$) a mintában. A női válaszadók szignifikánsan nagyobb arányban számoltak be arról ($p=0,012$), hogy nem találtak megfelelő önkéntes lehetőséget. Továbbá az érettségizett és diplomás válaszadók körében szignifikánsan gyakrabban jelent meg akadályként a személyes megszólítás hiánya ($p=0,035$).

Az eredmények alapján az önkéntes tevékenységet nem folytató, magasabb végzettséggel rendelkezők körében a mobilizációs és információs korlátok egyes formái hangsúlyosabban jelennek meg. Különösen a figyelemfelhívás és a személyes megszólítás hiánya mutatott összefüggést az iskolai végzettséggel. Mindez arra utal, hogy e csoport önkéntes tevékenységbe való bevonását elősegítheti az önkéntes lehetőségek láthatóságának növelése, valamint a közvetlenebb, célzottabb megszólítás. E megállapítás összhangban áll Béla-Csovcsics és szerzőtársai (2026) eredményeivel, amelyek egy olyan potenciális önkéntes

csoportot azonosítottak, amelynek önkéntességtől való távolmaradása nem elsősorban az önkéntesség elutasításával, hanem a részvétel aktivizálásának hiányával magyarázható. A két kutatás együttesen arra utal, hogy a szervezeti kommunikáció és a személyes megszólítás kulcsszerepet játszhat e potenciális önkéntesek bevonásában, kiemelten a magasabb végzettségűek és középkorúak körében. A személyre szabott kommunikáció és a személyes megszólítás hiányának gyakori említéséből arra a következtetésre juthatunk, hogy az önkéntességbe történő bekapcsolódás sok esetben nem spontán folyamatként értelmezhető, hanem aktív szervezeti kezdeményezést igényel. Az önkéntes részvétel tehát nem kizárólag egyéni elhatározás kérdése, hanem a szervezetek mobilizációs képességétől is nagy mértékben függ.

Attitűdbeli korlátok

Végül az attitűdbeli korlátok kategóriájában is négy változót vizsgáltunk. Ezek olyan akadályozó tényezők, amelyek az egyén önkéntességgel kapcsolatos attitűdjéhez kapcsolódnak, mint például, hogy nem gondolt az önkéntességre, úgy gondolja, hogy nem az ő feladata, vagy nem tartja hasznosnak az önkéntes tevékenységet, illetve a válaszadó úgy érzi, nem volt rá különösebb oka.

Az, hogy nem gondolt az egyén az önkéntességben való részvételre, a megyeszékhelyen lakók körében szignifikánsan jellemzőbbnek ($p=0,002$) bizonyult. Többen úgy gondolják, hogy nem az ő feladatuk az önkéntes tevékenységet elvégezni, vagy egy adott szociális problémát segíteni áthidalni. A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a megyeszékhelyen lakók akadályozó tényezőik között szignifikánsan ($p=0,016$) erősebben jelen van ez a gondolat. Sokan egyszerűen úgy határozták meg, hogy nem volt különösebb akadálya az önkéntességben való részvételnek, ami szintén az egyén attitűdjeihez sorolható. Eredményeink alapján ez inkább a fiatalokra ($p=0,00$) és a magasabb végzettségűekre ($p=0,00$) jellemző.

Fontos kiemelni, hogy ezek az attitűdbeli korlátok összességében kis arányban jelentek meg a nem aktív önkénteseknél, így elmondható, hogy a motivációhiány nem tűnik domináns akadállyal.

3. táblázat. Az önkéntessegét gátló tényezők és a demografiai változók közötti szignifikáns ($p < 0,05$) kapcsolatok

Kategória	Gátló tényező	Nem	Életkor	Végzettség	Vallásosság	Lakóhely
Erőforrásbeli akadályok	Időhiány		40-49 éves korcsoportban jellemző, a 60 év feletti korosztálynál ritkább akadály	A magasabb végzettségénél jellemzőbb	A kevésbé vallásosoknál nagyobb akadály	
	Ők is támogatásról szorultak	Női válaszadókra jellemzőbb	A 60 év felettiekre jellemzőbb			
	Nem volt hozzá társasága		Fiatalabbak számára nagyobb akadály	Magasabb végzettségűekre jellemzőbb		
Mobilizációs és információs korlátok	Figyelemfelhívás hiánya		Középkorúakra jellemzőbb	Magasabb végzettségűekre jellemzőbb		
	Nem talált megfelelő szervezetet					
	Nem kértek tőle ilyet			Az érettségizettekre és a diplomásokra jellemzőbb.		
Attitűdbeli korlátok	Nem gondolt még rá		Fiatalabbakra jellemzőbb			Megyeszékhelyen lakókra jellemzőbb
	Nem az ő feladata					Megyeszékhelyen lakókra jellemzőbb
	Nem volt különösebb oka		Fiatalabbakra jellemzőbb	A magas végzettségűekre jellemzőbb		

Forrás: „Önkéntesség Magyarországon 2023” kutatás adatai alapján saját szerkesztés.

ÖSSZEGZÉS

Eredményeink alapján az aktív önkéntességtől való távolmaradás leggyakrabban nem az önkéntes tevékenység elutasításával magyarázható, hanem elsősorban az időhiánnyal, a személyes megszólítás hiányával, a megfelelő önkéntes lehetőségek korlátozott elérhetőségével és az információhiánnyal. Ugyanakkor e tényezők jelentős társadalmi-demográfiai különbségeket mutatnak a magyar népesség nem aktív önkénteseinek mintájában, 2023-ban. Míg a 40-49 éves korcsoportban elsősorban az időhiány jelent akadályt, addig a magasabb iskolai végzettségűek körében gyakrabban jelennek meg a

megszólítással és a tájékoztatással kapcsolatos korlátok is. Az attitűdbeli akadályok ezzel szemben összességében kevésbé bizonyultak meghatározónak, ami arra utal, hogy az önkéntesség bővítésében kiemelt szerepe lehet a célzott kommunikációnak és a személyes megszólításnak.

Jelen tanulmány eredményei kiegészítik Béla-Csovcsics és szerzőtársai (2026) kutatási megállapításait, ezáltal hozzájárulva az önkéntes részvétel mélyebb megértéséhez. Az említett kutatás azonosított egy úgynevezett „várakozó potenciális önkéntes” csoportot, amelynek társadalmi profilja szociodemográfiai adatok által megrajzolásra került. Az említett csoport tagjai nem rendelkeznek korábbi önkéntes tapasztalattal, ugyanakkor távolmaradásuk nem strukturális korlátokra vezethető vissza, és nyitottnak mutatkoznak az önkéntesség iránt. A jelen vizsgálat eredményei e képet tovább árnyalják. A nem önkéntesek által leggyakrabban említett akadályok között ugyanis nem elsősorban az önkéntességgel kapcsolatos elutasító attitűdök jelennek meg magyarázatként, hanem sokkal inkább a megszólítás hiánya, a megfelelő lehetőségekhez való hozzáférés nehézségei és a kapcsolódási lehetőségek korlátozottsága. A két kutatás egybecsengő és egymást kiegészítő eredményei megerősítik azt, hogy az önkéntes szervezeti kommunikáció, a személyes megszólítás és az önkéntes lehetőségek láthatóvá tétele kulcsszerepet játszhat a potenciális önkéntesek aktivizálásában. Továbbá arra is rávilágítanak, hogy nem elegendő tisztában lenni az egyének önkéntességhez kapcsolódó motivációival, de legalább ilyen fontos azoknak az információs és mobilizációs akadályoknak a feltárása is, amelyek megakadályozzák, hogy az önkéntesség iránt nyitott egyének ténylegesen bekapcsolódjanak a segítő tevékenységbe. A kapott eredmények rezonálnak Helen Bussel és Deborah Forbes (2002) azon megállapításával, miszerint a toborzási és megtartási stratégiák hatékonyságát a részvételt ösztönző és gátló tényezőkre vonatkozó empirikus ismeretek alapozzák meg. Ez tekinthető a tanulmány legfontosabb gyakorlati implikációjának is. Eredményeink alapján az önkéntesség bővítése nem kizárólag a lakosság önkéntességi motivációjának erősítésén múlik, hanem legalább ennyire azon is, hogy a potenciális önkéntesek és az önkéntes-lehetőségek között létrejön-e a kapcsolat. Ráadásul az – elsősorban – élethelyzetből fakadó erőforrásbeli korlátok sokkal kevésbé csökkenthetők megfelelő szervezeti beavatkozásokkal, mint a mobilizációs és információs akadályok. Hiszen, míg az időhiány csak korlátozottan befolyásolható, addig a személyes, célcsoportra szabott kommunikáció és az önkéntes-lehetőségek láthatóvá tétele egy viszonylag könnyen fejleszthető területnek tekinthető.

Összességében megállapítható tehát, hogy az önkéntességet gátló tényezők nem egységesek, hanem társadalmi csoportonként eltérő mintázatot követnek. Ennek megfelelően az önkéntes szervezetek számára sem egyetlen általános toborzási stratégia jelentheti a megoldást, hanem a különböző célcsoportok sajátosságaihoz igazított differenciált megközelítések.

Jelen vizsgálat egy reprezentatív képet nyújt a magyar népesség által észlelt önkéntességi akadályokról, ugyanakkor több olyan kérdést is felvet, amelyek tisztázása további kutatásokat igényel. A jövőbeni vizsgálatoknak érdemes lehet feltárniuk az egyes akadályok relatív jelentőségét (azaz relatív súlyát), illetve azok egymásra gyakorolt hatását. Ezek tekinthetők kutatásunk limitációjának, amelyek további kutatásokat indukálhatnak.

IRODALOM

Bartal Anna Mária (2010): „Élnek köztünk boldog emberek is...” Az önkéntesek és nem-önkéntesek jellemzői az Európai Értékrend Vizsgálat tükrében. In: Rosta Gergely – Tomka Miklós (szerk.): *Mit értékelnek a magyarok?* Budapest: OCIPE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia, pp. 143-186.

Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2011): A magyar önkéntesek motivációi – a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív sztenderdizálásának eredményei alapján. *Civil Szemle*, 8(4) pp. 7-30.

Bekkers, René (2010): Who gives what and when? A scenario study of intentions to give time and money. *Social Science Research*, 39(3) pp. 369-381.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2009.08.008>

Béla-Csovcics Andrea – Bifkovics Bettina – Kazár Klára (2026): A formális önkéntesek mozgósítási kihívásai – Klaszterelemzés egy empirikus kutatás alapján, *Vezetéstudomány Budapest Management Review*, 57(5) pp. 31-44. DOI: <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2026.05.03>

Bifkovics Bettina – Béla-Csovcics Andrea (2025): Miért nem önkénteskedünk? Az akadályozó tényezők empirikus vizsgálata. *Vezetéstudomány Budapest Management Review*, 56(11) pp. 28-40.

DOI: <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2025.11.03>

Bifkovics Bettina – Malota Erzsébet (2024): Önkéntesség a szájreklám és a szervezetek kommunikációjának tükrében. *Vezetéstudomány Budapest Management Review*, 55(4) pp. 63-76.

DOI: <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2024.04.05>

Bussell, Helen – Forbes, Deborah (2002): Understanding the volunteer market: the what, where, who and why of volunteering. *Journal of Philanthropy and Marketing*, 7(3) pp. 244-257.

DOI: <https://doi.org/10.1002/nvsm.183>

Dávila, María Celeste (2017): The relationship between social networks and volunteerism among seniors. *Journal of Social Service Research*, 44(1) pp. 38-49.

DOI: <https://doi.org/10.1080/01488376.2017.1395382>

Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett – Kollár Dávid – Szodorai Dóra (2018): *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest: Századvég Kiadó.

Hall, Michael – McKeown, Larry – Roberts, Karen (2001): *Caring Canadians, involved Canadians: Highlights from the 2000 National Survey of Giving, Volunteering and Participating*. Ottawa: Minister of Industry.

https://www.sectorsource.ca/sites/default/files/rp_2000_nsgvp_highlights.pdf

Holtrop, Djurre – Soo, Christine – Gagné, Maryléne – Kragt, Darja – Dunlop, Patrick – Luksyte, Aleksandra (2024) : Exploring volunteer turnover reasons, intentions, and behavior. *Group and Organization Management*, 51(2) pp. 641-685.

DOI: <https://doi.org/10.1177/10596011241237841>

Krajňáková, Emília – Šimkus, Audrius – Pilinkiene, Vaida – Grabowska, Monika (2018): Analysis of barriers in sports volunteering. *Journal of International Studies*, 11(4) pp. 254-269.

DOI: <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2018/11-4/18>

Mainar, Immaculanda Garcia – Servós, Carmen – Gil, Ma Isabel Saz (2015): Analysis of volunteering among Spanish children and young people: Approximation to their determinants and parental influence. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(4) pp. 1360-1390. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-014-9487-5>.

National Council for Voluntary Organisations (2023): *Barriers and enablers to volunteering*.

<https://www.ncvo.org.uk/news-and-insights/news-index/time-well-spent-2023-volunteering-among-the-global-majority/barriers-and-enablers-to-volunteering/> Letöltve: 2026.07.01.

Pantea, Maria-Carmen (2015): Understanding non-participation: perceived barriers in cross-border volunteering among Romanian youth. *International Journal of Adolescence and Youth*, 20(3) pp. 271-283. DOI: <https://doi.org/10.1080/02673843.2013.793205>

Paarlberg, Laurie E. – Nesbit, Rebecca – Choi, Su Yoing – Moss, Ryan (2022): The rural/Urban volunteering divide. *Voluntas*, 33, pp. 107-120. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00401-2>

Piatak, Jaclyn, S. (2016): Time is on my side: A framework to examine when unemployed individuals volunteer. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(6) pp. 1169-1190.

DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764016628295>

Southby, Kris – South, Jane – Bagnall, Anne-Marie (2019): A rapid review of barriers to volunteering for potentially disadvantaged groups and implications for health inequalities. *Voluntas*, 30, pp. 907-920. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-019-00119-2>

Sundeen, Richard A. – Raskoff, Sally A. – Garcia, M. Christina (2007): Differences in perceived barriers to volunteering to formal organizations: Lack of time versus lack of interest. *Nonprofit Management and Leadership*, 17, pp. 279-300. DOI: <https://doi.org/10.1002/nml.150>

Warburton, Jeni – Paynter, Jessica – Petriwskyj, Andrea (2007): Volunteering as a productive aging activity: incentives and barriers to volunteering by Australian seniors. *Journal of Applied Gerontology*, 26(4) pp. 333-354. DOI: <https://doi.org/10.1177/073346480730456>

Willems, Jurgen – Dury, Sarah (2017): Reasons for not volunteering: overcoming boundaries to attract volunteers. *The Service Industries Journal*, 37(11-12) pp. 726-745.

DOI: <https://doi.org/10.1080/02642069.2017.1318381>

AZ ÖNKÉNTESSÉG SZEREPE A SZETA EGRI ALAPÍTVÁNYÁNAK TEVÉKENYSÉGÉBEN

FARKAS ZSUZSANNA¹

Absztrakt

Az esettanulmány az 1989-ben alapított helyi civil szervezet, a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) Egri Alapítványának történetét, főbb mérföldköveit és tevékenységeit foglalja össze röviden. A szakmai munka fejlődésének, kiterjesztésének fontosabb lépéseit ismertetjük, elsősorban az egri szegregátum, a Béke-telep közösségével végzett folyamatos munkára fókuszálva, de kitérve szervezetünk intézményesülésére és az egyéb tevékenységekre is. A vázlatos – jórészt kronológiai – összegzés során kiemeljük az önkéntesség, az önkéntesek meghatározó szerepét, amely nélkül nem lehetett volna elindítani, felépíteni, és jelenleg sem lehetne a megfelelő intenzitással működtetni az alapítványt. Abból indulunk ki, hogy az önkéntességnek különböző motivációi és funkciói lehetnek, illetve az ilyen jellegű tevékenységek jelentős társadalmi, gazdasági és egyéni haszonnal járnak. Az eltérő társadalmi státuszú, feltehetőleg különböző egyéni motivációval rendelkező önkénteseinket összeköti a szolidaritás, a felelősségvállalás és a társadalmi igazságosság iránti elkötelezettség, miközben társadalmi haszonként nélkülözhetetlen erőforrást jelentenek szervezetünk számára. Ennek az erőforrásnak a szervezése, koordinálása és megtartása alapvető fontosságú, minthogy – szoros összefüggésben a forrásteremtés erősítésével – alapjaiban határozza meg a szervezet működését, folyamatos szakmai munkájának fenntarthatóságát.

Kulcsszavak: SZETA Egri Alapítványa, szegregátum, társadalmi-térbeli kirekesztés, önkéntesség, motivációk

The role of volunteering in the activities of the Eger Foundation of the Fund to Support the Poor (SZETA)

Zsuzsanna Farkas

Abstract

This case study briefly summarizes the history, major milestones, and activities of the Eger Foundation of the Fund to Support the Poor (SZETA Egri Alapítványa), a local civil organization founded in 1989. It describes the key stages in the development and expansion of the professional work, focusing primarily

¹ Farkas Zsuzsanna (PhD) szociológus, szociálpolitikus, kuratóriumi elnök, Szegényeket Támogató Alap Egri Alapítványa

on the continuous engagement with the community of the segregated "Béke-telep" in Eger, while also touching upon the institutionalization of the organization and its other activities. Through this brief, largely chronological overview, the study highlights the decisive role of volunteering and volunteers, without whom it would have been impossible to launch, build, and maintain the foundation's operations with the necessary intensity. The analysis is based on the premise that volunteering has diverse motivations and functions, and yields significant social, economic, and individual benefits. Although volunteers come from varied social backgrounds and possess different personal motivations, they are united by solidarity, responsibility, and a commitment to social justice, while their work serves as an indispensable resource for the organization. Organizing, coordinating, and retaining this human resource is of fundamental importance as it profoundly shapes—in close connection with fundraising—the operations and long-term sustainability of the foundation's professional work.

Keywords: SZETA Eger Foundation, segregated area, socio-spatial exclusion, volunteering, motivations

BEVEZETÉS

Az esettanulmány célja, hogy bemutassa a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) Egri Alapítványa történetének főbb mérföldköveit, tevékenységeit. Valamint azt, hogy mindezeket miként alakították, alakítják a különböző önkéntes tevékenységek, milyen szerepük van ebben az önkénteseknek. A szervezet fejlődését, szakmai munkáját négy szakaszra tagolva – négy rövid fejezetben – foglaljuk össze a megalapítástól kezdve az egri szegregátum, a Béke-telep közösségével való kapcsolat létrejöttén, majd az intézményesülésen át a szakmai munka kiterjesztéséig. A tanulmány ötödik fejezetében vázlatos elméleti keretektől kiindulva az önkéntesség alakulását, az önkéntes munka szerepét és motivációit vizsgáljuk az alapítvány életében, tevékenységeiben.

A KEZDETEK

A Szegényeket Támogató Alapot Solt Ottilia vezetésével kutatók, szociológusok, a demokratikus ellenzék tagjai hozták létre illegális szervezatként 1979-ben, Budapesten. Az alapítók többsége, a két évvel korábban emigrálni kényszerülő szociológus, Kemény István tanítványaként, kutatóként, terepmunkásként ekkor már régóta tudta és képviselte, hogy – a hivatalos állásponttal szemben – az államszocialista Magyarországon létező, sokakat érintő probléma a szegénység. „A dolog úgy indult, hogy (egy hosszú, informális és meg nem fogalmazott gyakorlat egyik láncszemeként) egy szegény család pénzt kért. Sok szegény családdal voltunk kapcsolatban, de korábban erre nem volt példa. Ez az eset azonban ötletet

adott ahhoz, hogy meg kellene próbálni pénzt gyűjteni hasonló esetekre” (Solt 1989:84). A SZETA a rendszerváltás előtti időszakban egyszerre volt karitatív, a szegényeket támogató, rendszerellenes, érdekképviselői mozgalom és értelmiségi, tudományos műhely.

A SZETA Egri Alapítványa 1989-ben alakult meg, Solt Ottilia tanácsára önálló, formális, helyi szervezetként, hiszen ekkor már lehetőség volt ilyen szerveződések létrehozására. Az egri alapítók a jelen tanulmány szerzője révén kerültek kapcsolatba a „nagy” SZETA-val. Az egri SZETA induló vagyonát az 1989. november 18-19-én szervezett szegénységellenes hétvége bevétele adta. Az elsődleges cél akkor az volt, hogy a szervezet „a szegényeket pénzügyi jövedelemmel, természetbeni ellátással vagy intézményi elhelyezéssel támogassa”². Azóta, a 37 év alatt a célok és az eszközök jelentősen bővültek, alakultak, hiszen a politikai, társadalmi, gazdasági környezet is nagymértékben megváltozott. Összességében azért dolgozunk, hogy erősítsük a társadalmi szolidaritást, csökkentsük a társadalmi egyenlőtlenségeket, a kirekesztett emberek hátrányait, mert hiszünk abban, hogy a mélyszegénységben, társadalmi-térbeli kirekesztettségben élők helyzete megváltozhat, ha külső erőforrásokat kapnak. Ahogy a „nagy” SZETA esetében volt, úgy az egri szervezetben is meghatározó az önkéntesség, az önkéntes szerepvállalás, amely nélkül sem elindítani, felépíteni, sem működtetni nem tudtuk volna, illetve nem tudnánk az alapítványt.

AZ EGRI SZETA ÉS A BÉKE-TELEP

Az 1989 és 1997 közötti, vagyis a szervezetünk megalapítása és az általunk működtetett gyermekek átmeneti otthonának létrehozása közötti időszakban az alapítvány elsősorban önkéntes alapon, néhány szakember önkéntes munkájával, lakossági adományokból, később kisebb pályázatokból működött. Az önkéntesség motivációja leginkább – a „nagy” SZETA értékeit követve – a társadalmi szolidaritás volt, de funkcióját tekintve számos társadalmi és egyéni haszonnal járt.

A SZETA Egri Alapítványa legintenzívebben az egri Béke-telepen van jelen, amelynek lakóival már az 1990-es évek elején kapcsolatba kerültünk, majd 1997-től – Ifjúsági Segítő Házunk létrehozásával – jelenlétünk állandósult. A szegregátum a mintegy 50 ezer fős Eger északi részén, a felnémeti városrészen található. Felnémet 1961-ig önálló község volt, ekkor csatolták

² A SZETA Egri Alapítványának Alapító Okirata, 2011. december 16.
http://szetaeger.hu/wp-content/uploads/2022/04/alapito_okirat.pdf

a megyeszékhelyhez, így a Béke-telep tradicionális falusi cigánytelepként alakult ki az 1800-as évek közepén-végén (Farkas 2011; 2022). A faluba érkezett cigányok korábban szétszórta éltek a községben, a falu határába – a jelenlegi telepre – szorításuk kikényszerített szegregációt valószínűsít (Farkas 2022). A szegregátum tehát hosszú ideje létezik, miközben az azt körülvevő környezet jelentős mértékben megváltozott: a falu Egerhez csatolása után infrastrukturális fejlesztések kezdődtek, illetve az 1980-as években kezdett kiépülni az a kertvárosi rész, amely további fejlesztéseket hozott magával. A telep azonban rendre kimaradt ezekből, – hiszen 2007-ig az 1950-es években kiépített villanyvezeték volt az utolsó infrastrukturális beruházás a szegregátumban – így az ott élők leszakadása és kirekesztődése csak erősödött. A szűken vett telepen mintegy 400 fő él, és további cigány családok laknak a Béke utca nem telepi, de szintén szegregált részén és a városrész egy-két utcájában, ugyancsak rossz körülmények között. A 2022-es népszámlálás alapján a Központi Statisztikai Hivatal szegregáció által veszélyeztetett területnek (és nem szegregátumnak) nyilvánította a Béke-telepet, ugyanakkor ez a mutató alig marad el a szegregátum kategóriától. A telep szegregációs mutatója 2001-ben 68 százalék, 2011-ben 54 százalék, 2022-ben már 34,8 százalék volt. Vagyis, egyrészt úgy tűnhet, hogy javult a helyzet, másrészt viszont a lehatárolások nem a teljes telepre vonatkoznak (2011-ben a telep északi, 2022-ben a déli részét definiálta a Központi Statisztikai Hivatal szegregátumként, illetve szegregációval veszélyeztetett területként).³

2024 nyarán az ELTE szociális munkás hallgatói végeztek adatfelvételt a Béke-telepen és környékén, amelynek során 53 háztartásról készültek kérdőívek. Ezek szerint a megkérdezett háztartások 91 százaléka romának vallotta magát, 40 százalékuk jövedelmi szegénységben élt, közel ötödük otthonában nem volt fürdőszoba és/vagy vécé, a háztartásokban élő 18-24 év közötti fiatalok közel kétharmada korai iskolaelhagyónak minősült.

A telepen élők az 1990-es évek elején keresték meg az alapítványt annak érdekében, hogy javuljanak életkörülményeik, lakáshelyzetük. Ekkor vállaltuk fel a súlyos társadalmi-térbeli kirekesztettségben élő családok érdekképviselését, ami egyrészt megalapozta a telepi

³ Források: Eger Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégia 2014-2020, 2014.

https://eger.hu/public/uploads/eger-its-2014-2020-0725_53edcbdc59744.pdf

Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Program, 2026.

https://eger.hu/public/uploads/eselyegyenlosegi-program_69aa9f061e48c.pdf

Eger Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégia, Anti-szegregációs Terv

https://eger.hu/public/uploads/VII_ASZT.pdf

közösséggel való kapcsolatunkat, másrészt elindította hosszú távú érdekképviselési, érdekérvényesítési munkánkat. Voltak előrelépések (az önkormányzat foglalkozni kezdett az ügygel, szabályozási terv készült), de a tényleges beavatkozásra, a telep infrastrukturális fejlesztésére egészen 2007-ig várni kellett. Ugyanakkor a telepi közösséggel kapcsolatban maradtunk, elsősorban a rendszeres látogatásokon, egyeztetéseken és az 1990 óta minden évben megszervezett nyári táborokon keresztül.

Ebben a kezdeti időszakban, 1991-ben nyitottuk meg az adománpontunkat egy önkormányzati épületben a belváros és Eger legnagyobb lakótelepének határán. Az önkormányzat – politikai ciklusoktól függetlenül – azóta biztosít számunkra nem túl jó állapotú, de bérleti díj nélküli ingatlant. Az adománpontot azóta főleg nyugdíjas önkéntesek működtetik (korábban kiegészülve a telepen élő egy-két közfoglalkoztatottal).

INTÉZMÉNYESÜLÉS ÉS INTENZÍV MUNKA A BÉKE-TELEPEN

Szervezetünk 1997-ben intézményesült, ami több szempontból is mérföldkőnek tekinthető. 1996-ban vásároltunk egy rossz állapotú, régi házat a Béke utcában, a telep mellett. 1997-ben pedig már a – pályázati forrásokból és céges támogatásokból – felújított épületben nyílt meg közösségi házunk (Ifjúsági Segítő Ház néven), illetve indult el – a várossal, illetve az Egri kistérséggel kötött ellátási szerződés keretében – az általunk működtetett gyermekjóléti alapellátás, a 12 férőhelyes gyermekek átmeneti otthona.⁴ Egyfelől tehát saját ingatlanhoz jutottunk, normatívával finanszírozott szolgáltatást működtetünk. Másfelől a telepi közösséggel való kapcsolatunk és közös munkánk – a fizikai közelség, a settlement típusú közösségi házként való működésünk miatt – szorosabbá, intenzívebbé vált. Ezt segítette az is, hogy az átmeneti gyermekotthon technikai dolgozói és gyerekfelügyelői a telepi asszonyok közül kerültek ki. A gyermekjóléti alapellátást egészen 2012-ig működtettük, ekkor az egri városvezetés úgy döntött, hogy – a korábbi együttműködéshez és a szakmai munkánkhoz méltatlan módon – bezárja a gyermekotthont, amely az egyetlen ilyen szolgáltatás volt akkor a megyei jogú városban.⁵ Ebből a szempontból lezárult az alapítvány tevékenységének egy jól elkülöníthető szakasza.

⁴ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, 50. §.

⁵ Lásd erről: Farkas Zsuzsanna 2012, Farkas Zsombor 2012.

http://szetaeger.hu/wp-content/uploads/2022/05/gyao_szeta_farkas_zsuzsa.pdf

http://szetaeger.hu/wp-content/uploads/2022/05/szeta_helyzet_vegl.pdf

Az időszakot a telepi közösséggel fenntartott intenzív kapcsolat, valamint a szakmai munkánk fejlesztése jellemezte, amiben – a különböző kisebb pályázati források mellett – továbbra is jelentős szerepet kapott az önkéntesség. Az egyéni ügyfélfogadás, a szociális ügyintézés mellett rendszeresen szerveztünk különböző közösségi programokat (családi napokat, kirándulásokat, szülői klubokat), amelyek tervezésébe, előkészítésébe és lebonyolításába aktívan bevontuk a telepen élőket. Az önkéntesek saját felelősséggel járó feladatokat kaptak, aktív részesei voltak a programok megvalósításának, így fokozatosan kialakult egy 8-10 fős kör, akiknek munkájára számíthattunk. A Béke-telepen élő, alacsony társadalmi státuszú önkéntesek motivációját elsősorban a közösséghez tartozás, a felelősségvállalás adta, valamint az a megbecsültség, amely munkájukat a telepi közösségben övezte.

Elsősorban erre az önkéntes csoportra építettük azt a 2003-ban megkezdett, többéves érdekérvényesítési, érdekképviselési folyamatot, amelynek eredményeként megvalósult a Béke-telep infrastrukturális rehabilitációja (telkek rendezése, magántulajdonba kerülése, közművek, utak, járdák kiépítése). Ennek része volt egy formális szervezet, a Béke-telep Rehabilitációjáért Egyesület létrehozása, valamint az egyesületi tagok (a telepen élők) felkészítése arra, hogy megfelelően tudják képviselni saját álláspontjukat az önkormányzattal szemben, partnerként tudjanak fellépni a meghallgatások, az egyeztetések során. Fontos mérföldkő volt, hogy civil nyomásra, a telepi közösség kezdeményezésére (alapítványunk háttértámogatásával) az önkormányzat – uniós pályázati forrásokból – 2007-2008-ban jelentős infrastrukturális fejlesztéseket valósított meg a szegregátumban.⁶ A folyamat alapítványunk és a telepen élők részéről is végig az önkéntességre épült, mivel nem volt erre forrásunk, de mégis megvoltak az erős egyéni és közösségi motivációk, amelyek összességében jelentős társadalmi hasznot hoztak, és a résztvevők számára (mindkét oldalon) is fontos egyéni haszonnal jártak (különösen a felkészültség, a fejlődés, a kapcsolatok, a megbecsültség terén).

A SZAKMAI MUNKA KITERJESZTÉSE

Az alapítvány vezetője 2006-ban az akkori minisztériumi telepfelszámolási program egyik felkért mentoraként került kapcsolatba a szomolyai roma emberek által (egy akkor már

⁶ A szegregátum felszámolása – itt most nem részletezett okok miatt – nem lehetett reális beavatkozási irány.

középosztálybeli roma nő vezetésével) létrehozott szervezettel, a Szomolyai Magyar-Roma Egyesülettel. A szervezet – az önkormányzat elutasítása ellenére – élni akart azzal a lehetőséggel, hogy meghívott településként pályáznak a programra. Nem véletlenül, hiszen akkor a helyi cigányság harmada (több mint 120 fő) élt szélsőségesen rossz körülmények között, tufába vájt barlanglakásokban (pinceházakban). A helyzet összességében nem volt könnyű, de végül a helyi egyesület pályázott, és két megvalósítási szakaszban nyert is forrást a pinceházakban élők integrált lakókörnyezetbe (a faluba) költöztetésére. Mintegy két év alatt minden család kiköltözött a pinceházakból, ami a korábbiakhoz képest elképzelhetetlen mértékű javulást jelentett életkörülményeikben. A beavatkozások folyamatos mentori támogatással, a SZETA Egri Alapítványa addig felhalmozott szakmai tudásának, tapasztalatának hasznosításával valósultak meg. A finanszírozási feltételek lehetővé tették fizetett munkatársak alkalmazását mind a szomolyai egyesületből, mind alapítványunkból. Ezzel együtt, hasonlóan a Béke-telepen kialakított gyakorlathoz – fontosnak tartottuk, hogy a helyi közösséget aktivizáljuk, tagjait önkéntesként bevonjuk különböző tevékenységekbe. Ebben az esetben is világosak voltak az egyéni és a közösségi motivációk. Ugyanakkor kiemelendő, hogy a szomolyai roma emberek többsége – a Béke-telepiekhez képest is – szélsőséesebb társadalmi és térbeli kirekesztésben élt, ráadásul egy hátrányos helyzetű, szolgáltatáshiányos kistelepülésen. Önkéntes szerepvállalásuk így egyrészt még nagyobb áldozatot, erőfeszítést jelentett, másrészt egyéni motivációjuk – éppen nagyon rossz helyzetükből adódóan – erősebb volt. Fontos, hogy a szomolyai egyesület jelenleg is aktív, ami elsősorban a vezetőjének köszönhető, de valószínűsíthető, hogy a korábbi folyamatok és eredmények is hozzájárultak ehhez.

A SZETA Egri Alapítványa a szomolyaihoz hasonló konstrukcióban valósított meg telepfelszámolási programot a Heves megyei Sirok községben is. A beavatkozás összességében eredményes volt, a szintén barlanglakásokban élő családok integrált környezetbe költöztek. Ugyanakkor olyan jelentős közép-és hosszú távú hatások, mint Szomolyán több, itt nem részletezendő ok miatt nincsenek.

A 2010 utáni időszakban – különösen az átmeneti gyermekotthon bezárása után – a Béke-telepen és a két telepfelszámolási programban szerzett tapasztalatainkra építve több nagyobb volumenű pályázati programot valósítottunk meg, amelyek célja – különböző hangsúlyokkal és eszközökkel – a kirekesztett közösségek társadalmi integrációjának erősítése volt. A projektek keretében több környékbeli hátrányos helyzetű községben dolgoztunk, számos

kirekesztett, szegregált közösséggel kerültünk kapcsolatba. Ezek a programok mind hozzájárultak a szervezetünk fejlődéséhez és ismertségünk növeléséhez. Ugyanakkor a szakmai munkánk fő irányának alakulása szempontjából meghatározó volt a Béke-telepen és a felnémeti városrészben élő gyerekeket, fiatalokat célzó, 2013 és 2015 között megvalósított ösztöndíjprogramunk.⁷ Ennek keretében hoztuk létre a felnémeti tanulói hálózatot, alakítottuk ki a jelenleg is működő tanodánkat⁸ és módszertani eszköztárunkat. Két év alatt 60 főt vontunk be aktívan, akik kiscsoportokban, mentorok irányításával tanultak, foglalkozásokon, szabadidős és kulturális programokon vettek részt, miközben havi ösztöndíjat is kaptak. Az iskolai sikeresség támogatása, a korai iskolaelhagyás megelőzése, végső soron a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése azóta is kiemelt célunk. Ennek megfelelően a tanoda-jellegű munka, a tanulássegítés, a tapasztalat-és élményszerzés adják tevékenységünk jelentős részét, amiben önkéntesek is részt vesznek.

Szakmai munkánk az elmúlt években egyre komplexebbé vált. Prioritás a tanodánk és a közösségi házunk folyamatos működtetése, a Béke-telepi közösség, különösen a gyerekek és a fiatalok elérése, de – a forrásoktól és a kapacitásoktól függően – viszonylag gyakran dolgozunk környékbeli kistelepüléseken is. Adománypontunk szinte egyidős a szervezettel; az évtizedek alatt számos pályázati forrást nyertünk szakmai programjaink megvalósítására, ugyanakkor a forrásteremtő, adományszerző, valamint az önkéntesek bevonását célzó tevékenységeinket az utóbbi néhány évben kezdtük el tudatosabban szervezni. Stratégiánk célja, hogy alapítványunk működését saját bevételeinkre, az adománypontra, a lakossági és céges támogatásokra, valamint az önkéntes hálózatunk bővítésére, megtartására építve egyre inkább fenntarthatóvá tegyük; ez szükséges ahhoz, hogy szakmai munkánkat magas színvonalon, hosszú távon tudjuk végezni.

AZ ÖNKÉNTESÉG SZEREPE ÉS ERŐSÍTÉSE A SZERVEZET TEVÉKENYSÉGÉBEN

Az önkéntesség elsősorban a közösségért, a társadalomért, bizonyos ügyek, célok mentén végzett „fejlesztő, értékteremtő tevékenység”, amely lehet formális és informális (Czike

⁷ „Menjünk együtt! Felnémeti tanulói hálózat, 2013-2015.

<https://szetaeger.hu/menjunk-egyutt-felnemeti-tanuloi-halozat-2013-2015/>

⁸ A tanoda megnevezés a szolgáltatás jellegére utal, és nem tartozik a Gyermekvédelmi törvény hatálya alá, vagyis állami támogatást, normatívát nem kapunk a működtetéséhez.

2006:25). Az önkéntességnek számos elméleti modellje létezik, mások mellett a kétirányú, motivációs elméletek és a multidimenzionális elméletek, magukban foglalva több megközelítést (Dorner 2021). Az önkéntesként végzett tevékenységek háttérében különböző tényezők, külső és belső motivációk állhatnak, például a szolidaritás, a felelősségvállalás, a közösséghez tartozás vagy – személyes motivációként – a fejlődés és a tapasztalatszerzés igénye. A motivációt befolyásolhatja az életkor, és meghatározó dimenzió lehet a társadalmi helyzet is; a magasabb társadalmi státuszú emberek gyakrabban végeznek önkéntes tevékenységet, hiszen egyrészt egzisztenciális biztonságuk ezt lehetővé teszi, másrészt javítja társadalmi megítélésüket. Ez azonban nem jelenti azt, hogy kizárólag a felsőbb társadalmi csoportokból kerülnének ki az önkéntesek (Hustinx et al. 2010). Az önkéntes tevékenységeknek azonosíthatók egyéni, társadalmi és gazdasági hasznai. Társadalmi haszon, hogy az önkéntesség „széles társadalmi körben intézményesíti az önkéntes segítség jogviszonyát. Az önkéntességben juthat kifejezésre az állampolgári elkötelezettség és felelősségvállalás, amelyben jelentős szerepe van az egymás közötti bizalomnak” (Zentai 2006). Az önkéntesség lehet a jól működő demokrácia és az aktív állampolgárság egyik mutatója, amely erősíti a társadalmi szolidaritást, javítja az életminőséget, előmozdítja a társadalmi befogadást és az integrációt (International Labour Organisation 2011: 4.)

Az önkéntesség társadalmi hasznosságát jelzi, hogy a közérdekű önkéntes tevékenységről több, mint húsz éve született törvény, amely „elismeri a társadalom tagjainak szolidaritásán alapuló, az állampolgárok öntevékenységét kifejező, a személyeknek és közösségeiknek más vagy mások javára ellenszolgáltatás nélkül végzett önkéntes tevékenységét”⁹.

A Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérés, Önkéntes munka című kiegészítő felvétele szerint 2020-ban a hazai felnőtt népesség közel harmada végzett valamilyen rendszeres vagy alkalmi önkéntes tevékenységet (a kérdezés előtti egy évben); az önkéntesek több, mint negyede felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezett.¹⁰ A legfőbb motivációt „a másokon való segítségnyújtás öröme” jelentette, „azzal az általánosnak tekinthető meggyőződéssel, hogy a gyerekeken, az öregeken, a súlyosan betegeken segíteni erkölcsi kötelesség. A hagyományos önkéntesség mellett főként a fiatalokat jellemzi az új típusú önkéntesség (...), ahol a szaktudás,

⁹ 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről

¹⁰ Központi Statisztikai Hivatal Fenntartható fejlődés indikátorai. 2.10. Önkéntes munkát végzők. <https://www.ksh.hu/ffi/2-10.html>

a gyakorlati tapasztalat megszerzése, a kapcsolati háló bővítése (...) áll a középpontban.”¹¹ Kiemelendő, hogy a klasszikus civil szervezetek esetében (magánalapítványok, egyesületek, szövetségek) a humánerőforrás több, mint harmadát az önkéntesek, az önkéntes munka adta 2023-ban.¹²

Az 1989 és 1997 közötti időszakot szervezetünk életében alapvetően két típusú önkéntesség jellemezte. Egyrészt a szakmai munkát egy szűkkörű, néhány fős szakmai stáb végezte (szociológus, szociálpolitikus, pedagógus végzettségű szakemberek), akiknek a társadalmi felelősség, a szolidaritás iránti elköteleződés, a kirekesztett csoportok, a szegények életminőségének javítása jelentette a fő motivációt. Ez a fajta szakmai önkéntesség egyszerre járt egyéni és társadalmi haszonnal, minthogy segítette az önkéntesek szakmai fejlődését, kapcsolatrendszerük bővülését, és megalapozta a telepi közösséggel végzett hosszútávú fejlesztő munkát (amelynek később kézzel fogható eredményei születtek), illetve az alapítvány tevékenységeinek megerősödését, kiterjesztését. Másrészt az 1991-ben megnyílt adománypontunkban jórészt nyugdíjas önkéntesek dolgoztak, akinek motivációját a társadalmi felelősségvállalás mellett leginkább a közösséghez tartozás, a fontosság érzése adta, miközben nagymértékben hozzájárultak szervezetünk működésének biztosításához.

A következő, az intézményesüléssel jellemezhető időszakban az előbbi két önkéntes tevékenységtípus mellett – tudatos beavatkozásaink eredményeként – egyre inkább megjelent a Béke-telepen élő, alacsony társadalmi státuszú önkéntesek munkája, akiknek legfőbb motivációja a közösséghez tartozás volt, valamint az, hogy aktívan hozzájárultak annak a szervezetnek a segítéséhez, amely a saját közösségükben, közösségükkel dolgozik. Ez egyszerre jelentett számukra megbecsülést a saját közösségükben és az alapítványban. Ráadásul – ahogy szó volt róla – később közülük többen önkéntesként részt vettek a Béke-telep infrastrukturális rehabilitációját eredményező érdekképviseleti, érdekérvényesítő folyamatban. Ez pedig egyértelmű, kézzel fogható hasznot jelentett számunkra, családjuk és közösségük számára, hiszen életminőségük érzékelhetően javult. A szomolyai telep felszámolás célcsoportból kikerülő, súlyos kirekesztettségben élő önkénteseinek motivációja hasonló volt, és az eredmények – a barlanglakások felszámolása, az integrált

¹¹ Központi Statisztikai Hivatal Fenntartható fejlődés indikátorai. 2.10. Önkéntes munkát végzők. <https://www.ksh.hu/ffi/2-10.html>

¹² Központi Statisztikai Hivatal A nonprofit szervezetek foglalkoztatottjainak száma. <https://ksh.hu/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai/2024/2-16-sdg-10#1-abra>

lakókörnyezetbe költözés, a lakáskörülmények jelentős javulása – számukra is megbecsülést, elismerést hozott, és esetükben is azonosíthatók voltak az egyéni és társadalmi hasznok.

Jelenlegi tevékenységstruktúránkat szintén nagymértékben meghatározzák az önkéntesek, a különböző önkéntes hozzájárulások, minthogy összesen két főállású munkatárssal dolgozunk. Egyikük a tanodáért és a kapcsolódó programokért felelős (munkáját 2-3 önkéntes segíti), a másik munkatárs a szociális ügyintézés, a forrásteremtés, az önkéntesek koordinációját végzi, de mindketten részt vesznek további tevékenységekben (például érdekképviselőként, szabadidős programok, nyári táborok megvalósításában). Adománpontunkat továbbra is csak önkéntesek működtetik, ahogy a havi rendszerességgel szervezett jótékonysági vásárokat és a napi ebédosztást is kizárólag önkéntes munkában valósítjuk meg. Előbbit egy négy-öt fős (szakemberekből, nyugdíjasokból álló) kör, utóbbit két Béke-telepen élő önkéntes biztosítja¹³. A közösségi programjaink, rendezvényeink szervezését, megvalósítását szintén segítik a szegregátumban élő önkéntesek (6-8 fő).

Minthogy jelentős mértékben támaszkodunk az önkéntességre, klasszikus szakmai munkánk mellett egyre égetőbbé vált az önkénteseink tudatos szervezése. 2024 óta rendszeresen (havonta, kéthavonta) szervezünk önkéntes találkozót, amelyek célja az önkéntesekkel való kapcsolat, az elköteleződés, az önkéntesek közötti együttműködések erősítése, a tapasztalatok megosztása, illetve a közös célok és tevékenységek megfogalmazása, megbeszélése. Emellett újabb önkénteseket is igyekszünk bevonni (főként a tanulássegítésbe, a nyári táboroztatásba), figyelve arra, hogy létszámuk ne haladja meg a szervezési, koordinálási kapacitásainkat, ugyanakkor elérhető, érdemi segítséget jelentsenek szervezetünk számára.

Jelenleg mintegy 15 önkéntessel dolgozunk folyamatosan és rendszeresen, de az eseti feladatokat vállaló önkéntesi körünk ennél bővebb. Az aktív önkéntesi csoport kisebb része (3-4 fő) a Béke-telepen él, a többiek jórészt középosztálybeliek. A korstruktúra inkább idősebb, de van néhány fiatal önkéntesünk is, akik elsősorban a tanulássegítésben és a nyári táborokban vesznek részt. A motivációk különbözőek lehetnek, amit esetünkben elsősorban az életkor, kisebb mértékben a társadalmi helyzet határoz meg, de a szolidaritás, a felelősségvállalás, a közös ügy képviselése – persze eltérő mértékben, de – közös faktornak

¹³ A meleg ebédet az Étel az Életért Alapítvány szállítja ki közösségi házunkba, ahol a két önkéntes munkatárs osztja ki, minden hétköznap 100 adagot.

tűnik. A társadalmi és gazdasági haszon szervezetünk és célcsoportjaink számára egyértelmű, minthogy jórészt az önkéntesség teszi lehetővé a szakmai munkánk, a szolgáltatásaink, programjaink finanszírozását, illetve kiegészíti, erősíti egyes szakmai tevékenységeinket.

ÖSSZEGZÉS

A SZETA Egri Alapítványának fejlődése, illetve abban az önkéntesség szerepének alakulása alapján erősségünknek tekinthető a több, mint három és fél évtizedes komplex szakmai munka és tapasztalat. Továbbá, a Béke-telepen élő közösséggel kialakított szoros, folyamatos kapcsolat, valamint az, hogy tevékenységeinkben több típusú önkéntességre, különböző társadalmi státuszú önkéntesekre támaszkodhatunk.

Ugyanakkor gyengeségként azonosítható, hogy csak két főállású munkatárssal dolgozunk, ez gyakran jelentős kapacitáshiányt jelent, amit az önkéntesek csak részben tudnak ellensúlyozni. Lehetőségként tekintünk azonban önkéntesi hálózatunk erősítésére, tudatos koordinálására, szervezésére, egyúttal társadalmi bázisunk kiterjesztésére, alapítványunk ismertségének növelésére, több pillérre épülő finanszírozására és hosszú távú fenntarthatóságának biztosítására (amit az elmúlt 37 év talán bizonyít is).

Ezzel együtt, a veszélyek is fennállnak, minthogy kockázatot jelenthet egyfelől az önkéntesek megtartása, aktivitásuk csökkenése, másfelől a célcsoportunk tartós, többdimenziós társadalmi-térbeli kirekesztettsége, amelyet – éppen korlátozott kapacitásaink, erőforrásaink miatt – csak részben vagyunk képesek kezelni, enyhíteni. Célunk, elhivatottságunk, felelősségvállalásunk azonban változatlan.

IRODALOM

Czike Klára (2006): Önkéntesség és társadalmi integráció. In: Czike Klára –Kuti Éva (szerk.): *Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány, pp. 21-72.

Dorner László (2021): Az önkéntesség motivációs elméletei integratív keretben. *Önkéntes Szemle*, 1 (1) pp. 39-55. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.39-55>

Farkas Zsuzsanna (2022): Kiutak egy cigánytelepről – A felnémeti cigányság térbeli-társadalmi mozgása. *Máltai Tanulmányok*, 2. pp. 102-110.

Farkas Zsuzsanna (2011): Közösségfejlesztés, mint a cigánytelepek, cigány közösségek integrációs lehetősége. In: Budai István – Nárai Márta (szerk.): *Közösségi munka – Társadalmi bevonás – Integráció. Szöveggyűjtemény*. Győr: Széchenyi István Egyetem, pp. 129-148.

Hustinx, Lesley – Cnaan, Ram A. – Handy, Femida (2010): Navigating theories of volunteering: A hybrid map for a complex phenomenon. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 40(4), pp. 410-434.

DOI: 10.1111/j.1468-5914.2010.00439.x

International Labour Organization (2011): *Manual on the measurement of volunteer work*. Geneva: ILO.

Solt Ottilia (1989): A SZETA történetéről. Lévai Katalin interjúja. *Esély*, 1. pp. 84-87.

Zentai László (2006): Önkéntes segítség Magyarországon ma és holnap. *Polgári Szemle*, 2(5) <https://polgariszemle.hu/archivum/22-2006-majus-2-evfolyam-5-szam/100-oenkentes-segites-magyarorszagon-ma-es-holnap> (Letöltve 2026.08.25)

Internetes források

Eger Megyei Jogú Város Integrált Településfejlesztési Stratégia 2014-2020, 2014.

https://eger.hu/public/uploads/eger-its-2014-2020-0725_53edcbdc59744.pdf

Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata Helyi Esélyegyenlőségi Program, 2026.

https://eger.hu/public/uploads/eselyegyenlosegi-program_69aa9f061e48c.pdf

Eger Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégia, Anti-szegregációs Terv

https://eger.hu/public/uploads/VII_ASZT.pdf

Központi Statisztikai Hivatal (2020): Fenntartható fejlődés indikátorai. 2.10. Önkéntes munkát végzők.

<https://www.ksh.hu/ffi/2-10.html>

Központi Statisztikai Hivatal (2024): A nonprofit szervezetek foglalkoztatottjainak száma.

<https://ksh.hu/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai/2024/2-16-sdg-10#1-abra>

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>

2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500088.t>

A FOGYATÉKOSSÁGÜGYI MOZGALOM AKTUÁLIS KÉRDÉSEI – ESETTANULMÁNY

KONDOR ZSUZSA¹ – BÁNYAI BORBÁLA²

Absztrakt

A tanulmány a magyarországi fogyatékosügyei érdekvédelem aktuális helyzetét vizsgálja az értelmi fogyatékosággal élő emberek országos érdekvédelmi szervezete, az Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ) esettanulmányán keresztül. A kutatás célja annak feltárása, hogy milyen jó gyakorlatok és kihívások jellemzik egy országos érdekvédelmi szervezet működését, különös tekintettel az érdekvédelemre, a szolgáltatásokra, a szervezeti szemléletre és az együttműködésekre. Egy kvalitatív kutatás keretében három félig strukturált szakértői interjú készült az országos szervezet elnökével és két területi szervezet vezetőjével. Az eredmények két meghatározó jó gyakorlatot rajzolnak ki. Egyrészt a szervezet működésében hangsúlyosan jelenik meg a fogyatékoság emberi jogi megközelítése, amely az önérvényesítés támogatásában, az érintett személyek szervezeti döntésekbe történő bevonásában és az információk akadálymentesítésben ölt testet. Másrészt meghatározó a közösségi alapú, helyi szükségletekre reagáló működés, amely jelentős mértékben épít a helyi társadalmi kapcsolatokra, partnerségekre és önkéntes erőforrásokra. E gyakorlatok fenntarthatóságát ugyanakkor számos rendszerszintű probléma nehezíti, köztük a szakemberhiány, a finanszírozás bizonytalansága, a helyi erőforrások szűkülése, valamint az érdekvédelmi érdekérvényesítés korlátozott lehetőségei. Kiemelt, rendszerszintű kihívás a támogatott döntéshozatal gyakorlati elterjedésének hiánya. Az eredmények azt erősítették meg, hogy az érdekvédelmi szervezetek egyszerre töltenek be jog- és érdekvédelmi, szolgáltatói és közösség-szervező szerepet, miközben működésüket jelentősen meghatározzák a fogyatékoságpolitika intézményi és finanszírozási feltételei.

Kulcsszavak: fogyatékosügy, érdekvédelem, civil szervezetek, értelmi fogyatékoság, önérvényesítés, támogatott döntéshozatal, helyi közösség, szubszidiaritás, reziliencia

Current issues in the Hungarian disability movement – A case study

Zsuzsa Kondor – Borbála Bányai

Abstract

This study examines the current state of disability advocacy in Hungary through a case study of the Hungarian Association for Persons with Intellectual Disability (ÉFOÉSZ). The research aims to explore the best practices and challenges characterising the operations of a national advocacy organization, with a particular focus on advocacy, services, organisational approaches, and collaborations. Within a

¹ Kondor Zsuzsa (PhD) egyetemi adjunktus, ELTE BGGYK Fogyatékoság és Társadalmi Részvétel Intézet.

² Bányai Borbála (PhD) egyetemi docens, ELTE BGGYK Fogyatékoság és Társadalmi Részvétel Intézet.

qualitative research framework, three semi-structured expert interviews were conducted with the president of the national organization and the leaders of two regional organisations.

The results highlight two defining best practices. First, a human rights-based approach to disability is prominent in the organisation's operations, manifesting in the support of self-advocacy, the involvement of persons with disabilities in organisational decision-making, and informational accessibility. Second, community-based operations responsive to local needs play a crucial role, relying significantly on local social networks, partnerships, and volunteer resources. However, the sustainability of these practices is hindered by several systemic issues, including a shortage of qualified professionals, funding uncertainties, shrinking local resources, and limited opportunities for advocacy and interest enforcement. A key systemic challenge is the lack of widespread practical implementation of supported decision-making.

The findings confirm that advocacy organisations simultaneously fulfill human rights advocacy, service provision, and community-organising roles, while their operations are significantly shaped by the institutional and financial conditions of disability policy.

Keywords: disability advocacy; non-governmental organisations (NGOs); intellectual disability; self-advocacy; supported decision-making; local community; subsidiarity; resilience

BEVEZETÉS

Meglátásunk szerint a fogyatékoságügyi érdekvédelem kérdése 2026-ban is fontos társadalmi jelentőséggel bír. Bár az elmúlt évtizedekben a fogyatékosággal élő emberek jogainak elismerése terén jelentős előrelépések történtek Magyarországon, a jogszabályokban és szakpolitikai dokumentumokban megfogalmazott emberi jogi elvek gyakorlati érvényesülése továbbra sem tekinthető magától értetődőnek. Az önrendelkezés, az egyenlő jogok és a társadalmi részvétel, a támogatott döntéshozatal, a „semmit rólunk nélkülünk” elv megvalósítása és az akadálymentesen hozzáférhető köz- és egyéb támogató szolgáltatások olyan területek, ahol a formális jogok és a mindennapi gyakorlat között továbbra is jelentős különbségek mutatkozhatnak. Ebben a helyzetben a fogyatékosággal élő embereket képviselő érdekvédelmi szervezetek szerepe túlmutat a hagyományos értelemben vett érdekképviselőten: közvetítő szerepet töltenek be az érintett emberek, a helyi közösségek, a szolgáltatórendszer és a szakpolitikai döntéshozatal között. Petri Gábor (2019) kutatása szerint a brit (19 fő) és magyar (24 fő) autista és értelmi fogyatékosággal élő érdekvédők (értelmi sérült vagy autista érdekvédők; szülő érdekvédők; hivatásos érdekvédők) nem, vagy csak felületesen ismerik az emberi jogokat, érdekvédelmi munkájukban a megkérdezettek jelentős része nem használta ezeket. „Azon résztvevők, akik az emberi jogi szabályokat ismerték és használták is, elsősorban azok voltak, akik nagy országos szervezetnél,

közel a nemzetközi érdekvédelmi színtérhez dolgoztak.” (Petri 2019:52). Továbbá megfogalmazták, hogy az emberi jogok gyakorlati megvalósítása lehetne sikeresebb, aminek megvalósulásához jogon kívüli eszközök is szükségesek, például gyakorlatok, képzések kidolgozása és megszervezése, illetve attitűdbéli, kulturális változások.

Ezen a területen dolgoznak többek között a fogyatékosügyei érdekvédelmi szervezetek. E szervezetek működésének vizsgálatára fókuszál a tanulmányunk. Vizsgáljuk, hogy milyen eszközökkel képesek támogatni az érintett emberek önérvényesítését és egyenlő társadalmi részvételét, milyen jó gyakorlatokat alakítanak ki a változó intézményi és társadalmi környezetben, milyen stratégiákat alkalmaznak, milyen erőforrásokra támaszkodnak, és milyen kihívásokkal szembesülnek.

Tanulmányunkban a hazai összefogyatékosügyei mozgalom történetét szeretnénk kiegészíteni az értelmi fogyatékos emberek országos szervezetének (Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége, ÉFOÉSZ) aktuális perspektívájával, megvilágítva a jó gyakorlatokat és kihívásokat a közelmúlt és a jelen perspektívájából. Mivel a tanulmányunkban vizsgált szervezet az ÉFOÉSZ, ezért itt röviden bemutatjuk, egyrészt a szervezet honlapján elérhető információk, másrészt az általunk készített interjúk tartalmi alapján.

A mai ÉFOÉSZ az 1970-es években szülői érdekvédelmi kezdeményezésre („szülőszervezetként”) alakult meg. 1981-től még a Hallássérültek Országos Szövetségének egyik szekciójaként működhetett hivatalosan, 1989-től viszont már önálló szervezetként jegyezték be. Mai nevét a 2006-os küldöttgyűlés adta: Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége. A szervezetnek már 1982-ben minden megyében volt tagszervezete, jellemzően szülők és gyógypedagógusok összefogása révén. A szervezet tehát országos lefedettségű, 25 megyei tagszervezete van. 2004-től a megyei és a vidéki tagszervezetek folyamatosan önálló jogi szervezetekké alakultak. 2009-ben a szervezet taglétszáma kb. 25.000 fő volt (Ficsorné 2009).

A szervezet feladatai, célja az érdekvédelem mellett a szolgáltatások fejlesztése és működtetése (például lakóotthon, támogató szolgálat), munkaerőpiaci részvétel ösztönzése, szabadidős programok szervezése, szülők támogatása, képzések szervezése érintett személyeknek, társadalmi szemléletformálás. A szervezetnek saját folyóirata van, melyben

hangsúlyt helyeznek az értelmi fogyatékossgal élő személyek számára akadálymentes könnyen érthető kommunikációval (KÉK) írt szövegek használatára.

Küldetésüket így fogalmazzák meg: „A Magyar Köztársaság területén élő értelmi fogyatékossgal élő emberek és családtagjaik társadalmi hátrányainak kiegyenlítése, érdekeik érvényesítése, védelme, képviselete, emberi és állampolgári jogaik, társadalmi integrációjuk, szociális biztonságuk, rehabilitációjuk biztosítása, esélyegyenlőségük megvalósítása.” (ÉFOÉSZ honlap)

Forrásai egyrészt központi költségvetési támogatások az érdekvédelmi tevékenységük kapcsán, másrészt a működtetett szociális szolgáltatásaik kapcsán normatív és pályázati állami forrásokból gazdálkodnak.

A szervezet együttműködik más hazai fogyatékossgügyi civil szervezetekkel, valamint széleskörű és intenzív nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik már az 1990-es évek közepe óta. Újító szellemiségét mutatja, hogy minden esetben már a törvényi szabályozás előtt az értelmi fogyatékossgal élő személyeket támogató előremutató, emberjogi szempontokat érvényesítő kezdeményezései voltak. Már 1996-ban megnyílt az első lakóotthoni szolgáltatásuk, 2001-ben indult az első önérvényesítő csoportjuk, a cselekvőképességet kizáró és korlátozó gondnokság jogi intézményének felülvizsgálatát már a 2000-es évektől szorgalmazzák (Ficsorné 2009).

Tanulmányunkban először rövid áttekintést adunk a magyar fogyatékossgügyi érdekvédelem fogalmi és tudományos megközelítéseiről, majd bemutatjuk kutatásunk céljait és az alkalmazott módszereket. Ezután elemezzük a kutatásból nyert adatokat a jó gyakorlatok és kihívások metszetében. Végül pedig egy összegző fejezetben szintetizáljuk a kapott eredményeinket a korábbi releváns kutatások eredményeivel.

A FOGYATÉKOSSÁGÜGYI ÉRDEKVÉDELEM FOGALMI KERETEI ÉS TUDOMÁNYOS MEGKÖZELÍTÉSEI

Tanulmányunkban az *értelmi fogyatékossgal élő személy* kifejezést használjuk, mert ez tükrözi a fogyatékossg emberi jogi megközelítését, valamint a hazai jogszabályok is ezt használják többek között, mint terminust, és az általunk vizsgált szervezet is ezt a kifejezést alkalmazza.

A hazai fogyatékoságügyi mozgalom fontos alakjai az országos *ernyőszervezetek*, amelyek az egyes fogyatékosági csoportokat külön civil szervezetek keretében képviselik. Például Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ), Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége, Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ) stb. Jellemzően szolgáltatásokat (szociális, oktatási) is működtetnek és érdekvédelmi tevékenységet is folytatnak. E szervezetek alapvető működését a magyar állam központi költségvetési forrásokból éves szinten támogatja, így például az ÉFOÉSZ támogatása 2020-ban 186,9 millió Ft volt, melynek összege 2015 és 2020 viszonylatában fokozatos emelkedést mutatott (Magyarország Kormánya 2022).

Az országos fogyatékoságügyi érdekvédelmi szervezetek munkáját önkéntesek is támogatják. Az ÉFOÉSZ tulajdonképpen egy „szülőszervezet”, mivel alapvetően a helyi szülőcsoportokból alakult ki és vált országos szervezetté. Tehát a helyi közösségekbe ágyazottan működik, ezért sok esetben az önkéntes munka, inkább „szívességek”, nem formális, hivatalos keretek között zajlik.

Korábbi kutatások is vizsgálták a hazai fogyatékoságügyi érdekvédelem történetét és helyzetét. Petri és Hruskó (2024) a hazai fogyatékoságügyi mozgalom egészének történetét és közpolitikában megragadható eredményeit vizsgálta az 1998 és 2024 közötti időszak vonatkozásában, az országos szintre fókuszálva. Fogyatékoságügyi mozgalmi szereplőkkel készítettek szakértői interjúkat.³ A fogyatékoságügyi szervezetek legtöbbje az 1990-es évek gazdasági, társadalmi krízise hatására szolgáltatói profilt alakított ki. Ezzel egyidőben több civil szervezet a hiányzó szolgáltatások megszervezésére jött létre, főként az érintett szülők alapításában. A fogyatékoságügyi mozgalom megélénkülését Petri és Hruskó (2024) 1990-re teszik, szakpolitikai beágyazódását pedig 1998-ra. A szerzők a hazai fogyatékoságügyi mozgalom legprogresszívabb időszaként a 2010-es éveket emelik ki, amikor is nemzetközi emberi jogi szabályozások hatására a hazai fogyatékoságügyben is kézzel fogható előrelépések történtek. Ezzel párhuzamosan azonban problémaként azonosítják a fogyatékoságügyi mozgalom széttöredezettségét, a mozgalmi akciók esetében a nyílt

³ A szerzők 15 szakértői interjút készítettek hazai fogyatékosági csoportok (látássérült, hallássérült, mozgáskorlátozott, értelmi fogyatékosággal élő, pszicho-szociális fogyatékos, autista, siketvak és halmozottan sérült emberek) jelentős érdekvédelmi szervezeteivel.

kormányzati kritika kerülését, a konzultatív platformok kiüresedését, a mozgalom előtti tér szűkülését.

A fogyatékoságügyi szervezetek működését, emberjogi céljaik elérését nem csak a mozgalom szervezeteinek működése, hanem a szervezetek környezeteként általánosságban a társadalmi befogadás szintje, a nem fogyatékos emberek fogyatékos emberekről alkotott véleménye is befolyásolja. Bernát Anikó és szerzőtársai (2022) kutatásukban azt vizsgálták, hogy milyen a magyar társadalom attitűdje a fogyatékosággal élő emberek jogaival és társadalmi részvételével kapcsolatban. Azt találták, hogy a magyar társadalom a fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatban inkább elfogadó, azonban a különböző fogyatékosági csoportok kapcsán különbségek látszanak. A mozgáskorlátozott vagy érzékszervi fogyatékosággal élő személyekkel szemben magasabb a társadalmi elfogadás (min. 90 százalék), mint az autista (72-90 százalék) vagy értelmi fogyatékosággal élő emberek (51-75 százalék) esetében. Az egyenlő jogok tekintetében az értelmi fogyatékosággal élő személyek esetében a társadalom a gyermeknevelés és a szavazás kérdéskörében a legelutasítóbb, tehát itt tapasztalhatók a legerősebb társadalmi előítéletek.

Az itt bemutatott kutatások eredményei fontos kiindulópontot jelentettek esettanulmányunk számára, azaz, hogy a fogyatékoságügyi mozgalom egészében történt változások, a fogyatékosággal élő személyekkel kapcsolatos társadalmi attitűdök hogyan jelennek meg egy konkrét szervezet működésében, szervezeti és helyi szinten és milyen jó gyakorlatokat alakítottak ki, illetve milyen kihívások korlátozzák ezek megvalósulását.

AZ ESTTANULMÁNY CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

Az esettanulmányt megalapozó kvalitatív kutatásunkban azt a kérdést vizsgáltuk, hogy miként működnek a fogyatékosággal élő személyek érdekvédelmi szervezetei Magyarországon, valamint, hogy milyen jó gyakorlataik és kihívásaik vannak. Esettanulmányunkban egy fogyatékos érdekvédelmi szervezet, az ÉFOÉSZ tapasztalatait tártuk fel. Azért ezt a szervezetet választottuk mintaként, mert az országos fogyatékoságügyi ernyőszervezetek egyike, országos lefedettséggel, magas tagszervezeti és taglétszámmal rendelkezik.

Mintánkat szakértői mintavétellel alakítottuk ki. Kutatásunk mintavétele nem reprezentatív a hazai fogyatékos érdekvédelmi szervezetekre nézve. Céljaink elérésére három félig-strukturált szakértői interjút készítettünk az ÉFOÉSZ elnökével, valamint a közép-magyarországi régió,

illetve a Veszprém megyei szervezet vezetőjével. Az interjúkat személyesen és videokonferencia-hívás útján 2026 júliusában készítettük el. Az interjúk időtartama minimum másfél, maximum két óra volt. Az interjúalanyok hozzájárultak a kutatásban való részvételhez és ahhoz, hogy a szervezet nevét és abban betöltött szerepüket feltüntessük.

A jó gyakorlatok és kihívások kérdését több metszetben vizsgáltuk. A tevékenységek (érdekvédelem, szolgáltatások), a szemlélet és az együttműködések (szervezeten belüli és kívüli) területein. Valamint kitértünk a jövőkép kérdésére is.

JÓ GYAKORLATOK AZ ÉFOÉSZ ORSZÁGOS, RÉGIÓS ÉS MEGYEI SZERVEZETÉNÉL

Jó gyakorlatok az emberi jogok gyakorlati elterjedése terén

Kutatásunk eredményeként a jó gyakorlatokat két fő szempont alapján azonosítjuk az ÉFOÉSZ munkájában. Az első fő szempontunk a fogyatékoság emberi jogi megközelítését támogató mechanizmusok, amelyek a fogyatékosággal élő személyek egyenjogú állampolgárként való elfogadását és társadalmi részvételük erősítését jelentik. Ilyenek például a „semmit rólunk nélkülünk” elv alkalmazása a gyakorlatban, az önrendelkezés, önérvényesítés támogatása, a támogatott döntéshozatal jogintézményének elterjesztése, az információs akadálymentesítés alkalmazása, népszerűsítése. Ezek az emberi jogok gyakorlati elterjedését támogatják, amit Petri (2019) is szorgalmaz (például támogatott döntéshozatal, szavazati jog).

Az önérvényesítés támogatása. „Az önérvényesítés azt jelenti, hogy valaki képes felismerni a saját érdekeit és ezeket mások felé hatékonyan kommunikálva képviselni, érvényesíteni.”⁴ Ebben támogatja az értelmi fogyatékosággal élő embereket az ÉFOÉSZ.

A szervezet minden megyében létrehozott ügynevezett „önálló életvitel centrumokat” európai uniós pályázati forrásokból. E centrumok workshopokat és mentorálást nyújtanak és támogatják a helyi önérvényesítő csoportok létrejöttét és működését a települési közösségekben és a nagylétszámú bentlakásos szociális intézményekben is.

„A megyében levő nagy intézményekben az önérvényesítő csoportjaink ott vannak, tehát szinte havi heti szinten vagyunk, ahol bejárunk, önérvényesítő foglalkozásokat tartani.”
(Veszprém megyei vezető)

⁴ Forrás: ÉFOÉSZ honlap, <https://efoesz.hu/>

„Sok mindent tanítunk most így workshop keretében is. Hát, az nagyon népszerű, mind a dolgozók körében is, meg mind a lakók körében is. És hát kijönnek az intézményekből, kívánnak, nem ott vannak, partnernek vannak kezelve.” (országos szint, elnök)

Emellett az önérvényesítést az általuk működtetett szolgáltatások és foglalkoztatási lehetőségek tekintetében is támogatják, például azáltal, hogy választási lehetőséget adnak az érintett személyeknek többféle opció felkínálásával.

A „semmit rólunk nélkülünk elv” megvalósítása. Magyarország 2007-ben ratifikálta a fogyatékos személyek jogairól szóló ENSZ Egyezményt, amely szerint „a fogyatékossgal élő személyeket tevékenyen be kell vonni a programokkal és politikával kapcsolatos döntéshozatali folyamatokba, különösen az őket közvetlenül érintők vonatkozásában.” (2007. évi XCII. törvény). Az érintett személyek általános és döntéshozatali bevonódásának igénye Juhász Péter (2025) szerint lényegében a „semmit rólunk nélkülünk” elv meghatározása.

Az interjúk alapján az értelmi fogyatékossgal élő emberek beleszólási, döntési helyzetben vannak a szervezet működésével kapcsolatban. Így például az ÉFOÉSZ társelnöke, Bercse László, önérvényesítő, aki maga is értelmi fogyatékossgal élő személy. De jelen vannak az érintett emberek többek között tanárként, testületi tagként, érdekvédelmi tanácsadóként is. „Egyébként nem, nem is hiszem, hogy tudok olyasmit mondani, ahol nincsenek fogyatékossgal élő személyek döntési, meg beleszólási helyzetben. (...) most már úgy szervezünk mindenféle feladatmegoldást is, nemzetközit is, hogy abban értelmi fogyatékos személy is a munkájával, az észrevételeivel jelen legyen.” (közép-magyarországi régió vezetője)

Információs akadálymentesítés. Az értelmi fogyatékossgal élő emberek egyenlő társadalmi részvételének egyik fontos feltétele az akadálymentes környezet biztosítása, ami a célcsoport esetében elsősorban a Könnyen Érthető Kommunikáció (KÉK) biztosítását jelenti. Ezt elősegítendő az ÉFOÉSZ egy pályázat keretében létrehozta a KÉK szakértői adatbázist, egységes módszertant és szolgáltatást.

Jó gyakorlatok a közösségi erőforrások és a szervezeti reziliencia terén

A jó gyakorlatok azonosításánál a másik fő szempontnak tekintettük a szervezet esetében a közösségi alapú működésmódot, hogy a helyi közösségekbe ágyazottan, azok erőforrásait becsatornázva működik és alkalmazkodik a helyi adottságokhoz, szükségletekhez a működése során.

Helyi erőforrások – önkéntesség és szektor-közi kapcsolatok. Az ÉFOÉSZ minden magyarországi megyében rendelkezik tagszervezettel. Ezek bázisát jellemzően a helyi szülőközösségek, szülőcsoportok adják. A szülőcsoportok befektetett munkája többnyire önkéntes munka. Mellettük megyei szinten sok más önkéntes is hozzájárul a működéshez. Például helyi szabadidős-, kulturális-, vagy sportrendezvények esetében jellemző a diákönkéntesek bevonása oktatási intézményekből. Veszprém megyében az integrált színház és tánckar vezetői önkéntesként dolgoznak. Az önkéntesként való bekapcsolódás lehetőséget teremt többek között a társadalmi szemléletformálásra, a fogyatékossgal élő emberekkel szembeni előítéletek leküzdésére. A Veszprém megyei tagszervezet már az általános iskolások körében is megkezdte ezt a tevékenységét.

„Hogyha nyolcadikos és nem találkozott előtte fogyatékossgal élővel, akkor nem tudja hova tenni, [de] mire kimegy az ajtón, akkor megkérdi tőlem, hogy jöhetek máskor is.” (Veszprém megyei vezető)

Megyei vezető interjúalanyunk kiemelte a vidéki, helyi szoros társas kapcsolatok erőforrásjellegét a működésük vonatkozásában. S bár az önkéntes munka jelenléte, úgy véljük, jó gyakorlat, mert a helyi közösségi beágyazottságot és kapcsolatokat jelzi és erősíti a fogyatékos személyek társadalmi befogadását, de fontos abból az aspektusból is rátekinteni, hogy a fenntarthatóság szempontjából kérdéseket vethet fel, ha dominánsan önkéntes munkán alapul egy-egy tagszervezet működése.

„Nagyon sok dolgot forráshiányosan, helyi szülők, meg a helyi szervezeti vezetésnek a lelkesedése tart életben és minden eddiginél szerintem fenyegetőbb az, hogy hogyan lesz ez fenntartható.” (közép-magyarországi régió vezetője)

Emellett megjelennek a helyi önkormányzatokkal és piaci szereplőkkel való partneri együttműködések is. Például Veszprém megyében az önkormányzatok biztosítanak ingatlant egyes támogatott lakhatási szociális szolgáltatások működéséhez. Piaci szereplők megjelennek például a foglalkoztatás esetében megrendelőként vagy a munkavállalóik önkéntesként.

„Mi olyan típusú szolgáltatást szeretnénk, ami így beilleszkedik az adott településnek az életébe. Ehhez szükséges az önkormányzati egyéb civil együttműködés.” (közép-magyarországi régió vezetője)

Reziliencia, helyi szükségletekre szabottság

A megyei szervezetek mára önálló jogi személyiséggel bírnak és nagy autonómiájuk van abban, hogy milyen a profiljuk, a tevékenységi körük. Vannak megyék, ahol a saját szolgáltatások, a foglalkoztatás megszervezése, van, ahol a képzések és van, ahol a közösségi szabadidős rendezvények szervezése áll a középpontban. A tagszervezetek korábban nem voltak függetlenek, mára azonban jogi szempontból és a tevékenységprofiljuk szempontjából is önállók.

„Annyiban változott, hogy már jó huszonéve, mert akkor olyan kézi vezérlés volt, tehát volt a központ és a helyi szervezetek nem voltak önállók.” (országos szint, elnök)

Vizsont közös pontot jelentenek minden megyében az Önálló életvitel centrumok és a KÉK hálózat. Ezeket a tagszervezetek az országos szervezet égisze alatt beadott közös pályázatokból működtetik.

Úgy véljük, ez a sokféleség a helyi igényekhez való rugalmas alkalmazkodni tudás okán alakult ki. Mindezek hozzájárulhatnak a szervezet rezilienciájához. Ezt erősíti az is országos szinten, hogy az ÉFEOSZ kezdetektől tagja a nemzetközi fogyatékos érdekvédelmi hálózatoknak (Inclusion Europe, Disability Forum) és nyitott a képzésekre és tapasztalatcserékre.

Életút-szemlélet

Jellemzőnek találtuk még, hogy komplex, egymásra épülő szolgáltatásokat igyekeznek nyújtani, amelyek az érintett személyeknek az egész életútjuk során, a változó szükségleteikhez idomulóan nyújtanak segítséget. Fő célcsoportjuk a közoktatási rendszerből kikerülő értelmi fogyatékossgal élő személyek és családjaik. Interjúalanyaink úgy tapasztalják, hogy az érintettek e csoportja veszi igénybe leginkább a segítségüket, mivel esetükben vannak a legnagyobb hiányok a jelenlegi ellátórendszerben.

„Ez az életút meg élethelyzet szemlélet, hogy ilyen komplex szolgáltatásokat tudjunk nyújtani, és ezek így egymásra épülve tudják segíteni a mieinket” (közép-magyarországi régió vezetője)

Jellemző mind az országos, mind a régiós és megyei szervezetekre, hogy „ügyek” mentén, bejövő segítségkérések mentén is dolgoznak, és az adott eset örven veszik fel a kapcsolatot az összes érintett intézménnyel és szereplővel legyen ez gyámügy, oktatási-, egészségügyi- vagy szociális szolgáltatás.

1. táblázat. Jógyakorlatok tematikus példái az ÉFOÉSZ működésében

Jógyakorlatok típusai	Főbb példák
Az emberi jogok gyakorlata érvényesítése	1. Önérvényesítés – Önálló Életvitel Centrumok; önérvényesítő csoportok; workshopok és mentorálás. 2. „semmit rólunk nélkülünk” elv: a fogyatékossgal élő emberek részvétele a döntéshozatalban – érintet személyek bevonása társelnökként, testület tagként, tanárként és érdekvédelmi tanácsadóként; részvétel hazai és nemzetközi feladatokban. 3. Információs akadálymentesítés – Könnyen Érthető Kommunikáció (KÉK); szakértői adatbázis; egységes módszertan és szolgáltatás.
Közösségi erőforrások	1. Önkéntesség – Érintet szülők és helyi közösségek önkéntes munkája; diákönkéntesek; inkluzív kulturális és szabadidős programokban részt vevő önkéntesek 2. Szektorközi együttműködés – Együtt működés pl. önkormányzatokkal, oktatási intézményekkel, civil- és piaci szereplőkkel
Reziliencia	1. Decentralizált és helyi szükségletekre reagáló működés – Önálló megyei szervezetek; eltérő helyi proflok; szolgáltatási, foglalkoztatási, képzési vagy közösségi fókusz kialakítása a helyi igények szerint 2. Nemzetközi kapcsolatok és tudástranszfer – Részvétel nemzetközi fogyatékossgügyi érdekvédelmi hálózatokban; képzések és tapasztalatcserék
Életút- és élethelyzet-szemlélet	Egymásra épülő, életutat végig kísérő szolgáltatások: elsősorban az oktatásból kilépő személyek és családjaik támogatása; jogvédelmi ügyek mentén együtt működés más szolgáltatókkal (például gyámügy, oktatás, egészségügy)

Forrás: Saját szerkesztésű táblázat a kvalitatív kutatás eredményei alapján.

KIHÍVÁSOK AZ ÉFOÉSZ ORSZÁGOS, RÉGIÓS ÉS MEGYEI SZERVEZETÉNÉL

A szervezet országos, megyei és helyi szinten is találkozhat természetesen nehezen megoldható rendszerszintű és helyi problémákkal is. Ezekre az interjúk során maguk az interjúalanyok is kitértek. Szervezeti szintű közös kihívásokat tematizált mindhárom interjúalany, és előkerültek olyan kihívások is, melyeket csak egy vagy két interjúalany említett.

Közös kihívások az ÉFOÉSZ különböző szervezeti szintjein

Megfelelő szakemberutánpótlás. Közös kihívásként említették az interjúalanyok az ÉFOÉSZ által működtetett szociális szolgáltatásokban dolgozó szakemberek hiányát.

„Azokkal a feltételek [...] is, amiket egy ilyen helyi szervezet, mondjuk, mint munka vagy munkaadóként nyújtani tud. Hát, most ez nagyon nehéz [...] ez egyébként a szociális szolgáltatásokban dolgozó hiányokkal is [így van]. Tehát, hogy párhuzamosan fut, hogy vagy nem csak ott nagyon nehéz embert találni, de itt is az utánpótlás kérdése az egy erős kérdés.”
(közép-magyarországi régió vezetője)

„Nagyon sok megyében küzdünk azzal, hogy nem találunk szakembereket, nem tudjuk a szakembereket beépíteni a szolgáltatásainkba, önkéntes alapon dolgoznak az idősebb szervezeti vezetők” (közép-magyarországi régió vezetője)

Ennek oka részben rendszerszinten a szociális szektor alulfinanszírozottsága, tehát a normatívából finanszírozott szolgáltatások esetében a normatíva alacsony szintje, a pályázati rendszerből finanszírozott szolgáltatások esetében a pályázati rendszer kiszámíthatatlan működése, és a szektorban dolgozók bérének alacsony színvonala.

„[...] olyan kevés, ami erre a területre jön és [...] a fogyatékos emberekre, a szociális részre és azon belül a fogyatékosokra.” (országos szint, elnök)

Mindezek a makroszintű nehézségek megjelennek a helyi szervezetek konkrét gyakorlati működésének akadályoztatásában.

A szakemberutánpótlás másik nehézsége az ÉFOÉSZ emberjogi szemléletének megfelelő kollegák bevonása. A megfelelő szemlélet azt jelenti, hogy a szolgáltatások kialakítása személyközpontú és egyénileg differenciált, az önálló életvitelt, önrendelkezést és a támogatott döntéshozatalt támogatja.

„Emellett nagyon fontos maga a kollega is. Teljesen más szemléletet kell neki adni.” (Veszprém megyei vezető)

Támogatott döntéshozatal, érdekvédelem. Mindhárom interjúalany az érdekvédelmi tevékenység kihívásaként fogalmazta meg az értelmi fogyatékosággal élő személyek gondnoksági szabályozásának és működésének kérdését.

A Fogyatékos személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény szerint „A részes államok elismerik, hogy a fogyatékosággal élő személyeket az élet minden területén másokkal azonos alapon megilleti a jog-, illetőleg cselekvőképesség.” (2007. évi XCII. törvény) A cselekvőképesség korlátozása Magyarországon felnőtt emberek esetében háromféleképpen történhet: teljesen korlátozó gondnokság, részlegesen korlátozó gondnokság és a támogatott döntéshozatal (2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről). A gondnokság jogi intézménye a fogyatékosággal élő emberek cselekvőképességét korlátozza, míg a támogatott döntéshozatal cselekvőképességétől, önrendelkezésétől nem fosztja meg az egyént.

A szervezet emberjogi szemléletéből adódóan a támogatott döntéshozatal elterjesztését szorgalmazták értelmi fogyatékosággal élő személyek számára. A támogatott döntéshozatalt az ÉFOÉSZ honlapján így határozták meg: „A támogatott döntéshozatal egy olyan lehetőség, amely önállóságot és biztonságot ad egyszerre: megőrzi az érintett döntési jogát, miközben

megfelelő segítséget nyújt számára a mindennapi élet és a hivatalos ügyek világában. Ez egy rugalmas megoldás, amely segít elkerülni a szükségtelen gondnokság alá helyezést, és lehetővé teszi, hogy mindenki a saját életének aktív alakítója maradjon.” (ÉFOÉSZ honlap)

„Hát, az érdekvédelmit, hát abban nem érzem olyan nagyon sikeresnek magunkat, mert már éppen mindig mondogatom is, hogy vannak olyan témák, amiket még csak tolunk, akár ez a gyámság, [a] gondnokságrendszer [vagy] akár a választójog.” (országos szint, elnök)

Érdemes megjegyezni, hogy Magyarországon 2023-ban „288 fő részesült *támogatott* döntéshozatalban. A Központi Statisztikai Hivatal 2023-as adatai alapján a cselekvőképességet érintő gondnokság alatt állók száma több mint 57 000 fő, ebből [a] teljesen korlátozó gondnokság alatt állók száma megközelíti a 31 000 főt, [...] részlegesen korlátozó gondnokság alatt állók száma 24 000 fő, valamint közel 2 000 fő a mai napig kizáró gondnokság alatt áll.” (Az Országgyűlés 72/2025. (XII. 10.) OGY határozata az Országos Fogytékosságügyi Programról 2026–2036).

A támogatott döntéshozatal az előzőek értelmében egy olyan rendszer, melyben az érintett személynek nem gondnoka van, aki helyette dönt, hanem támogatója, és érvényesítheti saját akaratát. A támogatóját az érintett személy maga választja ki, vagy az ő beleegyezésével kerül sor a támogató kijelölésére (Gazsi 2016).

Ahhoz, hogy egy gondnokság alá helyezett személy támogatott döntéshozatali formába kerülhessen át, egy bírósági tárgyalás szükséges, amelyben részt vesz az érintett személy, a gondnoka, a gyámügy, a bíróság, ügyvédek és az a személy, aki a támogató lesz⁵

„A nehezített azért az a gyámügy. Mert azért ez a támogatott döntéshozatal nekem a másik vesszőparipám. [...] A gondnokság kell bizonyos dolgokban. De az sem mindegy hogyan. Tehát addig, ameddig egy gondnoknak 50 gondokoltja van. Akkor miről beszélünk? Személyközpontúság. Én se tudnám megcsinálni.” (Veszprém megyei vezető)

A támogatott döntéshozatal gyakorlati elterjesztésének feladatával rendszerszinten lényegében egyedül maradt a szervezet. Ugyan a hazai törvénykezés lehetővé teszi a támogatott döntéshozatalt, de a gyakorlatban széleskörben nem terjedt el. A közép-

⁵ Új Ptk. – II. könyv 2:38. § [A támogató kirendelése] (2) Ha a cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezési perben a bíróság úgy ítéli meg, hogy a cselekvőképesség részleges korlátozása sem indokolt, de az érintett személy meghatározott ügyei intézésében belátási képességének kisebb mértékű csökkenése miatt segítségre szorul, a gondnokság alá helyezés iránti keresetet elutasítja, és határozatát közli a gyámhatósággal. A támogatott a bíróság határozata alapján az érintett személlyel egyetértésben a gyámhatóság rendeli ki.

magyarországi régióvezető interjúalany szerint egy országos projektre lenne szükség, ami ezt a folyamatot támogatná.

„Mondhatnám a támogatott döntéshozatalt is, hogy egyébként kezdjünk vele valamit, hogyha tudunk országosan, akkor én azt mondom, hogy az ÉFOÉSZ nyitott, meg szerintem képes is megvalósítani egy támogatott döntéshozatalt elterjesztését szolgáló országos projektet, és ez viszonylag szerintem egyszerűen megugorható lenne. Állami részről van más útja is, ami egy hosszabb folyamat, ugye, politikai szándékokkal.” (közép-magyarországi régió vezetője)

„A támogatott döntéshozatal olyan nehezen tud megfoganni, annyira nagyon. Talán most egy kis fényt látok, hogy most lehet belőle valami.” (országos szint, elnök)

A szervezet működése során már több esetben találkozott hasonló helyzettel, amikor értelmi fogyatékosággal élő emberek kapcsán méltatlan helyzetek elleni hivatalos rendszerekkel szemben alulról jövő kezdeményezésekkel sikerült megváltoztatni az adott helyzetet. Ilyen volt az interjúk alapján a sorkatonaság alóli felmentés, vagy éppen a saját személyi igazolvány kiállítása lehetőségének megteremtése értelmi fogyatékosággal élő személyek esetében is.

Egyéb, a szervezeti működést és életvitelt befolyásoló kihívások. A Veszprém megyei vezető és a közép-magyarországi régió tagszervezetének vezetői említették, hogy az üzemanyag drágulása miatt több tevékenységüket nem tudják folytatni, ami mind az érintetteket, mind szüleiket, mind a tagszervezetek közötti együttműködést gyengíti (bálok szervezése, nagylétszámú nyaraltatás, tagszervezeti találkozások).

„Hát, azért a kilométernek a kilométerpénz az egy kihívás. Régebben sokkal többször mentünk ide-oda. Most azért, valljuk be, azért egy buszbérlettel nem egy egyszerű dolog.” (Veszprém megyei vezető)

Az üzemanyag drágulása tehát a személyes találkozások és a közösségépítő, szabadidős programok számának csökkenését eredményezte, ami hosszú távon a közösség gyengüléséhez vezethet.

Országos szintű fogyatékoságügyi érdekvédelem

Magyarországon minden fogyatékoságtípusnak van önálló országos érdekvédelmi szervezete. E szervezetek egyes ügyek mentén együtt képviselik a fogyatékosággal élő emberek érdekeit a kormányzatnál, tanácsadó testületekben vesznek részt. 2004-ben alakult

az úgynevezett FESZT, azaz a Fogyatékos Emberek Szervezeteinek Tanácsa, amely jelenleg 6 tagszervezetet tömörít.⁶

Az ÉFOÉSZ is tagja volt a FESZT-nek, azonban az intézményi férőhelykiváltás⁷ kapcsán felmerülő véleménykülönbségek miatt kiléptek.

„Kiléptünk annak idején a FESZT-ből, de azért van együttműködés a szervezetek között, szakmai kérdésekben főleg.” (közép-magyarországi régió vezetője)

Az ÉFOÉSZ meglátása szerint a nagy bentlakásos intézményekben élő emberekre kellene elsődlegesen először fókuszálnia a kiváltásnak, mert ők vannak emberi jogi szempontból a legnehezebb helyzetben, de a többi érdekvédelmi szervezet a családban élő fogyatékos személyek támogatott lakhatási ellátásának kiépítését tartotta prioritásnak. Az országos vezető és a közép-magyarországi régió vezetője is megerősítette, hogy bizonyos ügyek mentén továbbra is együtt dolgoznak a FESZT-tel, a szervezetből való kilépésük ellenére.

A szervezetek együttműködését, a közös érdekképviselést az országos politika sem támogatta az elmúlt években, és mindez leszivárgott a helyi szintű, különböző fogyatékosssággal élő csoportokat képviselő szervezetek szintjére is.

„Megosztani azért a szervezeteket, és akkor mindenki a saját érdeke mentén gondolja át ezeket a dolgokat. Tehát biztosan én most nem látok olyan lehetőséget se, de még talán szükségét se, hogy ... most olyan nagyon össze kellene nekünk fogni. Inkább mindenki a maga területét próbálja meg valahogy nyomni.” (országos szint, elnök)

“[...] helyi testületek, azok is azért, tisztelet a kivételnek, de követték azt az országos példát, hogy azért úgy szétverték ezeket a fogyatékosügyi kerekasztalokat.” (közép-magyarországi régió vezetője)

Fogyatékosügy, mint nem priorizált szakpolitikai terület. A fogyatékosügy, mint kevésbé priorizált szakpolitikai terület már megjelent a szakemberutánpótlás nehézségeinek tematizálásánál, az érdekvédelmi szervezetek és a kormányzat együttműködésének leépítésénél. Mindez erőteljesen megjelenik az állami finanszírozási, érdekvédelmi, egyeztetési kérdésekben is.

⁶ Forrás: FESZT honlap, <https://www.feszt.eu/>

⁷ A Fogyatékos személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény 19. cikke alapján a fogyatékos embereknek joguk van az önálló és közösségi életvitelhez, amelyhez akadálymentes közszolgáltatásokra és többféle közösségi támogató szolgáltatásra van szükség. Tehát nem nagylétszámú szegregált, hanem közösségi szolgáltatások kialakítására van szükség.

„Az uniós forrással kifutott, és akkor arról nem beszélve, hogy ugye ezeket ... az EFOP egy-egy évben létrejött szolgáltatásokat utána egy hároméves program keretében még támogatta a kormány egy csökkenő finanszírozással. És akkor, hát, ez nagyon meglátszott a szolgáltatáson.” (országos szint, elnök)

„Néha még a Szerencsejáték Zrt.-hez fordultunk, akkor kopogattunk, mit tudom én, valamennyit, aztán azt is levették, úgyhogy erről le is szoktattak bennünket.” (országos szint, elnök)

„[...] a fővárosi, nem tudom, fogyatékosügyi tanács vagy fogyatékosügyi érdekvédelmi fórum vagy, vagy egyebekbe, így bejelentkeztünk, meg ott is szoktunk néha lenni, de ezt nem gondoljuk ilyen nagyon erős meg valóban érdemi eredményt nyújtó beavatkozási pontnak.” (közép-magyarországi régió vezetője)

Szemlélet. Megjelent az interjúkban az értelmi fogyatékosággal élő személyekkel szembeni előítéletek problémája, a szemléletformálás fontosságának hangsúlyozása is.

„Büszkék vagyunk, meg szóba állunk, meg mit tudom én, de ez még nem az a szemlélet, aminek kell lenni. Tehát én azt látom, hogy itt van még azért nagyon sok tennivaló mindenkinek a politikától kezdve az embereknek mindenkinek.” (országos szint, elnök)

Finanszírozás – helyi erőforrások gyengülése, csökkenése. A lokális, helyi erőforrások és a helyi szükségletekre való reagálás megjelent a jó gyakorlatok között, azonban két interjúalany megfogalmazott ezzel kapcsolatban nehézségeket is. A 2011-ben hatályba lépett Alaptörvény és az új önkormányzati törvény (2011. évi CLXXXIX. törvény) következtében Finta István és szerzőtársai (2021) szerint az önkormányzatok saját rendelkezésű forrásai csökkentek, „az állami támogatások felhasználása túlságosan kötötté vált, a kiegyenlítési mechanizmusok átláthatatlanok, a helyi hitelfelvételi önállóság erősen korlátozott és a költségvetési elosztás során nincs valós egyeztetés az önkormányzatokkal.” (Finta et al. 2021:6)

„Kis mennyiségű helyi pályázatok voltak tehát most, hogyha visszatekintek a 16 évvel ezelőtti helyzetre, akkor a helyi szervezeteinknek azért is volt könnyebb dolga, mert helyben hozzá tudtak jutni forrásokhoz.” (közép-magyarországi régió vezetője)

A közép-magyarországi régió szervezeteinek különösen nehéz helyzete lehetett, mert a NUTS2 régiós besorolás alapján Közép-Magyarország eleve nem számított konvergencia régiónak,⁸

⁸ Európai Unió szinten felzárkóztató fejlesztésre szoruló régió.

tehát alapvetően kevesebb pályázati forráshoz tudtak jutni. 2011 után az önkormányzati források csökkenésével az önkormányzatok támogatására sem feltétlenül számíthattak (Botka et al. 2009).

„A helyi szervezeteink előtt is több volt a lehetőség arra, hogy önkormányzatoktól forrásokat szerezzenek meg pályázatokon induljanak, és ugye ezek egyszerre szűntek meg nagyjából, hogy az önkormányzatoknál is, nagyon tisztelet a kivételnek, de nagyon-nagyon, ugye, forráskivonás történt. [...] például több szervezetnek felmondták a kedvezményes bérleti szerződését az ingatlanokra, mert annyira hasznosítási igény volt, egyáltalán nem voltak pályázatok, nagyon a központi forrásokra voltak ráutalva, ugye az ÉFOÉSZ központ az ugye különböző feladatok mentén lobbizott forrásokra.” (közép-magyarországi régió vezetője)

Ennek következtében megnőtt a központi szervezettől való pénzügyi függőség, a közös pályázati források felhasználása, ami viszont nem feltétlenül tükrözi a helyi szükségleteket, azokat háttérbe szoríthatja.

Helyi partnerek megtalálása, bevonása. Adott településen, településeken támogató partnerek szintén tudnak jó gyakorlatként és kihívásként is megjelenni. A szervezet, szemléletéből kifolyólag, arra törekszik, hogy a helyi szervezet és a fogyatékkal élő személyek is a helyi közösség integráns részei legyenek.

„... mi olyan típusú szolgáltatást szeretnénk, ami így beilleszkedik az adott településnek az életébe. Ehhez szükséges az önkormányzati egyéb civil együttműködés. És ezt ez sok helyen nem értik meg.” (országos szint, elnök)

„Abban mondjuk akár a könnyen érthető kommunikációs képzések vagy a támogatói attitűdfejlesztés vagy kialakítás, azok úgy viszonylag nagyobb számban tudnak megvalósulni itt is. Kevesebb önkormányzati partnerünk van, több civil meg szociális szolgáltató partner veszi ezt jobban igénybe.” (közép-magyarországi régió vezetője)

A közép-magyarországi régió vezetője éppen arról beszélt, hogy személyes ismeretség hiányában nagyon nehéz elfogadtatni az önkormányzatokkal, hogy a fogyatékosügy, pl. a fogyatékosokkal élő személyek számára a szolgáltatások működtetése fontos lenne.

„Most vagyunk egyébként tárgyalásban több önkormányzattal is, mert most van lehetőségünk két új napközi otthonnak a megnyitására, és pont erről vagy ezért nehezen megy át. Az alpolgármestereknél nyilván a szociális ágazatért felelős önkormányzati dolgozók azért ezt jobban látják, de még ott se feltétlenül mondanám.” (Veszprém megyei vezető)

A Veszprém megyei szervezet vezetője a személyes ismeretségből származó előnyöket ki tudja aknázni, de természetesen ehhez szükséges az ő személyes partneri hozzáállása a többi szervezethez, intézményhez és a helyi kötődése, beágyazottsága, ami a szolgáltatásaihoz, és célcsoportjukhoz való viszonyulásra is pozitív hatást gyakorol.

„Hát, mondjuk, vidéken vagyunk, vidéken mindenki ismer mindenkit. És olyan természetes volt, hogy én bementem és akkor előtte is dolgoztunk együtt önérvényesítésben, mindenben, és mondtam, itt ez a projekt, mi lenne, hogyha úgy csináljuk?” (Veszprém megyei vezető)

„Mindenkinek megtalálni, amit szeret, amit akar, és hogyha úgy mész, hogy találjuk meg ezt a közös nevezőt, akkor ebből csak jó munka lehet.” (Veszprém megyei vezető)

2. táblázat. Azonosított kihívások emblemikus példái az ÉFOÉSZ működésében

Azonosított kihívások típusai	Főbb példák
Emberi jogok gyakorlati érvényesítése	A támogatott döntéshozatal korlátozott gyakorlati érvényesülése: a gondnoksági rendszer dominanciája; a támogatott döntéshozatal jogintézményének alacsony elterjedtsége; összetett intézményi és jogi folyamatok
Országos szakpolitikai akadályok	Humán erőforrás- és szakember-utánpótlás: szakemberhiány a szociális szolgáltatásokban – alacsony bérek; megfelelő szakemberek megtartásának nehézsége; időszűke, részben önkéntes szervezet vezetőik. Korlátozott érdekvédelmi és szakpolitikai érdekvérvényesítési lehetőségek: egyes, régóta képviselt ügyekben – például gondnokság, választójog – lassú előrelépés. A fogyatékosügy korlátozott szakpolitikai prioritása: bizonytalan vagy csökkenő finanszírozás – projektek lezárását követő támogatás visszaesése; az érdekvédelmi egyeztetések korlátozott eredményessége.
Fogyatékosügy érdekvédelem fragmentáltsága	Az országos érdekvédelmi szervezetek közötti érdek- és prioritáskülönbségek: az ÉFOÉSZ kilépése a FESZT-ből; a közös érdekképviselő gyengülése; helyi fogyatékosügy fórumok visszaszorulása.
Lokális kihívások	Fogyatékosügy érdekvédelem helyi szintű fragmentáltsága: helyi fogyatékosügy fórumok visszaszorulása. Helyi erőforrások szűkülése – önkormányzat és helyi pályázat források csökkenése; kedvezményes ingatlanhasználat lehetőségek megszűnése; területi különbségek a pályázat forrásokhoz való hozzáférésben A működési költségek növekedése – üzemanyagárak, utazási és buszbérleti költségek növekedése; találkozók, nyaralások, közösségi programok visszaszorulása. Helyi partnerek bevonásának nehézsége – önkormányzat partnerek korlátozott bevonódása; a fogyatékosügy szolgáltatások helyi jelentőségének eltérő megítélése; személyes kapcsolatok fontossága
Társadalmi szemléletváltás elakadása	Szakember utánpótlás: az emberi jogi szemléletet képviselő munkatársak megtalálásának nehézsége Társadalmi attitűdök – az értelmi fogyatékosokkal élő emberekkel kapcsolatos előítéletek fennmaradása; az emberi jogi és partneri szemlélet hiányosságai.

Forrás: saját szerkesztésű táblázat a kvalitatív kutatás eredményei alapján.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy hogyan működnek a hazai fogyatékosügyei érdekvédelmi szervezetek, milyen jó gyakorlataik és kihívásaik vannak. Mindezt az ÉFOÉSZ, az értelmi fogyatékossggal élő személyek célcsoportjának országos érdekvédelmi szervezete esetén keresztül vizsgáltuk.

Az ÉFOÉSZ egy országos szintű szervezet, melynek tagszervezetei egyszerre vannak jelen érdekvédelmi szervezetként, helyi szolgáltatóként és a helyi közösség szereplőjeként is. Jó gyakorlatként azonosítottuk azon működésmódokat, amelyek támogatják a fogyatékossg emberi jogi szemléletét, illetve, amelyek a helyi közösségi erőforrásokra építenek, a helyi szükségletek köré szerveződnek. A fogyatékossg emberi jogi megközelítése egyszerre hangsúlyozza a fogyatékossggal élő emberek egyenjogú állampolgár mivoltát és a közösségben, társadalomban való akadálymentes részvételhez való jogukat. Azt találtuk, hogy az ÉFOÉSZ-ben országos és helyi szinten is megjelenik ez a szemlélet, ami összhangban van Petri (2019) következtetésével, miszerint az emberi jogi megközelítés a nagy országos szintű fogyatékossgügyei érdekvédelmi szervezeteknél megjelenik.

Az emberi jogi megközelítést támogatja a szervezet többek között a „semmit rólunk nélkülünk” elv gyakorlati alkalmazásával, az értelmi fogyatékossggal élő személyek „önérvényesítésének” támogatásával és az információs akadálymentesítés elterjesztésével. A szervezet közösségbe ágyazottsága jól látszik abból, hogy minden magyarországi megyében rendelkezik legalább egy tagszervezettel, ahol erős közösségi bázisát adják az érintetti szülőkből álló csoportok. Jellemzően az önkéntesség helyi, megyei szinten jelenik meg. A tagok között a kölcsönös segítségnyújtás, míg az önkéntességen belül leginkább az informális önkéntesség a jellemző, de eseti szinten a formális önkéntesség is megjelenik, például a kötelező középiskolai közösségi szolgálat keretében 50 órás önkéntesek által. Az interjúkban megmutatkozó gyakorlatok alapján azt mondhatjuk, hogy az ÉFOÉSZ helyi működésében ezek a viszonyossági és nem viszonyossági segítségnyújtási formák (Bartal 2025) egymás mellett, részben egymással összefonódva jelennek meg.

A helyi szükségletekre alapozott működésmódjuk megjelenik az érdekvédelmi munkájukban és a szolgáltatásaik működési elvében is, ezt igazolja, hogy egyes tagszervezetek profilja jelentősen különbözhet: egyes helyeken a szolgáltatások és a foglalkoztatás, máshol a képzések, az önérvényesítés vagy a közösségi és szabadidős tevékenységek kerülnek előtérbe.

E sokféleség nem gyengeségként, hanem a helyi környezethez való alkalmazkodás képességeként értelmezhető, a szubszdiaritás elvének megfelelően.

Kihívásként azonosítottunk több olyan tényezőt, melyeket a szervezet nem, vagy csak korlátozottan tud kezelni jelenleg. Többek között, hogy a fogyatékoságügyi szakpolitika történeti távlatban sem egy prioritizált terület, ami az ellátásban dolgozó szakemberek számára és bérezésére, a működési forrásokra is hatással van. Nehézség továbbá, hogy a fogyatékoságügyi érdekvédelem a fogyatékosági csoportok szerint törésvonalakkal tarkított. Ezek az eredmények összhangban állnak Petri és Hruskó (2024) megállapításaival, akik a magyar fogyatékoságügyi mozgalom elmúlt évtizedeinek elemzésében a mozgalmi tér szűkülését, a konzultatív platformok kiüresedését és a fogyatékoságügyi szervezetek közötti fragmentációt hangsúlyozzák.

Kihívásként azonosítottuk, hogy a szervezet által képviselt személyekkel, konkrétan a fogyatékosággal élő személyekkel és az értelmi fogyatékosággal élő emberekkel szemben továbbra is jelen vannak a társadalmi előítéletek, amik hátráltatják egyebek mellett a partneri együttműködések kialakítását például önkormányzatokkal. A szervezetek számára nehézséget jelent emellett az is, hogy a működési költségeken belül a mobilitáshoz, közösségi találkozásokhoz nélkülözhetetlen üzemanyag drágulása, valamint a működéshez szükséges források alacsony szintje veszélyeztetheti a szervezet közösségeinek fenntartható működését. Összességében azt találtuk, hogy az ÉFOÉSZ jelenlegi tevékenysége továbbra is, mind szervezeti, mind helyi szinten számos innovatív gyakorlatot működtet, amely az emberi jogi modellt képviseli (önrendelkezés, önérvényesítés stb.) és a közösségi részvétel elveire épül, azonban ezek szélesebb körű megvalósulását sok esetben rendszerszintű tényezők korlátozzák.

Kutatásunk „pilot study” jellegűnek tekinthető, mivel csupán egy fogyatékoságügyi érdekvédelmi szervezetet vizsgáltunk, tehát eredményeink nem általánosíthatók a teljes fogyatékoságügyre, de úgy véljük, megállapításaink jó kiindulópontként szolgálhatnak a területre vonatkozó jövőbeli kutatások számára.

Véleményünk szerint a fogyatékoság emberi jogi szemléletét támogatná, ha nagyobb politikai figyelem és több és kiszámíthatóan biztosított forrás kerülne a fogyatékoságügy területére. Emellett úgy véljük, hogy a „semmit rólunk nélkülünk” elvnek a mindennapi gyakorlatban történő alkalmazását szolgálná, ha a támogatott döntéshozatal jogi intézménye széles körben elterjedne egy ezt elősegítő társadalmi szemléletformáló program hatására. Ha pedig minden

fogyatékos ember cselekvőképessége megmaradna, de megkapná egyénileg a számára szükséges támogatást és lenne választójoga, akkor az e társadalmi csoport politikai nyomásgyakorló képességére is előnyösen hatna, mivel az érintett személyek maguk tudnák a közpolitikai preferenciáikat megfogalmazni.

IRODALOM

Bartal Anna Mária (2025): A „láthatatlan” önkéntesség – néhány adalék az informális önkéntesség differenciált megközelítéséhez és leírásához. *Önkéntes Szemle*, 5(3) pp. 3-25.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2025.3.3-25>

Bernát Anikó – Petri Gábor – Vajda Dorina – Kozma Ágnes (2022): A fogyatékossgal élő emberek jogaival és társadalmi részvételével kapcsolatos lakossági attitűdök. In. Kolosi Tamás – Szelényi Iván – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2022*. Budapest: TÁRKI, pp. 493-506

Botka Mónika – Péti Márton – Szilágyi Györgyi – Salamin Géza – Radvánszki Ádám (2009): *Kézikönyv a területi kohézióról*. Budapest: Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium – VÁTI Nonprofit Kft.

Ficsorné Kurunczi Margit (2009): Az intellektuális fogyatékossgal élő emberek mozgalmának hazai története In. Hegedűs Lajos – Ficsorné Kurunczi Margit – Szepessyné Judik Dorottya – Pajor Emese – Könczei György (szerk.): *A fogyatékossgügy hazai és nemzetközi története*. Budapest: ELTE, pp. 34-67

Finta István – Hoffman István – Pálné Kovács Ilona – Péteri Gábor (2021): A magyar önkormányzati rendszer megújulásának irányai. *Polarities*, 2(2), pp. 3-26.

DOI: <https://doi.org/10.15170/PSK.2021.02.02.01>

Gazsi Adrienn (2016): A támogatott döntéshozatal elve és gyakorlata. *Esély*, 27(2) pp. 62-92.

Juhász Péter (2025): *A participáció elvének gyakorlati megvalósulása a fogyatékossggal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény nemzeti szintű implementációja terén, különös tekintettel a független monitoring mechanizmusra*. Doktori értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola.

Magyarország Kormánya (2022): *B/520 Beszámoló Az Országos Fogyatékossgügyi Programban foglalt célok időarányos teljesítéséről (2015-2020)*

<https://www.parlament.hu/irom42/00520/00520.pdf> Letöltve: 2026.08.11

Petri Gábor (2019): Az emberi jogok és a fogyatékos emberek társadalmi mozgalma. *Fogyatékossg és Társadalom*, 5(1) pp. 29-56. DOI: 10.31287/FT.hu.2019.1.2

Petri Gábor – Hruskó Erika (2024): „Mi történt velünk?” *socio.hu*, 14(4) pp. 22-46.

DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2024.4.22>

Internetes források

ÉFOÉSZ honlap: <https://efoesz.hu/> Letöltve: 2026.08.11.,

FESZT honlap: <https://www.feszt.eu> Letöltve: 2026.08.11.

Jogszabályi hivatkozások

2003. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300005.tv>

2007. évi XCII. törvény a Fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700092.tv>

2011. évi CLXXXIX. törvény: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100189.tv>

Az Országgyűlés 72/2025. (XII. 10.) OGY határozata az Országos Fogyatékosügy Programról 2026–2036

SIKERESEN ÚJRADEFINIÁLT ÖNKÉNTESMENEDZSMENT A BUDAPESTI HAJLÉKTALANELLÁTÁSBAN

MÉNESI KRISTÓF¹

Absztrakt

A Csak Egyet Szolgálat több mint másfél évtizedes működése során fokozatosan alakította ki azt a szakmai és szervezeti modellt, amelyben a közvetlen szociális segítségnyújtást elsősorban fizetett munkatársak végzik, miközben az önkéntesek kiegészítő, ugyanakkor értékteremtő szerepet töltenek be. Az esettanulmány fókuszában az a példa áll, hogy egy professzionális szociális szolgáltató szervezet életében miként változhat az önkéntesség szerepe a szervezet fejlődésével párhuzamosan.

Mindezekből következően áttekintjük a Csak Egyet Szolgálat létrejöttének és fejlődésének főbb állomásait, bemutatjuk jelenlegi működését, valamint elemezzük az önkéntesség szervezeten belüli változó szerepét. A 2026 szeptemberétől bevezetendő új önkéntesmodell háttérében az a felismerés állt, hogy noha az önkéntesek korábban is fontos hozzájárulást jelentettek a szervezet működéséhez, a munkájukban rejlő lehetőségek tudatosabb szervezéssel és közösségépítéssel jelentősen tovább növelhetők.

Az új rendszer célja nem pusztán az önkéntesek számának növelése, hanem egy olyan elkötelezett önkéntesközösség kialakítása volt, amelyben az egyéni képességek, motivációk és kapcsolatok a szervezet küldetésének szolgálatába állíthatók. A változás lehetőséget teremt magasabb hozzáadott értékű önkéntes szerepek kialakítására, a társadalmi kapcsolatok bővítésére, valamint arra, hogy az önkéntesség ne csupán erőforrásként, hanem közösségi és missziós értéket teremtő tényezőként is megjelenjen.

Kulcsszavak: hajléktalanság, misszió, szociális segítségnyújtás, önkéntesség, Csak Egyet Szolgálat

Successful redefinition of volunteer management in homeless services in Budapest – a case study of the Only One Mission

Kristóf Ménesi

Abstract

Over more than fifteen years of operation, Only One Mission has gradually developed a professional and organizational model in which direct social support is primarily provided by paid staff, while

¹ Ménesi Kristóf, bölcész (BSc) és okleveles közgazdász (MSc), a Csak Egyet Szolgálat Alapítvány kommunikációs és forrásfejlesztési vezetője.

volunteers fulfill a complementary yet value-creating role. This case study focuses on the evolution of volunteering within a professional social service organization. The study reviews the main stages of Only One Mission's establishment and development, presents its current operational model, and analyzes the changing role of volunteering within the organization. The new volunteer model introduced in September 2026 was based on the recognition that, although volunteers had previously made an important contribution to the organization's work, the potential inherent in volunteer engagement could be significantly increased through more intentional coordination, community building, and strategic management. The aim of creating and implementing the new framework was not merely to increase the number of volunteers, but to develop a committed volunteer community in which individual skills, motivations, and relationships can be aligned with the organization's mission. The change creates opportunities for higher-value volunteer contributions, broader social connections, and a new understanding of volunteering – not only as a resource supporting organizational capacity, but also as a factor generating community and mission-driven value.

Keywords: homelessness, mission, social assistance, volunteering, Only One Mission

BEVEZETÉS

A magyar nonprofit szektorban működő karitatív és szociális szervezetek jelentős része – az ágazatot általánosan jellemző forráshiány miatt – tevékenységét nagymértékben önkéntesek bevonására alapozza.² Az önkéntes munka e szervezeteknél nem csupán a szolgáltatások kiegészítő eleme, hanem sok esetben azok fenntarthatóságának egyik alapvető feltétele is. Ha kisebb számban is, de léteznek azonban olyan civil-nonprofit szervezetek, amelyek működési modellje inkább a professzionális szolgáltató szervezetekére hasonlít. E szervezeteknél a folyamatos szakmai jelenlétet elsősorban főállású munkatársak biztosítják, míg az önkéntesek fontos, ugyanakkor tudatosan lehatárolt, kiegészítő szerepet töltenek be.

Jó példa erre a keresztény értékrendjéből fakadó küldetést a szociális szakma módszertanával ötvöző Csak Egyet Szolgálat, mely több mint másfél évtizede nyújt komplex segítséget a mélyszegénységben élő emberek számára Budapesten. Bár az általa nyújtott szolgáltatásokat elsődlegesen fizetett szakemberekre építi, az önkéntesek – szerepük és feladataik időközben bekövetkezett változásai ellenére – a szervezet létrejötte óta fontos értéket képviselnek; munkájukkal nem helyettesítik a szakmai feladatellátást, hanem inkább kiegészítik és gazdagítják azt.

² <https://ksh.hu/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai/2024/2-16>

A jelen tanulmány célja a Csak Egyet Szolgálat működésének bemutatása, kettős fókusszal: egyrészt áttekinti a Csak Egyet Szolgálat küldetését, értékrendjét, létrejöttének történetét, szervezeti fejlődését és jelenlegi szakmai működését. Másrészt bemutatja az önkéntesség szervezeten belüli helyét és szerepének az idő előrehaladtával bekövetkezett változásait, külön figyelmet fordítva arra a szemléletváltásra, amelynek eredményeként 2026 szeptemberétől az önkéntesmenedzsment új alapokra helyeződik a Csak Egyet berkein belül. A szervezet példája jól szemlélteti, hogy az önkéntesség értéke nem kizárólag a bevont önkéntesek számában vagy az általuk elvégzett munka pénzügyi ellenértékében mérhető, hanem abban is, hogy az önkéntesek milyen kapcsolati, közösségi és missziós többletet teremtenek a szervezet küldetésének megvalósítása során.

A CSAK EGYET SZOLGÁLAT SZERVEZETI HÁTTERE, KÜLDETÉSE, ÉRTÉKRENDJE ÉS A SZOCIÁLIS ELLÁTÓRENDSZERBEN BETÖLTÖTT HELYE

A Csak Egyet Szolgálat 2011 óta végez katolikus missziós és karitatív munkát, 2012 óta pedig az Új Jeruzsálem Katolikus Közösség fenntartásában működik. Az Új Jeruzsálem Katolikus Közösség a katolikus egyház önálló egyházi jogi személye, amelynek sajátos jogállása a fenntartott intézmény számára is nagyfokú szakmai és szervezeti önállóságot biztosít. Ennek megfelelően a Csak Egyet Szolgálat működése sem szervezeti, sem finanszírozási értelemben nem kapcsolódik közvetlenül egyházmegyei vagy szerzetesrendi struktúrákhoz, azaz egyház-közi civil-nonprofit szervezetként határozható meg.

A Csak Egyet Szolgálat küldetése az, hogy a testi-lelki értelemben leginkább rászoruló emberek életében elősegítse az önbecsülés és a méltóságtudat megerősödését, különösen azok körében, akiknél ezek az alapok soha nem tudtak megszilárdulni, vagy életútjuk során jelentősen sérültek. E küldetést a gyakorlatban a mélyszegénységben élő emberek számára nyújtott, a szociális munka és a mentálhigiénés intervenció eszközeit ötvöző komplex segítségnyújtással igyekszik megvalósítani, melynek támogatási spektruma az alapvető szükségletek kielégítésétől a hosszú távú egyéni és társadalmi stabilizáció elősegítéséig terjed.³

³ Lásd a Csak Egyet Szolgálat honlapját: <https://csakegyet.hu/kikvagyunk/rolunk>

Szociális szolgáltként a szervezet egy olyan világ kialakulásáért dolgozik, amelyben mindenki, akinek több van valamiből, mint amennyire szüksége van, megosztja javait azokkal, akik a legalapvetőbb dolgokban is hiányt szenvednek, illetve, ahol a hajléktalanságban élő emberek, a rászoruló személyek és családok mindannyian megkapják azt a fiziológiai segítséget, amire a legsürgetőbbben, és azt a lelki támogatást, amire a leginkább szükségük van. Katolikus missziós szolgáltként a szervezet víziója ugyanakkor túlmutat az evilági társadalmi célokon: küldetésének részét képezi annak elősegítése is, hogy minden ember – társadalmi helyzetétől, nemétől, származásától vagy bőrszínétől függetlenül – eljuthasson a halál utáni örök életre, amelyet a keresztény hit Isten színéről színre látásaként és az örök boldogság állapotaként értelmez.⁴

A Csak Egyet Szolgálat működését általánosságban a keresztény hitből fakadó emberkép és szolidaritás-értelmezés határozza meg, a szervezet életében ugyanakkor kiemelt szerepet kapnak bizonyos alapértékek. Ezek közé tartozik az emberi méltóság tisztelete, a kiszámíthatóság és a személyesség, amelyek a szervezet belső működésében és a külső érintettekkel – a szolgáltatást igénybe vevőkkel, a partnerekkel, az önkéntesekkel és a támogatókkal – kialakított kapcsolatokban egyaránt érvényesülnek.

A szervezet elsődleges tevékenysége egy budapesti nappali melegedő működtetése, amely a hajléktalanellátás intézményrendszerén belül alacsony küszöbű szolgáltatásként biztosít pihenési, tisztálkodási, étkezési és közösségi lehetőségeket. A szolgáltatás ugyanakkor túlmutat az alapvető szükségletek kielégítésén: szociális ügyintézésben nyújtott segítséggel és egyéni esetkezelési elemekkel is támogatja az érintetteket, így a mindennapi megküzdés mellett a hosszabb távú továbblépés lehetőségeinek megteremtésére is törekszik.

A Csak Egyet Szolgálat – szemben a magyar hajléktalanellátó rendszer nappali ellátási szegmensében működő, jellemzően több telephelyen és gyakran összetett intézményi struktúrában szolgáltatásokat nyújtó, nagyobb országos lefedettségű szervezetekkel – egy koncentrált, egyetlen szolgáltatási helyszínre épülő modellben dolgozik. E modell a kisebb szervezeti méretből fakadó korlátokat a szakmai fókusz erősítésével ellensúlyozza, miközben lehetővé teszi a közvetlenebb jelenlétet, a rugalmasabb működést és a vendégkörrel kialakított személyesebb kapcsolatok fenntartását, amelyek a szolgáltatás minőségének meghatározó elemei.

⁴ Lásd a Csak Egyet Szolgálat honlapját: <https://csakegyet.hu/kikvagyunk/rolunk>

A CSAK EGYET SZOLGÁLAT KIALAKULÁSA ÉS SZERVEZETI FEJLŐDÉSE

Az alapítás időszaka

A Csak Egyet Szolgálat, melynek története 2007-ig nyúlik vissza, alulról jövő kezdeményezésként indult. Az alapító⁵ a Városmisszió nevű budapesti keresztény programsorozat idején kapott belső indítást egy olyan hely megteremtésére, amely szakít a segélyezés személytelen gyakorlatával. Célja egy olyan „sziget” létrehozása volt, ahol a társadalom peremére szorult emberek nem csupán ellátást, hanem megtört méltóságtudatuk helyreállítására alkalmas, szeretetteljes és otthonos környezetet kapnak.

A kezdeti indítást a többéves előkészület, ima és tervezgetés időszaka követte, amelynek során egyértelművé vált, hogy a szociális ellátórendszer már meglévő, nagyobb szereplői nem nyitottak az elképzelés meghonosítására, így annak megvalósítása végül a Jó Pásztor Nővérek Kongregációja⁶ bábáskodása mellett, egy új intézmény megalapításában öltött testet. A Csak Egyet Szolgálat 2011. január 1-jén kezdte meg hivatalos működését nappali melegedőként egy piaci alapon bérbe vett pesti pincehelyiségben, és azóta megszakítás nélkül áll a rászorulóknak rendelkezésére.

A működés első nyolc éve

A szervezet működésének 2011 és 2019 közötti időszakát lassú, tégláról téglára történő építkezés és alacsony társadalmi láthatóság jellemezte. A kezdeti években a munkatársi közösség szinte teljes kapacitását a rászorulóknak napról napra történő segítése kötötte le. Ekkor kerültek kidolgozásra a mára sokak által ismert, kifejezetten a Csak Egyet Szolgálatra jellemző szociális segítségnyújtási formák, mint például a *Szamaritánus*, a *Mustármag* vagy éppen a szervezet ikonikus, *Karolj fel!* elnevezésű programja. A külvilág felé irányuló kommunikáció ebben az időszakban még alkalmi és improvizatív volt, ennek ellenére a kezdeti évek során

⁵ Kunszabóné Pataki Anna, szociálpolitikus és férje, Kunszabó Zoltán, diakónus.

⁶ A kongregációt 1835-ben alapította Pelletier Szent Mária Eufrazia a franciaországi Angers-ben. Lelkiségük középpontjában Krisztus, a Jó Pásztor irgalmas szeretete áll. Kifejezetten a társadalom peremére szorultakkal foglalkoznak: bántalmazott nőkkel és gyermekeikkel, hajléktalanokkal, prostituáltakkal és az emberkereskedelem áldozataival. Magyarországon 1892-ben telepedtek le Óbudán, ahol anyaotthonokat és leánynevelő intézeteket működtettek; 1951-ben feloszlatták őket, de 1990-ben újraindultak, és 2025-ös Magyarországról történő kivonulásukig Budapesten és Gyöngyösön voltak jelen (<https://www.magyarKurir.hu/megszentelt-elet/megmutattak-isten-irgalmas-arcát-elbucsúztak-magyarországi-szolgálatuktól-jó-pásztor-nővérek>).

azért több fontos kommunikációs mérföldkő is megvalósult: létrejött a Szolgálat Facebook-oldala, elindult a havi hírlevélküldés, valamint egy kezdetleges honlap is kialakításra került. A 2018-as évben pedig megjelent a *Senki gyermekei* című könyvecske, amely novellisztikus formában dolgozza fel az ellátó huszonhat hajléktalan vendégének történetét; a kiadvány később több kiadást is megért, illetve angol és német nyelvre is lefordították. Miközben a szervezet külső kommunikációja lassan – lassan fejlődött, működésének pénzügyi háttere ebben az időszakban továbbra is a kezdetektől meglévő finanszírozási modellre épült: nagyobb részben az állami normatív támogatásra, kisebb részben pedig a fenntartó Új Jeruzsálem Katolikus Közösség bizonyos tagjainak adományaira.

Fejlesztési változások a „láthatóságban” 2019 és 2022 között

A harmadik, 2019 és 2022 közötti időszakban az ellátás módszertana tovább finomodott, a szociális segítségnyújtás bevett formái megszilárdultak, a lelki és mentálhigiénés támogatás szerepe pedig fokozatosan erősödni kezdett. A külvilággal való kapcsolat és a finanszírozás szempontjából egyaránt fontos mérföldkövet jelentett a kommunikációs és forrásfejlesztési iroda 2019-es létrehozása, amely első éveiben a további fejlődés fontos alapjait fektette le. Az újonnan létrehozott kommunikációs csapat – amely egy, az intézményhez közeli, külön bejáratú és szintén bérelt irodában kapott helyet –, arculati kézikönyvet dolgozott ki, új honlapot és Instagram-csatornát hozott létre, valamint megteremtette az adománygyűjtés alapjait, amely később az állami normatíva mellett fokozatosan a szervezet egyik meghatározó pénzügyi támaszává vált. Ezek az újítások és az adományozói kör bővülése nélkülözhetetlenek voltak ahhoz, hogy a Csak Egyet Szolgálat sikerrel tudjon megbirkózni a COVID-világjárvány, valamint az orosz-ukrán háború kitörése nyomán kialakult inflációs sokkhatás jelentette kihívásokkal.

A COVID-19 pandémia óta eltelt időszak – új fejlődési szakasz

A jelenleg is tartó negyedik időszak 2023 áprilisában egy kiemelkedő mérföldkövel indult: Ferenc pápa budapesti látogatása során az alapítók a magyar egyház-közeli szociális ellátórendszer képviselőjeként egyedülként kaptak lehetőséget arra, hogy az általuk alapított szervezet tevékenységéről három percben beszámoljanak az Egyházfőnek a Budapesti Árpád-házi Szent Erzsébet Plébániatemplomban.⁷ A kiemelt médiafigyelemből fakadó, ugrásszerűen

⁷ Ferenc pápa Budapesten: Az igazi hit „kényelmetlen”. *Heti Világgazdaság*, 2023. 04. 29.

megnövekedett ismertségnek is köszönhetően a Csak Egyet Szolgálat ettől az évtől kezdve új fejlődési szakaszba lépett: a szegényellátás és a lelki segítségnyújtás módszertana további finomhangolásokon esett át, új támogatási formák jelentek meg (például az Előszoba-program⁸ és az Ebéd-örökbefogadási program⁹), az ellátóhelyiség komfortfokozata pedig számos kisebb-nagyobb infrastrukturális fejlesztésnek köszönhetően jelentősen javult (kazáncsere, nyílászárócserék, az általános és akadálymentes WC teljes körű felújítása stb.). Mindezekhez az anyagi mozgásteret a kommunikációs és forrásfejlesztési iroda fejlődése biztosította. A csapat ebben az időszakban jelentősen bővítette kommunikációs eszköztárát – többek között angol nyelvű honlapot, TikTok- és LinkedIn-csatornát hozott létre, szakmai cikksorozatot indított, megjelentette a vendégtörténetek újabb csokrát bemutató *Íme, az ember* című könyvet, valamint napi szinten kezdte alkalmazni a mesterséges intelligencia nyújtotta lehetőségeket. Így a Szolgálat a stratégiai irányváltást követően a forrásfejlesztés terén is új szintre lépett. Ennek keretében gyors fejlődésnek indult a donormenedzsment, kiszélesedtek a forrásbevonás csatornái (például bevezetésre kerültek új adományozási formák, egyebek mellett a kriptovalutás és a REpont palackvisszaváltásos adományozási lehetőség), új partnerségek jöttek létre. Mindez pedig három év alatt a havi adománytranzakciók számának és a beérkező adományok volumenének megduplázódásához vezetett.

A CSAK EGYET SZOLGÁLAT JELENLEGI MŰKÖDÉSÉNEK JELLEMZŐI

A fentebb részletezett fejlődési folyamatok eredményeként a Csak Egyet Szolgálat 2026-ban két, egymást kiegészítő és közel azonos jelentőségű szervezeti pillérre épül:

- egyrészt a kezdetektől működő Csak Egyet Szociális Segítő Központ, amely az általa végzett közfeladat ellátásához kapcsolódóan nagyságrendileg százmillió forintos állami normatív támogatásban részesül,

https://hvg.hu/elet/20230429_Ferenc_papa_Budapest_Az_igazi_hit_kenyelmetlen Letöltve: 2026.08.25.

⁸ Hosszútávú és alacsony küszöbű támogatási program, mely az egzisztenciális és lelki reintegráció folyamatának további lépéseihez szükséges alapvető együttműködést gyakoroltatja be a rászorulókkal (<https://csakegyet.hu/hogyansegitunk/tamogatasi-programok>).

⁹ Évente újrainduló támogatási program, melynek keretében magánszemélyek vagy cégek „örökre fogadhatják” egy rászoruló napi ebédjét, ezzel hozzájárulva a szervezet ingyenes étkeztetési szolgáltatásának fenntartásához (<https://csakegyet.hu/hogyansegithetsz/elemiszer>).

- másrészt a Csak Egyet Szolgálat Alapítvány keretében működő kommunikációs és forrásfejlesztési irodára, amely mára az állami normatív támogatással összemérhető nagyságrendű éves adománybevételt teremt elő.

A két szervezeti egység összehangolt működése hosszú távon is stabil alapot teremt a szervezet szakmai tevékenységének fenntartásához és fejlesztéséhez.

A Csak Egyet Szociális Segítő Központ

A Csak Egyet Szociális Segítő Központ Budapest VI. kerületében, a Király utca és az Izabella utca kereszteződésének közelében található, s egy körülbelül 350 négyzetméteres pincehelyiségben hétköznapi 8 és 14 óra között fogadja a rászorulókat. A tanulmány készítésének időpontjában az intézményben tizenegy munkatárs dolgozik: az intézményvezető és helyettese mellett két mentálhigiénés és három szociális szakember, valamint a működés operatív hátterét biztosító négy munkatárs teljesít szolgálatot. A munkatársak valamennyien helyszíni jelenléttel végzik feladataikat, és a szervezet lelkiségével összhangban közös imádsággal kezdik és zárják a munkanapot.

Az intézmény szolgáltatásait naponta átlagosan 120-180, a szervezet szóhasználatában „vendégként” megszólított, túlnyomórészt hajléktalan élethelyzetben lévő személy veszi igénybe. E szolgáltatások közé tartozik többek között a pihenésre alkalmas, a hidegebb hónapokban fűtött tartózkodási tér biztosítása, vitamin-, borotva- és fájdalomcsillapító-osztás, reggeli- és ebédosztás, ruhaosztás, valamint mosási és tisztálkodási lehetőség biztosítása. A vendégek emellett igénybe vehetnek telefon- és internethasználati lehetőséget és meghatározott összeghatár erejéig havi gyógyszer-támogatásban is részesülhetnek. A szociális szakemberek egyéni esetkezelés keretei között ügyintézési folyamatokban nyújtanak támogatást, míg a mentálhigiénés munkatársak az egyéni lelki kísérés és a közösségszervezés területén kapcsolódnak be a vendégek támogatásába.

A Csak Egyet Szociális Segítő Központ a napi szintű alapellátáson túl hosszabb távú támogatási lehetőségeket is kínál. Ezek egyik meghatározó eleme a *Karolj fel!* program, amelynek keretében a szervezet a huzamosabb időn keresztül megismert rászoruló egyéni céljai mellé áll, és adományozói támogatások segítségével konkrét élethelyzetük javítását, a személyes előrelépés lehetőségét mozditja elő.

A Csak Egyet Szolgálat Alapítvány

A Csak Egyet Szolgálat Alapítvány Budapest VI. és VII. kerületeinek határán, egy Király utcai bérelt irodahelyiségben működik. Az Alapítványnál a tanulmány készítésének időpontjában öt munkatárs dolgozik: a teljes állású kommunikációs és forrásfejlesztési vezető mellett két részmunkaidős kommunikációs munkatárs, valamint két, eseti megbízások keretében bekapcsolódó munkatárs segíti az iroda működését. A munkavégzés helyszínét tekintve rugalmas keretek között zajlik: a részmunkaidős kollégák feladataikat az irodahelyiségben és szükség szerint más munkavégzési helyszínekről is elláthatják, míg a kommunikációs és forrásfejlesztési vezető kötetlen munkarendben végzi feladatait. Az Alapítvány feladatai közé tartozik a Szociális Segítő Központ működésével kapcsolatos online és offline kommunikáció, a partnerkapcsolatok ápolása, a szervezet társadalmi jelenlétének erősítése és képviselése, valamint azon pénzügyi források előteremtése, amelyek kiegészítik a közfeladat ellátásához kapcsolódó, de a teljes működési költséget önmagában nem fedező állami normatív támogatást.

A két szervezeti egység munkatársai az évek során kialakított együttműködési mechanizmusok mentén folyamatos kapcsolatban állnak egymással, amely lehetővé teszi a napi működéshez szükséges információáramlást és a feladatok összehangolását. A rendszeres szakmai egyeztetések mellett időről időre közös csapatépítő programokon és lelkinapokon is részt vesznek, amelyek hozzájárulnak a közös szervezeti kultúra és a Csak Egyet Szolgálatra jellemző értékalapú szemlélet erősítéséhez.

AZ ÖNKÉNTESÉG SZEREPE A CSAK EGYET SZOLGÁLAT MŰKÖDÉSÉBEN AZ INDULÁSTÓL 2026-IG

Az önkéntesek fogadásának jellemzői 2011 és 2026 között

Jóllehet a Csak Egyet Szolgálat soha nem bocsátkozott aktív önkéntestoborzásba, a szervezet létrejöttétől fogva folyamatos volt a segíteni vágyók érdeklődése és fogadása. Az önkéntesség szerepe mindvégig tudatosan elkülönült a fizetett munkatársak által végzett szakmai feladatellátástól. Míg a szociális, mentálhigiénés és kommunikációs tevékenységet minden esetben alkalmazásban álló szakemberek látták el, addig az önkéntesek elsősorban olyan feladatokban kapcsolódtak be a Szolgálat életébe, amelyek a szakmai tevékenység hatékony működését támogató és kiegészítő funkciót tölthetnek be.

Az önkéntesek fogadását és koordinálását a Szociális Segítő Központ egyik erre kijelölt munkatársa végezte. Feladatai közé tartozott a jelentkezők fogadása, a minden új jelentkező számára kötelező egyszeri helyszínbejáró és ismerkedő alkalmak lebonyolítása, az együttműködéshez szükséges dokumentáció¹⁰ elkészítése, valamint a szolgálati időpontok megszervezése és adminisztrációja. Az önkénteskoordinátor szerepe a rábízott önkéntesekkel való kapcsolattartásban elsősorban a szolgálati beosztásokkal kapcsolatos operatív egyeztetésekre korlátozódott, az illetékes munkatárs feladatköre nem terjedt ki az önkéntesek közötti tudatosabb közösségformálásra, rendszeres utánkövetésre vagy a hosszabb távú elköteleződést támogató kapcsolatépítési folyamatokra (a kommunikációs iroda munkatársai ugyanakkor időnként tájékoztatást küldtek az önkénteseknek az őket érintő esetleges változásokról, illetve nagyobb ünnepek alkalmával e-mailben tolmácsolták feléjük a szervezet jókívánságait). Ennek megfelelően a folyamatosan és viszonylag nagy létszámban jelentkező önkéntesekben – akik túlnyomórészt az egyetemista korosztályból kerültek ki, bár volt közöttük kilencven évhez közelítő, rendszeresen járó személy is – csak ritkább esetekben alakult ki szorosabb kötődés a Csak Egyet Szolgálathoz.

A 2011-es indulástól egészen a 2026-ban bekövetkezett szemléletváltásig az önkéntesség két, egymástól jól elkülöníthető formában valósult meg.

Az egyik csoportot a helyszíni önkéntesek alkották, akik a nappali melegedő mindennapi működéséhez kapcsolódó reggeli- és ebédosztási feladatokban működtek közre. A helyszíni önkéntesség a hétköznapi működéshez igazodott. Minden munkanapon három önkéntes segítette a reggeli ellátást, jellemzően reggel 7.00 és 9.15 óra között: egyikük a reggeli előkészítésében és a kenyérkenésben vett részt, egy másik segítő a kávéosztásért felelt, a harmadik pedig fájdalomcsillapító- és vitamintabletták, illetve papírzsebkendők osztásával a recepción segítette a vendégeket fogadó munkatárs tevékenységét. Rajtuk kívül minden hétköznap külön önkéntes kapcsolódott be az ebédosztás lebonyolításába is, napi fél órában. A másik gyűjtőkategóriába a szakmai önkéntesek tartoztak, akik valamilyen speciális szaktudásukkal, hivatásukkal vagy egyéb kompetenciájukkal járultak hozzá a szervezet küldetésének megvalósításához.

A szakmai önkéntesség gyakorlata ennél jóval változatosabb képet mutatott. Már hosszabb ideje működött együtt a szervezettel jogász és pszichiáter, akik rendszeres jelenlétükkel

¹⁰ A Csak Egyet Szolgálat a GDPR-ra tekintettel minden önkéntesével együttműködési nyilatkozatot írat alá.

speciális szakmai segítséget nyújtottak a vendégek számára. Több zenész önkéntes egymást váltva vállalta az imaórák zenei szolgálatát, mások offline rendezvényeken, standolás alkalmával segítették a szervezetet képviselő kommunikációs csapat munkáját. Emellett az évek során számos önkéntes ajánlotta fel hivatás szerint gyakorolt segítségét: sor került orvos, fodrász, idegennyelvi lektor, szoftverfejlesztő, lakberendező és vendéglátóipari szakember alkalmi ingyenes segítségnyújtására is, akik egy-egy konkrét szükségletre reagálva járultak hozzá a szervezet működéséhez egyszer, vagy akár visszatérően is.

A rendelkezésre álló nyilvántartások alapján egy átlagosnak tekinthető évben (a 2025-ös mintázatok alapján számolva) az önkéntesek több mint 2 000 munkaórával járultak hozzá a szervezet működéséhez. A különböző feladatkörök helyettesítési költségével számolva ez megközelítőleg 11,1 millió forint értékű munkabért jelentett volna, amennyiben a feladatokat fizetett munkatársakkal kellett volna ellátni (1. táblázat).

1. táblázat. A Csak Egyet Szolgálat önkénteseinek becsült hozzájárulása egy átlagos évben (a 2025-ös mintázatok alapján¹¹)

Önkéntesség típusa	Éves önkéntesóra	Helyettesítési költség (Ft)
Reggeli konyhai szolgálat (kenyerkenés, kávéosztás, recepció)	1 626 óra	6 829 200
Ebédosztó	125 óra	525 000
Ügyvéd (25 000 Ft/óra)	24 óra	600 000
Pszichiáter (35 000 Ft/óra)	48 óra	1 680 000
Fotós (15 000 Ft/óra)	40 óra	600 000
Imaórák zenei szolgálata	84 óra	352 800
Fordítás / idegennyelvi lektorálás (8 000 Ft/óra)	20 óra	160 000
Külső rendezvényeken standolás	50 óra	210 000
Egyéb szakmai önkéntesség	50 óra	210 000
Összesen	2 067 óra	11 167 000 Ft

Forrás: A Csak Egyet Szolgálat saját adatgyűjtése, 2025.

¹¹ Ahol nincs feltüntetve szakmaspecifikus óradíj, ott a 2025. évi átlagos magyar bruttó órabérrel (körülbelül 4 200 Ft/óra) számoltunk.”

Az önkéntesség megújulása 2026 szeptemberétől

A Csak Egyet Szolgálat vezetése 2025 második felében stratégiai elemzést végzett a szervezet működéséről és fejlődési irányairól. Az értékelés egyfelől rámutatott arra, hogy az elmúlt években számos területen jelentős előrelépés történt: emelkedett a szakmai munka színvonala, tudatosabbá vált a kommunikáció és a forrásfejlesztés, valamint a működés is költséghatékonyabb és szervezettebb lett.

Másfelől azonban az önkéntesség területe nem fejlődött hasonló ütemben. Bár a Szolgálat egyre ismertebbé vált az egyházi közösségek körében – az intézményben teljesítendő önkéntesség 2026-ra kötelező részévé vált az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye diakónusképzésének, illetve rendszeresen érkeztek képzésben lévő közösségi tagok és diákok az Árpád-házi Szent Margitról Nevezett Szent Domonkos Rendi Nővérek Apostoli Kongregációjától, a Szociális Testvérek Társaságától, a Jezsuita Szent Ignác Szakkollégiumból, valamint az Esztergomi Papnevelő Intézetből is –, ezek az együttműködések a szolgálattevők lelki gazdagodása mellett továbbra is elsősorban a napi működés támogatását szolgálták, és még nem egy tudatos önkéntesstratégia részeként valósultak meg. Az önkéntesek jelenléte mindvégig fontos része volt a Szolgálat működésének, bevonásuk azonban jellemzően egy-egy konkrét feladatra korlátozódott, így az önkéntes közösségben rejlő lehetőségek jelentős része kihasználatlan maradt.

A Szolgálat irányítói néhány hasonló profilú külföldi szervezet működését megvizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy az eddigi, ígéretes fejlődési pálya töretlen megtartása érdekében az önkéntességhez való szervezeti viszonyulást tudatosan újra kell gondolni. E folyamat során továbbra is alapelv maradt, hogy a szociális, mentálhigiénés és kommunikációs kulcsfeladatokat kizárólag alkalmazásban álló munkatársak láthatják el, ugyanakkor számos olyan terület megjelölésre került, ahol jól szervezett önkéntescsoportok jelentős hozzáadott értéket képviselhetnek.

A modellváltás mögött több stratégiai megfontolás is meghúzódott.

- Egyrészt minél több ember kapcsolódik a szervezethez, annál többféle tudás, tapasztalat, szakértelem és kapcsolati tőke válik elérhetővé, ezáltal a segítségnyújtás eszköztára és lehetőségei is jelentősen bővülnek.
- Másrészt egy nagyobb, jól koordinált önkéntesbázis a korábbinál lényegesen nagyobb teljesítményre képes, ráadásul mindez egy bizonyos pontig ténylegesen

megvalósítható anélkül, hogy a szervezetnek a bizalmas vagy szakmailag kritikus feladatokat külső szereplőkre kellene bíznia.

A változtatás mögött az a várakozás is tetten érhető volt, hogy az önkéntesek tudatosabb menedzsmentje erősebb elköteleződést eredményez, amely kiszámíthatóbb szolgálattételben, hosszabb távú kapcsolódásban, valamint nagyobb valószínűséggel rendszeres adományozói elköteleződésben is megmutatkozhat.

Mindezek mellett az új önkéntes keretrendszer életbe léptetésének missziós dimenziója is van: egy olyan társadalmi környezetben, ahol egyre többen tapasztalják meg a közösségi kapcsolatok hiányát, a Csak Egyet Szolgálat tudatosan kíván olyan közösséget építeni, amely egyszerre ad lehetőséget a szolgálatra és a valahová tartozás megélésére. Ez összhangban áll a szervezet keresztény küldetésével, amely Jézus tanítását követve a közösségépítést, az egymás iránti szeretetet és az Evangélium továbbadását egyaránt fontos feladatának tekinti. Az új önkéntesmodell 2026 szeptemberétől lép életbe. A korábbi, elsősorban alkalmi feladatvállalásra épülő rendszer helyett a Csak Egyet Szolgálat olyan keretrendszert alakított ki, amely világosabb szerepeket határoz meg az önkéntesek számára, és lehetőséget teremt hosszabb távon elköteleződő önkéntesközösségek kialakítására. Az új modell alapelve, hogy az önkéntesek eltérő motivációi, képességei és rendelkezésre álló ideje alapján mindenki a számára leginkább testhezálló szolgálati formában találhasson kapcsolódási pontot a szervezet küldetéséhez.

A rendszer kétféle önkéntesi csatlakozási formát különböztet meg. A helyszíni konyhai szolgálat és a szakmai önkéntesség továbbra is változatlan formában működik, mivel e területeknél nem indokolt és a legtöbb esetben nem is életszerű egy hosszabb elköteleződési időszak bevezetése. E szolgálatokra – a korábbi gyakorlatnak megfelelően – az év bármely szakában lehet jelentkezni. Ezek mellett azonban új, meghatározott profilú önkéntescsoportok jöttek létre, amelyekhez az iskolaévekhez igazodó, egyéves elköteleződési időszakokra lehet csatlakozni.

Az elköteleződés keretében az önkéntes vállalja, hogy:

- aláírja az együttműködési nyilatkozatot;
- csatlakozik a saját önkéntescsoportja számára létrehozott kommunikációs felülethez;
- szükség esetén részt vesz a feladatköréhez kapcsolódó felkészítő képzéseken;

- a vállalt időszakban lehetőségeihez mérten rendelkezésre áll és bekapcsolódik a meghatározott feladatokba; valamint, hogy
- részt vesz az önkéntesközösség életét erősítő közös alkalmakon, így az évnyitó-, a karácsonyi- és az évzáró önkéntes délutánokon.

Az új rendszerben az említett két, folyamatosan nyitott önkéntes lehetőség mellett az alábbi „önkéntestípusok” kerültek kialakításra:

2. táblázat. A Csak Egyet szolgálat önkéntesei típus és feladatkör szerint (2026) táblázat.

Önkénteskategória	Létszám	Feladatkör
Karbantartási önkéntes	5-10 fő	A Csak Egyet Szociális Segítő Központ infrastruktúrájával kapcsolatos feladatok támogatása, közreműködés karbantartási és fejlesztési munkákban, szaktudással vagy személyes jelenlét el történő hozzájárulás.
Logisztikai önkéntes	5-10 fő	Szállítási, szervezési és külső helyszíneket érintő logisztikai feladatok ellátása a Szolgálat programjaihoz kapcsolódóan.
Hírvívő önkéntes	1-5 fő	A Csak Egyet Szolgálat képviselete konferenciákon, rendezvényeken, gyülekezeten és egyéb közösségi fórumokon.
Forrásfejlesztési önkéntes	1-5 fő	A forrásfejlesztési csapat támogatása ötletekkel, kapcsolatokkal és kampányok lebonyolításában való részvétellel.
Közbenjáró önkéntes	Nincs korlát	A Szolgálat missziójának imádsággal történő rendszeres támogatása, bekapcsolódás a szervezet lelki hát erének erősítésébe.

Forrás: A Csak Egyet Szolgálat szakmai anyaga, 2026.

Az új önkéntes típus és feladat-modell célja azonban nem pusztán az önkéntesek számának növelése, hanem az önkéntesség jellegének minőségi átalakítása is volt. A jövőben a segíteni vágyó emberek nem kizárólag a hagyományos konyhai szolgálaton keresztül kapcsolódhatnak be a szervezet életébe, hanem lehetőség nyílik olyan feladatok ellátására is, amelyek speciális szaktudást, nyelvismeretet, szervezési készséget, előadói tapasztalatot vagy más egyéni kompetenciákat igényelnek. Ezáltal az önkéntesség nemcsak nagyobb kapacitást jelenthet a szervezet számára, hanem magasabb hozzáadott értékű szolgálatok megvalósítását is lehetővé teszi.

A várakozások szerint a tudatosabban szervezett és nagyobb létszámú önkéntesközösség hosszabb távon több szolgálati órával, szélesebb társadalmi kapcsolatrendszerrel és mélyebb társadalmi beágyazottsággal járhat együtt. A megerősödő kapcsolati háló várhatóan a szervezet ismertségét és támogatói bázisát is szélesítheti, amely hosszabb távon stabilabb adományozói elköteleződéshez vezethet.

A változás a fizetett munkatársak szerepét is átalakítja. Azokat a feladatokat, amelyeket korábban elsősorban a kommunikációs és forrásfejlesztési csapat végzett, a jövőben bizonyos

területeken önkéntesek is elláthatják. Ez nem a munkatársi szerepek háttérbe szorulását jelenti, hanem csupán azok átalakulását: a felszabaduló kapacitások lehetővé teszik, hogy nagyobb hangsúly kerüljön az önkéntesközösség építésére, képzésére, koordinálására és hosszú távú megtartására.

Mindezek eredményeként az önkéntesség szerepe alapvetően megváltozik: a korábban elsősorban egyes feladatok elvégzésére bevont segítők helyett a Csak Egyet Szolgálat tudatosan épített önkéntesközösségre támaszkodhat majd, amely hosszú távon a szervezet egyik stratégiai erőforrásává válhat.

ÖSSZEGZÉS ÉS KITEKINTÉS

A Csak Egyet Szolgálat jelen esettanulmányban bemutatott története – véleményünk szerint – jól példázza, hogy az önkéntesség egy szervezet életében mennyire nem statikus, hanem a szervezet fejlődésével, működési környezetével és stratégiai céljaival együtt változó feladat- és szerepfelfogás. A kezdeti időszakban az önkéntesség elsősorban a működés gyakorlati támogatását jelentette, és bár már ekkor is fontos szerepet töltött be a Szolgálat életében, a tudatos menedzsment hiányában az önkéntesekben rejlő lehetőségek jelentős része kihasználatlan maradt.

Az évek során azonban fokozatosan világossá vált, hogy az önkéntesek nem csupán egyes feladatok ellátásában jelenthetnek segítséget, hanem a szervezet küldetésének aktív résztvevői, valamint a Szolgálat közösségének alakítói is lehetnek.

Az eddig elért eredményekre építve úgy véljük, hogy a Csak Egyet Szolgálat fejlődésének következő szakaszában az önkéntesség tudatos szervezése és menedzsmentje stratégiai jelentőségű szerepet kap. A 2026 szeptemberétől életbe lépő új önkéntesstratégia célja ezért nem pusztán az önkéntesek számának növelése, hanem egy olyan önkéntesközösség kialakítása, amelyben az egyéni képességek, motivációk és kapcsolatok minden eddiginél jobban a szervezet küldetésének szolgálatába állíthatók. A modell egyúttal tisztábbá teszi a fizetett munkatársak és az önkéntesek szerepét is: a szakmai felelősségi körök megtartása mellett lehetőséget teremt arra, hogy a két csoport egymást erősítve járuljon hozzá a Szolgálat működéséhez.

A bevezetésben megfogalmazott állítás, mely szerint az önkéntesség értéke nem kizárólag az önkéntesek számában vagy az általuk végzett munka mérhető ellenértékében ragadható meg,

hanem a kapcsolati, közösségi és missziós többletben is, a Csak Egyet Szolgálat fejlődésének vizsgálata során is megerősítést nyer. Az önkéntesek bevonása ugyanis nem csupán többletkapacitást jelent a szervezet számára, hanem lehetőséget teremt arra is, hogy új emberek kapcsolódjanak a Szolgálat küldetéséhez, megtapasztalják a szolgálat és a közösség erejét, valamint saját képességeikkel aktív részeseivé váljanak annak a küldetésnek, amely a segítségnyújtáson túl az egymás iránti szeretet, felelősségvállalás és közösség megélésére is lehetőséget teremt.

Az új modell tényleges eredményessége a következő időszak tapasztalatai alapján lesz értékelhető. Ennek során nemcsak az önkéntesek létszámát és szolgálati óráit érdemes figyelembe venni, hanem azt is, hogy mennyire sikerül tartós, elkötelezett önkéntesközösséget kialakítani, valamint, hogy hogyan járul hozzá az új rendszer a Csak Egyet Szolgálat társadalmi beágyazottságához és missziójának megvalósításához. Bár e folyamatok eredményei csak később lesznek teljeskörűen értékelhetők, egyes hatások már előre valószínűsíthetők. Az önkéntesek tudatosabb és szélesebb körű bevonása révén várhatóan növekszik azoknak a száma, akik személyes tapasztalataik nyomán érzékenyebbé válnak a hajléktalan emberek helyzete iránt. Emellett a különböző szakmai háttérrel érkező önkéntesek új nézőpontokkal és kreatív megoldási javaslatokkal gazdagíthatják az ellátást, amelyek hozzájárulhatnak a szolgáltatások folyamatos fejlesztéséhez és új innovációk megvalósításához. Mindez hosszú távon erősítheti a szervezet szakmai működését és növelheti feladatellátásának hatékonyságát. Mindezek alapján az új önkéntesstratégia a Csak Egyet Szolgálat belső fejlődésén túl a kerületi, sőt a fővárosi hajléktalanellátás számára is előremutató kezdeményezéssé válhat.

HARMINC ÉV UTÁN – SZOCIÁLIS MUNKA CIVIL SZERVEZETBEN. ESETTANULMÁNY A PERIFÉRIA EGYESÜLETRŐL

SZOBOSZLAI KATALIN¹

Absztrakt

Jelen tanulmány a Periféria Egyesület, egy klasszikus civil szervezet fejlődését elemzi a szociális munka kontextusában. Az egyesület 1995-ben alakult, kezdetektől a peremhelyzetben lévők segítségét vállalta fel a szociális munka eszközeivel. Utcai szociális munka hajléktalan emberekkel és prostitúcióból élőkkel, valamint szegénységben élő gyerekek jelentik a szociális munka célcsoportjait. Az alapítástól eltelt harminc év organikus fejlődése a szociális munka módszereinek és erőforrásainak bővülését jelentette változó politikai, gazdasági és társadalmi környezetben. A civil-nonprofit szervezet fenntartása és a szakmai munkavégzés egyensúlyának megtartása számos kihívást jelentett a működésben. A szervezeti működést és szakmai munkát befolyásoló tényezők egy része külső, környezeti elem; más része belső, a vezetés, a munkatársak és a tagok által megélt tapasztalatok. Az egyesület, mint szociális szolgáltatásokat nyújtó szervezet erősen ki van téve az állami/önkormányzati forrásoknak, az ezektől való függés sebezhetővé teszi a szervezetet mind anyagi, mind szakmai tekintetben. Ennek tudatában megtartjuk kritikus gondolkodásunkat és a szociális munka értékei mentén végezzük közhasznú tevékenységeinket.

Kulcsszavak: Periféria Egyesület, civil szervezet, szociális munka, utcai szociális munka, szegénység

After thirty years – Social work in a civil society organisation: A case study of the Periféria Association

Katalin Szoboszlai

Abstract

This study analyses the development of the Periféria Association, a traditional civil society organisation, within the context of social work. Founded in 1995, the association has been dedicated since its establishment to helping those on the margins of society through social work methodologies. Its primary

¹ Szoboszlai Katalin, PhD, habilitált egyetemi docens a Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar Társadalomtudományi és Szociális Munka Tanszék vezetője; szociális munkás, a Periféria Egyesület elnöke.

target groups include homeless people, street sex workers, and children living in poverty. The organic development over the thirty years since its foundation has involved an expansion of social work methods and resources within a changing political, economic, and social environment. Maintaining the organisation as a civil society, nonprofit entity while balancing its professional operations has presented numerous challenges. Some of the factors influencing the association's activities and professional performance are external, environmental factors, while others are internal, rooted in the experiences of the management, staff, and members. As a social service provider, the association depends heavily on state and local authority funding; this dependence renders the organisation vulnerable in both financial and professional terms. Awareness of this vulnerability allows the association to maintain critical thinking and to deliver public services in alignment with the core values of social work.

Keywords: Periféria Association, civil society organisation, social work, street social work, poverty

BEVEZETÉS

A szociális munka a fejlett, demokratikus és a demokráciáért küzdeni képes társadalmak szakmája, ahol az állam szociális felelősségvállalása közösségi célokat szolgál, és ahol a társadalmi szolidaritás, a társadalmi igazságosság kifejezése cselekvéssel párosul. E társadalmakban az emberi jogok és a szabadság megélése a társadalmat erősíti. Mindezek nem sérthetik az egyén/család/csoport/közösség önrendelkezéshez való jogát és megerősíthetik azok képessé tételét (empowermentjét). A fejlett országokban a szociális munka a szabadság, a szolidaritás, az esélyegyenlőség, a tolerancia és az igazságosság alapelveire épül, amelyek értékei a szociális munka etikájának és a gyakorlatának.

A tanulmány célja a szociális munka és a civil szervezet kapcsolatának elemzése a Nyíregyházán működő Periféria Egyesület tevékenységének bemutatásán keresztül. Az egyesület harminc éve végez szociális munkát utcán, közterületen tartózkodó hajléktalan emberekkel és szegénységben élő gyermekekkel. A professzionális szociális munka és a civil szervezeti működés összeillesztése az egyesületnél megmutatja azokat a fejlődési szakaszokat és működési módokat, ahogyan az önkéntes munkával induló, kormányzattól független (non-governmental organisation, NGO-típusú) szervezetből létrejön – az erőforrásokat tekintve – egy vegyes típusú szervezeti működés. Mindeközben az egyesület munkatársaival következetesen képviseljük a szociális munka elveit és értékeit. A professzionális munkavégzéshez szükséges források állami/önkormányzati és pályázati csatornákon keresztül érkeznek az egyesülethez, ezek biztosítják a működés biztonságát és lehetőséget adnak

szociális innovációra, az elsődleges célcsoportokat közvetlenül és közvetetten érintő fejlesztésekre.

A CIVIL SZEKTOR ÉS A SZOCIÁLIS MUNKA KAPCSOLATA

A szociális munka hazai történetét, a 20. század eseményeinek összefoglalását jól szemlélteti Pik Katalin a szociális munka történetéről készült könyvében (Pik 2001). Míg a 20. század eleje a szociális munka hazai kialakulásának, addig a második világháború utáni korszak az elsorvadásának időszaka az 1980-as évekig.

A 20. század első évtizedei a nyomor enyhítésének, új lakhatási- és szállásformák létrehozásának időszaka volt a második világháborúig. A közgondolkodás és a cselekvés egyfelől a Hilscher Rezső által elindított settlement típusú segítő munkát, másfelől az elégtelen lakáskörülmények között élők és a hajléktalan emberek szállás- és lakhatásszükségleteinek kezelését jelentette. A szociális munka és a szociálpolitika kialakulásának, produktív cselekvéseinek a második világháború után a szocializmus centralizált és paternalista szociális intézkedései vetettek véget. A szociális problémák nem szűntek meg, azonban egy részük kutatása és publikálása tiltott lett (például szegénység), más részük kezelése szociális szakmai hozzáértés nélkül, párt- és kormányhatározatok alapján szerveződött (például lakásépítési programok).

Az 1980-as években a szociális munka újjászületésére egy olyan korszakban került sor, ahol a társadalmi feszültségek kezelésének szükségessége kikényszerítette a szociális munka új alapokon történő szervezését és a szociális képzések elindítását. A szociális segítség önkéntesek részvételével, a Szegényeket Támogató Alap (SZETA) tevékenységében mutatkozott meg ebben az időszakban, amikor eseti segélyekkel, szociális ügyintézőkkel, lakhatási gondok enyhítésével segítettek rendszerkritikus fiatalok, önkéntesek a nehéz szociális helyzetben élőket (Solt 1989).

A korszak jelentős szociológiai vizsgálata, a Társadalmi Beilleszkedési Zavarok kutatás eredményei igazolták a családgondozás és az intézményes ellátások kiépülésének szükségességét (Andorka – Buda 1986). A két ütemben végzett vizsgálat eredményei hozzájárultak a devianciák és társadalmi problémák összefüggéseinek megértéséhez, és a szociális problémák kezelésének rendszerszintű kialakításához. A szociális munka professzióvá válása – a fentiekhez kapcsolódva – a 1980-as évek közepén kezdődött el a családsegítő

központok megnyitásával és a szociális képzések elindulásával (Talyigás 1989; Talyigás – Hegyesi 2014; Balogh – Fedor 2015; Hegyesi 2018;).

A 20. század utolsó két évtizede nemcsak a szociális munka fejlődésének kezdete hazánkban, hanem a civil szervezetek létrejöttének és működésének virágzó időszaka is volt. A 1989-1990-ben történt politikai, gazdasági és társadalmi változások nyomán új civil szervezetek jöttek létre a társadalom peremére került emberek, családok segítésére, a közösségekkel végzendő munkára. E szervezetek magánalapítványi és egyesületi formában működtek, és a civil szervezetek jogi szabályozása lehetővé tette önként vállalt feladatok végzését társadalmi célok érdekében. A rendszerváltás éveiben a társadalmi problémákra reflektáló állam a szociális ellátások szabályozásával és egyes települési támogatások és szolgáltatások bevezetésével az állami/önkormányzati szereplők mellett a civil szervezeteknek is teret és forrásokat biztosított a működéshez. A jóléti pluralizmus, mint a szociálpolitika sokszínű megjelenése egyéni, családi és közösségi mezőkben lehetőséget adott a terepmunkára, a tervezésre és a fejlesztésre. A hazai szociális munka és a szociálpolitika „aranykorának” nevezhető időszak az egyházak szociális feladatvállalásaival bővült (elsősorban a tartós bentlakást nyújtó intézményekben).

A SZOCIÁLIS CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK JELLEMZŐI

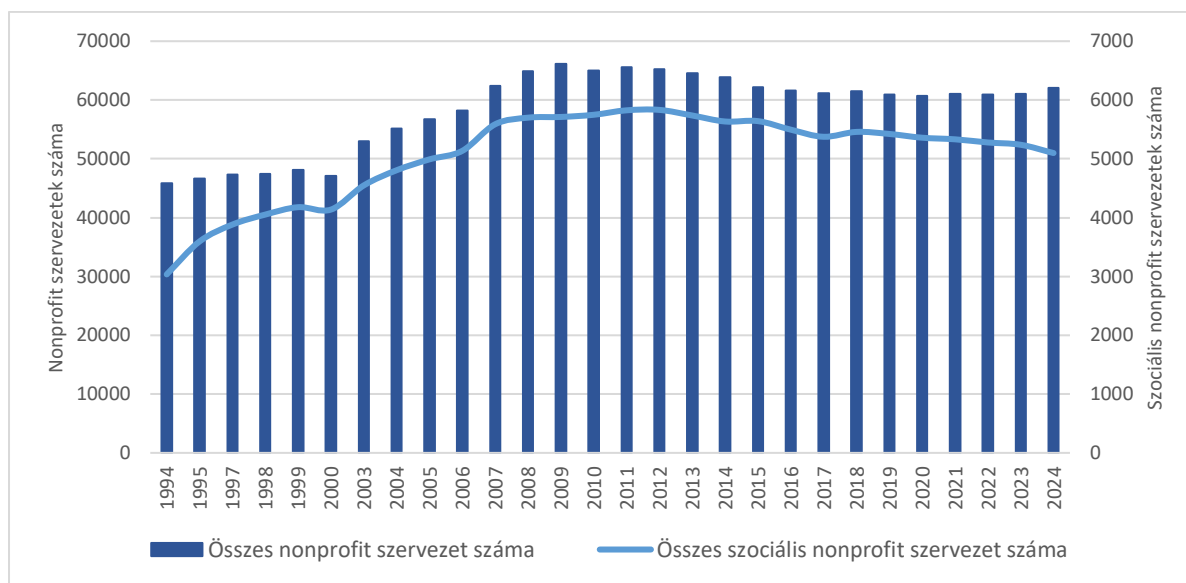
A szociális céllal létrejött civil szervezetek a 1990-es évtized elejétől olyan új tevékenységeket vállaltak fel, amelyek lokálisan elérhető segítséget jelentettek a lakosságnak. Az állami szociális felelősségvállalás lassúbb és szabályozott volt, ehhez képest a civil szervezetek kapcsolódása azonnali segítséget jelentett a lakosság egyes csoportjainak.

A szociális feladatokat végző civil szervezetek száma látványosan növekedett 1990 után az országban (1. ábra). A kormánytól független szervezetek gyorsan reagáltak a helyi problémákra, erőforrásokat önkéntesekkel, pályázatokból és adománygyűjtésből biztosítottak a működéshez. Az 1994-es adatot bázisadatnak tekintve tizenöt év alatt hússzerezettel emelkedett az összes civil szervezet száma, majd 2010 után enyhe csökkenés mutatkozik a szervezeti adatokban, ennek ellenére kijelenthető, hogy az összes civil szervezet átlagosan 8-9 százaléka végez szociális jellegű tevékenységet az országban.

A szabadidő, a sport, a kultúra, az oktatás mellett a szociális célú szervezetek a civil szektor egyik meghatározó alszektora, amelyek számának változása összefüggésbe hozható az általuk

felvállalt ügyekkel és szolgáltatásokkal. A szociális területen jogi, ellátási, finanszírozási és igénybevételi tekintetben történt változás a szektor nonprofit szervezeti számának 16 százalékos csökkenésével járt 2010 és 2024 között. Ez a trend azonban nem hozta magával a szociális terület jelentőségének veszteségét a civil működésben: az összes bevétel reálértékét és a foglalkoztatást tekintve a sport és a kultúra után a harmadik legnagyobb bevétellel és foglalkoztatotti létszámmal rendelkező nonprofit terület.

1. ábra. Az összes nonprofit szervezet és a szociális célú civil-nonprofit szervezetek számának változása 1994 és 2024 között²

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal) adott évre vonatkozó adatfelvételének adatai.

A magánalapítványokra és az egyesületekre vonatkozó adatok alapján a szociális terület a második legnagyobb állami támogatásban részesülő ágazat volt a sport után 2024-ben, az összes állami forrás 21 százalékát kapta. A szociális ellátás kiemelt célpontja a magántámogatásoknak: 2024-ben a belföldi magánadományok egynegyede, a külföldi támogatásoknak pedig magas aránya, több mint egyharmada érkezett ebbe a szektorba. A szociális ágazat a nonprofit szektor egyik legnagyobb foglalkoztatója: a magánalapítványoknál és egyesületeknél dolgozók 31 százalékát (több mint 20 000 főt) itt foglalkoztatják. A területen a foglalkoztatottak száma 2010 óta 54 százalékponttal emelkedett. A szektor önkénteseinek 15 százaléka tevékenykedik a szociális ellátásban, ami a harmadik legnépszerűbb terület a

² A 2001 és 2002-re vonatkozó adatok hiányát a nem teljeskörűsített adatfelvétel okozza.

kultúra és a szabadidő után. A területi adatok alapján 2010 után a civil szervezetek egyötödének székhelye Budapesten, egytizedük pedig a Periféria Egyesület székhelyén, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében van (Kiss 2025).

A CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK SZEREPE A SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOKBAN

A civil szervezetek szerepe a magyar szociális szolgáltatásokban a rendszerváltás óta folyamatosan változott. Az 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (Szociális törvény) lehetővé tette, hogy az állam és az önkormányzatok mellett egyházi és civil szervezetek is részt vegyenek a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatások biztosításában. Ennek eredményeként a civil-nonprofit szervezetek a jóléti pluralizmus meghatározó szereplőivé váltak. A 1990 és 2010 közötti időszak lehetőséget adott minden – az állami, a civil-nonprofit és piaci – szektor számára a cselekvésre a szociális problémák kezelésében. Az erőforrások elosztása és szűkössége azonban egyenlőtlen helyzeteket teremtett a hozzáférésben és a működésben.

2010 után a szociális ellátások fenntartóiról publikált adatközlés nem található meg minden ellátástípusra a Központi Statisztikai Hivatalnál, a szociális szolgáltatások igénybevételét rögzítő úgynevezett KENYSZI³ adatai pedig nem nyilvánosak, ezért a fenntartók számáról, a közszolgáltatásokban való jelenlét arányairól és ezek változásairól nem állnak rendelkezésre publikálható adatok.

Ugyanakkor 2010 után a fenntartói arányok megváltoztak a szociális ágazatban. Meleg Sándor (2023) tanulmányában az egyházi szektor térnyerésének következményeit elemzi, amiből világosan látszik, hogy az egyházi szociális és gyermekvédelmi feladatvállalás arányának növekedése az állam tudatos politikájához köthetően a jóléti pluralizmus leépítését hozta magával. Az elemzés rávilágít a szektorsemleges állami politika megváltozására, a fenntartók közötti aránytalan és igazságtalan finanszírozási rendszerre, amely az egyházaknak kedvez a civil és állami/önkormányzati szereplőkkel szemben (Meleg 2023). Az állam részéről az egyházi fenntartók előnyben részesítése és az ehhez kapcsolódó szabályozási folyamat a civil szervezeteket alapvetően hátrányosan érinti, egyes ellátásokból kizorítva (például

³ A KENYSZI a Központi Elektronikus Nyilvántartás a Szolgáltatást Igénybevevőkről rövidítése, amelynek hivatalos jogszabályi elnevezése ma már Igénybevevői Nyilvántartás. Forrás: Magyar Államkincstár honlapja, <https://tevadmin.nrszh.hu/tevadmin/>

nevelőszülői ellátás), más ellátásokat tekintve (például hajléktalanellátás) marginalizált helyzetbe hozza őket a szociális ágazaton belül. Az egyházi finanszírozás és fenntartói növekedés mellett a klasszikus civil szervezetek forrásai egyre szűkülnek. Az állam néhány nagyobb, a politikához közel álló civil szervezetet kedvező helyzetbe hozott a finanszírozást tekintve, a kormánykritikus és politikailag nem mérhető tevékenységet végző klasszikus civil szervezetek pedig reálértéken egyre kevesebb állami támogatásból és pályázati forrásból működtek. Az Európai Unió források kiesése 2018 után tovább gyengítette a szociális nonprofit szervezetek vállalt feladatainak megvalósítását: míg 2018-ban 11 százalék volt a szociális célú szervezetek bevétele a nonprofit szektoron belül, addig ez az arány 8 százalék volt 2024-ben (Központi Statisztikai Hivatal 2024).

A PERIFÉRIA EGYESÜLET HARMINCEGY ÉVES MŰKÖDÉSE

Az indulás

A Periféria Egyesület története összefonódik a magyarországi professzionális szociális munka fejlődésével. A hajléktalan emberek utcai felkeresése 1994 őszén kezdődött Nyíregyházán. A hajléktalan embereknek szervezett szolgáltatások hiányoztak a városban, ahol segítséget kértek, ott nem kaptak és ellátás nélkül magukra maradtak. Fiatal, pályakezdő szociális munkásoknak a hajléktalan emberek utcai segítése az a terep volt, ahol a kapcsolatteremtés, a bizalomépítés, az alapvető szükségletek kielégítése az életben maradást segítette. Szakmai tudásunk és kreativitásunk, a mit és hogyan tegyünk egyszerre aktivizált és fejlesztett bennünket.

Az egyesületet 1995-ben olyan fiatal szociális munkások alapították Nyíregyházán, akik egy évvel korábban szerezték meg diplomájukat a nyíregyházi szociális munkás képzésben.⁴ Az alapítók pályakezdőként felismerték, hogy a hajléktalanság kezelésére a meglévő szociális intézmények nem tudnak megfelelő választ adni a városban.

Az alapítók önkéntesként, minden intézményi háttér és finanszírozás nélkül kezdték meg az utcai szociális munkát. Párokban járták Nyíregyháza közterületeit, felkutatták a hajléktalan embereket, élelmiszert és teát vittek számukra, segítő kapcsolatot építettek ki velük és feltérképezték élethelyzetüket. Már a kezdetektől fontosnak tartották, hogy munkájuk ne

⁴ Az alapítók közül – így a szerző is – többen a Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar elődjének, a DOTE Egészségügyi Főiskolájának hallgatói voltak.

pusztán karitatív segítségnyújtás legyen, hanem a professzionális szociális munka értékeire és módszereire épüljön (Szoboszlai – Patyán 1998).

A terepen szerzett tapasztalatokat kutatással is alátámasztották. Első kérdőíves felmérésük azt igazolta, hogy Nyíregyházán szükség van utcai szociális munkára, valamint a hajléktalan emberek számára biztosított éjszakai férőhelyek bővítésére. Az eredményeket eljuttatták a helyi önkormányzathoz, amely 1995 januárjában – a rendkívüli hideg időjárás idején – ideiglenes éjszakai szálláshelyet nyitott. Ez a gyors intézkedés megerősítette a szociális munkásokat abban, hogy szakmai munkájukkal valódi változást tudnak elérni.

A szociális munka végzéséhez szervezeti keretre és finanszírozásra volt szükség. Ezért 1995 februárjában megalakították a Periféria Egyesületet. Az egyesületi forma lehetőséget adott pályázati források elérésére, valamint arra, hogy a szociális munkát szervezett, hosszú távon fenntartható keretek között végezzék. Az első időszakban az egyesület kizárólag önkéntesekre támaszkodott: a három diplomás, önkéntes szociális munkás mellett szociális munkás hallgatók is bekapcsolódtak az utcai szociális munkába. Az első öt évben mintegy huszonöt hallgató önkéntesként volt jelen a programban.

Kezdetben a Vöröskereszt megyei szervezte biztosított élelmiszer- és ruhaadományt a segítő munkához. Az első pénzügyi támogatást a megyei önkormányzat pályázata jelentette, amelyet később PHARE-program, minisztériumi pályázatok és önkormányzati támogatások követtek.

Az intézményesülés

1997-ben az intézményfejlesztést támogató PHARE projekt⁵ lehetővé tette az első főállású szociális munkás alkalmazását és a működési feltételek kialakítását, ami mérföldkő volt a szervezet professzionalizálódásában. 1999-től a Periféria Egyesület kiemelkedően közhasznú szervezet, és fokozatosan bővítette szolgáltatásait az utcai szociális munka, a gyermekprogramok, az utcai prostitúcióban érintett nők segítése, valamint a lakhatási és közösségi programok irányába.

A Periféria Egyesület történetének első évei jól példázzák a rendszerváltás utáni magyar civil szektor fejlődését. A szervezet alulról szerveződő szakmai kezdeményezésként jött létre, amelyet nem intézményi döntés, hanem a társadalmi szükségletek felismerése és a professzionális szociális munka iránti elkötelezettség hívott életre. A kezdeti önkéntes utcai

⁵ A PHARE-program az Európai Unió egyik előcsatlakozási támogatása volt. Célja a közép- és kelet-európai országok segítése volt EU-csatlakozásra való felkészülésben.

szociális munka később egy komplex, közfeladatokat ellátó civil szervezetté fejlődött, amely a mai napig meghatározó szereplője a szociális ellátórendszernek.

A működés

Az egyesület, mint civil szervezet organikus fejlődése magába foglalja a szociális szükségletekre reagálást, a célcsoportok definiálását, a szolgáltatások és a szakemberek létszámának bővítését a szociális munka minél jobb színvonalon történő végzésével. A szervezet első tizenöt évét a gyors növekedés és szakmai fejlődés jellemezte. Ez idő alatt kialakult egy stabil, főként állami/önkormányzati finanszírozás az utcai szociális munka végzéséhez. Mindehhez hozzájárult erőforrásként a szakmai tudás, a jogszabályi háttér, a normatíva alapú és pályázati finanszírozás, valamint a helyi közösségbe történt beágyazódás. 1998-ban, a Soros Alapítvány kétéves támogatásából indult gyerekprogram a Huszár-telepen élő gyerekek szocializációját, iskolai tanulását segítette. Az egyesület pályázati forrásokból és önkormányzati támogatásból biztosította a szükséges humán- és anyagi erőforrásokat a működéshez. Szociális munkások, pszichológus, pedagógus és önkéntesek dolgoztak a programban. A program változásai a telepi iskola bezárásához és újra nyitásához kapcsolódtak. 2007-ben, a bezáráskor a telepi gyerekekkel tovább dolgoztak az új iskoláikban. 2011-ben, az újra nyitáskor a görögkatolikus egyház fenntartásába került iskola elzárkózott a programtól. Ezt követően több munkatárs és önkéntes kilépett a gyerekprogramból. A program megújulása az alternatív napközbeni ellátás, amibe a városhoz közeli tanyákon élő, diákotthonos gyerekeket vontuk be.

Az egyesület azonban nemcsak lokális, hanem országos és nemzetközi ismertséget ért el három évtized alatt. A szervezet köré épített hálózat a szakemberképzéshez, kutatáshoz, szakmapolitikához és nemzetközi együttműködéshez kapcsolódott. Ezek mind hozzáadtak a működéshez: az egyetemmel való kapcsolat a szakember utánpótlást, a kutatás a hajléktalanság, az uzsora, a prostitúció és a rizikómagatartások vizsgálatát, a szakmapolitika szolgáltatásfejlesztést, a nemzetközi kapcsolatok projekteket hoztak az egyesületnek.

„MINDEN EMBER SZÁMÍT”

A Periféria Egyesület az alacsonyküszöbű szociális szolgáltatások specialistája. Az utcai szociális munka célcsoportjai az alapvető szükségletek hiánya mellett, mint az élelem, az ivóvíz, az időjárás elleni védelem és az egészség, nélkülözik a biztonságot és a bizalmas társas

kapcsolatokat. Az egyesület éppen ezért kiemelt figyelmet fordított a lakhatásra és az emberi kapcsolatokra a szociális munkában. A hajléktalan embereket segítő lakhatási programok EU-s és hazai pályázati forrásokból valósultak meg, amiben a problémakezelés nem pusztán a lakhatás megoldásáról, hanem az integráció lépéseiről is szólt. 2005 és 2025 között 50 fő került bevonásra a lakhatási programokba, akik közül többen évekig kaptak lakhatási támogatást különböző pályázatokból.

Az egyesület három projektet valósított meg Európai Unió forrásból. Ebből kettő lakhatáshoz kapcsolódott, egy pedig a hajléktalan emberek közösségi bevonásához és kapcsolataik bővítéséhez. Ez utóbbi projekt célja volt „a hajléktalanok alapjogainak, közösségi védelmének biztosítása és kapcsolati hálójuk bővítése, a hajléktalan emberek láthatóvá tételével, a hajléktalan emberek jog- és érdekérvényesítő képességének növelésével; a közösségi szolidaritás erősítése civil szervezetek és helyi lakosok bevonásával, a hajléktalan emberek közösségi kapcsolatainak bővítése, a szociális háló sűrűbbre szövése a generációk együttműködésével”, ami 2023 és 2025 között valósult meg.⁶

Jelenleg kilenc teljes munkaidőben dolgozó szociális munkás, szociálpedagógus dolgozik az egyesületben, három szolgáltatási területen: utcai szociális munka és regionális diszpécsterszolgálat a hajléktalan embereknek, alternatív napközbeni ellátás szegénységben élő gyermekeknek. A főállású munkatársak mellett a téli krízisellátás idején megbízással dolgozó szakemberek és önkéntesek vannak jelen a szolgáltatásokban. Az egyesület, a klasszikus civil szervezetek éves bevételét tekintve a felső 9 százalékához tartozik, ahol a bevétel meghaladja az 50 millió forintot (Kiss et al. 2025). A finanszírozás erősen ki van téve az állami/önkormányzati szabályozásnak és döntéshozatalnak, az ettől való függés nem mérséklődött az elmúlt években. Az adománygyűjtés rendszeres a célcsoportok számára, azonban a szolgáltatások működése és a teljes munkaidőben foglalkoztatott munkatársak jövedelembiztonsága legfőképp állami/önkormányzati forrásokkal tartható fenn.

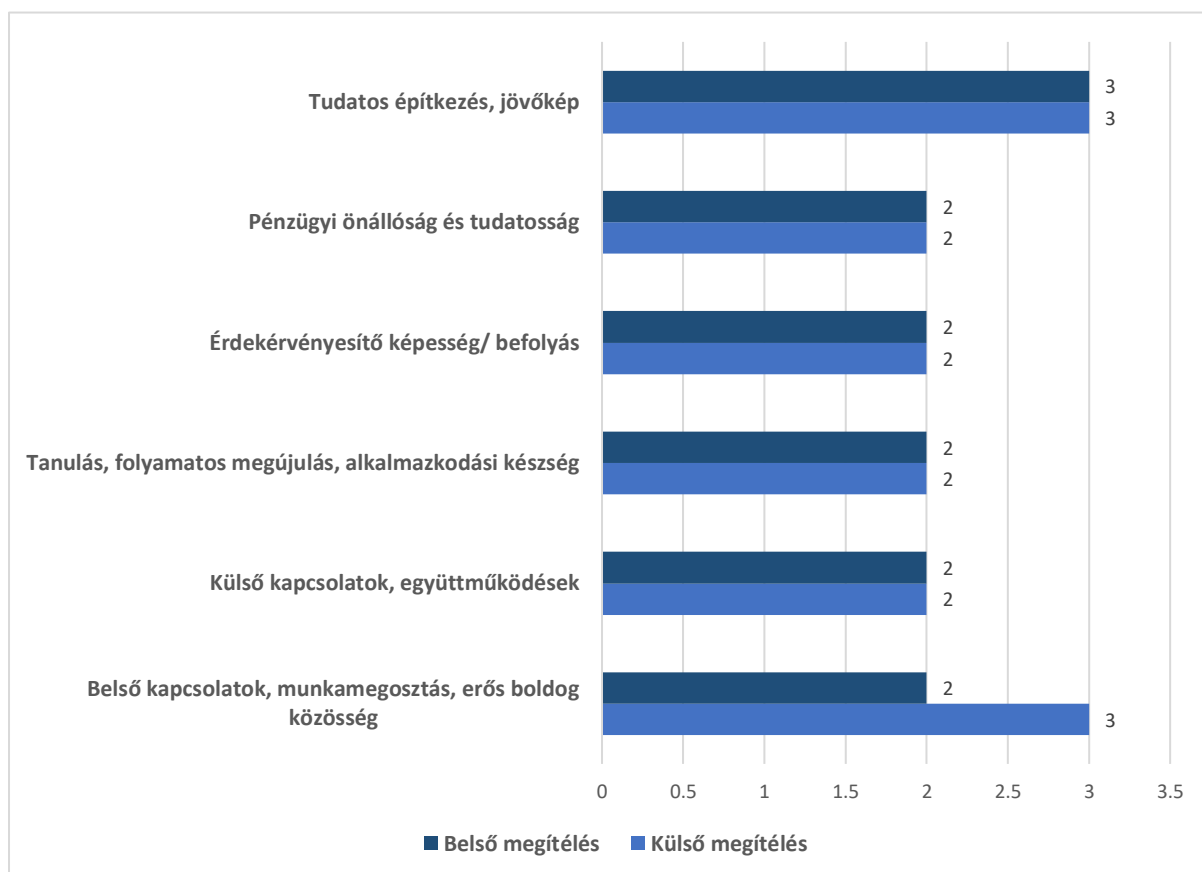
HOGYAN TOVÁBB?

Legutóbb, az Európai Unió által támogatott „Közös Értékeink” projektben készült Szervezeti Tükör rávilágított azokra a kapacitásjellemzőkre, amelyek az egyesület értékeihez és

⁶ Lásd: <https://periferiaegyesulet.hu/>

fejlesztendő területeihez kapcsolódnak. A 2025-ben készült összefoglaló jelentés a szervezet vezetőinek és munkatársainak belső értékelése az egyesület működéséről. Míg az egyesület külső megítélése a partnerkapcsolatok visszajelzései és az eredményesség figyelembevételével rendszerint kedvezőek, addig a belső megítélés kritikusan jelzi a változásra és fejlesztésre vonatkozó területeket.

2. ábra. A Szervezeti Tükörhöz készült kérdőív összesített adatai (átlag)

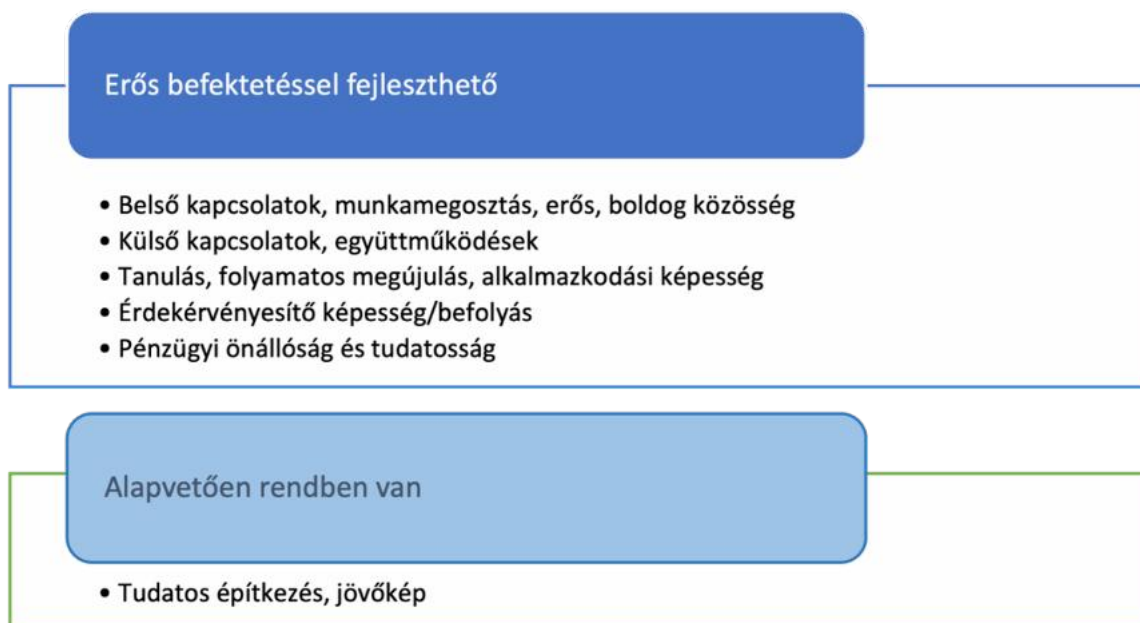
Forrás: Szervezeti Tükör (Periféria Egyesület 2025:17)⁷

Az 2. ábra értékei és a 3. ábra megállapításai a belső megítélésekre világítanak rá. A jobbítás szándéka és a kapacitások korlátai mutatkoznak meg az adatokban és a megállapításokban. Az egyesület vezetői és munkatársai évtizedeket töltöttek el aktívan a szervezetben. A lojalitás, az elköteleződés, az egyesület, mint szervezeti forma kedvező környezetet jelentett számukra

⁷ A 2. ábrán sötét sávval a Periféria Egyesület adatai, a világosabb az összes válaszadó szervezet átlaga látható. Az egyesületnél a Szervezeti Tükör adatai alapján a szervezeti kapacitások két kategóriába sorolhatók, amint ahogy az a 2. ábrán is látható.

a szociális munkához. A kapacitások korlátai a humánerőforrás, a finanszírozás és az időfelhasználás tekintetében számottevők.

3.ábra. Szervezeti kapacitások a Periféria Egyesületnél

Forrás: Szervezeti Tükör (Periféria Egyesület 2025) alapján saját szerkesztés.

Civil szervezeteknél előforduló helyzet, hogy lehetne többet és jobban tenni több erőforrásból, jobb ráfordítással. Itt azonban a szociális munka célcsoportjai rendszeres jelenlétet és szakmai munkát igényelnek, a pénzügyi és gazdálkodási feladatokat a szakmai vezető látja el, az egyesület elnöke önkéntes munkát végez. Mindezek mellett a szervezet jövőbeni működésének átgondolásához, a fejlesztéshez támpontokat ad a szervezetről készített tükör.

ÖSSZEGZÉS

A Periféria Egyesület harminc éve működik, és dolgozik a sérülékeny társadalmi csoportokért. A civil szervezet fejlődése az önkéntes munkavégzéstől indult, és szolgáltatásokkal, szakemberekkel intézményesült. Az első néhány év a klasszikus civil működésről szólt, ahol a segíteni akarás mozgatta a benne lévőket, később a szabályozások és a finanszírozás új kereteket adott a szociális munkának. Az átalakulás folyamata több szolgáltatást, szakembert és eredményt hozott. Az intézményesülés mellett egyike vagyunk azoknak a civil szervezeteknek, ahol a szervezeti célok állandók, a szociális munka iránti elköteleződés

töretlen. Az értékek megtartása mellett a belső változások szükségszerűek, a külső változásokra ezután is kritikusan és a szociális munka eszközeivel reagálunk.

IRODALOM

Andorka Rudolf – Buda Béla (szerk.) (1986): *Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Balogh Erzsébet – R. Fedor Anita (2015): Pillanatképek a szociális munkások képzéséről a tanfolyamoktól a diplomát adó képzésekig. *Párbeszéd: szociális munka-folyóirat*, 2(1) pp.1-23.

<https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/issue/view/394> Letöltve: 2026.08.29.

Hegyesi Gábor: (2018): Emlékek a szociális munka születésének társadalomtörténetéről. *Párbeszéd: szociális munka folyóirat*, 5(4) pp. 1-14.

<https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/6152> Letöltve: 2026.08.29.

Kiss Julianna (2025): *A klasszikus civil szervezetek helyzetének alakulása 2010 és 2024 között a statisztikai adatok tükrében – részletes elemzés*. Budapest: Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány.

<https://www.nonprofit.hu/tudastar/A-klasszikus-civil-szervezetek-helyzetenek-alakulasa-2010-es-2024-kozott-a-statisztikai-adatok-tukreben--reszletes-elemzes> Letöltve: 2026.08.29.

Kiss Julianna – Gelencsér Balázs – Tóth Janka – Porkoláb Anikó – Sczigel Andrea – Asztalos Krisztina (2025): *NIOK Civil jelentés 2025*. Budapest: Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány.

Meleg Sándor (2023): Az egyházi térnyerés dilemmái a szociális ágazatban. *Párbeszéd: Szociális Munka folyóirat*, 10. Különszám, pp. 1-13.

DOI: <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2023.10/K/11>

Pik Katalin (2001): *A szociális munka története Magyarországon. 1817-1990*. Budapest: Hilscher Rezső Szocpol. Egyesület – ELTE Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék

Solt Ottilia (1989): A SZETA történetéről (Lévai Katalin interjúja). *Esély*, 1(1). pp. 84-87.

<https://www.esely.org/index.php?action=mutat&id=43> Letöltve: 2026.08.29.

Szoboszlai Katalin – Patyán László (1998): Az utcai szociális munka: az utcai szociális munka elmélete és gyakorlati tapasztalatai Nyíregyházán. *DOTE EFK Tudományos Közlemények*, 1, pp. 451-471.

Talyigás Katalin (1989): Új szakma alakul Magyarországon. *Esély*, 1(1). pp. 65-70.

<https://www.esely.org/index.php?action=mutat&id=43> Letöltve: 2026.08.29.

Talyigás Katalin – Hegyesi Gábor (2014): Honnan indult a szociális munka oktatása és gyakorlata idehaza, és hol tart most? *Párbeszéd: szociálismunka-folyóirat*, 1(1-2). pp. 1-18.

<https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/issue/view/336> Letöltve: 2026.08.29.

Dokumentumok és internetes források

Periféria Egyesület (2025): Szervezeti Tükör.

A Periféria Egyesület honlapja

<https://periferiaegyesulet.hu/> Letöltve: 2026.08.29.

ÁPOLÓHALLGATÓK ÖNKÉNTESSÉGRE VALÓ HAJLANDÓSÁGA HÁTRÁNYOS HELYZETŰ TÁRSADALMI CSOPORTOK ESETÉBEN. EGY KERESZTMETSZETI VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

NÉMETH JUDIT¹ – SZATMÁRI ANGELIKA² – ÚJVÁRINÉ SIKET ADRIENN³
– HIDEG-FEHÉR GABRIELLA⁴ – ZRÍNYI MIKLÓS⁵

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2026.3.158-180>

Absztrakt

Az egészségügyi alapellátáshoz való hozzáférés világszerte egyenlőtlenségeket mutat, amelyek különösen a társadalom perifériáján élő csoportokat sújtják. A marginalizált közösségek helyzetének javításában kiemelt szerepe van az egészségügyi szakemberek szolidaritásának, közösségi felelősségvállalásának és hivatástudatának. Az önkéntes közösségi ellátás a formális egészségügyi rendszer hiányosságainak enyhítésében fontos szerepet tölthet be. A kutatás célja a magyar ápolóhallgatók önkéntes egészségügyi ellátásban történő részvételi hajlandóságának és motivációs készségének elemzése volt a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok ellátásában. A keresztmetszeti elrendezésű vizsgálatban kérdőíves felmérést végeztünk három egyetemi kar (Pécs, Szeged, Nyíregyháza) ápolás szakon tanuló hallgatóinak bevonásával. Eredményeink alacsony önkéntességi hajlandóságot mutattak az ápolóhallgatók körében. Az önkéntességi szándékot leginkább támogató tényezők az oktatás, a társas motiváció és a segítő attitűd voltak. A mediációs vizsgálat eredményei alapján a segítő attitűd hatása az önkéntes szándéokra részben az altruista értékeken keresztül érvényesült. Eredményeink arra utaltak, hogy a hátrányos helyzetű közösségek ellátására vonatkozó ismeretek és a velük szemben mutatott attitűdök önmagukban nem elegendők az önkéntes tevékenység ösztönzéséhez. Ugyanakkor a korrelációs vizsgálatok rámutattak a hátrányos helyzetű betegekkel szerzett tapasztalatok és a stigmatizáció pozitív kapcsolatára, illetve az ilyen betegek ellátására való megfelelő felkészültség és a stigmatizáló attitűdök közötti fordított összefüggésre. Mindezek alapján javasolt az ápolóképzésben olyan célzott kurzusok bevezetése, amelyek az önkéntes közösségi

¹ Németh Judit (PhD), tudományos segédmunkatárs, Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar, Cochrane Magyarország Tanszék.

² Szatmári Angelika (PhD), főiskolai docens, Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar, Ápolási Tanszék.

³ Újváriné Siket Adrien, (PhD), habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem Egészségtudományi Kar, Ápolástudományi és Integratív Egészségtudományi Tanszék.

⁴ Hideg-Feher Gabriella (PhD), habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar.

⁵ Zrínyi Miklós (PhD), tudományos munkatárs, Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar, Ápolási Tanszék.

gondozásra készítik fel a hallgatókat, különös hangsúlyt fektetve az egészség társadalmi meghatározottságának megértésére és a segítő attitűd megerősítésére.

Kulcsszavak: önkéntesség, ápolóhallgatók, hátrányos helyzet, szegénység, attitűdök

Nursing Students' willingness to volunteer in the care of disadvantaged populations: A cross-sectional study

Judit Németh – Angelika Szatmári – Adrienn Újváriné Siket – Gabriella Hideg-
Fehér – Miklós Zrínyi

Abstract

Access to primary healthcare remains unequal worldwide, with disparities most pronounced among socially marginalised populations. Healthcare professionals' solidarity, social responsibility, and professional commitment play a key role in improving the health of disadvantaged communities. Volunteer-based community care has the potential to address the limitations of the formal healthcare system. The present study aimed to examine Hungarian nursing students' willingness to participate in volunteer healthcare activities and their motivational profiles in providing care to disadvantaged populations. In this cross-sectional study, a survey was conducted among nursing students enrolled at three university faculties in Pécs, Szeged, and Nyíregyháza, Hungary. Our findings indicated a low willingness to volunteer among nursing students. Education, social motivation, and helping attitudes were the strongest positive predictors of volunteer intention. Mediation analysis indicated that the effect of helping attitudes on volunteer intention was partially mediated by altruistic values. Our findings suggest that knowledge about and attitudes toward disadvantaged communities alone may not be sufficient to encourage volunteering. Furthermore, the correlation analyses demonstrated a positive association between experience with disadvantaged patients and stigmatization, along with an inverse relationship between adequate preparedness to care for such patients and stigmatizing attitudes. Based on these findings, nursing education should consider introducing targeted courses that prepare students for volunteer community-based care, with particular emphasis on understanding the social determinants of health and strengthening helping attitudes.

Keywords: volunteering, nursing students, disadvantaged populations, poverty, attitudes

BEVEZETÉS

Az Egészségügyi Világszervezet és a Világbank globális monitoring jelentése szerint a világ népességének több mint fele nem fér hozzá az alapvető egészségügyi szolgáltatásokhoz, és az elmúlt két évtizedben csak az országok kevesebb, mint egyharmada tudott javulást elérni a lefedettség tekintetében (World Health Organization – World Bank 2023). Noha 1990 és 2019 között az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés és az ellátás minősége a legtöbb országban

javult, továbbra is jelentős különbségek mutatkoznak a társadalmi-gazdasági fejlettség szerint (Global Burden of Disease Study 2019 Healthcare Access and Quality Collaborators, 2022). Az egészségügyi alap- és szakellátás hozzáférhetősége a társadalom periferiáján élők számára – az évtizedek óta tartó törekvések ellenére – továbbra is korlátozott, ami az egészségi állapot romlásában és az elkerülhető halálozások magas számában is megmutatkozik. Az alacsony és közepes jövedelmű országokban évente 8,6 millió ember hal meg a magas színvonalú ellátáshoz való hozzáférés hiánya miatt, ebből 5 millió haláleset a rossz minőségű ellátásnak, 3,6 millió pedig az igénybevétel hiányának tulajdonítható (Kruk et al. 2018). Az Európai Unióban ugyan csökkent az egészségügyi ellátással megelőzhető halálozás, de 2016-ban még mindig az összhálaózás közel egyharmadáért felelt (Costa – Santana 2021). A Covid-19 pandémia során elterjedt távegészségügy új lehetőségeket teremtett, ugyanakkor nem volt képes önmagában kezelni az alulellátott közösségek problémáit, sőt az eszköz-, internet- és digitális kompetenciahiány tovább növelhette e csoportok hátrányát (Ryskina et al. 2021; Guthrie – Snyder 2023).

A hozzáférhető, minőségi közellátás alapfeltétele a megfelelő egészségügyi humánerőforrás. Világszerte szakemberek milliói hiányoznak a rendszerből, köztük jelentős számban orvosok és ápolók. Az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization 2024) becslése szerint 2030-ra az ápolói hivatásban 4,5 milliós hiány várható. Magyarországon az alapellátáshoz való hozzáférést már évek óta súlyos humánerőforrás-hiány nehezíti, amit a betöltetlen háziorvosi praxisok magas száma is jelez. Az elmúlt két évtizedben nemcsak a betöltetlen körzetek száma nőtt, hanem a háziorvos közösség is elöregedett, ami a helyettesítéssel működő praxisok számának emelkedéséhez vezetett. A betöltetlen körzetek döntően Észak-Magyarországon, a Dél-Dunántúlon, valamint az Észak- és Dél-Alföldön találhatók, vagyis jellemzően hátrányos helyzetű térségekben, tovább rontva az alapellátáshoz való hozzáférést. Becslések szerint a betöltetlen körzetekhez tartozó lakosok száma több mint félmillió fő (Bálint 2019).

Az ápolók világszerte az egyik legjobban pozíciónált egészségügyi szolgáltatónak tekinthetők, akik elősegíthetik a népesség egészségi állapotának javítását és az egészségügyi méltányosság megvalósulását (Atherton et al. 2017; Scheffer et al. 2019). Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy a jelentős munkaterhelés, a magas stressz és a kiégés kockázata mellett milyen mértékben várható el az ápolóktól az önkéntes szerepvállalás. Mesfin Woldie és szerzőtársai (2018) amellett foglalnak állást, hogy az önkéntesek bővíthetik a rendelkezésre álló humánerőforrást, és hozzájárulhatnak a szolgáltatások elérhetőségének és megfelelőségének

javításához. Továbbá, a marginalizált közösségek helyzetének javítása szempontjából kiemelt jelentőségű az egészségügyi szakemberek társadalmi felelősségvállalása és hivatástudata. Ennek megfelelően az ápolóképzésben a kulturálisan adekvát ellátáshoz szükséges ismeretek és készségek fejlesztése mellett indokolt hangsúlyt fektetni az önkéntesség iránti elköteleződés erősítésére is, amely egyúttal az ápolók szakmai fejlődéséhez is hozzájárulhat (McWilliams et al. 2022).

A szakirodalom mindeddig kevés figyelmet fordított az alapellátásban, különösen a hátrányos helyzetű csoportok ellátásában végzett önkéntes tevékenység, valamint az ehhez kapcsolódó ápolóhallgatói motivációk és attitűdök vizsgálatára.

A jelen kutatás célja a magyar ápolóhallgatók hátrányos helyzetű társadalmi csoportok egészségügyi ellátásában való önkéntes részvételi hajlandóságának és motivációs hátterének keresztmetszeti, kérdőíves vizsgálata. A kutatás fő célkitűzései:

- 1) felmérni az ápolóhallgatók igényét és részvételi hajlandóságát hátrányos helyzetű társadalmi csoportok ellátására vonatkozó kurzusok elvégzésére, valamint
- 2) feltárni a hátrányos helyzetű csoportok ellátására vonatkozó önkéntességi hajlandóság és az azt befolyásoló tényezők közötti összefüggéseket.

A tanulmány a hátrányos helyzetű közösségekkel szembeni attitűdök, a stigmatizáció egészségügyi ellátásra gyakorolt hatásai, az ezek mérséklését célzó oktatási lehetőségek, valamint az önkéntes szerepvállalás egyéni és társadalmi hasznosulásának irodalmi áttekintését követően ismerteti a kutatás alapjául szolgáló elméleti modellt. Ezt követően kerül bemutatásra a kérdőíves felmérés, amelyet az önkéntességi hajlandóság előrejelzésére megalkotott elméleti modell empirikus vizsgálatára terveztek a szerzők.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

Marginalizált közösségekkel szembeni attitűdök és percepció

A hátrányos helyzetű társadalmi csoportok stigmatizációja tovább súlyosbíthatja meglévő társadalmi és egészségügyi hátrányaikat. A megbélyegzés diszkriminációhoz és társadalmi kirekesztéshez vezethet, ami kedvezőtlenül befolyásolja az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést és az ellátás minőségét. Babusik (2004) már több mint húsz évvel ezelőtt rámutatott arra, hogy Magyarországon a roma lakosság 25 százaléka a szakellátásban, közel 45 százalékuk pedig a háziorvosi ellátás során tapasztalt etnikai alapú megkülönböztetést. A

közelmúltban végzett vizsgálatok (Marek et al. 2020, 2021) szerint az előítéletesség leggyakoribb megnyilvánulási formái közé tartozik a megváltozott hangneme, az indokolatlan várakoztatás és az ún. „cigánykórtermek” alkalmazása.

A nemzetközi kutatások (Wen et al. 2007; Reilly et al. 2022) leírják, hogy a hajléktalan személyekkel szembeni megbélyegzés szintén rontja az ellátáshoz való hozzáférést és a betegek egészségi állapotát. A magyarországi vizsgálatok (Zrínyi – Balogh 2004; Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara Etikai Kollégiuma 2009) azt állapították meg, hogy az ellátást adminisztratív akadályok, együttműködési nehézségek és az utógondozás hiányosságai is nehezítik, ugyanakkor a személyes tapasztalatok és a pozitív attitűdök elősegítik a méltányos bánásmódot és a minőségi ellátást.

A stigmatizáció nemcsak az ellátás minőségét, hanem az egészségügyi szolgáltatások igénybevételét is kedvezőtlenül befolyásolja. Deprivált közösségekben kimutatták, hogy az állami szolgáltatók által közvetített negatív sztereotípiák aláássák a bizalmat, ami az egészségügyi szolgáltatások alacsonyabb igénybevételéhez vezet (Stevenson et al. 2014). A stigmatizáló attitűdök csökkentése ezért nemcsak a betegek, hanem a szolgáltatók együttműködését is javíthatja, így az egészségügyi ellátásban és az ápolóképzésben egyaránt kiemelt jelentőségű (Gaber et al. 2022).

A szakirodalom számos olyan oktatási stratégiát azonosít, amelyek elősegíthetik az empátia, a társadalmi igazságosság iránti elköteleződés és az önkéntes szerepvállalás erősítését (Elliott – Sandberg 2021; Shahzad et al. 2022). Az egészség társadalmi meghatározóira és az egészség-egyenlőtlenségekre fókuszáló kurzusok kedvezően befolyásolják a hallgatók társadalmi igazságossággal és szegénységgel kapcsolatos attitűdjeit, különösen azok körében, akik nyitottabbak a társadalmi felelősségvállalásra és az aktivizmusra (Scheffer et al. 2019). Hasonló eredményekről számolnak be a szegénységsszimulációs gyakorlatokat vizsgáló kutatások is, amelyek többsége javította a szegénység megértését, az empátiát és a segítő szándékot (Hellman et al. 2018; Ehmke – Sanner-Stiehr 2020; Kuehn et al. 2020; Clarke et al. 2023), ugyanakkor egyes vizsgálatok kedvezőtlen attitűdváltozásokat is leírtak (Garrett-Wright et al. 2021).

Az alulellátott közösségek gondozására létrehozott ingyenes klinikákon történő önkéntes ellátás szintén hatásos módszernek bizonyult a hallgatói attitűdök formálásában, az empátia és a motiváció erősítésében a hátrányos helyzetű közösségekkel összefüggésben (Modi et al. 2017; Forg – Paun 2021; Ruiz-Huidobro 2025). Emellett a hallgatók által működtetett klinikák

mérhető egészségnyereséget eredményeznek, és innovatív lehetőséget kínálnak az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés és az egészségügyi méltányosság javítására (Broman et al. 2022).

Az oktatási intézmények fontos szerepet töltenek be az ápolóhallgatók egészségügyi egyenlőtlenségekre való felkészítésében, valamint a marginalizált csoportok ellátásához szükséges interkulturális kompetenciák fejlesztésében. Bár a fogyatékkal élő, roma és más hátrányos helyzetű csoportokkal kapcsolatos ismeretek több hazai képzésben is megjelennek, ezek jellemzően nem képezik a tantervek integráns részét, ezért az attitűdök szintjén sem fogalmazódnak meg elvárások a végzett szakemberekkel szemben (Pintér 2022; Kiss – Krémer 2024).

Az önkéntes szolgálat társadalmi és egyéni hasznosulása

Az egészségügy területén az önkéntességgel kapcsolatos kutatások az utóbbi években elsősorban a járvány- és vészhelyzetekben végzett önkéntes szerepvállalásra fókuszáltak (Al Gharash et al. 2021; Bartal et al. 2021; Bartal – Lukács 2022; Magdas et al. 2022; Susanti et al. 2023; Ben Natan et al. 2025). Több vizsgálat megerősítette az ápolóhallgatók magas szintű társadalmi felelősségvállalását és önkéntességi hajlandóságát. Az önkéntes részvételt ugyanakkor jelentősen befolyásolja a hallgatók észlelt felkészültsége, gyakorlati kompetenciája, énhatékonysága, az önkéntességgel kapcsolatos pozitív attitűdjei és az intézményi támogatás (Al Gharash et al. 2021; Magdas et al. 2022; Ben Natan et al. 2025). Az önkéntesség nemcsak a társadalmi felelősségvállalás megnyilvánulása, hanem annak erősítője is. Az ápolók közösségi szolgálata hozzájárulhat a formális egészségügyi rendszer hiányosságainak enyhítéséhez, különösen a marginalizált csoportok ellátásában (McCollum et al. 2017; Modi et al. 2017; Weber 2019; McWilliams et al. 2022; Warshawski 2024). Az önkéntes szerepvállalás gyakran hosszú távú elköteleződéssel járhat, amelynek kialakulásában a felsőoktatási intézmények a pozitív szakmai minták közvetítésével meghatározó szerepet játszanak (Strkljevic et al. 2024). Ezzel szemben az időhiány, a korlátozott lehetőségek és az intézményi támogatás hiánya csökkentheti a hallgatók önkéntes aktivitását (Dyson et al. 2017). Különös jelentősége van a palliatív ellátásban végzett önkéntességnek, amely elősegítheti a hallgatók érdeklődését e szakterület iránt, a társadalmi szerepvállalásukat, valamint fejleszti empátiájukat és önreflexiójukat (Wu et al. 2019; Jin – Kang 2024).

Az önkéntesség számos további előnnyel jár a hallgatók számára. A marginalizált közösségekkel kialakított közvetlen kapcsolat, valamint a deprivált környezetben megvalósuló service-learning⁶ típusú programok és a közösségi egészségügyi, illetve palliatív ellátásban végzett önkéntes tevékenységek kedvezően befolyásolhatják a hallgatók empátiáját és a társadalmi igazságossággal kapcsolatos attitűdjeiket, miközben fejlesztik kommunikációs és csapatmunkához kapcsolódó készségeiket, valamint erősítik szakmai identitásukat (Jarrell et al. 2014; Barker et al. 2022; Doyle 2023;). Mindamellett, hogy az önkéntes tevékenység során összességében az érték-funkció a legmeghatározóbb (Chacón et al. 2017), a hallgatók kezdeti motivációját gyakran a karrierépítés és a szakmai tapasztalatszerzés határozza meg, majd a hosszabb távú részvételben egyre nagyobb szerepet kap a személyes fejlődés és a segítő tevékenységből származó pozitív élmény (Barton et al. 2019). A valós betegkapcsolatok és a gyakorlati tapasztalatok növelik a hallgatók önbizalmát, szakmai kompetenciáját és kritikus gondolkodását, miközben segítik az elméleti tudás gyakorlati alkalmazását (Coombs et al. 2021). További vizsgálatok is (Modi et al. 2017; Barker et al. 2024; Ruiz-Huidobro 2025) megerősítették az önkéntesség kedvező hatását az ápoló- és orvostanhallgatók empátiájára, különösen az alulellátott közösségek gondozása során.

Összességében, az önkéntesség lehetőséget biztosít az egészségtudományi képzésben résztvevő hallgatók számára empátiájuk, szakmai készségeik és személyes kompetenciáik fejlesztésére, miközben hozzájárul a közösségek egészségügyi ellátásához, az egészségügyi egyenlőtlenségek mérsékléséhez és támogatja későbbi karrierlehetőségeiket.

ELMÉLETI MODELL AZ ÖNKÉNTESSEGRE VALÓ HAJLANDÓSÁG ELŐREJELZÉSÉRE

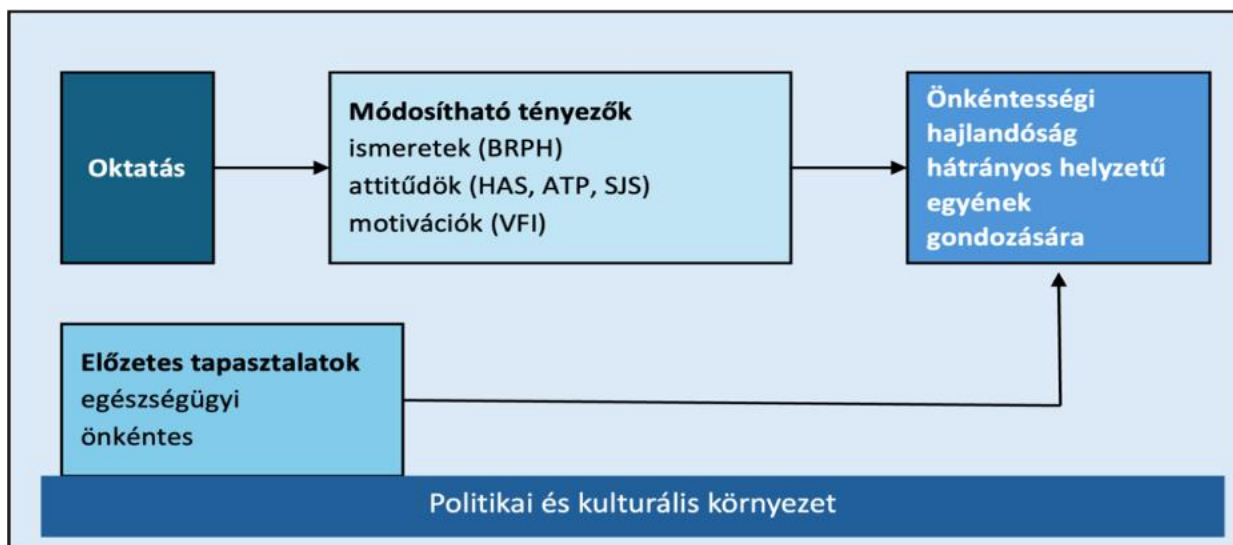
Mivel a kutatás középpontjában az ápolóhallgatók önkéntes egészségügyi ellátásban való részvételi hajlandósága áll, olyan személyiségbeli, motivációs és attitűdbeli tényezők azonosítására törekedtünk, amelyek elősegíthetik az önkéntes szerepvállalási szándék kialakulását. Az önkéntes motivációk vizsgálatára leggyakrabban használt megközelítés a funkcionális szemlélet (Clary et al. 1998). A szakirodalomra támaszkodva a vizsgálat szempontjából lényeges tényezőkként határoztuk meg a segítő attitűdöt és a társadalmi

⁶ Olyan tanulástámogatási módszer, amely a tantervi célokhoz kapcsolódó, valós közösségi szükségletekre reagáló tevékenységet a hallgatók strukturált tanulási folyamatával kapcsolja össze. Célja, hogy a közösség számára hasznos tevékenység megvalósítása mellett elősegítse a hallgatók kompetenciáinak fejlődését is.

igazságosságot. Mivel a kutatás a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok ellátására irányuló önkéntességet vizsgálja, indokoltnak tartottuk a szegénységgel és a szegény emberekkel kapcsolatos attitűdök, valamint az egészség társadalmi-gazdasági meghatározóival és a személyes felelősséggel kapcsolatos meggyőződések bevonását is. A szakirodalom alapján (Hellman et al. 2018; Ehmke – Sanner-Stiehr 2020; Kuehn et al. 2020; Elliott – Sandberg 2021; Shahzad et al. 2022; Clarke et al. 2023; Swan – Giordano 2023; Murillo et al. 2024) az egészségügyi képzés szerepe túlmutat a szakmai ismeretek és készségek átadásán. Az oktatás meghatározó a leendő ápolók attitűdjeinek formálásában, valamint a marginalizált közösségek iránti érzékenység és társadalmi felelősségvállalás erősítésében. Ennek megfelelően a kutatás a szakirodalomban leírt elméleti modellekre építve egy új megközelítést alkalmaz az önkéntes szándék előrejelzésére.

A vizsgálat keretét adó elméleti modellt és az egyes tényezők operacionalizált méréseit az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra. Operacionalizált elméleti modell az önkéntes szándék előrejelzésére

Forrás: Saját szerkesztésű ábra.

VFI = Önkéntes Funkciók Leltára (Volunteer Functions Inventory); HAS = Segítő Attitűd Skála (Helping Attitude Scale); SJS = Társadalmi Igazságosságra Vonatkozó Viselkedési Szándék (Social Justice Scale Behavioral Intention); ATP = Szegénységgel Szembeni Attitűd (Attitude To Poverty Short Form); BRPH = Meggyőződések a Szegénység és az Egészségi állapot Összefüggésére vonatkozóan (Beliefs Related to Poverty and Health).

Az elméleti modellben a független változók befolyását jelenítjük meg a függő változóra gyakorolt hatásuk alapján. A hátrányos helyzetű egyének gondozására vonatkozó önkéntességi hajlandóságot a képzés során módosítható tényezők, mint az ismeretek,

attitűdök és motivációk, illetve az előzetes tapasztalatok képesek az ábrán jelzett módon befolyásolni. Az oktatás hatása részben e módosítható tényezőkre irányul. A politikai és kulturális környezet meghatározó szerepet játszhat az önkéntességi szándék alakulásában, azonban jelen kutatás keretei között ennek direkt mérésére nem került sor, azt látens változónak tekintjük.

MÓDSZEREK

A keresztmetszeti elrendezésű vizsgálat keretében 2024 februárja és májusa között online kérdőíves felmérést végeztünk három egészségtudományi kar (Pécs, Szeged, Nyíregyháza) ápolóhallgatói körében. A vizsgálatban használt kérdőívek kiválasztásának fő szempontja az elméleti modellben meghatározott összefüggések mérésének igénye volt. A méréshez nemzetközileg validált kérdőíveket használtunk, a fordítást standard „forward-backward” eljárással végeztük, majd pilot mintán (n=30) teszteltük és finomítottuk. A függő változó az önkéntességi szándék volt, amelyet egy 1-10-es Likert-skálán mért kérdéssel operacionalizáltunk („Mindent figyelembe véve, mennyire valószínű, hogy a következő egy év során önkéntes egészségügyi munkát vállalnál a rászorulóknak gondozása érdekében?”).

Mérőeszközök

Az Önkéntes Funkciók Leltára (Volunteer Functions Inventory, VFI) egy 30 tételes, 7-fokú Likert-skálán mérő eszköz az önkéntes motivációk feltárására, amely hat funkciót különít el: énvédelem, értékek, karrier, megértés, társas és növekedés (Clary et al. 1998). A vizsgálatban az elérhető magyarra fordított változatot használtuk, a szerzők előzetes engedélyével (Gaszó et al. 2022). Az egyes funkciók pontszámai 5 és 35 között értelmezhetők, ahol a magasabb érték az adott motiváció erősebb szerepét jelzi az önkéntességben. A skálák belső megbízhatósága megfelelő volt (Cronbach-alfa: 0,82-0,91).

A „Helping Attitudes Scale” (HAS) egy 20 tételes, 5-fokú Likert-skálán mérő eszköz, amely a segítségnyújtással kapcsolatos érzéseket, meggyőződéseket és viselkedést vizsgálja (Nickell 1998). A tételek megfelelő átkódolását követően az összpontszám 20 és 100 között változik, ahol a magasabb érték kedvezőbb segítő attitűdöt jelez. A skála belső megbízhatósága megfelelőnek bizonyult (Cronbach-alfa: 0,88).

Az „Attitude to Poverty Scale – Short Form” (ATP) Yun Seonghoon és Robert Weaver (2010) által fejlesztett, 21 tételes, 5-fokú Likert-skálán mérő eszköz, amely a szegénységgel

kapcsolatos attitűdöt három dimenzióban vizsgálja: személyes hiányosság, strukturális perspektíva és stigma. A skála a fordított tételek megfelelő átkódolását követően 21 és 105 közötti összpontszámot ad, ahol a magasabb érték a szegényekkel szembeni kevésbé kedvező attitűdöt jelzi. A skála belső megbízhatósága megfelelő volt (Cronbach-alfa: 0,86).

A „Beliefs Related to Poverty and Health” (BRPH) egy 9 tétel, 7-fokú Likert-skálán mérő eszköz, amely a szegénység és egészség kapcsolatára vonatkozó meggyőződéseket vizsgálja (Reutter et al. 1999). Az eszköz a szegénység és az egészség közötti kapcsolat négy magyarázatára összpontosít: a rossz egészségi állapot miatti elszegényedés (elszigetelődés), a rossz egészségi állapot oka az életkörülményekben keresendő (strukturális), a rossz egészségi állapot oka a szegények egészségtelen magatartása (magatartás), valamint a szegénység és az egészség közötti valódi kapcsolat hiánya (mítosz). A strukturális és magatartási indexek magasabb pontszáma az adott magyarázat erősebb elfogadását jelzi, ugyanakkor a skálák megbízhatósága a 0,7-es határérték alatt maradt, ezért ennek a mérésnek a megbízhatóságát fenntartással kezeltük.

A „Social Justice Scale” (SJS) jelen vizsgálatban a társadalmi cselekvési szándék dimenziójára fókuszált, amelyet 4 tétellel, 7-fokú Likert-skálán mértünk, 4 és 28 közötti összpontszámmal (Torres-Harding et al. 2012). A magasabb érték erősebb jövőbeli társadalmi igazságosságért való cselekvési szándékot jelez. A skála megbízhatósága ugyancsak megfelelő volt (Cronbach-alfa = 0,89).

Az általunk összeállított kérdőív szociodemográfiai változókat is felmért. Az oktatás szerepét egy 4-fokú Likert-skálán mért tétel („oktatás” változó) operacionalizálta, amely az önkéntes ápolói feladatokra való felkészítettség észlelt mértékét vizsgálta, ahol a magasabb érték a képzés erősebb felkészítő szerepét jelezte.

Minta

A minta kiválasztásához nem véletlenszerű, kényelmi, de rétegzett mintavételt alkalmaztunk. A mintába azok az aktív hallgatói jogviszonnyal rendelkező, alap- vagy mesterképzésben, nappali vagy levelező tagozaton tanuló ápoló szakos hallgatók kerültek, akik beleegyeztek a kutatásban való részvételbe.⁷ Kizárásra kerültek a nem magyar anyanyelvű és a külföldi

⁷ Az etikai engedélyt az Egészségügyi Tudományos Tanács Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága adta ki (BM/2174-1/2024). A résztvevők tájékoztatást kaptak a vizsgálatról és a kérdőív kitöltésével beleegyeztek a kutatásban való részvételbe. A kérdőív kitöltése önkéntes és anonim volt.

képzési központban tanuló hallgatók. Előzetes mintanagyság-számítás alapján, amit a G*Power program segítségével végeztünk, a regressziós modell megalkotásához 5 százalékos szignifikancia szint és 20 százalékos másodfajú statisztikai hiba mellett (statisztikai erő = 0,8), közepes hatáserősséggel (0,15) számolva, a regresszió esetén 13 független változó mellett a szükséges teljes minimális elemszám 131 fő volt. A kutatás során elért végleges mintanagyság ezt az elemszámot meghaladta, így a szükséges statisztikai erő az elemzésekhez rendelkezésre állt.

Statisztikai elemzések

A minta jellemzőinek leírásához leíró statisztikai módszereket alkalmaztunk. A normalitást Kolmogorov–Smirnov-próbával vizsgáltuk, nem normál eloszlás esetén Spearman-féle rangkorrelációt használtunk. A mérések megbízhatóságát Cronbach-féle alfa együtthatókkal értékeltük, a 0,70 feletti értékeket a vizsgálat szempontjából megfelelő megbízhatóságúnak tekintettük. A függő változó előrejelzésére többváltozós lineáris regressziót alkalmaztunk. Mediációs elemzés segítségével vizsgáltuk, hogy bizonyos változók milyen mechanizmuson keresztül fejtik ki hatásukat a függő változóra. A mediációs elemzés során a változók eltérő mérési skálái miatt a jobb összehasonlíthatóság érdekében standardizált adatokat használtunk. A statisztikai próbákat 5 százalékos szignifikanciaszinten ($p < 0,05$) végeztük, IBM SPSS 29.0 és JASP 0.19.0 szoftverek használatával.

EREDMÉNYEK ÉS MEGBESZÉLÉS

A mintát 240 fő ápolóhallgató alkotta. A legfiatalabb kitöltő 18, a legidősebb 54 éves volt, a mintát jellemző átlagéletkor 29,7 év volt ($SD=10,5$). A válaszadók szociodemográfiai jellemzőit az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat. A válaszadók szociodemográfiai jellemzői

Változó	Kategória	Gyakoriság	Megoszlás
Nem	Férf	24 fő	10%
	Nő	214 fő	89,2%
Anya legmagasabb iskolai végzetése	8 osztály, vagy kevesebb	26 fő	10,8%
	Szakiskola	93 fő	38,8%
	Középiskola	78 fő	32,5%

	Felsőoktatás	43 fő	17,9%
Apa legmagasabb iskolai végzet sége	8 osztály, vagy kevesebb	23 fő	9,6%
	Szakiskola	122 fő	50,8%
	Középiskola	55 fő	22,9%
	Felsőoktatás	37 fő	15,4%
Lakóhely	Falu	63 fő	26,3%
	Város	127 fő	52,9%
	Vármegyeszékhely	49 fő	20,4%

Forras: Saját adatgyűjtes.

Az elsődleges mérésekre vonatkozó leíró statisztikát a 2. táblázat ismerteti. A szegénységgel és az egészséggel kapcsolatos hiedelmek tekintetében a válaszadók 12 százaléka vélte úgy, hogy nincs valódi összefüggés a szegénység és az egészség között, ami jelentősen meghaladja a kanadai ápolóhallgatóknál közölt 1 százalékos arányt, és az oktatás fejlesztésének szükségességére utal (Reutter et al. 1999). További 7,5 százalék a betegséget a szegénység alapvető okaként jelölte meg. A válaszadók közel 64 százaléka a strukturális tényezőket jelölte meg a szegénységben élő egyének rossz egészségi állapotának elsődleges okaként, míg 17 százalék ezt elsősorban a magatartási tényezőknek tulajdonította. A hátrányos helyzetű társadalmi csoportok ellátására irányuló, szabadon választható kurzust a válaszadók 76 százaléka nem, vagy esetlegesen választaná. Hátrányos helyzetű társadalmi csoportokról tanulni a megkérdezettek 35 százaléka szerint „nem fontos”, vagy „talán érdemes lehet”. A hallgatók 39 százaléka válaszolta azt, hogy félelmei ellenére egy alkalommal hajlandó lenne olyan menhelyen önkéntes ellátást végezni, ahol rossz egészségi állapotú emberek gyűlnek össze, további 35 százalék pedig más kollégájával együtt lenne hajlandó ezt megtenni.

A függő változó átlagértéke 4,84 (SD=2,56) volt, a válaszadók 62 százaléka jelölt 1 és 5 közé eső értéket a 10-ig terjedő skálán, tehát inkább a nem irányába hajlott az önkéntességi szándék tekintetében. Ezen eredmények arra utalnak, hogy az ápolóképzés jelenlegi struktúrájában nem helyez kellő hangsúlyt a deprivált közösségek egészségi állapotának, egészségmagatartásának és gondozási sajátosságainak bemutatására.

2. táblázat. Az elsődleges meresekre vonatkozó leíró statisztika

	N	Minimum	Maximum	Átlag	Szórás	p érték (Kolmogorov-Smirnov)
Önkéntességi szándék	240	1	10	4,84	2,560	0,000
VFI – érvédelem	240	5	35	16,48	7,347	0,001
VFI – értékek	240	7	35	26,92	5,959	0,000
VFI – karrier	240	5	35	20,47	7,660	0,003
VFI – társas	240	5	35	16,81	6,662	0,015
VFI – megértés	240	5	35	25,37	7,368	0,000
VFI – növekedés	240	5	35	22,51	7,405	0,000
HAS	240	37	98	80,31	11,688	0,000
SJS	240	4	28	18,77	5,829	0,002
ATP	240	27	100	55,13	12,438	0,019
BRPH strukturális index	240	3	21	12,46	3,942	0,000
BRPH magatartási index	240	3	21	10,75	3,858	0,000
Oktatás	238	1	4	2,15	1,023	0,000

Forrás: Saját adatgyűjtés. VFI = Önkéntes Funkciók Leltára (Volunteer Functions Inventory); HAS = Segítő Attitűd Skála (Helping Attitude Scale); SJS = Társadalmi Igazságosságra Vonatkozó Viselkedési Szándék (Social Justice Scale Behavioral Intention); ATP = Szegénységgel Szembeni Attitűd (Attitude To Poverty Short Form); BRPH = Meggyőződések a Szegénység és az Egészségi állapot Összefüggésére vonatkozóan (Beliefs Related to Poverty and Health).

Többváltozós lineáris regresszió segítségével vizsgáltuk a független változók hatását az önkéntességi szándékokra (3. táblázat). Az összes VFI funkció modellbe helyezésével multikollinearitás lépett fel. Annak érdekében, hogy kiküszöböljük a problémát, parciális korreláció segítségével megvizsgáltuk az önkéntességi szándék és a VFI funkciók közötti összefüggést is egyesével, úgy, hogy a többi funkciót kontroll változónak állítottuk be.

A továbbiakban azokkal a VFI funkciókkal dolgoztunk [értékek ($r=0,145$ $p=0,013$) és társas funkció ($r=0,215$ $p<0,001$)], amelyek szignifikáns pozitív összefüggést mutattak az önkéntességi szándékkal. Ezáltal a prediktorok kielégítő mértékű függetlensége lehetővé tette, hogy hatásukat értelmezni tudjuk a regresszióban. A mintán teljesült a homoszkedaszticitás, a linearitás és standardizált reziduális hibák normalitásának feltétele, az adatok között autokorreláció nem állt fenn.

3. táblázat. Többváltozós hierarchikus lineáris regresszió modell az önkéntességi szándék előrejelzésére⁸

Modell		b	SE (b)	B (béta)	t	p érték	Tolerancia
1	(Konstans)	-1,138	0,564		-2,016	0,045	
	VFI értékek	0,123	0,025	0,304	4,936	<0,001	0,685
	VFI társas	0,158	0,022	0,432	7,012	<0,001	0,685
2	(Konstans)	-0,314	1,010		-0,311	0,756	
	VFI értékek	0,104	0,024	0,256	4,278	<0,001	0,638
	VFI társas	0,127	0,022	0,350	5,722	<0,001	0,613
	Oktatás	0,610	0,122	0,256	5,008	<0,001	0,874
	Egészségügyi tapasztalat	-0,187	0,080	-0,118	-2,339	0,020	0,901
	ATP	0,003	0,010	0,014	0,279	0,780	0,873
	BRPH magatartási index	-0,081	0,034	-0,128	-2,428	0,016	0,828
	BRPH strukturális index	0,016	0,033	0,025	0,468	0,640	0,786
3	(Konstans)	-0,360	1,015		-0,355	0,723	
	VFI értékek	0,097	0,027	0,239	3,584	<0,001	0,515
	VFI társas	0,124	0,023	0,341	5,416	<0,001	0,579
	Oktatás	0,605	0,122	0,254	4,951	<0,001	0,870
	Egészségügyi tapasztalat	-0,174	0,083	-0,110	-2,086	0,038	0,833
	ATP	0,002	0,010	0,013	0,251	0,802	0,871
	BRPH magatartási index	-0,083	0,034	-0,130	-2,467	0,014	0,821
	BRPH strukturális index	0,014	0,033	0,023	0,434	0,665	0,784
	SJS	0,016	0,028	0,039	0,583	0,561	0,520
4	(Konstans)	-1,622	1,193		-1,360	0,175	
	VFI értékek	0,057	0,033	0,142	1,724	0,086	0,333
	VFI társas	0,125	0,023	0,344	5,496	<0,001	0,579
	Oktatás	0,593	0,122	0,249	4,880	<0,001	0,868
	Egészségügyi tapasztalat	-0,204	0,084	-0,128	-2,420	0,016	0,807
	ATP	0,005	0,010	0,024	0,471	0,638	0,860
	BRPH magatartási index	-0,083	0,034	-0,131	-2,485	0,014	0,821
	BRPH strukturális index	0,015	0,033	0,025	0,465	0,643	0,784
	SJS	0,006	0,028	0,013	0,199	0,843	0,501
	HAS	0,031	0,016	0,148	1,980	0,049	0,404

Forrás: Saját adatfeldolgozás. b = nem standardizált regressziós együttható; SE (b) = a nem standardizált regressziós együttható hibája; B (béta) = standardizált regressziós együttható. Függő változó: Önkéntességi szándék; N = 223

⁸ Modell 1: R² = 0,427; F(2, 220) = 82,102; p < ,01; Modell 2: R² = 0,508; F(7, 215) = 31,665; p < ,01
Modell 3: R² = 0,508; F(8, 214) = 27,664; p < ,01; Modell 4: R² = 0,517; F(9, 213) = 25,362; p < ,01

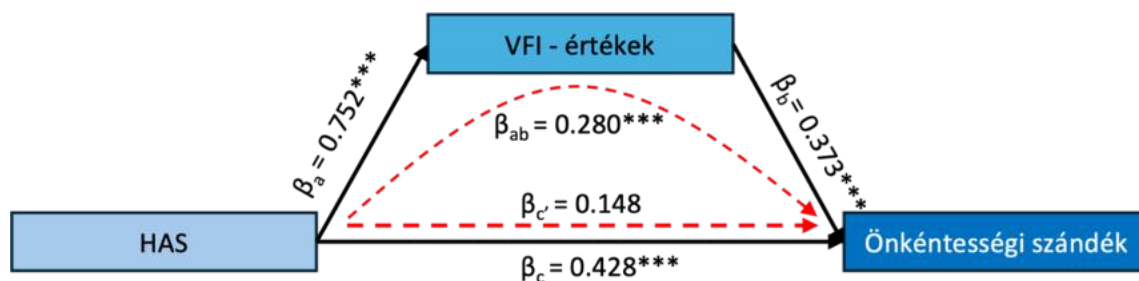
A feltételek teljesülése lehetővé tette egy többváltozós hierarchikus lineáris regresszió modell felépítését annak vizsgálatára, hogy az „értékek” és a „társas” motivációs funkciók, az oktatás, az egészségügyi tapasztalat, az ATP, a BRPH magatartási és strukturális indexe, az SJS és a HAS milyen mértékben képes előrejelezni az önkéntességi szándékot (3. táblázat).

Az első modell 42,7 százalékos magyarázóerőt mutatott, a VFI „értékeket” és „társas” motivációs funkciókat egyaránt szignifikáns hozzájáruló tényezőként azonosítva. A második modellben a megmagyarázott variancia 50,8 százalékra emelkedett, a VFI „értékek” és „társas” motivációs tényezői, az oktatás, az egészségügyi tapasztalat és a BRPH viselkedési index szignifikáns hozzájárulásával. A harmadik modell az SJS beléptetésével nem változtatta meg sem a megmagyarázott varianciát, sem a prediktorok hozzájárulását a megmagyarázott varianciához, viszont a VFI értékek tolerancia értékét 0,638-ról 0,515-re csökkentette, ami a két változó közötti megosztott varianciára utal. Utolsó lépésben, a HAS modellbe léptetésével 51,7 százalékra emelkedett a megmagyarázott variancia, amihez a VFI „társas” funkció, az oktatás, az egészségügyi tapasztalat, a BRPH magatartási index és a HAS szignifikánsan járult hozzá. E lépéssel az „értékek” mutató elveszítette szignifikáns magyarázóerejét az önkéntességi szándék előrejelzésében. A tolerancia értékek jól mutatták, hogy ennek oka az SJS, a HAS és az „értékek” közötti megosztott variancia volt. Az ATP hatását az önkéntességi szándékra nem tudtuk igazolni. Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán (2011) a szociális és egészségügyi területen tevékenykedő önkénteseknél egyértelműen az értékek funkciót azonosították, mint fő hajtóerőt, de a háttér motivációk között ugyancsak szerepelt a közösségre találás. Vizsgálatunkban az önkéntes szándék a legerősebb összefüggést a társas funkcióval mutatta, amit a regressziós modell is megerősített, és amelyet a korábbi kutatások is alátámasztanak (Warburton – Terry 2000; Greenslade – White 2005; Jiranek et al. 2013; Saha – Chandra 2018). Bár az értékek motiváció kezdetben szignifikáns prediktornak bizonyult, a segítő attitűd bevonásával elveszítette önálló magyarázó erejét, így nem igazolta a korábbi vizsgálatok eredményeit. Ugyanakkor az említett korábbi regressziós vizsgálatok nem számoltak be a multikollinearitás ellenőrzéséről, ezért eredményeik óvatos értelmezést igényelnek (Jiranek et al. 2013; Saha – Chandra 2018). Az egészségügyben eltöltött évek számának növekedésével csökkent az önkéntességi hajlandóság, ami feltehetően a szakmai túlterheltséggel, a kiégéssel és az életciklusbeli változásokkal magyarázható (Nesbit 2012; Einolf 2018; American Nurses Association 2024). A társadalmi igazságosságot szem előtt tartó cselekvési szándék ugyanakkor nem bizonyult az önkéntes szándék szignifikáns

előrejelzőjének, ami eltér Petr Jiranek és szerzőtársai (2013) eredményeitől, valószínűleg a mért konstrukciók és a vizsgált populáció különbségei miatt. A szegénység és egészség kapcsolatát magatartási okokkal magyarázó nézetek negatívan befolyásolták az önkéntes szándékot, míg a strukturális magyarázat hatása nem volt szignifikáns. Mivel a BRPH alskálák megbízhatósága elmaradt a kívánatos szinttől, az eredmények körültekintő értelmezést igényelnek. Bár a szakirodalom szerint a célzott képzések javítják az empátiát és a hátrányos helyzetű csoportokkal kapcsolatos attitűdöket, vizsgálatunkban a szegénységgel kapcsolatos attitűd önálló prediktív szerepe nem igazolódott (Zrínyi – Balogh 2004; Jarrell et al. 2014; Scheffer et al. 2019; Kuehn et al. 2020; Doyle 2023). A HAS és a VFI értékek között tapasztalt, jelentős mértékű megosztott varianciából kiindulva mediációs elemzést végeztünk és a HAS, a VFI értékek és az önkéntességi szándék összefüggésrendszerében egy részleges mediációt igazoltunk.

A 4. ábrán látható, hogy a HAS = Segítő Attitűd Skála (Helping Attitude Scale) pozitív hatással van az értékek motivációs funkcióra ($\beta_a=0,752$; $p<0,001$), ami pozitív irányban befolyásolja az önkéntességi szándékot ($\beta_b=0,373$; $p<0,001$).

2. abra. A HAS, a VFI értékek és az önkéntes szándék mediációs elemzése

Forrás: Saját szerkesztésű ábra.

A HAS hatása az önkéntességi szándéokra nagyrészt indirekt úton ($\beta_{ab}=0,280$; $p<0,001$) valósul meg, a direkt útvonal nem szignifikáns ($\beta_{c'}=0,148$; $p=0,082$). A segítő szándék, mint egyéni beállítottság pozitív irányban befolyásolja az altruista és humanitárius értékek kifejezésének szükségét, ami végső soron pozitív hatással van az önkéntességi szándéokra. A segítő attitűd hatása részben az altruista értékeken keresztül érvényesül, összhangban Yao és Enright (2019) eredményeivel.

A megalkotott modell segítségével a VFI értékek, az ATP, a BRPH strukturális index és az SJS hatását az önkéntes szándéokra nem tudtuk igazolni, ugyanakkor a mediációs elemzés

rávilágított a HAS, a VFI értékek és az önkéntes szándék kapcsolatrendszerére. Az eredmények hozzájárultak ahhoz, hogy az egyes kulcsváltozók önkéntességre gyakorolt hatásmechanizmusai világosabban kirajzolódjanak.

Spearman-féle rangkorreláció segítségével vizsgáltuk a szegényekkel szembeni stigmatizáló attitűdök (az ATP egy aldimenziója) kapcsolatát az oktatással és az egészségügyi munka során szerzett tapasztalatokkal kapcsolatos változókra (5. táblázat). Azt láttuk, hogy minél több egészségügyi és szegények ellátásával kapcsolatos tapasztalata volt a válaszadóknak, annál inkább a szegényekre vonatkozó stigmatizáló attitűd jellemezte őket. Azonban minél inkább azt érezték, hogy a képzés felkészítette őket az önkéntes közösségi szolgálatra, annál kevésbé volt jelen a stigmatizáló attitűd.

3. táblázat A stigma, az egészségügyi munka során szerzett tapasztalatok és az oktatás korrelációs mátrixa

	St gma	HH tapasztalat	Oktatás	Egészségügyi tapasztalat
St gma	1,000	0,184**	-0,191**	0,168**
HH tapasztalat		1,000	-0,042	0,555*
Oktatás			1,000	0,007
Egészségügyi tapasztalat				1,000

Forrás: Saját adatfeldolgozás. HH tapasztalat = tapasztalat hátrányos helyzetű betegekkel

** A korreláció 0,01 szinten szignifikáns (egyoldali).

* A korreláció 0,05 szinten szignifikáns (egyoldali).

Ugyan a korrelációs együtthatók alacsonyok voltak, eredményeink arra utalnak, hogy a vulnerábilis betegekkel szerzett közvetlen tapasztalatok a stigmatizáló attitűdök erősödésével járhatnak együtt, míg a hátrányos helyzetű betegek ellátására való megfelelő felkészültség ezek mérséklődésével mutatott összefüggést. A korrelációs vizsgálatok és a szakirodalom is alátámasztják, hogy az előítéletesség és a stigmatizáció továbbra is jelentős kihívást jelentenek az egészségügyi ellátásban, amelyeket a tényleges interakciós helyzetek tovább súlyosbíthatnak (Babusik 2004; Marek et al. 2020, 2021). Eredményeink ugyanakkor arra is utalnak, hogy a megfelelő képzés hozzájárulhat a stigmatizáló attitűdök mérsékléséhez, ami különösen fontos a társadalmi egyenlőtlenségek és a polarizáció erősödésének időszakában.

A kutatás korlátai

Bár a szükséges elemszám rendelkezésre állt, a kényelmi mintavétel, a központi régió intézményeinek hiánya és az alacsony részvételi arány miatt az eredmények általánosíthatósága korlátozott. További korlátot jelent, hogy az alkalmazott mérőeszközök

nem rendelkeztek hazai validációval, ezért a nemzetközi validitási adatokra és egy pilot vizsgálatra támaszkodtunk. Emellett a BRPH skála megbízhatósága a javasolt határérték alatt maradt, ezért az eredmények fokozott körültekintéssel értelmezendők.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A szakirodalmi áttekintés rámutatott, hogy a társadalom peremére sodródott csoportok egészségügyi ellátásában az önkéntesség szerepe egyre jelentősebb. Kutatásunk eredményei alapján az ápolóhallgatók önkéntességi szándékának legfontosabb előrejelzői az oktatás, a társas motiváció és a segítő attitűd voltak, míg a hátrányos helyzetű közösségek ellátására vonatkozó ismeretek és attitűdök önmagukban nem ösztönözték az önkéntes szerepvállalást. Különösen aggasztó, hogy a hallgatók egy része közömbös vagy elutasító a marginalizált csoportok ellátásával kapcsolatos kurzusok iránt. Eredményeink alapján indokolt az önkéntes közösségi gondozásra felkészítő, tantervbe integrált képzési programok fejlesztése, amelyek kiemelt figyelmet fordítanak az egészség társadalmi meghatározóinak oktatására, a segítő attitűd és a kulturális kompetencia fejlesztésére, valamint a szegénység és az egészség kapcsolatának megértésére. Eredményeink arra is utalnak, hogy az általános egészségügyi tapasztalat és a mentorált klinikai gyakorlat eltérő szerepet tölthet be az önkéntességi hajlandóság alakulásában. Míg az egészségügyi tapasztalat negatív összefüggést mutatott az önkéntességi szándékkal, a marginalizált közösségek ellátására irányuló mentorált klinikai gyakorlatok a szakmai kompetenciák fejlesztése mellett a társas motiváció erősítésén keresztül is hozzájárulhatnak az önkéntességi hajlandóság növeléséhez. A jövőben longitudinális, beavatkozási vizsgálatok szükségesek annak értékelésére, hogy az oktatási beavatkozások milyen mértékben növelik a tényleges önkéntes aktivitást.

IRODALOM

American Nurses Association (2024): *What is nurse burnout? How to prevent it*. American Nurses Association.

www.nursingworld.org/content-hub/resources/workplace/what-is-nurse-burnout-how-to-prevent-it/ Letöltve: 2026.07.09.

Al Gharash, Hanan – Smith, Megan – Cusack, Lynette (2021): Nursing students' willingness and confidence to volunteer in a pandemic. *SAGE Open Nursing*, 7, pp. 23779608211044615.

DOI: <https://doi.org/10.1177/23779608211044615>.

- Atherton, Ian M. – Lasater, Kathie – Richards, Elizabeth A. – Mathews, Laura R. – Simpson, Victoria – Kyle, Richard G. (2017): Population health and nurse education—time to step-up. *Nurse Education Today*, 51, pp. 117-119. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2016.08.002>.
- Babusik Ferenc (2004): A szegénység csapdájában. Cigányok Magyarországon – szociálgazdasági helyzet, egészségi állapot, szociális és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés; hozzáférési különbségek az egészségügyi alapellátásban – struktúra, esélyegyenlőség, előítéletek. In: Az esélyegyenlőség korlátai Magyarországon. <https://wesley.hu/wp-content/uploads/2020/10/Cikk-Babusik-Ferenc-Az-eselyegyenloseg-korlatai-Magyarorszagon.pdf> Letöltve: 2026.07.10.
- Bálint Csaba (2019): A betöltetlen háziorvosi és házi gyermekorvosi körzetek területi összefüggései. *Studia Mundi – Economica*, 6(2) pp. 15-36. DOI: <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2019.06.02.15-36>.
- Barker, Megan E. – Crowfoot, Gemma – King, Julia (2022): Empathy development and volunteering for undergraduate healthcare students: a scoping review. *Nurse Education Today*, 116, pp. 105441. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2022.105441>.
- Barker, Megan E. – King, Julia – Mitchell, Bronwyn – Dawson, Anna – Crowfoot, Gemma (2024): The effect of hospital volunteering on empathy in nursing and medical students. *Collegian*, 31(1) pp. 34-39. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.colegn.2023.11.001>.
- Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2011): A magyar önkéntesek motivációi – a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív sztenderdizálásának eredményei alapján. *Civil Szemle*, 8(4) pp. 7-30.
- Bartal Anna Mária – Fényes Hajnalka – Szalóczy Nóra (2021): Az elkötelezettek, a csalódottak, a tapasztalatszerzők és akik megpróbálták – az orvos- és egészségtudományi hallgatók COVID-19 járvány alatti önkéntességének vizsgálata. *Önkéntes Szemle*, 1(2) pp. 5-35. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.2.5-35>.
- Bartal Anna Mária – Lukács J. Ágnes (2022): „Kirendelődtem” – az orvos- és egészségtudományi hallgatók részvétele a COVID-19-járvány elleni küzdelemben. *Önkéntes Szemle*, 2(2) pp. 44-69. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.2.44-69>.
- Barton, Elizabeth – Bates, Emily – O'Donovan, Rhona (2019): 'That extra sparkle': students' experiences of volunteering and the impact on satisfaction and employability in higher education. *Journal of Further and Higher Education*, 43(4) pp. 453–466. DOI: <https://doi.org/10.1080/0309877X.2017.1365827>.
- Ben Natan, Merav – Shapiro, Roni – Schwartz, Iris – Zer Aviv, Rotem (2025): Factors influencing nursing students' willingness to volunteer during wartime emergencies: a cross-sectional study in Israel. *Nurse Education Today*, 144, pp. 106458. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2024.106458>.
- Broman, Patricia – Tokolahi, Ema W. – Wilson, Olivia W. A. – Haggie, Melissa – Andersen, Peter – Brownie, Sharon (2022): Patient outcomes from student-run health services: an integrative review. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 15, pp. 641-665. DOI: <https://doi.org/10.2147/JMDH.S348411>.
- Clarke, Claire L. – Bayne, Sarah – Martin, Alison (2023): Impact of a simulation exercise on student perceptions of poverty and interprofessional socialization. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 87(9) pp. 100035. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ajpe.2022.10.008>.
- Chacón, F. – Gutiérrez, G. – Sauto, V. – Vecina, M. L. – Pérez, A. (2017): Volunteer Functions Inventory: a systematic review. *Psicothema*, 29(3) pp. 306-316. DOI: <https://doi.org/10.7334/psicothema2016.371>.
- Clary, E. Gil – Snyder, Mark – Ridge, Robert D. – Copeland, John – Stukas, Arthur A. – Haugen, Julie – Meine, Peter (1998): Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6) pp. 1516-1530.

DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516>.

Coombs, Nicole M. – Missen, Karen – Allen, Lynne (2021): Beyond simulation – extracurricular volunteering in nursing education: a focus group. *Nurse Education Today*, 96, pp. 104603.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2020.104603>.

Costa, Camila – Santana, Paula (2021): Trends of amenable deaths due to healthcare within the European Union countries: exploring the association with the economic crisis and education. *SSM – Population Health*, 16, pp. 100982. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100982>.

Doyle, Barbara A. (2023): Social justice attitudes of undergraduate nursing students: the impact of praxis. *Public Health Nursing*, 40(5) pp. 734-739. DOI: <https://doi.org/10.1111/phn.13219>.

Dyson, Sarah E. – Liu, Lijuan – van den Akker, Olga – O'Driscoll, Mark (2017): The extent, variability, and attitudes towards volunteering among undergraduate nursing students: implications for pedagogy in nurse education. *Nurse Education in Practice*, 23, pp. 15-22.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2017.01.004>.

Ehmke, Melissa – Sanner-Stiehr, Ellyn (2020): Improving attitudes toward poverty among DNP students: implementing a Community Action Poverty Simulation. *Journal of the American Association of Nurse Practitioners*, 33(2) pp. 150-157. DOI: <https://doi.org/10.1097/JXX.0000000000000361>.

Einolf, Christopher J. (2018): Parents' charitable giving and volunteering: are they influenced by their children's ages and life transitions? Evidence from a longitudinal study in the United States. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 47(2) pp. 395-416. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764017737870>.

Elliott, Amy – Sandberg, Mary (2021): Teaching social justice in undergraduate nursing education: an integrative review. *Journal of Nursing Education*, 60(10) pp. 545-551.

DOI: <https://doi.org/10.3928/01484834-20210729-04>.

Forg, Rebecca E. – Paun, Olimpia (2021): Assessing needs of student volunteers related to providing care to a homeless population. *Journal of Professional Nursing*, 37(1) pp. 73-79.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2020.10.008>.

Gaber, Sara N. – Rosenblad, Andreas – Mattsson, Elisabet – Klarare, Anna (2022): The relationship between attitudes to homelessness and perceptions of caring behaviours: a cross-sectional study among women experiencing homelessness, nurses and nursing students. *BMC Women's Health*, 22(1) pp. 159. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12905-022-01744-8>.

Garrett-Wright, Denise – Haughtigan, Kathleen – Link, Karen (2021): Interactive poverty simulation: nursing students' perceptions of poverty. *Nursing Education Perspectives*, 42(6) pp. 380-382.

DOI: <https://doi.org/10.1097/01.NEP.0000000000000777>.

Gazsó, Dóra – Dorner, László – Csordás, Gábor (2022): Fiatal és érett felnőtt önkéntesek motivációi és személyiségvonásai – egy pilot kutatás eredményei. *Önkéntes Szemle*, 2(1) pp. 63-91.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.1.63-91>.

Global Burden of Disease Study 2019 Healthcare Access and Quality Collaborators (2022): Assessing performance of the Healthcare Access and Quality Index, overall and by select age groups, for 204 countries and territories, 1990-2019: a systematic analysis from the Global Burden of Disease Study 2019. *The Lancet Global Health*, 10(12) pp. e1715-e1743. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(22\)00429-6](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(22)00429-6).

Guthrie, John D. – Snyder, Jeffrey A. (2023): Improving access to care for underserved communities through telemedicine. *JAAPA*, 36(9) pp. 41-44.

DOI: <https://doi.org/10.1097/01.JAA.0000947040.98500.2e>.

- Hellman, Ashley N. – Cass, Cara – Cathey, Heather – Smith, Sarah L. – Hurley, Stephanie (2018): Understanding poverty: teaching social justice in undergraduate nursing education. *Journal of Forensic Nursing*, 14(1) pp. 11–17. DOI: <https://doi.org/10.1097/JFN.0000000000000182>.
- Jarrell, Katherine – Ozy, Jennifer – Gallagher, Jennifer – Hagler, Dianne – Corral, Carmen – Hagler, Amy (2014): Constructing the foundations for compassionate care: how service-learning affects nursing students' attitudes towards the poor. *Nurse Education in Practice*, 14(3) pp. 299–303. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2013.11.004>.
- Jin, Eunji – Kang, Hyun (2024): Nursing students' volunteer experiences of interacting with children receiving pediatric palliative care: a qualitative study. *Children*, 11(11) pp. 1391. DOI: <https://doi.org/10.3390/children11111391>.
- Jiranek, Petr – Kals, Elisabeth – Humm, Julia S. – Strubel, Ines T. – Wehner, Theo (2013): Volunteering as a means to an equal end? The impact of a social justice function on intention to volunteer. *Journal of Social Psychology*, 153(5) pp. 520–541. DOI: <https://doi.org/10.1080/00224545.2013.768594>.
- Kiss, Mária Rita – Krémer, András (2024): A magyarországi romák integrációját támogató pályaszocializációs elemek az SZTE-n folyó szakemberképzésekben. *Esély – Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat*, 35 pp. 46–60. DOI: <https://doi.org/10.48007/esely.2024.3.3>.
- Kruk, Margaret E. – Gage, Audrey D. – Joseph, Nathan T. – Danaei, Goodarz – García-Saisó, Sebastián – Salomon, Joshua A. (2018): Mortality due to low-quality health systems in the universal health coverage era: a systematic analysis of amenable deaths in 137 countries. *The Lancet*, 392(10160) pp. 2203–2212. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31668-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31668-4).
- Kuehn, Mary B. – Grosch Mendes, Camila M. – Fukunaga Luna Victoria, Gabriela M. – Nemetz, Elizabeth – Rigos, Zilda C. P. (2020): A poverty simulation's impact on nursing and social work students' attitudes towards poverty and health. *Creative Nursing*, 26(4) pp. 256–262. DOI: <https://doi.org/10.1891/CRNR-D-20-00051>.
- Magdaş, Teodora Maria – Jolobai, Anamaria Nicoleta – Simonescu-Colan, Ramona – Moşteanu, Elena Otilia – Pop, Tudor Alexandru (2022): Practical experience as a determining factor of preparedness of medical and nursing students in Romania during the COVID-19 pandemic. *Medicine and Pharmacy Reports*, 95(1) pp. 54–58. DOI: <https://doi.org/10.15386/mpr-1963>.
- Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara Etikai Kollégiuma (2009): A hajléktalan betegek ápolói (szakdolgozói) ellátásának legfontosabb etikai kérdései. A Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara Etikai Kollégiumának 1/2009. számú állásfoglalásának 1. számú melléklete. Magyar Egészségügyi Szakdolgozói Kamara. https://archive.meszk.hu/meszk.hu/upload/meszk/document/meszk_etikai_1_2009_1_melleklete102.pdf Letöltve: 2026.07.09.
- Marek, Erika – Kalmár, Réka – Faubl, Nóra – Orsós, Zsuzsanna – Németh, Tímea (2020): Előítéletek és hatásaik az egészségügyi ellátásban. Egy felmérés tanulságai. *Orvosi Hetilap*, 161(19) pp. 789–796. DOI: <https://doi.org/10.1556/650.2020.31694>.
- Marek, Erika – Németh, Tímea – Orsós, Zsuzsanna (2021): Implicit bias against the Romas in Hungarian healthcare: taboos or unrevealed areas for health promotion? *Health Promotion International*, 36(2) pp. 561–569. DOI: <https://doi.org/10.1093/heapro/daaa077>.
- McCollum, Mary – Kovner, Christine T. – Ojemeni, Morenike T. – Brewer, Carol – Cohen, Sally (2017): Nurses improve their communities' health where they live, learn, work, and play. *Policy, Politics, and Nursing Practice*, 18(1) pp. 7–16. DOI: <https://doi.org/10.1177/1527154417698142>.

- McWilliams, Laura – Paisi, Martha – Middleton, Simon – Shawe, Jill – Thornton, Aileen – Larkin, Michael – et al. (2022): Scoping review: scope of practice of nurse-led services and access to care for people experiencing homelessness. *Journal of Advanced Nursing*, 78(11) pp. 3587–3606.
DOI: <https://doi.org/10.1111/jan.15387>.
- Modi, Arpan – Fascelli, Michael – Daitch, Zachary – Hojat, Mohammadreza (2017): Evaluating the relationship between participation in student-run free clinics and changes in empathy in medical students. *Journal of Primary Care & Community Health*, 8(3) pp. 122–126.
DOI: <https://doi.org/10.1177/2150131916685199>.
- Murillo, Christine L. – Díaz, D. A. – Tamanna, N. – Worthy, K. – Jenerette, C. (2024): Social determinants of health in graduate nursing simulation education: an integrative review. *Nurse Educator*, 49(4) pp. E198–E202. DOI: <https://doi.org/10.1097/NNE.0000000000001561>
- Nesbit, Rebecca (2012): The influence of major life cycle events on volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 41(6) pp. 1153–1174. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764011429181>.
- Nickell, Gary (1998): The Helping Attitudes Scale. Paper presented at the 106th Annual Convention of the American Psychological Association, August 1998, San Francisco, CA.
- Pintér, Sándor (2022): B/520. Beszámoló. Az Országos Fogytékosságügyi Programban foglalt célok időarányos teljesítéséről (2015–2020). Magyarország Kormánya.
www.parlament.hu/irom42/00520/00520.pdf Letöltve: 2026.07.09.
- Reilly, Joseph – Ho, Irene – Williamson, Amy (2022): A systematic review of the effect of stigma on the health of people experiencing homelessness. *Health & Social Care in the Community*, 30(6) pp. 2128–2141. DOI: <https://doi.org/10.1111/hsc.13884>.
- Reutter, Linda – Neufeld, Anne – Harrison, Martha J. (1999): Public perceptions of the relationship between poverty and health. *Canadian Journal of Public Health*, 90(1) pp. 13–18.
DOI: <https://doi.org/10.1007/BF03404091>.
- Ruiz-Huidobro, Natalia M. A. – Kala, Swati – Gray, Sarah – Lopez, Rebecca – Silva, Mark A. (2025): Experiential outcomes among student volunteers providing mental health support in a student-run free clinic. *Academic Psychiatry*, 49(4) pp. 335–339.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s40596-025-02153-3>.
- Ryskina, Kristina L. – Shultz, Kevin – Zhou, Yi – Lautenbach, Gabriel – Brown, Richard T. (2021): Older adults' access to primary care: gender, racial, and ethnic disparities in telemedicine. *Journal of the American Geriatrics Society*, 69(10) pp. 2732–2740. DOI: <https://doi.org/10.1111/jgs.17354>.
- Saha, Soumitra – Chandra, Bhabesh (2018): Understanding the underlying motives and intention among Indian blood donors towards voluntary blood donation: a cross-sectional study. *Transfusion Clinique et Biologique*, 25(2) pp. 109–117. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tracli.2018.01.002>.
- Scheffer, Melanie M. J. – Lasater, Kathie – Atherton, Ian M. – Kyle, Richard G. (2019): Student nurses' attitudes to social justice and poverty: an international comparison. *Nurse Education Today*, 80 pp. 59–66. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.06.007>.
- Shahzad, Syeda – Younas, Ahtisham – Ali, Parveen (2022): Social justice education in nursing: an integrative review of teaching and learning approaches and students' and educators' experiences. *Nurse Education Today*, 110 pp. 105272. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2022.105272>.
- Stevenson, Clare – McNamara, Niamh – Muldoon, Orla (2014): Stigmatised identity and service usage in disadvantaged communities: residents', community workers' and service providers' perspectives. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 24(6) pp. 453–466.
DOI: <https://doi.org/10.1002/casp.2184>.

- Strkljevic, Ivana – Tiedemann, Anne – Souza de Oliveira, Josiane – Haynes, Allison – Sherrington, Catherine (2024): Health professionals' involvement in volunteering their professional skills: a scoping review. *Frontiers in Medicine*, 11 pp. 1368661. DOI: <https://doi.org/10.3389/fmed.2024.1368661>.
- Susanti, Raini Diah – Yudianto, Kurniawan – Mulyana, Aep Maulid – Amalia, Ismah Nur (2023): A systematic scoping review of motivations and barriers in COVID-19 volunteering among health students: the potential for future pandemic volunteers. *Journal of Multidisciplinary Healthcare*, 16 pp. 1671–1681. DOI: <https://doi.org/10.2147/JMDH.S411896>.
- Swan, Bonnie A. – Giordano, Nicole A. (2023): Addressing nursing students' understanding of health equity and social determinants of health: an innovative teaching-learning strategy. *Nursing Education Perspectives*, 44(5) pp. 318–320. DOI: <https://doi.org/10.1097/01.NEP.0000000000001182>
- Torres-Harding, Susan R. – Siers, Brandi – Olson, Bradley D. (2012): Development and psychometric evaluation of the Social Justice Scale (SJS). *American Journal of Community Psychology*, 50(1–2) pp. 77–88. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10464-011-9478-2>.
- Warburton, John – Terry, Deborah J. (2000): Volunteer decision making by older people: a test of a revised theory of planned behavior. *Basic and Applied Social Psychology*, 22(3) pp. 245–257. DOI: <https://doi.org/10.1207/15324830051036135>
- Warshawski, Sara (2024): First-year nursing students' perceptions of health activism and social responsibility: a cross-sectional study. *Nurse Education Today*, 132 pp. 106019. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2023.106019>.
- Weber, Jennifer J. (2019): A systematic review of nurse-led interventions with populations experiencing homelessness. *Public Health Nursing*, 36(1) pp. 96–106. DOI: <https://doi.org/10.1111/phn.12552>.
- Wen, Chun-Kai – Hudak, Pamela L. – Hwang, Stephen W. (2007): Homeless people's perceptions of welcomeness and unwelcomeness in healthcare encounters. *Journal of General Internal Medicine*, 22(7) pp. 1011–1017. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11606-007-0183-7>.
- Woldie, Mesfin – Feyissa, Garumma T. – Admasu, Birhan – Hassen, Kifle – Mitchell, Kate – Mayhew, Susannah – et al. (2018): Community health volunteers could help improve access to and use of essential health services by communities in LMICs: an umbrella review. *Health Policy and Planning*, 33(10) pp. 1128–1143. DOI: <https://doi.org/10.1093/heapol/czy094>.
- World Health Organization (2024): Nursing and midwifery: key facts. World Health Organization. www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/nursing-and-midwifery Letöltve: 2026.07.09.
- World Health Organization – World Bank (2023): Tracking universal health coverage: 2023 global monitoring report. World Health Organization and International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, Geneva–Washington (DC). <http://hdl.handle.net/10986/40348> Letöltve: 2026.07.09. DOI: 10.1596/40348.
- Wu, Jing – Gilbertson-White, Stephanie – Broderick, Amanda (2019): College palliative care volunteers: too early to feed the pipeline for palliative care clinicians? *Journal of Palliative Medicine*, 22(12) pp. 1589–1593. DOI: <https://doi.org/10.1089/jpm.2018.0662>.
- Yao, Zhijie – Enright, Robert D. (2019): Belief in altruistic human nature and prosocial behavior: a serial mediation analysis. *Ethics and Behavior*, 30(2) pp. 97–111. DOI: <https://doi.org/10.1080/10508422.2019.1591963>.
- Yun, Seonghoon H. – Weaver, Robert D. (2010): Development and validation of a short form of the Attitude Toward Poverty Scale. *Advances in Social Work*, 11 pp. 174–187. DOI: <https://doi.org/10.18060/437>.
- Zrínyi Miklós – Balogh Zoltán (2004): Student nurse attitudes towards homeless clients: a challenge for education and practice. *Nursing Ethics*, 11(4) pp. 334–348. DOI: <https://doi.org/10.1191/0969733004ne707oa>.

SEGÍTVE TANULNI – AZ ÖNKÉNTES SEGÍTŐ GYAKORLAT UTÓBBI TÍZ ÉVÉNEK TAPASZTALATAI ÉS KIHÍVÁSAI A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEMEN

NÁRAI MÁRTA¹ – OSZTER BETTINA² – PÉCSI GERTRÚD³

Absztrakt

A tanulmány a Széchenyi István Egyetemen a 2005/2006-os tanév óta működő, Önkéntes segítő gyakorlat nevű kurzus legutóbbi tíz évének tapasztalatait, kihívásait ismerteti. A szerzők célja annak bemutatása, miként járulhat hozzá a felsőoktatás az aktív, társadalmilag felelős és szociálisan érzékeny állampolgárok képzéséhez a hagyományos tudásátadáson túl.

A bevezetés hangsúlyozza: a társadalmi folyamatokat nem csak elszenvedni kell/lehet, hanem alakítani is, különösen fontos ezt szem előtt tartani a leendő értelmiség, az egyetemi hallgatóság nevelése/oktatása terén. Ehhez olyan kompetenciák kellenek, mint például empátia, kommunikáció, problémamegoldás, vagy érdekérvényesítés. Ezek fejlesztésében az oktatási intézményeknek, így az egyetemeknek is kiemelt felelőssége van a „tudás-centrum” szerep mellett. A kurzus lényege a service learning módszer: nem segítő szakos hallgatók, nem professzionális segítő tevékenységet végeznek hátrányos helyzetű csoportoknál, teszik ezt nem kötelezettséggként, hanem gyakorlatilag önkéntesen, egy szabadon választható kurzus keretein belül. A cél a tapasztalati tanulás. A hallgatók így személyesen ismerik meg a társadalmi problémákat, kipróbálhatják a szerepvállalást, és átélhetik a segítség hasznosságát. A tanulmány rávilágít, hogy az önkéntes gyakorlatok a formális oktatás és a tapasztalati tanulás közötti hidat képezik. Különösen fontosak a pályaorientációban, identitásformálásban és kompetenciafejlesztésben, mert a szakmai szerep és az etikai érzékenység tanteremben csak részben tanítható. A nem segítő hivatású hallgatók is felismerhetik saját szakmájuk társadalmi felelősségét. Két terephely, a Győri Tanoda-Klub vezetője és a győri Egyesített Egészségügyi és Szociális Intézmény hallgatókkal foglalkozó szociális szakreferense, illetve a tárgyat e terephelyeken teljesítő hallgatók véleményét, tapasztalatát is megismerhetjük a kurzussal kapcsolatban.

Kulcsszavak: Önkéntes segítő gyakorlat, service learning, tapasztalati tanulás, egyetemi hallgatók, hátrányos helyzetű csoportok

¹ Nárai Márta (PhD.), szociológus, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszék.

² Oszter Bettina, szociális munkás, közösségi és civil fejlesztő szakember, tanársegéd, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszék.

³ Pécsi Gertrúd, szociális munkás, közösségi és civil fejlesztő szakember, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszék.

Learning by helping: Ten years of experiences and challenges in Volunteer Peer Support Practice at Széchenyi István University

Márta Nárai – Bettina Oszter – Gertrúd Pécsi

Abstract

The study presents the experiences and challenges from the past ten years of the course titled "Volunteer Peer Support Practice," which has been running at Széchenyi István University since the 2005/2006 academic year. The authors aim to demonstrate how higher education can contribute to the training of active, socially responsible citizens beyond traditional knowledge transfer.

The introduction emphasizes that social processes should not merely be endured but actively shaped. This requires competencies such as empathy, communication, problem-solving, and advocacy. Educational institutions, including universities, bear a prominent responsibility for developing these attributes alongside their role as "knowledge centers." The core of the course relies on the service-learning methodology: students from non-helping professions volunteer as lay helpers to work with disadvantaged groups, focusing on experiential learning. Consequently, students encounter social problems firsthand, allowing them to test their commitment and experience the personal benefits of helping.

The study highlights that volunteer practices form a bridge between formal education and experiential learning. They are particularly vital in career orientation, identity formation, and competence development, as professional roles and ethical sensitivity can only be partially taught within a classroom setting. Through this approach, students from non-helping professions can also recognize the social responsibility inherent in their own fields. Furthermore, the paper provides insight into the opinions and experiences regarding the course from two field-site representatives—the head of the Győr Tanoda-Club after-school program and a social services specialist from the Unified Health and Social Institution of Győr—as well as from the students who completed their practice at these locations.

Keywords: Volunteer Peer Support, practice, service learning, experiential learning, university students

BEVEZETÉS

A szűkebb-tágabb környezetünkben és közösségünkben zajló folyamatok nem rajtunk kívül álló dolgok, azokat nem (csak) elszenvedni, eltérni kell(ene), hanem alakítani, befolyásolni. A tudatos befolyásoláshoz, aktivitáshoz azonban több kell egyszerű lelkesedésnél. Az aktív állampolgári léthez megfelelő kompetenciák kellenek, olyan tudások, képességek és tapasztalások, amelyek alkalmassá és képessé teszik az egyéneket a hatékony szerepvállalásra, érdekérvényesítésre, befolyásolásra, részvételre.

A társadalmi érzékenység megteremtésében, a társadalmilag felelős szemlélet kialakításában, az aktív szerepvállaláshoz szükséges állampolgári kultúra megteremtésében az oktatási

intézményeknek is van fontos szerepe, felelőssége van. Ez ugyanúgy a felsőoktatási intézmények felelősségi körébe tartozik, mint pl. az „oktatás, kutatás és a tudásvagyon társadalmi-gazdasági hasznosítása, [...] a tudás-centrumként való működés, a tudományos eredmények disszeminációja”, vagy akár a társadalmi mobilitás elősegítése (Társadalmi felelősségvállalás koncepció 2016:7). Annak támogatása, hogy a jövő értelmisége felelős polgárrá váljon, a felsőoktatás értelmiségnevelési feladatai közé kell, hogy tartozzon (Tóbiás 2014), és az egyetemeknek meg kell találniuk ebben az eddigieknél szélesebb körű szerepüket (Tóbiás 2022c).

Az elmúlt időszakban számos olyan tanulmány jelent meg, amelyek egy-egy egyetemen futó önkéntes programról vagy az önkéntességet támogató, azt valamilyen formában beépítő segítő/szakmai kurzusról informálnak (például Nárai et al. 2019; Arapovics 2022; Ádám 2022; Fucskó 2022; Juhász 2022; Nyilas – Körei 2022; Tóbiás 2022a, 2022c). E kurzusok, programok, lehetőségek elsősorban nem a hagyományos tudásátadás, hanem a megtapasztalás révén, gyakran a service learning (szolgálat alapú tanulás) módszerével járulnak hozzá a fiatalok társadalmi érzékenységének növeléséhez és a társadalmilag felelős szemlélet kialakításához. Jelen tanulmányunkban az információink alapján a legrégebb óta meglévő, a kezdetekor a hazai felsőoktatásban unikálisnak számító önkéntes gyakorlat, a Széchenyi István Egyetemen a 2005/2006-os tanévtől pár év kihagyással folyamatosan futó ilyen jellegű kurzus, az Önkéntes segítő gyakorlat tapasztalatait mutatjuk be saját oktatói megéléseink,⁴ valamint a hallgatók és a fogadószervezetek visszajelzései alapján. A kurzus célja tapasztalati tanulás révén segítsre, támogatásra szoruló társadalmi csoportok körében végzett nem professzionális segítség (kvázi önkéntes munka) során olyan saját élményekhez juttatni elsősorban nem segítő szakokon tanuló egyetemi hallgatókat, melynek során megtapasztalhatják, megismerhetik sajátos helyzetben lévő embertársaik életét, problémáikat, és tapasztalatokat, tudásokat szerezhetnek a társadalmi szerepvállalás formáiról, módjairól, és nem utolsósorban átélhetik a segítség hasznosságát, örömét.

⁴ Mindhárom szerző a kurzus aktív oktatója. Pécsi Gertrúd jelen volt a tantárgy megszületésekor is, elindulása óta részt vesz az Önkéntes segítő gyakorlat szervezésében, a terephelyekkel, fogadó szervezetekkel való kapcsolattartásban. Nárai Márta 2017-től vonódott be a tantárgy munkálataiba és lett a stúdium tantárgyfelelőse is. Oszter Bettina néhány éve kapcsolódott be a követő szemináriumok vezetésébe.

AZ ÖNKÉNTES SZAKMAI GYAKORLATOK SZEREPE A FELSŐOKTATÁSBAN

A felsőoktatási intézmények elsősorban a nem formális és informális eszközöket, módszereket is használó tapasztalati tanulás révén segíthetik a társadalmi érzékenyítést, szemléletformálást. Fontos, hogy a diákok olyan programokban, gyakorlatokban, kurzusokban vehessenek részt nem kötelező jelleggel, ahol lehetőséget kapnak a személyes megtapasztalásra, társadalmi problémák és hátrányos helyzetű társadalmi csoportok megismerésére, szerepvállalási-támogatási lehetőségek kipróbálására, amelyek által megélhetik és megérthetik a segítségnyújtás, szolidaritás, felelősségvállalás fontosságát. E stúdiumok/programok segíthetik a támogatásra szoruló társadalmi csoportokhoz való megfelelő viszonyulás kialakítását, a társadalmi, gazdasági és környezeti problémák kialakulásában és kezelésében való felelősségeink (saját és másoké, társadalomé is) felismerését. Továbbá olyan képességeikben fejlődhetnek és olyan tudásokra tehetnek szert, amelyek fontosak az aktív és felelős állampolgári léthez, mint például empátia, együttműködési és kommunikációs képesség, konfliktuskezelés, vitakészség, rugalmasság, nyitottság, problémamegoldás, jogtudatosság, érdekartikuláció stb. (Nárai et al. 2019).

A service learning típusú gyakorlatok

Az egyik lehetséges mód az önkéntes szakmai gyakorlatok vagy nem professzionális segítő gyakorlatok formájában való tapasztalatszerzés biztosítása. E service learning típusú gyakorlatok átmenetet képeznek a formális oktatás, valamint a tapasztalati tanulás között, ezért különösen alkalmasak a hallgatók társadalmi érzékenyítésére és szemléletformálására, valamint szakmai identitásuk, pályaelköteleződésük, illetve specializációs orientációjuk formálására. A szociális bázisú hivatások képzésében a terepgyakorlat nem kiegészítő elem, hanem olyan központi közeg, ahol kompetenciafejlődés zajlik, miután a szakmai szerep, az etikai érzékenység és a kapcsolati készségek csak részben sajátíthatók el tantermi környezetben (Fényes 2021; Gusak – Volhyna 2021). Az önkéntesség kapcsán az mondható el, hogy a felsőoktatás korai szakaszában inkább egyfajta pályaorientációs, identitásformáló és kompetenciafejlesztő tér, mintsem klasszikus szakmai gyakorlat, melynek oka, hogy a hallgatók még nem rendelkeznek megalapozott szakmai ismeretekkel (Fényes et al. 2021; D. Babos – Lovasné Arató 2022). Az önkéntes gyakorlatok által a nem segítő hivatást választó hallgatók is megtapasztalhatják, miért fontosak a szociális ellátást nyújtó intézmények,

szervezetek, hogyan lehet személyes segítséggel hozzájárulni hátrányos helyzetű / rászoruló emberek jólétének javításához, és átgondolhatják saját és leendő hivatásuk társadalmi problémák kezelésében játszott lehetőségeit, felelősségét.

A nemzetközi gyakorlatok hangsúlyozzák, hogy különösképp a service learning típusú önkéntes részvétel (szolgálat alapú tanulás) elsődleges funkciója az elmélet és gyakorlat összekapcsolása. A tanulók a terepen és önkéntes szerepekben szembesülnek azzal, miként működnek az elméleti modellek, etikai normák konkrét élethelyzetekben, valamint, miként ütköznek valós korlátokba (Gusak – Volhyna 2021; Sadzaglishvili et al. 2025). A hallgatók a konkrét gyakorlati tevékenység során kapcsolatba kerülnek sajátos élethelyzetű, szükségletű és/vagy támogatásra szoruló társadalmi csoportba tartozókkal, súlyos és kevésbé súlyos társadalmi problémákkal ismerkednek meg és azok megoldási-kezelési lehetőségeire, adott esetben ezek korlátjaira látnak rá aktív bevonódás, tevékenység révén (Nárai et al. 2019). Ezen élmények és tapasztalások nagyon fontosak a szemléletformálás, a társadalmi érzékenyítés, de a szakmai identitás kialakítása szempontjából is. Nem titkolt cél a „szolidarisztikus attitűd kialakítása, figyelemfelhívás a társadalmi nehézségekre, elsősorban az elesettek és rászorulóknak problémáira, felelősségvállalásra való érzékenyítés” (Nyilas – Körei 2022:237).

A service learning típusú terep- és önkéntes tapasztalat hatékonyságát növelő tényezők

A terep- és önkéntes tapasztalat hatékonyságát leginkább az növeli, ha világos tanulási célokhoz, reflektív feldolgozáshoz, szupervízióhoz és strukturált visszajelzéshez kapcsolódik, mert így a tapasztalat nem elszigetelt élmény lesz, hanem beépülő szakmai tudássá válik (Birkenmaier – Berg-Weger 2007; Eltaiba – Ndoeye 2018; Choi et al. 2023). Ahhoz, hogy nagyobb fokú társadalmi tudatosság és érzékenység jöjjön létre, illetve kialakuljon a társadalmilag felelős szemlélet, a service learning alapú programokban, kurzusokban részt vevő fiataloknak egyértelmű célok kijelölésére van szükségük, világosan látniuk kell a szolgálat alapú tanulás célját, a célok és a tevékenységek, valamint a tanulás közötti kapcsolatot (Billig et al. 2005). És igen, emellett a tapasztalatok feldolgozása, reflektálása kiemelt fontosságú (Celio et al. 2011, 2019), ami segítheti a konkrét tevékenységek által megélt élmények transzformativitását is. Olyan hatást kell elérni, ami érdekeltté teszi a fiatalokat, illetve megérinti őket (Bárta et al. 2021). Tóbiás László (2022b) kiemeli, hogy végső soron az egész tanulási folyamatnak reflektálnak kell lennie, a gyakorlat és a feldolgozás során végzett tanulásnak is, és mind a tereptanároknak, mind a tantermi oktatóknak fontos szerepük van

ebben, nemcsak a facilitálással, vezetéssel vagy épp a szupervízió biztosításával, hanem a saját működésükkel is. „Valójában a legfontosabb, hogy a hallgatók késztetéseket kapjanak és eszközöket alakítsanak ki maguknak ahhoz, hogy minden helyzetből akarjanak és tudjanak tanulni, egyáltalán nem utolsó sorban önmagukról.” (Tóbiás 2022b:259) E kurzusoknál, gyakorlatoknál önmagának a tanulásnak (formáinak, helyzeteinek, módszereinek) az átkeretezése is szükséges a hallgatók számára (akár egyes egyetemi oktatók számára is), mivel sok egyetemista csak a tanári előadást és a konkrét tananyagok elsajátítását, gyakran azok bemagolását tekinti tanulásnak (Tóbiás 2022b).

Az önkéntes hallgatói részvétel a service learning típusú segítő gyakorlatokban

A hallgatói részvételhez többet ad az önkéntes jelleg. Míg a kötelező terepgyakorlat intézményi követelményként jelenik meg, az önkéntes részvételen alapuló gyakorlat tipikusan belső motivációra, értékalapú cselekvésre és társadalmi felelősségvállalásra épül. A hallgatók önkéntességéről szóló kutatások szerint a segítség szándéka mellett kapcsolatépítési, készségfejlesztési és karrierépítési motívumok is megjelennek (Fényes 2021; Fényes et al. 2021). Mindezek alapján elmondható, hogy az önkéntességen alapuló gyakorlat nemcsak egyfajta közösségfejlesztő forma, hanem expliciten a segítői attitűd, a társadalmi érzékenység, valamint a hivatásválasztás korai megerősítésének terepeként is szolgál. Nemcsak a segítő szakmát választóknál, hanem más szakosoknál is lehetőséget ad saját választott hivatásuk szakmai felelősségeinek és lehetőségeinek átgondolására az adott társadalmi problémák oldása, kezelése a támogatásra szoruló csoport vonatkozásában, de rámutathatnak az e problémák kialakulásában esetlegesen játszott saját szerepükre is. Elmondható, hogy az önkéntes tevékenység nem csupán civil aktivitásként, hanem professzionalizálódó társadalmi gyakorlatként is értelmezhető (Fényes 2021). Az önkéntes jelleg mellett a pozitív hatások eléréséhez fontos az is, hogy a hallgatók beleszólhassanak a service learning alapú tanulás kereteinek alakításába, például észszerű határok között, de legyen választási szabadságuk arra vonatkozóan, hogy milyen intézményben, szervezetben végzik a gyakorlati tevékenységet, milyen társadalmi csoportba tartozó egyénnel foglalkoznak (Billig et al. 2005). A fiatalok elköteleződésének megteremtéséhez elengedhetetlen az is, hogy értelmes, a gyakorlat helyszínéül szolgáló intézmény, szervezet szakembereinek munkáját támogató, azt kiegészítő, a segített egyének szükségleteire választ adó, és ideális esetben maguk a hallgatók számára is hasznos tevékenységet, feladatokat végezzenek (Harwood – Radoff 2009). Ugyanakkor Tóbiás

(2022b) rámutat arra, hogy a felsőoktatás logikájából következően ezek az önkéntes szakmai/segítő gyakorlatok általában egy tantárgy keretébe foglalt, kreditekkel elismert tevékenységek. Kérdés, hogy meg lehet-e valósítani úgy a kredittel való elismerést, hogy ne sérüljön a belülről fakadó motiváltság, hiszen az önkéntes tevékenység háttérében elsősorban belső motivációk állnak, a kredit viszont egy külső jutalom. Tóbiás (2022b) szerint ennek alapja annak tudatosítása, hogy a kredittel nem magát a végzett tevékenységet ismerik el, hanem azt, hogy azok által a hallgató kompetenciái az elvárt mértékben fejlődtek (azaz az állapotot).

A service learning típusú, önkéntes terepgyakorlatok a szociális képzésben

A szociális képzésekben különösen hangsúlyos a kompetenciaalapú megközelítés, miáltal a professzionális magatartás, a sokféleségre való reagálás, a jogi szemlélet, valamint az egyénnel, csoportokkal, közösségekkel végzett munka kulcseleme e hivatásoknak (Gusak – Volhyna 2021; Sadzaglishvili et al. 2025). Az effajta terepjellegű önkéntes részvétel azonban nem csupán a készséggyűjtés, hanem a segítő szakma tényleges működése megtapasztalásának – ami a szociális ellátásban különösen kritikus – az egyik lényegi eleme a kapcsolati munka minősége, illetve az érzelmi terhek kezelése szempontjából (Jacob – Jonas 2022).

A specializáció kapcsán szintén a korábban említettek tapasztalhatók. A hallgatók sok esetben nem az elméleti kurzusok, hanem az első intézményi és önkéntes élmények hatására döntenek arról, hogy gyermekvédelemben, idősgondozásban, addiktológiában, mentálhigiénében vagy közösségi munkában szeretnének-e továbbhaladni (Gusak – Volhyna 2021; D. Babos – Lovasné Avató 2022). A különböző célcsoportokkal és szervezeti kultúrákkal való találkozás preferenciaképző folyamatot indít el: a hallgatók felismerik, mely feladatokban érzik magukat kompetensnek és motiváltnak, így az önkéntes szakmai gyakorlatok a későbbi szakmai specializáció előszobáiként értelmezhetők. A nem segítő hivatást választó hallgatók számára e service learning alapú gyakorlatok lehetőséget adnak arra, hogy megismerkedjenek például a szociális szakmák szemléletével (például hátrányos helyzetű társadalmi csoportokkal kapcsolatosan), megtapasztalják a szociális ellátással foglalkozó intézmények, szervezetek tevékenységét, sajátosságait, betekintsenek akár más szektorba tartozó szereplők (pl. civil szervezetek) működési logikájába. E tapasztalások akár szakmák közötti együttműködésekre is érzékenyíthetik a leendő szakembereket.

Az önkéntes szakmai gyakorlatok a szakmai képzésben hármast funkciókat töltenek be. Egyrészt kompetenciafejlesztő környezetet teremtenek, amelyben az elméleti tudás fokozatosan gyakorlati tudássá alakul fontos képességek és készségek (például szociális kompetenciák) fejlődésének elősegítésével, megerősítésével. Másrészt elősegítik a szakmai elköteleződést, mert személyes élménnyé teszik a segítő szerepet és annak társadalmi értelmét. Harmadrészt megalapozzák a specializációt, mivel a hallgatók valós intézményi- és kliensélmények alapján tudják kijelölni saját szakmai irányukat. A szociális ellátásban mindez különösen jelentős, mivel e területen a szakmai személyiség, az etikai érzékenység és a kapcsolati kompetencia a hivatásgyakorlás alapfeltétele – az önkéntesség pedig e kompetenciák korai, strukturált formálásának egyik leghatékonyabb terepe.

AZ ÖNKÉNTES SEGÍTŐ GYAKORLAT KURZUS A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEMEN

A program története a 2005/2006-os és a 2025/2026-os tanévek közötti időszakban

A győri Széchenyi István Egyetem a 2005/06-os tanév tavaszi félévében indította el a szóban forgó programot azzal a céllal, hogy az értelmiségi pályára készülő fiatalok személyes tapasztalat révén ismerkedjenek meg különböző társadalmi csoportok helyzetével, problémáival és nem szakképzett segítőként, azaz nem professzionális módon (kvázi önkéntes munka formájában) járuljanak hozzá azok enyhítéséhez. A felsőoktatási keretek között akkoriban és utána is még sokáig unikálisnak és innovatívnak számító program – más képzőhely nem kínált ilyen jellegű kurzust hallgatóinak – a Szociális Munka Tanszéken⁵ dolgozó Tóbiás László kezdeményezésére született meg, akinek a Széchenyi István Egyetemről való távozása után is fennmaradt.

A szabadon választható, két kreditet tárgy különböző neveken futott az évek során; kezdetekben Önkéntes Program, jelenleg Önkéntes segítő gyakorlat néven szerepel az egyetem valamennyi alapképzési, illetve osztatlan képzési (például mérnöki, gazdálkodási, jogi, művészeti, egészségügyi, agrár, társadalomtudományi stb.) szakán tanuló nappali tagozatos hallgatók tantárgyi listáján. A tárgyat a 2018/19-es tanévig félévente általában 40-60 hallgató választotta, de volt olyan félév, hogy közel száz hallgatóval dolgoztunk. Az utóbbi években félévente átlagosan 25-35 fő vesz részt aktívan a kurzus munkájában.

⁵ Jelenleg a tanszék elnevezése: Szociális Tanulmányok és Szociológia tanszék.

A kezdetekkor viszonylag szűk volt azon szakok listája, ahol kreditismerésért lehetőségük nyílt a programba bekapcsolódniuk az egyetemistáknak, sok év alatt sikerült elérni, hogy egyre több nem segítő hivatásra képző szak nyitott, a szakfelelősök megértették a stúdium lényegét és bevették szakjuk tantárgyi kínálatába szabadon választható kurzusként az Önkéntes Programot. Negatív irányú változás először akkor következett be, amikor a 2017/18-as tanévtől az egyetem minden szakán életbe léptek az új mintatantervek, és a tantervátalakítás következtében elsődlegesen a nem segítő szakos hallgatók tantervéből kikerült az Önkéntes segítő gyakorlat szabadon választható kurzus, ellenben bekerült olyan szakokra (például gyógypedagógia, tanító), amelyeken tanulmányaik során egyébként is kerülnek segítő szituációba, végeznek hasonló feladatokat az ott tanuló hallgatók, így nem nyit új területeket, új perspektívákat számukra ez a stúdium. Az új mintatantervek életbe lépésétől látható volt a kedvezőtlen irányú változás, folyamatosan csökkent a kurzust felvevő hallgatók száma az előző évekhez képest, hiszen a bekerülő új hallgatók többsége számára már nem volt lehetőség e tantárgy felvételére. A 2019/20-as tanévben minimális számú hallgató jelentkezett be a kurzusra, majd a koronavírus-járvány (COVID-19) sem kedvezett a hallgatói létszám alakulásának. Sok éves tapasztalataink alapján azonban úgy gondoltuk, hogy az Önkéntes segítő gyakorlat kurzusnak helye kell, legyen a Széchenyi István Egyetem minden szakjának mintatantervében, szabadon választható tárgyként, különösen a nem segítő szakokon tanuló diákok körében tartottuk és tartjuk fontosnak ezt. Az e kurzus során biztosított tapasztalati tanulási lehetőséggel egyrészt az Egyetem erősítheti harmadik missziós tevékenységét, saját társadalmi felelősségvállalását és egyben hozzájárul hallgatóinak saját társadalmi felelősségvállalásuk, szerepvállalásuk fontosságára irányuló szemléletének formálásához, szociális érzékenységük növeléséhez is. Végül a program megmentésére irányuló törekvésünk komoly sikerrel zárult, olyannyira, hogy 2023-tól az egyetem minden alapképzési és osztatlan szakjának nappali tagozatos képzésén szabadon választható kurzusként jelen van az Önkéntes segítő gyakorlat és szerencsére az utóbbi években sikerült a kurzus jó hírnevét visszaállítani. Némely szakokon (például jogi képzések, rekreáció és életmód) – elsősorban a hallgatók általi PR-nak köszönhetően – az utóbbi félévek során lényegesen nagyobb érdeklődést tapasztalunk a program iránt. Elmondható az is, hogy a kurzuson napjainkban megjelenő hallgatók egy része szociálisan érzékenyebb, mint a korábbi időszakban a kurzust felvett hallgatókra az jellemző volt, akár érintettsége is van (például tartósan beteg vagy fogyatékkal élő testvér,

gondozásra szoruló nagyszülő, hátrányos helyzetű barát stb.), és megfigyelhető, hogy sokaktól a segítség, illetve az önkéntesség gondolata nem áll távol. Bár ezt mért adatokkal vagy statisztikákkal alátámasztani nem tudjuk, de valószínűsítjük, hogy a 2015 után érettségizők számára kötelező iskolai közösségi szolgálat (IKSZ) tapasztalatai/hatásai is szerepet játszanak abban, hogy jobban megtalálják ezt a kurzust azok a hallgatók, akik ilyen beállítottságúak, vagy ez irányba érzékenyítette őket az IKSZ.

Időközben több egyetem felismerte az önkéntesség-alapú tudás- és tapasztalatátadás jelentőségét és az elmúlt években más felsőoktatási intézményeknél is lehetősége nyílt a hallgatóknak arra, hogy önkéntességgel kapcsolatos kurzus keretein belül gyakorolják a társadalmi szerepvállalás, felelősségvállalás aktív formáját, így például az ELTE TÁTK (Arapovics 2022), az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem (Tóbiás 2022a), a Nyíregyházi Egyetem (Fucskó 2022) ad erre lehetőséget, továbbá a Miskolci Egyetemen 2021 őszétől Községi Szolgálati Iroda működik (Juhász 2022), ahol egyaránt van lehetősége a hallgatóknak és az oktatóknak is a közösségiség megélésére és service learning keretek között az önkéntességre, segítségnyújtásra.

Az Önkéntes segítő gyakorlat céljai

- „A tantárgy célja, hogy az egyetemi hallgatók a gyakorlatban találkozzanak valamely ok miatt támogatásra szoruló társadalmi csoportokkal, személyekkel és személyes segítségükkel járuljanak hozzá a csoporthoz tartozó személy(ek) jóllétének javításához.
- Szerezzenek tapasztalatokat a társadalmi problémákról és azok kezelési lehetőségeiről, és tudatosítsák e tapasztalatokat.
- A tárgy célja a szemléletformálás is, a hallgatók fiatal értelmiségiként énképükbe építsék be a társadalmi szerepvállalás, felelősségvállalás fontosságát, a társadalmi problémák kezelésében való aktív részvétel igényét.” (Tárgytematika 2025/26)

A kurzus tehát támogatásra szoruló társadalmi csoportok körében végzett nem szakmai segítség (kvázi önkéntes munka) során olyan saját élményekhez juttatja az elsősorban nem segítő szakokon tanuló egyetemi hallgatókat, melynek során megtapasztalhatják, megismerhetik sajátos helyzetben lévő embertársaik életét, problémáikat és tapasztalatokat, tudásokat szerezhetnek a segítség módjairól, a társadalmi szerepvállalás formáiról, lehetőségeiről, fontosságáról. Saját leendő hivatásuk felelősségeit, lehetőségeit és eszközeit is átgondolhatják adott társadalmi problémák, helyzetek kezelésére vonatkozóan. A saját

élmények, megtapasztalások által átélhetik a segítségnyújtás hasznosságát, örömét, de egyben a korlátaival, nehézségeivel is szembesülhetnek. A kurzus hozzájárul ahhoz, hogy olyan képességeikben és tudásaikban fejlődjenek, amelyek fontosak az aktív, felelős állampolgári léthez (pl. együttműködés, empátia, szolidaritás, bizalom, segítőkészség, önállóság, kommunikáció, rugalmasság, reziliencia).

A kurzus keretei – pedagógiai és gyakorlati vonatkozások

A kurzus tulajdonképpen service learning alapú gyakorlat formájában valósítja meg a tudásátadást és a tapasztalatszerzést. A segítő gyakorlat keretében a szemeszter során meghatározott órakeretben (jelenleg 28-33 óra/félév, a kezdetekkor ez jóval magasabb óraszám [42 óra/félév] volt) az egyetemisták elsősorban szociális és gyermekjóléti területen működő önkormányzati és civil szervezeteknél végeznek olyan közvetlen személyes segítő tevékenységet, ami nem igényel szakmai ismereteket. A program gyakorlatilag arra ad lehetőséget a hallgatók számára, hogy kipróbálják magukat olyan területeken, amelyekkel nem feltétlenül kapcsolódnak a választott szakjuk során. Tapasztalataik feldolgozását, tudatos megélését, valamint szociál- és társadalompolitikai kontextusba helyezését kontaktórák tantermi követőszemináriumokkal támogatjuk, melyeket e cikk szerzői tartanak. Az általunk felkínált, többnyire helyi (győri) – de vannak már vidéki helyszínek is és az utóbbi időben van helyhez nem kötött, online végezhető tevékenységet kínáló – gyakorlati helyek között gyermekekkel, idősekkel, hátrányos helyzetű családokkal, fogyatékossgal élőkkel foglalkozó intézmények/szervezetek⁶ vannak. Több szervezet a program indulása óta partnerünk. A hallgatók önkéntesként/nem szakmai segítőként vállalható feladatai az egyes gyakorlati helyeken többek között például: korrepetálás, szabadidős tevékenység szervezésében és lebonyolításában való részvétel, beszélgetés, sétáltatás, bevásárlás idős vagy fogyatékossgal élő emberek számára. A konkrét gyakorlati helyet a hallgató maga választhatja ki a „kínálatból”. A partnerségek fenntartása érdekében törekszünk arra, hogy minden, az adott szemeszterben aktív gyakorlati helyre menjen hallgató. Vannak szervezetek, akik csak néhány hallgatót fogadnak, mások akár tíz feletti létszámmal is szívesen dolgoznak.

⁶ Partnereink például: Családsegítő és Gyermekjóléti Központ Győr, Gyermekek és Családok Átmeneti Otthona, Győri Egyházmegyei Karitás, Győri Tanoda-Klub, Egyesített Egészségügyi és Szociális Intézmény Győr, KórházSuli Alapítvány, Lurkó Győri Kórház Gyermek Osztályért Alapítvány, Szent Anna Otthon, Aranykor Idősek Otthona és Gondozóháza, Győrújfalui Önkormányzat, Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Hajléktalanokat Segítő Szolgálat, Partisegély Szolgálat Győr.

A gyakorlat időpontját a fogadó intézmények és az egyetemisták közösen határozzák meg, így lehetőség van a hallgatók egyéb óráihoz igazodni, egyes helyeken a gyakorlat hétvégén is teljesíthető. A gyakorlati helyeken jól képzett, nagy gyakorlati tapasztalattal rendelkező szociális végzettségű (szociális munkás, szociálpedagógus) tereptanárok – sok esetben saját volt hallgatóink – segítik az önkéntes segítőköt (hallgatókat). A félév során folyamatosan kapcsolatban állunk a tereptanárokkal, így az egyes hallgatók gyakorlati munkájáról általuk is képet kapunk.

A hallgatók számára a megfelelő gyakorlati hely kiválasztását segíti a minden félév elején megszervezett úgynevezett toborzó (a szemeszter 2. hetében, a 2. szemináriumi alkalom során), ahol megjelennek az intézmények, szervezetek képviselői és személyes kérdésfeltevésekre, kommunikációra, kapcsolatfelvételre van mód. A választható helyekről és a vállalható feladatokról a toborzó előtt már előzetesen tájékozódhatnak a kurzust felvevő hallgatók a tantárgy Moodle-felületére feltöltött szervezeti, intézményi bemutatkozó anyagokból. A hallgatók információkat találhatnak a programról a Szociális Tanulmányok és Szociológia tanszék honlapján⁷ és az Önkéntes Program közösségi oldalán⁸ is.

A félévet indító első heti foglalkozás, az első szeminárium a tantárgy kereteinek és a legfontosabb tudnivalóknak az ismertetésével telik, a tantárgyfelelős átbeszéli a hallgatókkal a program célját, a feladatok általános jellegét, a tanulási módokat, az elvárásokat, a szemináriumok menetét, az etikai, adatkezelési és titoktartási szabályokat. A 2. szemináriumi alkalom, az ún. toborzó során tantermi keretek között találkoznak a hallgatók a gyakorlati helyek képviselőivel, megtörténik a kapcsolatfelvétel a kiválasztott intézmény/szervezet tereptanárával, megbeszélik az első gyakorlati alkalom időpontját, a megjelenéssel kapcsolatos szükséges információkat, tudnivalókat. Az első terepi gyakorlati alkalom minden esetben a „betanítással” kezdődik, melynek része az adott intézmény, szervezete megismertetése, a hallgató által végzendő feladatok pontos átbeszélése, az elvárások definiálása. A félév további szemináriumi alkalmainak keretében egy-egy tantermi órában dolgozzuk fel a terepen szerzett tapasztalatokat. Mint fentebb írtuk, a szemináriumok egyrészt a gyakornokok tapasztalatainak tudatosítását és általánosítását szolgálják, másrészt azok szociál- és társadalompolitikai kontextusba helyezését. E célok megvalósítása érdekében

⁷ Lásd: <http://szoc.sze.hu/reszletek>

⁸ Lásd: <https://www.facebook.com/szeonkentes>

a szemináriumok során aktuális szociál- és társadalompolitikai kérdések feldolgozására is sor kerül. Az aktív megnyilvánulás, a reflexió, az önreflexió sokak számára kihívást jelent, már önmagában az, hogy nem a padosorokban, hanem egy kört alkotva helyezkedünk el, szokatlan és a kezdetekben akár idegen is a hallgatók többsége számára. Fontos, hogy megértessük a hallgatókkal e tanulási helyzet értékét és a reflexió, az önreflexió fontosságát, jelentőségét a személyiségfejlődésük és a szakmai identitásuk alakulásának szempontjából, illetve folyamatában.

A szemináriumi keretekben folyó csoportos feldolgozás még két nagyon fontos dologra is lehetőséget teremt, melyek egyszerre jelennek meg pedagógiai célként és erőforrásként is. Egyrészt a hallgatók a társaik beszámolóí alapján a többi gyakorlati hely életébe is – még ha csak felületesen is, de – betekinhetnek. Ez bővíti a megismerhető intézmények, tevékenységek körét, és lehetőséget ad összehasonlításokra, a hasonlóságok felismerésére, mélyebb ismeretek szerzésére. Másrészt „a közösségi szolgálat egyik legfontosabb hatását az adja, hogy a segítő tevékenységben és a feldolgozásban is több szak hallgatói együtt vesznek részt, így saját élményt szerezhettek a különböző szakmák – azok leendő gyakorlóí – nézőpontjainak sajátosságairól.” (Tóbiás 2022c: 58)

A hallgatók két kreditet és érdemjegyet kapnak a kurzus teljesítésére, az osztályozás elsődlegesen a tereptanár értékelése alapján történik, azt csak nagyon kivételes esetben bíráljuk felül és változtatjuk meg az érdemjegyet; a kurzus működésének eddigi 20 éve alatt gyakorlatilag egy-két esetben, ha volt erre példa. A félév követelményéhez tartozik a tereptanár értékelésén és a szemináriumokon történő jelenléten kívül egy minimum két-három oldalas házi dolgozat (esszé) megírása „Segítő kapcsolat részese voltam” címmel a hallgató félév során szerzett gyakorlati tapasztalatairól. A dolgozat elkészítését, a tanulási folyamat átgondolását, a saját tapasztalatok írásban való reflektálását szempontok megadásával segítjük. Az írások nagy része azt mutatja, hogy a tapasztalati tanulás által átélhető élmények, tudások ráébresztik a fiatalok egy részét arra, hogy a körülöttük lévő világ alakítására, jobbítására, rászoruló embertársaik segítésére ők is képesek, és ehhez eszközöket, módszereket is megismertet velük; fontosnak és hasznosnak tartják ezt a kurzust.

A GYAKORLATI MEGVALÓSULÁS TAPASZTALATAI

Kihívások, eredmények

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a kurzus felvételére alapvetően nem a két kredit motivál, ahogy az egyik hallgató a visszajelzésében írta is: a tantárgy nem tűnt igazán „megérősnek két kreditért”, mégis felvette, és végig csinálta a segítő gyakorlatot, mert a szaktársai is jöttek, és a félév végén nagyon büszke volt arra, hogy önkéntes segítő volt. Természetesen az sem példanélküli, hogy valaki a kreditek miatt veszi fel a kurzust, ugyanakkor jellemzően ilyen esetben is involválódnak: „Bár eleinte csak a kreditszerzés motivált [...] Emiatt eleinte kissé kötelező feladatként tekintettem a gyakorlatra, és nem gondoltam volna, hogy ilyen mély és pozitív élményként fog megmaradni bennem. [...] végül olyan emberi kapcsolatokat és tapasztalatokat kaptam, amelyek hosszú távon is meghatározóak maradnak számomra.” (jogász hallgató). Vannak, akiket az motivál, hogy végre nem a tanteremben kell ülniük, előadásokat hallgatva, konkrét tananyagot magolva, ZH-kat írva, hanem az eddigiekhez képest valami nagyon mást csinálhatnak. Vannak, akik tudatosan ki akarnak lépni a komfortzónájukból és olyan dolgot akarnak kipróbálni, ami eddig még nem igazán volt része az életüknek. Az elmúlt években több az olyan hallgató, aki szociálisan érzékenyebb, nyitottabb a társadalmi-környezeti problémákra, és azok megoldásában, kezelésében már látja a saját felelősségét, és kimondottan azért jön, mert segítő tevékenységet szeretne végezni. Többen jelezték már azt is felénk, hogy többször is szívesen felvonnák a kurzust (jelenleg erre nincs lehetőség). Sokat köszönhetünk azoknak a diákoknak is, akik jó hírért terjesztik az Önkéntes segítő gyakorlatnak és saját tapasztalataik bizonyosságában ajánlják hallgatótársaiknak a programot. Mielőtt még bárki azt gondolná, hogy milyen jó, minden széchenyis hallgató akar jönni erre a kurzusra, eláruljuk, nem így van, a hallgatóknak csak a töredéke érdeklődik a program iránt és a képet tovább árnyalja, és kevésbé széppé teszi, hogy a kurzust egy-egy félévben felvevők meghatározó része (akár 40-45 százaléka) ténylegesen el sem kezdi a gyakorlatot. A legutóbbi szemeszterben az is előfordult több esetben is, hogy 6-8 óra segítő tevékenység után a hallgató egyszerűen eltűnt, nem jelent meg többet a választott intézményben, és nem is jelezte sem a tereptanár, sem az oktatók felé a problémáját. Az ilyen helyzetek komoly kihívást jelentenek mind a kurzus tervezése, mind a gyakorlatban folyó tevékenységek tervezése és megvalósítása során.

A fogadó szervezetek, intézmények számára a kurzus keretein belül nyújtott hallgatói munka plusz erőforrást, komoly segítséget jelent, számítanak az Önkéntes segítő gyakorlatos hallgatókra, csakúgy, mint az általuk gondozott, ellátott, segített emberek, akik örülnek az egyetemisták jelenlétének. Emiatt is kritikusak az olyan hallgatói megoldások, amikor a gyakorlat megkezdése után minden előzetes jelzés nélkül egyszer csak nem megy többet valaki. Gyakran előfordult, hogy a gyakorlati helyek már előre jelezték, hány főre lenne szükségük a program keretein belül. A programmal kapcsolatosan időnként voltak médiamegjelenéseink is, valamint tudományos igényű publikációk is megjelentek a kurzust koordináló oktatók szerzőségében (Tóbiás 2014; Nárai 2019; Nárai et al. 2019), továbbá konferenciaelőadások is születtek a kurzus és annak tapasztalatai kapcsán. A fogadó helyek is rendszeresen hírt adnak arról különböző felületeiken, hogy a hallgatóink mekkora segítséget jelentettek, jelentenek szervezetük számára.

A segítő gyakorlatban részt vevő hallgatókat arra buzdítjuk, hogy legyenek proaktívak, kezdeményezzenek, javasoljanak, próbálják saját választott professziójuk szemléletét, tudását, módszereit, eszköztárát is felhasználni, alkalmazni a feladatvégzésük során, ha erre lehetőségük adódik. Tudjuk, hogy ez nem egyszerű, sok esetben a kialakult napi-heti rutinok, berögződött szokások nehezíthetik, vagy éppen megakadályozhatják a fiatalok proaktivitását, innovativitását, de jó esetben az intézményeket, az ott dolgozó szakembereket, tereptanárokat újításra, változtatásra is serkentheti. Több esetben tapasztaltuk például az ilyen hallgatói hozzáállás következtében, hogy az adott intézmény/tereptanár nyitottabb lett, többféle és más jellegű feladatok ellátásába is bevonta a hallgatókat, vagy nagyobb önállóságot adott számukra. De ma már az sem ritka – különösen a képzésük második felében tartó hallgatók esetén –, hogy a szakjukhoz kapcsolódó kompetenciáikat tudatosan próbálják kiaknázni, felhasználni a gyakorlati helyek. A közös munka és partnerség érdekében az oktató tanárok egyike terepkoordinátori szerepet is betölt, és folyamatos kapcsolattartásban van a tereptanárokkal. Fontos, hogy ők is tisztában legyenek a kurzus pedagógiai céljaival, tudatosítsák magukban, hogy nem segítő hivatásra készülő szociális szakos hallgatókkal kell a gyakorlat során dolgozniuk, és így megfelelő emberséggel és szakmaisággal álljanak ahhoz a kihíváshoz, amit a nem professzionális segítő, azaz az önkéntes hallgatók támogatása és tanítása megkíván. A kezdetekben tereptanáraink támogatásának egyik módja volt, amikor egy pályázat keretében Önkéntes Menedzsment Műhelyt tartottunk számukra egy tréner

bevonásával. A tereptanárok szívesen vettek részt a több alkalomból álló tréningen, ahol készségfejlesztés, tapasztalatcsere segítette őket az önkéntesekkel végzett munkájuk során. Később egy EFOP projekt keretében megszervezett képzésfejlesztési tréningen volt lehetőségük részt venni a tereptanároknak, ahol a nem formális tanulás, kommunikáció és konfliktuskezelés területén fejleszthették magukat. A tréningeken túl több alkalommal hívtuk tereptanári műhelyre is a fogadószervezetek képviselőit, hogy megoszthassák egymással tapasztalataikat. Ugyanakkor úgy érezzük, hogy lényegesen több ilyen alkalomra lenne szükség.

Egyes terephelyeken előfordul, hogy Önkéntes segítő gyakorlatos hallgató és kötelező szakmai gyakorlaton lévő, általában valamilyen szociális szakon (például szociális munka, szociálpedagógia) tanuló hallgató is végzi gyakorlatát. Ilyen helyzetekben a tereptanároknak nem csupán az eltérő elvárásokkal és hallgatói kompetenciákkal kell tisztában lenniük, hanem arra is nagyon kell figyelniük, hogy a diákok ne legyenek egymás konkurenciái, ne vegyék el egymás elől a feladatokat, mindenkinek egyaránt jusson érdemi munka. Adott esetben a kötelező gyakorlatosoknak előnyt kell élvezniük. Tudatos önkéntes menedzsmenttel és gyakornokfogadással a terephelyeken elkerülhetők a hallgatók „torlódásából” adódó konfliktusos helyzetek vagy feleslegesség érzések („felesleges vagyok”, „nincs is mit csinálnom”, „nincs értelmes feladatom”, „túl sok az önkéntes, kevés a feladat” és ehhez hasonló gondolatok).

Az Önkéntes segítő gyakorlatos hallgatók szerepvállalásai

Az utóbbi években két célcsoport, a gyermekek és az idősek preferenciája figyelhető meg, míg korábban igazából csak a gyermekekkel foglalkozó szervezetek (például Lurkó Alapítvány, Tanoda) kaptak kiemelt figyelmet a hallgatóktól. Az elmúlt néhány szemeszterben viszont az előzőkhöz képest többen választják az időseket ellátó intézményeket is (idősek otthonát, idősek klubját).

A Tanodában a hátrányos helyzetű gyermekek számára fontos szocializációs és mintaadó szerepe van az egyetemi hallgatóknak. Az életkori közelség miatt a gyerekek hamar a bizalmukba fogadják a hallgatókat, szívesebben tanulnak velük, mint az idősebb tanodai dolgozókkal, önkéntesekkel, könnyebben elfogadják az iránymutatásukat, tanácsaikat. A Lurkó Alapítvány segítőiként a kórházban a beteg vagy a vizsgálatra váró gyermekek

gyógyulását segítik azáltal, hogy játékkal, mesével, beszélgetéssel elterelik a gyermekek figyelmét a betegségükről.

Az idősök esetében egyrészt a fiatalok és az idős korosztály közötti generációs szakadékot hidalják át nemcsak az interakciók révén, hanem az által is, hogy a beszélgetések során betekintést adnak és kapnak a két generáció sok esetben eléggé eltérő életútjába, helyzetébe és gondolkodásmódjába, ami a megértést és ezáltal az elfogadást segíti mindkét korosztály számára. Az idősök szívesen mesélnek az életükről, fiatakorukról („Sokat mesélt a fiatakoráról, a családjáról, arról, hogy régen milyen volt az élet és hogyan teltek a hétköznapijai. Nekem érdekes volt hallgatni ezeket a történeteket, mert teljesen más világban éltek, mint mi most. Sok olyan dolgot mondott, amibe korábban bele sem gondoltam.” [gépészmérnök hallgató]), de egyben betekintést is kérnek az egyetemisták világába, meg akarják ismerni az őket segítő hallgatókat, és ez a kölcsönös kapcsolódás közel hozza egymáshoz a két generációt. „[...] érdekelte őket milyen típusú könyveket olvasok, vagy hogy olvastam-e már az ő kedvenc könyvüket, mi a horoszkópom, milyen tanulási technikát használok, merre utaznék a világban.” (személyügyi, munkaügyi és szociális igazgatási szakos hallgató) Valahogy ennek a kapcsolódásnak az „ízére” és szépségére éreztek rá a hallgatók az utóbbi félévekben és szívesen dolgoznak az idősökkel is, annak ellenére, hogy komoly kihívásokkal is szembesülhetnek közben: „Érdekes volt számomra az élethelyzetük mélyebb megértése. Sokuk esetében megfigyelhető volt a magány érzése, hiába voltak társaságban. [...] Érzelmileg is megterhelő volt néhány helyzet, különösen akkor, amikor az idősök nehéz élethelyzetükről, veszteségekről vagy betegségekről beszéltek.” (villamosmérnök hallgató) Az idősök körében végzett segítő tevékenység ráébresztheti a fiatalokat az öregedés természetes folyamatára is, amibe ebben az életkorban még nem igazán gondolnak bele: „Mi még próbálunk nem gondolni arra, hogy mi lesz, ha megöregszünk, milyen lesz akkor az életünk, mi fog megváltozni. Amióta erre ráébredtem, próbálom normalizálni önmagamban az öregedés folyamatát és nem pedig kizárni.” (tanító szakos hallgató)

Visszajelzések a Tanodában, illetve az idősellátásban az Önkéntes segítő gyakorlat keretében végzett feladatokról

A fejezet további részében az Önkéntes segítő gyakorlatot a Tanodában, illetve az idősellátásban végző hallgatók visszajelzései alapján mutatjuk be azt a sokszínű tevékenységi kört, amit az egyetemisták végeznek.

A Tanodában segítő említései alapján az alábbi tevékenységek, feladatkörök azonosíthatók:

- tanulás, kikérdezés, házi feladatok elkészítése, ellenőrzése, pl. az alábbi tantárgyakban: angol, német, matematika, földrajz, környezetismeret, történelem, tollbamondás, helyesírás, irodalom;
- tanulást segítő módszerek kitalálása, saját bevált tanulási módszerek átadása – „Nagyon szeretett színezní, ezért olyan matek feladatokat vittem ahol színezní kellett és végeredményképpen egy mese- vagy állatfigurát kaptunk. [...] Otthon igyekeztem szókincsfejlesztő, szöveges feladatokkal felkészülní.” (rekreáció és életmód szakos hallgató).l
- tudásátadás hétköznapi dolgokban;
- érték- és normaátadás (pl. mit illik, mit nem, hogyan viselkedjenek egymással);
- mintaadás, szocializáció;
- gyerekek közötti konfliktusok feloldása;
- beszélgetés, meghallgatás, dicsérés, pozitív megerősítés, motiválás – „Ami hamar szembe tűnt, hogy náluk nagy szerepet játszanak a megerősítő dicséreték, amit tőlünk kapnak.” (személyügyi munkaügyi és szociális igazgatási szakos hallgató); „A tanulásban való segítségnyújtás mellett talán még fontosabb volt számukra az a figyelem és törődés, amit adni tudtam.” (jogász hallgató);
- szabadidős tevékenységek: foci és más sporttevékenységek, társasjátékok, kártyajátékok, sakktanítás;
- élménynyújtás – „Minden nap motorkerékpárral jártam a tanodába. [...] Aznap délután mindenki felült a motorra és megtapasztalták, milyen egy ilyenén ülní. Ez is nagy élmény volt számukra.” (kereskedelem és marketing szakos hallgató);
- kézműves tevékenységek, Tanoda feldíszítése;
- gyermekek étkeztetése;
- élelmiszercsomagok összeállítása;
- rendrakás, takarítás (söprés, felmosás).
- informatikai eszközök „rendbe rakása”, rendben tartása.

Az idősekkel foglalkozó hallgatók feladatkörei:

- bekapcsolódás az idősek szabad idejének hasznos eltöltésébe;

- beszélgetés, felolvasás – „Volt, hogy csak hétköznapi dolgokról beszélgettünk, például az időjárásról [...] Beszélgettünk társadalmi és politikai dolgokról is, meg arról, hogy mennyit változott a világ az elmúlt években. [...] Azt vettem észre, hogy az idősök sokszor csak arra vágnak, hogy valaki meghallgassa őket és figyeljen rájuk egy kicsit.” (gépészmérnök hallgató);
- egyéni és csoportos szabadtéri programok megvalósításának segítése;
- csoportos foglalkozások segítése, aktív közreműködés (pl. zenével, énekkel, versmondással, tornával), akár új programelemek kitalálása – „[...] részt vettem kézműves foglalkozások, ünnepi műsorok és zenés délutánok szervezésében. Segítettem a közösségi termek díszítésében és a foglalkozásokhoz szükséges eszközök előkészítésében,” (mérnökinformatikus hallgató);
- játék: társasozás, kártyajátékok;
- ajándékok, dekorációk készítése, díszítés;
- infokommunikációs eszközök (például okostelefon, laptop) használatának támogatása, megtanítása, social média felületek kezelésének segítése;
- étkeztetés segítése;
- bevásárlás;
- séta, „levegőztetés”, fizikai aktivitás támogatása.

AZ ÖNKÉNTES SEGÍTŐ GYAKORLAT HATÁSA A HALLGATÓKRA

A szemináriumi reflexiók, önreflexiók, valamint a gyakorlat lezárását követően leadásra kerülő „Segítő kapcsolat részese voltam” című házidolgozatokban olvasható visszajelzések nagyon fontosak a számunkra, hogy lássuk, betölti-e a kurzus azt a szerepet, amit szánunk neki. A hallgatói tapasztalatok és visszajelzések többségében pozitívak, de félév végére már a kritikai észrevételeiket is – ha van ilyen – bátra(bba)n felvállalják a résztvevők, mint például, ahogyan az az alábbi idézetben is olvasható, és kapcsolódik egy korábbi fejezetben említett problémához: „A gyakorló hely számára pedig azt javasolnám, hogy legyen egy jelentkezési limit, ne válasszanak túl sok hallgatót, mert volt, hogy az egyetemisták nagyobb arányban voltak, mint az ott tanulók. Ilyenkor, akinek nem jut tanuló, az csak unatkozik.” (rekreáció és életmód szakos hallgató)

A gyakorlat során a hallgatók nagy része felismeri, hogy miben jó vagy milyen képességeiben kell fejlődnie, ezek fontos önreflexiók: „Nagyon sokat tanultam és tapasztaltam magammal kapcsolatban. Rájöttem, hogy sokkal türelmesebb vagyok, mint azt én gondoltam [...]” (rekreáció és életmód szakos hallgató); „A gyakorlat során sok új ismeretet szereztem önmagamról is. Megtapasztaltam, hogy képes vagyok empátikusan fordulni mások felé, és hogy nagy türelemmel rendelkezem, [...]” (villamosmérnök hallgató); „A gyakorlat során felismertem néhány saját tanulási szükségletemet is, rájöttem, hogy fejlesztenem kell a türelmemet és konfliktuskezelési készségemet.” (személyügyi, munkaügyi és szociális igazgatási szakos hallgató); „Úgy érzem, fejlődnöm kell még abban, hogyan kezeljem a nehezebb érzelmi helyzeteket, [...]. Emellett szeretném fejleszteni a kommunikációs készségeimet is, hogy még könnyebben tudjak kapcsolatot teremteni különböző emberekkel.” (személyügyi, munkaügyi és szociális igazgatási szakos hallgató); „Felismertem, hogy szükségem van még a kommunikációs készségeim finomítására.” (építőmérnök szakos hallgató)

Vagy akár olyan felismerésekre is eljutnak, amelyek szakmai megerősítést adnak számukra: „Összességében a gyakorlat nagyon fontos és meghatározó tapasztalat volt számomra, és emberileg is sokat tanultam. Azonban hiába a sok pozitív élmény, ez a tapasztalat méginkább megerősített abban, hogy a jövőmet nem ilyen területen képelem el. Hiába rendelkezem empátiával és türelemmel, a mérnöki terület az, ahol igazán otthon érzem magam.” (villamosmérnök hallgató); „A gyakorlat ugyanakkor megerősített abban, hogy szívesen foglalkoznék a jövőben is emberekkel, különösen gyerekekkel.” (személyügyi, munkaügyi és szociális igazgatási szakos hallgató); „A tanítói munkám során is hasonló kihívásokkal fogok szembesülni: meg kell tanulnom türelemmel kezelni a lassabb fejlődésű gyerekeket és tudatosan figyelnem kell arra, hogy a saját, dinamikus kommunikációmmal ne nyomjam el a gyermekek gondolatait. Gizi néni megtanított arra, hogy a valódi kapcsolat ott kezdődik, ahol képesek vagyunk a másikra hangolódni. A társasjátékok és a hosszú beszélgetések során gyakorolt jelenlétet és a csendek elfogadását olyan alapvető pedagógiai készségként viszem magammal, amelyet a tanteremben, a gyerekek közötti differenciált fejlesztés során is kamatoztatni fogok. Ez a gyakorlat segített abban, hogy értő és türelmes segítőként is jelen tudjak majd lenni a diákjaim életében.” (tanító szakos hallgató)

Arra vonatkozóan pedig, hogy a hallgatók mit „profitálnak”, azaz miben fejlődnek, mivel gazdagodnak az önkéntes gyakorlat során, illetve a service learning alapú tapasztalati tanulás

által, megéléseik alapján számtalan dolog említhető. Fejlődnek különböző szociális készségeik és képességeik terén, mentális jóllétükre is pozitívan hat, bővülnek ismereteik és kapcsolataik, ahogy az alábbi hallgatói visszajelzésekből – a teljesség igénye nélkül – összeállított felsorolás és ezt követően a dolgozatokból szemezgetett idézetek mutatják:

- Türelem, türelem és még több türelem – ezt emelték ki a legtöbben, hogy ebben sokat fejlődtek, és az önreflexiók alapján talán ennek voltak leginkább híján is.
- Kommunikációban való fejlődés (mind szóbeli, mind nonverbális).
- Empátia, tolerancia fejlődése.
- Önismeret fejlődése.
- Érzelmileg megterhelő helyzetek kezelése.
- Új ismeretek, tudások (pl. pedagógiai-oktatásmódszertani, konfliktuskezelési tudások; tanulási problémák, hátrányos helyzet, öregedés folyamata, demencia, önkéntesség-segítés terén is).
- Régi ismeretek, tudások felelevenítése (például tantárgyi tudások).
- Előítéletek lebontása.
- Sikerélmények, öröm.
- Hasznosság/fontosság érzése.
- Bizalom megélése.
- Komfortzónából való kilépés.
- Voltak, akiket feltöltött, kikapcsolt, energetizált a gyakorlati tevékenység.
- Kapcsolatrendszer bővítése, új ismeretségek, sőt barátságok is születtek, például más önkéntes hallgatókkal.

„Teljesen új élmény és tapasztalat volt egy szervezetnél segítő pozíciót betölteni, hiszen eddig nem volt életemben ilyenre példa [...] Olyan ismereteket kaptam, melyek nemcsak hozzájárultak ahhoz, hogy jobb emberré váljak, de a hátrányos helyzetű, és a másik társadalmi csoportok életébe való belátás olyan látószöveget nyitott meg előttem, mely máshol nem lett volna lehetséges, és talán nem adódik alkalmam bepótolni.” (nemzetközi tanulmányok szakos hallgató)

„Úgy érzem, a gyakorlat során nemcsak a gyermekeknek tudtam segíteni, hanem én magam is sokat fejlődtem. Magabiztosabb lettem társas helyzetekben, javult a kommunikációs készségem, és megtanultam jobban alkalmazkodni a váratlanabb helyzetekhez. Emellett

türelmesebb és megértőbb lettem mások problémájával kapcsolatban. [...] Úgy érzem, a tapasztalat érzelmileg is érettebbé tett, és jobban megtanított arra, hogyan forduljak empátiával más emberek felé. Emellett a gyakorlat abban is megerősített, hogy a segítői szakmában mennyire fontos a türelem, az alkalmazkodóképesség és az őszinte figyelem.” (személyügyi, munkaügyi és szociális igazgatási szakos hallgató)

„Összességében elmondhatom, hogy ez az önkéntes gyakorlat nagyban formálta a szemléletemet. Rájöttem arra, hogy az időseknél a legfontosabb eszköz gyakran nem a tudás, hanem a jelenlét, a türelem és az emberi odafigyelés. Ez a tapasztalat segített abban, hogy más szemmel tekintsek az idős emberek mindennapjaira, és jobban értékeljem azokat az apró, mégis jelentős emberi kapcsolódásokat, amelyek ebben a munkában megjelennek.” (igazságügyi igazgatási szakos hallgató)

„Segítői helyzetben nagyon sok türelemre volt szükség, amiben én néha nem vagyok a legerősebb, viszont a Tanodában eltöltött idő hozzájárult fejlődésemhez ezen a téren.” (nemzetközi tanulmányok szakos hallgató)

„Fejlődött az önismeretem, különösen a saját érzelmi reakcióim felismerésében és kezelésében. Emellett érzékenyebbé váltam a méltóság és a tiszteletteljes bánásmód kérdéseire.” (igazságügyi igazgatási szakos hallgató)

„Ez a gyakorlat arra is tökéletes volt, hogy még jobban meg tudjam érteni a fiatalabb korosztályt, sokkal egyszerűbben tudok majd ezután gyerekekkel kommunikálni és kényelmesebben is érzem majd magam a közelükben. Ez az önkéntes gyakorlat felnyitotta a szememet, hogy mennyi embernek van szüksége segítségre [...]” (rekreáció és életmód szakos hallgató)

„Örülök, hogy egy félév erejéig én is részese lehettem ennek a helynek, és ami nagyon jó érzés volt, hogy úgy éreztem, van értelme ott lennem, fontos, illetve hasznos volt a jelenlétem és a segítségem.” (nemzetközi tanulmányok szakos hallgató)

„Bár mérnökként távolinak tűnhet a szociális szféra, az az érzés, amikor tudod, hogy önzetlenül segítettél valakinek, és szebbé tetted a napját, felbecsülhetetlen.” (építőmérnök szakos hallgató)

„Energialöketet adott számomra a tanodai segítői szerep, amit a többi tárgyamra való készülés, tanulás során fel tudtam használni.” (gazdaságinformatikus szakos hallgató)

„Jó volt új embereket megismerni, akikkel együtt dolgoztam is, nagyon kedvesek és segítőkészek voltak velem. A csapat hasznos tagjának éreztem magam, úgy gondolom, sokat

tudtam segíteni a gyerekeknek. [...] Felismertem, hogy milyen hasznos és szükséges a tevékenységük.” (mérnökinformatikus hallgató)

„Megtanultam, hogy a segítség sokszor apró dolgokban rejlik, és hogy egy mosoly, egy beszélgetés vagy egy közös játék is hatalmas jelentőséggel bírhat [...]. Hálás vagyok azért, hogy részese lehettem ennek a programnak, és a jövőben is szívesen vállalnék hasonló önkéntes munkát.” (személyügyi, munkaügyi és szociális igazgatási szakos hallgató)

„Megtanultam, hogy a türelem nem csupán várakozást jelent, hanem aktív jelenlétet a másik ember mellett. Ez a tapasztalat mélyen formálta a látásmódomat, türelmesebbé tett a környezetemmel szemben, és megerősített abban, hogy a szociális érzékenység és a segítő szándék alapvető értékek kell, hogy legyenek a mindennapjainkban, függetlenül attól, milyen pályán helyezkedünk el később.” (mérnökinformatikus hallgató)

E visszajelzések és azok, amelyek nem kerültek be a tanulmányba terjedelmi korlátok miatt, megerősítenek bennünket abban, hogy van értelme annak, amit csinálunk, volt értelme 20 éve elindítani ezt a programot és volt értelme küzdeni a megmaradásáért.

KONKLÚZIÓ

Külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy a középiskolás korban, illetve a felsőoktatási évek alatt szerzett, segítő tevékenységgel, önkéntességgel, közösségi részvétellel kapcsolatos élmények, tapasztalatok a felnőttkori társadalmi aktivitás szempontjából nagyon meghatározók. Nemcsak a szemléletformálás által, hanem a személyiségfejlődés és az aktív társadalmi szerepvállalás, illetve segítségnyújtás lehetőségeiről és jelentőségéről, a hátrányos helyzetű, segítségre szoruló társadalmi csoportokról kapott információk által is. E szempontból nem elhanyagolható a felsőoktatási intézmények felelőssége sem, tantervi kínálatukban meg kell, hogy jelenjenek az olyan programok, lehetőségek, kurzusok, amelyek a nem segítő hivatást választó hallgatók számára is lehetővé teszik az ilyen jellegű tapasztalatszerzést. Ugyanakkor a service learning programok nemzetközi tapasztalatai rámutatnak arra is, hogy ahhoz, hogy valóban sikeres, hosszú távon is kedvező társadalmi hatásokkal bírjon az ilyen jellegű programokban, kurzusokon való részvétel, elengedhetetlen a tanulási és gyakorlati célok világos megfogalmazása és a megfelelő felkészítés, a fiatalokat be kell vonni a keretek alakításába, és különösen fontos a tapasztalatok reflektív feldolgozása.

A service learning alapú Önkéntes Segítő Gyakorlat kurzus segítségével a Széchenyi István Egyetem képes hozzájárulni a hallgatók, a jövő értelmisége társadalmi érzékenységének, illetve az aktív szerepvállalást, részvételt fontosnak tartó szemlélet formálásához, (ki)alakításához és felismerteti, megérteti a fiatalokkal, hogy e szemlélet választott szakterületükbe való integrálása miért is fontos.

Összességében, a tanulmány megerősíti, hogy az egyetemeknek szélesíteniük kell szerepüket, és a kötelezőn kívüli, élmény- és tapasztalatalapú kurzusokkal és programokkal kell támogatniuk a társadalmi érzékenységet és szolidaritást.

IRODALOM

Arapovics Mária (2022): Az önkéntesség népszerűsítésének, elismerésének és fejlesztésének lehetőségei a felsőoktatásban. In. Nárai Márta – Tóbiás László (szerk.): *Az önkéntesség színei*. Győr: Gyerektoparadicsom Alapítvány – Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar. pp. 201–211.

Ádám Anetta (2022): Közelít vagy távolít? Egy ösztöndíjas egyetemi mentorprogram hatása az önkéntes motívumokra. In. Nárai Márta – Tóbiás László (szerk.): *Az önkéntesség színei*. Győr: Gyerektoparadicsom Alapítvány – Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar. pp. 189-200.

Bárta, Ondřej – Boldt, Georg – Lavizzari, Anna (2021): *Meaningful youth political participation in Europe: concepts, patterns and policy implications. Research study*. H. n.: Youth Partnership. European Commission – Council of Europe.

Billig, Shelley H. – Root, Susan – Jesse, Dan (2005): The relationship between quality indicators of service-learning and student outcomes: Testing the professional wisdom. In. Root, Susan – Callahan, Jane – Billig, Shelley H. (eds.): *Advances in service-learning research. Vol. 5. Improving servicelearning practice: Research on models that enhance impacts*. Greenwich: Information Age. pp. 97-115.

Birkenmaier, Julie – Berg-Weger, Marla (2007): *The practicum companion for social work: Integrating class and field work*. Pearson: Allyn and Bacon.

Celio, Christine I. – Durlak, Joseph – Dymnicki, Allison (2011): A Meta-analysis of the Impact of Service-Learning on Students. *Journal of Experiential Education*, 34(2) pp. 164-181.

DOI:10.5193/JEE34.2.164.

Celio, Christine I. – Durlak, Joseph – Dymnicki, Allison (2019): A szolgálati tanulás diákokra gyakorolt hatásának metaanalízise. In. Bodó Márton (szerk.): *Szociálpedagógia, 13. kötet, Az iskolai közösségi szolgálat*. Vác: Apor Vilmos Katolikus Főiskola. pp. 14-35.

Choi, Yeseul – Han, Jiyea – Kim, Hongjae (2023): Exploring key service-learning experiences that promote students' learning in higher education. *Asia Pac Educ Rev.*, 27(1) pp. 1-16.

DOI: 10.1007/s12564-023-09833-5

D. Babos Zsuzsanna – Lovasné Avató Judit (2022): Felsőoktatás és önkéntesség. *Opus et Educatio*, 9(1) pp. 57-68. DOI: 10.3311/oep.492.

Eltaiba, Nada – Ndoye, Abdou (2018): The effectiveness of field education in social work education: A student perspective. *Advances in Social Work and Welfare Education*, 20(1) pp. 170-184.

- Fényes Hajnalka (2021): Az elmúlt tíz év kutatási eredményei a felsőoktatási hallgatók önkéntességéről. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 56-68. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.56-68>
- Fényes, Hajnalka – Markos, Valéria – Mohácsi, Márta (2021): Volunteering among higher education students as part of individual career management. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 12(2) pp. 3-22. DOI: 10.14267/CJSSP.2021.2.1
- Fucskó Mónika (2022): Egyetemi hallgatók önkéntes munkavégzése a fogyatékossgal élő személyek ellátásában. In. Nárai Márta – Tóbiás László (szerk.): *Az önkéntesség színei*. Győr: Gyereparadicsom Alapítvány – Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, pp. 223-235.
- Gusak, Natalia – Volhyna, Oksana (2021): Key competencies in social work through field placement: Teaching and learning in Ukraine in the time of COVID-19. *Journal of Comparative Social Work*, 16(2) pp. 36-60. DOI: 10.31265/jcsw.v16.i2.401
- Harwood, Angela M.–Radoff, Sara A. (2009): Reciprocal benefits of mentoring: Results of a middle school–university collaboration. In. Moely, Barbara E. – Billig, Shelley H.–Holland, Barbara A. (eds.): *Advances in service-learning research: Vol 9. Creating our identities in servicelearning and community engagement*. Greenwich: Information Age. pp. 131-158.
- Jacob, Elsa Mary – Jonas, Richard A. (2022): Professional Volunteerism among Social Work Students as a Response to the Pandemic Crisis. *Rajagiri Journal of Social Development*, 14(1) pp. 38-43. DOI: 10.5958/2583-7087.2022.00006.2
- Juhász Orchidea (2022): Közösségi szolgálat – közösségi szolgáltatás. In. Nárai Márta – Tóbiás László (szerk.): *Az önkéntesség színei*. Győr: Gyereparadicsom Alapítvány – Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, pp. 169-188.
- Nárai Márta (2019): Felsőoktatási intézmények szerepe a fiatalok társadalmi érzékenyítésében. In. Berghauer-Olasz, Emőke – Gávriljuk, Ilona – Hutterer, Éva – Pallay, Katalin (szerk.): *A köz- és felsőoktatás előtt álló kihívások a XXI. században Kelet-Közép-Európában az oktatási reformok tükrében / Challenges of the 21st century in the field of secondary and higher education of Eastern and Central Europe in light of educational reforms*. Nemzetközi tudományos konferencia, tanulmánykötet / International Academic Conference, Selected papers. Ungvár: RIK-U Kiadó, pp. 305-314.
- Nárai Márta – Pécsi Gertrúd – Tóbiás László (2019): Önkéntes segítő gyakorlat egyetemisták társadalmi érzékenyítésére. *Szociálpedagógia*, 13, pp. 139-159.
- Nyilas Orsolya – Körei László (2022): Önkéntes munka a Nyíregyházi Egyetemért. In. Nárai Márta – Tóbiás László (szerk.): *Az önkéntesség színei*. Győr: Gyereparadicsom Alapítvány – Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, pp. 237-249.
- Sadzaglishvili, Shorena – Brozmanová Gregorová, Alzbeta – Skyba, Michaela – Gusak, Natalia – Matulayová, Tatiana – Matulayová, Nataša (2025): Potential of service-learning in social work education: Experiences of three countries. *Social Work and Education*, 12(1) pp. 129-142. DOI: 10.25128/2520-6230.25.1.10
- Tárgytematika. Önkéntes segítő gyakorlat* (2025/26). Tantárgyfelelős: Nárai Márta. Győr: Széchenyi István Egyetem Szociális Tanulmányok és Szociológia Tanszék.
- Társadalmi felelősségvállalás koncepció* (2016). Kecskemét: Kecskeméti Főiskola.
- Tóbiás László (2014): Értelmiségnevelés – nem hozott anyagból. In. Mészáros Attila (szerk.): *A felsőoktatás tudományos, módszertani és munkaerőpiaci kihívásai a XXI. században*. Győr: Széchenyi István Egyetem.

Tóbiás László (2022a): A harmadik misszió és az első – Segítő gyakorlat a Károli Egyetemen. In. Furkó Péter – Csőke Zoltán (szerk.): *Tudomány és harmadik misszió*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, pp. 103-112.

Tóbiás László (2022b): Az önkéntességgel való creditszerzés lehetőségének néhány kérdéséről. In. Nárai Márta – Tóbiás László (szerk.): *Az önkéntesség színei*. Győr: Gyerekparadicsom Alapítvány – Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, pp. 251-268.

Tóbiás László (2022c): Egyetemi közösségi szolgálat hosszabb távú hatásainak vizsgálhatóságáról. In. Nárai Márta – Tóbiás László (szerk.): *Az önkéntesség színei*. Győr: Gyerekparadicsom Alapítvány – Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar, pp. 55-71.

AZ ÖNKÉNTESSÉGRŐL ANDRAGÓGIAI NÉZŐPONTBÓL

BARTAL ANNA MÁRIA¹

D. Babos Zsuzsanna (2026): *Híd az önkéntesség és a munkaerőpiac között. Az önkéntesség szerepe a tanulás, a kompetenciafejlődés és a munkaerőpiaci átmenetek rendszerében.* Budapest: ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar.²

EGYIK SZEMÜNK NEVET, A MÁSIK KICSIT SÍR

Az egyik szemünk azért nevet, mert hiánypótló és tartalmas könyv jelent meg 2026 májusában, és végre olvashatunk egy átfogó művet az önkéntességről andragógiai nézőpontból. Nem mellesleg ez a nézőpont azt is jól bizonyítja, hogy az önkéntesség-kutatás milyen interdiszciplináris megközelítésekre ad lehetőséget. Az interdiszciplináris megközelítés – ahogy a kötet alcíme is jelzi – most tanuláselméleti, kompetenciafejlődési és -fejlesztési, valamint munkaerőpiaci szempontból gazdagítja azt a széles szakirodalmi bázist, amin ma a hazai önkéntesség kutatása, elemzése áll.

A szerző értelmezésében a – címben is megjelenő – híd szerepet az önkéntesség és a munkaerőpiac között azok a kompetenciák töltik be, „amelyek az önkéntesség során alakulnak ki, és amelyek képesek »átfordulni« a munkaerőpiac számára is értelmezhető tudásokká, készségekké és attitűdökké.” (D. Babos 2026:10). Mindez azt is jelenti, hogy a könyv arra teszi a hangsúlyt, hogy az önkéntesség milyen funkciót tölt be az informális és nemformális tanulás színterein.

Kiknek íródott ez a könyv? A mű célcsoportjának elsősorban azokat a humán szakembereket, felsőoktatásban tanuló és gyakorló közösség-szervezőket, valamint a közösségek facilitátorait jelöli meg, akik munkájuk során kapcsolatba kerülnek önkéntesekkel vagy önkéntes

¹ Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus-szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője.

² A könyv elektronikus elérhetősége: https://www.eltereader.hu/media/2026/05/D_BABOS.pdf

programokat szerveznek akár a közművelődés intézményeiben, akár a civil-nonprofit szektor szervezeteiben. Számukra az önkéntesmenedzsment, a motiváció- és kompetenciafejlesztés, valamint a tanulási folyamatok megértése kulcsfontosságú szakmai tudást, kompetenciát jelent (D. Babos 2026:9).

Amiért a másik szemünk kicsit sír, annak oka az, hogy ennek a könyvnek már legalább hat évvel ezelőtt meg kellett volna jelennie, hiszen az alapját D. Babos Zsuzsanna 2019-ben megvédett doktori disszertációja képezi. Így a 2026-ban megjelent kötet tulajdonképpen a nemzetközi és hazai önkéntesség, illetve az élethosszig tartó tanulás 2017-ig tartó folyamatainak és fejlődésének retrospektív elemzéseként értékelhető.

Ugyanakkor a könyv egyrészt kiválóan alkalmas az önkéntesség és a tanuláselmélet, a kompetenciafejlesztés kapcsolatának felfedezéséhez az andragógia szakos hallgatók, valamint a közösség-szervezők és facilitátorok oktatásában. Másrészt az önkéntesekkel dolgozó civil-nonprofit szervezeti vezetőknek és önkéntes-koordinátoroknak kínál hasznos szakmai támpontokat a közösség-szervezés és a tudásalapú önkéntesség mintázatainak megértéséhez. Csak biztatni tudjuk a szerzőt, hogy mielőbb írja meg folytatást, hiszen gyorsan változó korunkban – és különösen 2020 óta eltelt hat évben – olyan folyamatok indultak el, amelyek új kihívások elé állítják a közösség-szervezőket, valamint az önkéntesekkel foglalkoztató civil-nonprofit szervezetek vezetőit, koordinátorait. De új kihívások jelentek meg a munkaerőpiacon is, különösen az offline és online munka világa terén, amelyek hangsúlyeltolódásokat idézhetnek elő az önkéntesség révén létrejött és konvertálható tudások, készségek és attitűdök terén is.

A KÖNYV FŐBB TÉMAKÖREI

A könyv első három fejezete az önkéntesség és az élethosszig tartó tanulás, mint értelmezési keret főbb alapvetéseivel foglalkozik. Ennek MENTÉN egyrészt szól az önkéntesség átalakuló értelmezésről, fogalmi és definíciós megközelítéseiről, a formális és informális, valamint a hagyományos és új típusú önkéntességről, illetve értelmezési keretként foglalkozik a tanulás, a kompetenciafejlődés munkaerőpiaci relevanciájával is. A szerző e fejezetben behatóan elemzi a nemzetközi szakirodalom mellett a 2017-ig fellelhető, magyar önkéntességgel kapcsolatos elméleti és kutatási eredményeket is.

A második fejezet az élethosszig tartó tanulás fogalmát és jelentőségét mutatja be, majd ezt köti össze az önkéntességgel. E témát kifejezetten ajánljuk azoknak a civil-nonprofit szervezeti vezetőknek és önkéntes-koordinátoroknak, akiket érdekel az önkéntességnek a tanulással, a kompetenciákkal való mélyebb elméleti összefüggései is.

A harmadik fejezet ismételten visszatér az önkéntesség témájához egy mélyebb, áttekintő elemzés keretében. Részletesen bemutatja a történeti előzményeket, a különböző elemzési szinteken használatos definíciókat, az európai uniós és a magyar szakpolitikai keretrendszert. Általános az egyetértés abban, hogy a magyar önkéntesség fejlődésében meghatározó momentum volt az Önkéntesség Európai Éve 2011-ben. Az ezzel foglalkozó fejezet érdeme, hogy részletesen bemutatja az európai év direktívájához vezető utat az Európai Gazdasági- és Szociális Bizottságban, illetve azt is fókuszba helyezi, hogy e folyamatban milyen hangsúlyt kapott az élethosszig tartó, a formális és informális tanulás szerepének felértékelődése.

Valójában a negyedik és az ötödik fejezet az, ami – véleményem szerint – igazán számot tarthat az önkénteseket is foglalkoztató civil-nonprofit szervezetek vezetői és koordinátorai érdeklődésére. A negyedik fejezet az önkéntesmenedzsment fő irányjaival, míg az ötödik a tudásalapú önkéntesség mintázataival foglalkozik.

E részek a disszertáció empirikus eredményei alapján íródtak, és komplex, négy szintű vizsgálati módszertanon (kérdőíves felmérés önkénteseket fogadó szervezetek, illetve önkéntesek körében, az Önkéntes Portfóliók kvalitatív elemzése, és kontrollcsoportos interjú vizsgálat) alapultak.

A módszertanon belül teljesen újszerű megközelítésnek tekinthetjük az Önkéntes Portfólió identifikálását. Eszerint, az kérdőíves felmérések eredményei mentén az önkéntesség jelentős tanulási és kompetenciafejlődési potenciálja rajzolódott ki, és ennek alapján az Önkéntes Portfólió „olyan reflexív mérőeszközként került alkalmazásra, amely lehetővé teszi az önkéntes tevékenységek során megvalósuló informális és nem-formális tanulási folyamatok, valamint a megszerzett kompetenciák strukturált feltárását. A portfólióalapú megközelítés módszertanilag illeszkedett a kutatás andragógiai értelmezési keretéhez, mivel nem csupán az elsajátított készségek azonosítását tette lehetővé, hanem azok egyéni jelentéstartalomtulajdonításának és reflexív feldolgozásának vizsgálatát is” (D. Babos 2026:84). Kutatás módszertanilag a Portfólió „három egymással összefüggő eleme (a kompetenciafeltáró rész, az önkéntes útlevele és az önéletrajzi betétlap) együttesen biztosította az önkéntes

tevékenységek komplex elemzésének lehetőségét. A kompetenciafeltáró rész az önkéntesek önreflexív értelmezéseinek keresztül tette láthatóvá a tanulási folyamatokat; az önkéntes útlevele a tevékenységek időbeli és szervezeti kontextusát rögzítette; míg az önéletrajzi betétlap a megszerzett kompetenciák munkaerőpiaci relevanciáját emelte ki” (D. Babos 2026:84).

AJÁNLÁS

Az eredmények azt igazolták, hogy az Önkéntes Portfólió jelenleg az egyetlen hazai eszköz, amely kifejezetten az önkéntes tevékenység során szerzett kompetenciák strukturált dokumentálására és értelmezésére és ezzel kifejezetten az önkéntes tevékenység során szerzett kompetenciák validálására alkalmas.

Csak remélni tudjuk, hogy az Önkéntes Portfólió vizsgálati módszere mind több civil-nonprofit szervezeti vezető és koordinátor érdeklődését kelti fel és ennek következtében minél több szervezet körében alkalmazásra kerül.

IRODALOM

D. Babos Zsuzsanna (2019): *Az önkéntesség andragógiai folyamatainak vizsgálata. Informális és nemformális tanulási folyamatok az önkéntes szektorban*. PhD. disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskolája.

D. Babos Zsuzsanna (2026): *Híd az önkéntesség és a munkaerőpiac között. Az önkéntesség szerepe a tanulás, a kompetenciafejlődés és a munkaerőpiaci átmenetek rendszerében*. Budapest: ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar

https://www.eltereader.hu/media/2026/05/D_BABOS.pdf Letöltve: 2026.08.30.